

Mariss Vētra

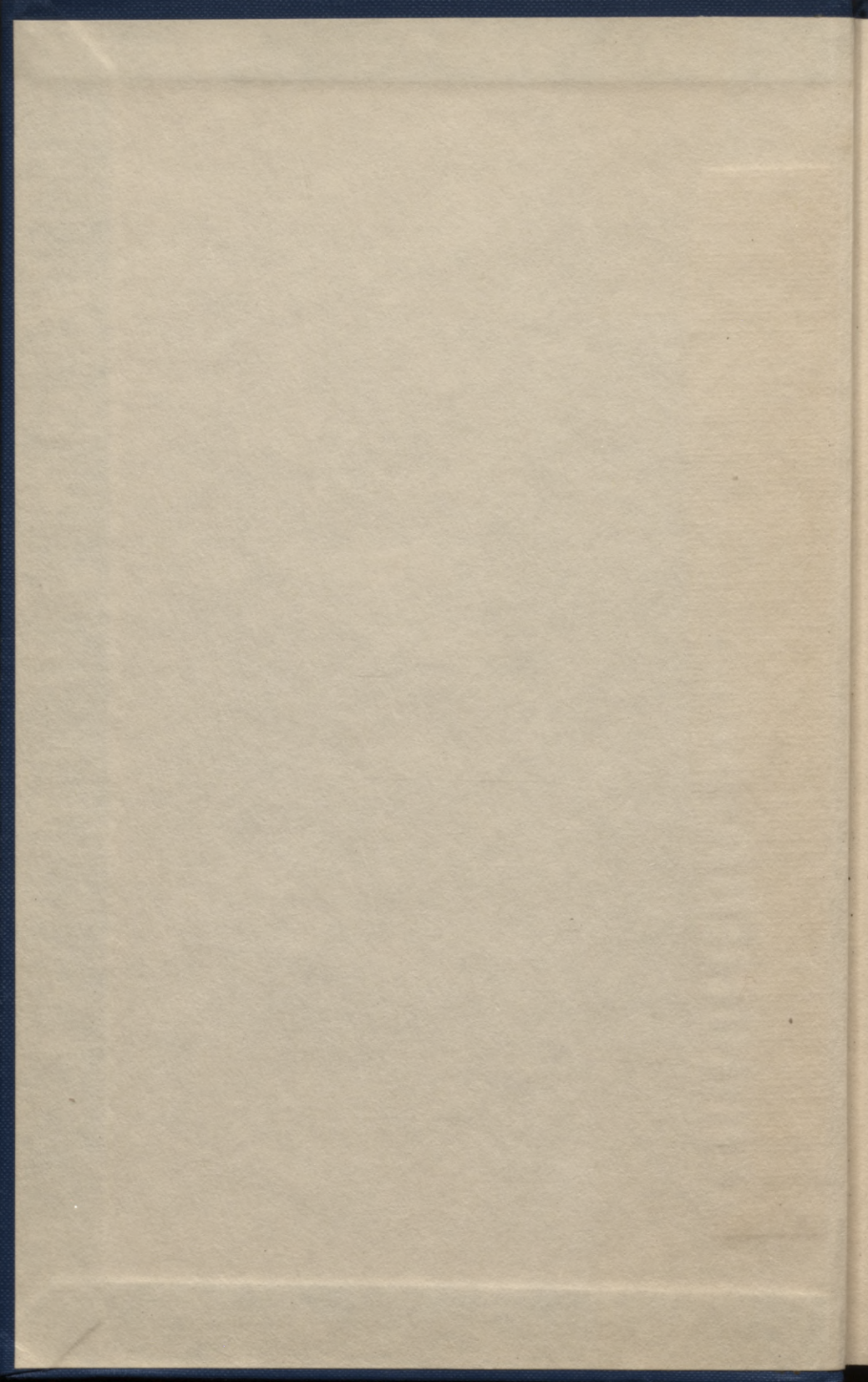
91-4
L 286

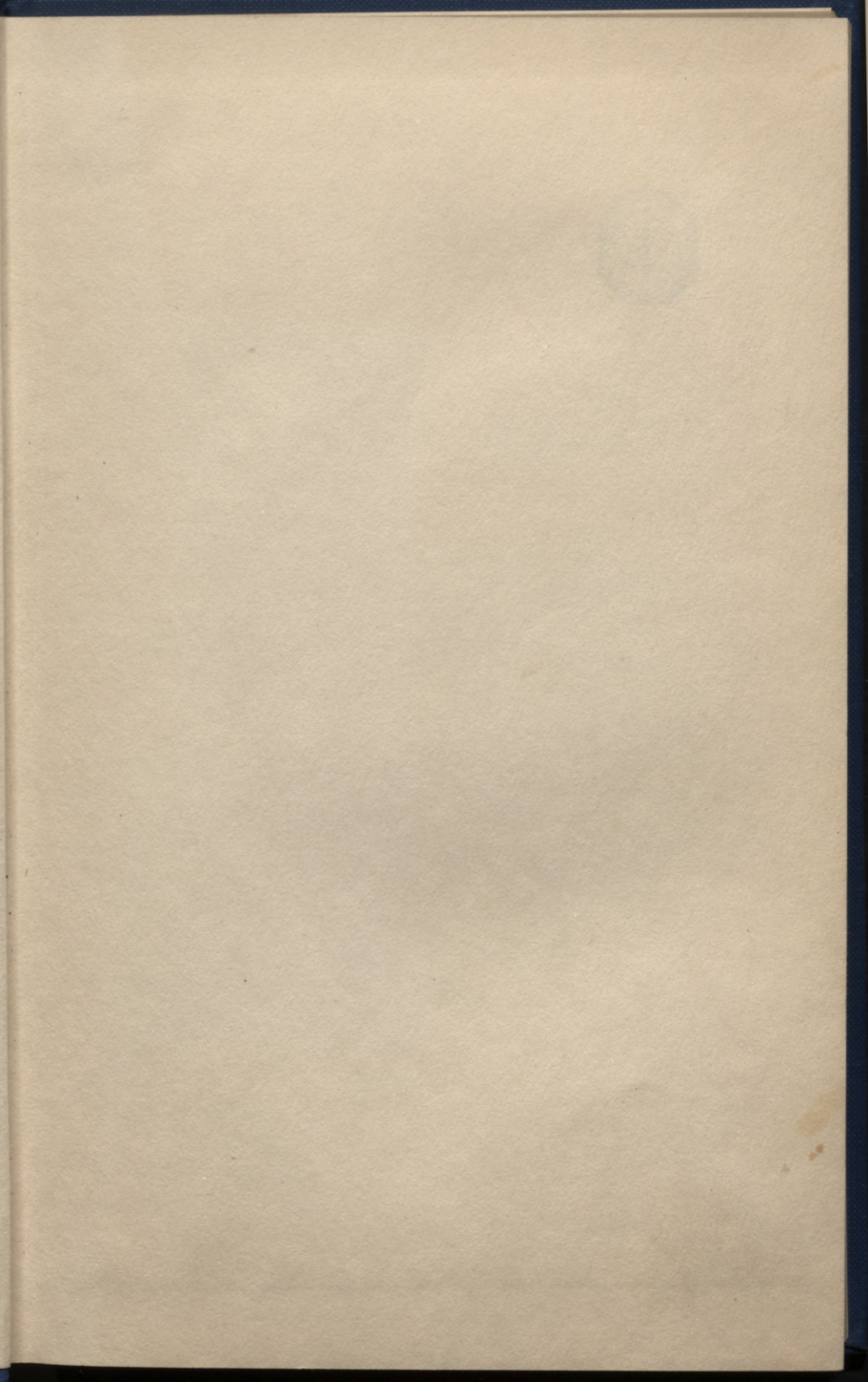
KARALA

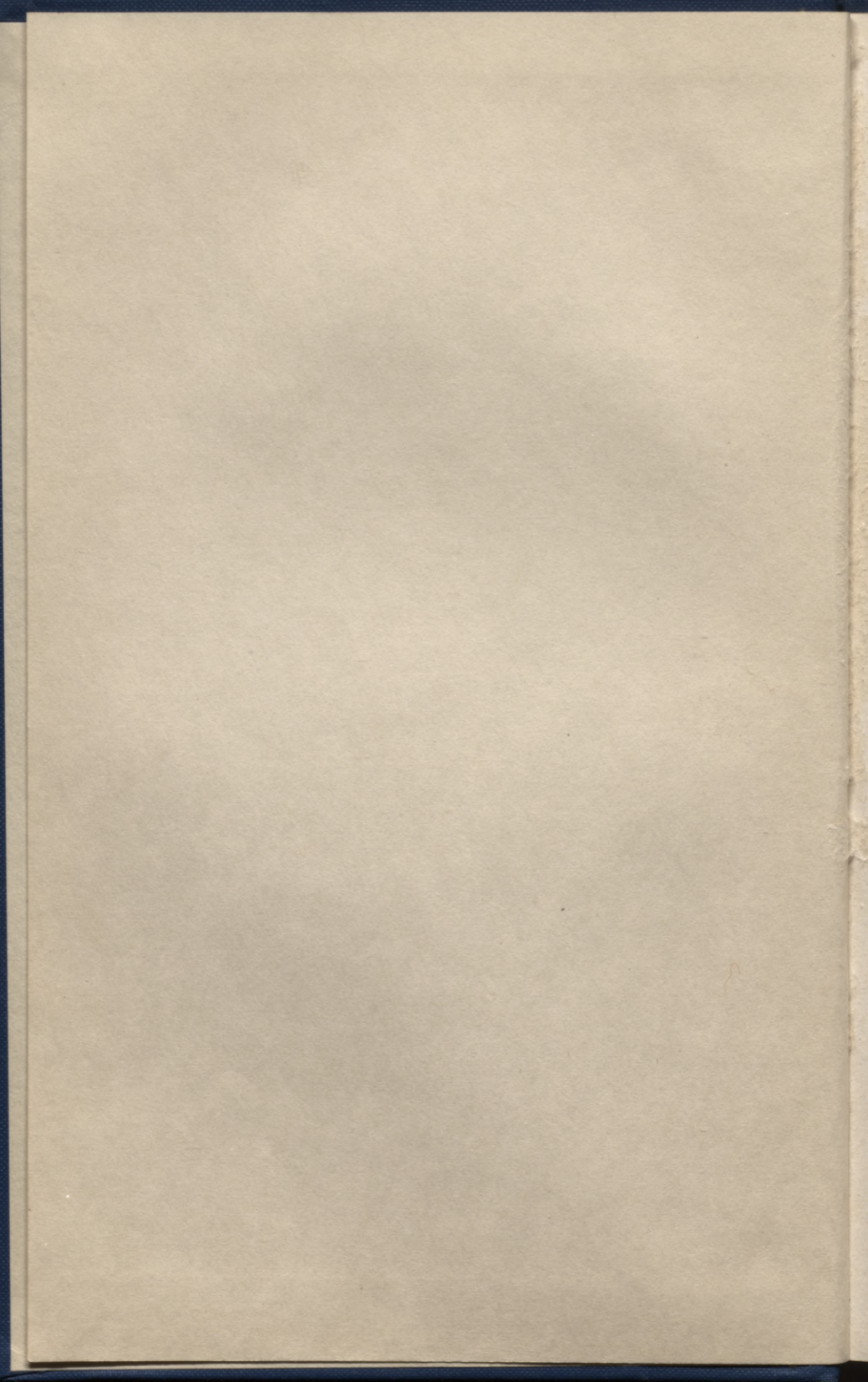
MARISS VĒTRA

VIESI

B, L

91-4

286

dukk.

L

MARISS VĒTRA

810p

Karaļa viesi

BĒĢĻA ATMIŅAS

1954

G R Ā M A T U D R A U G S

K

MAKŠĀS VĒSTĀRIS

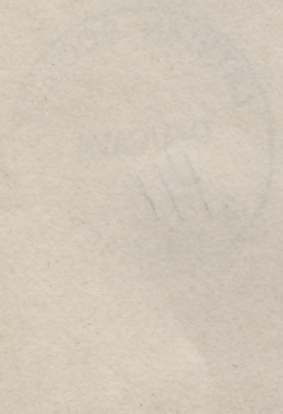
Latvian History

MAKŠĀS VĒSTĀRIS

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

91-31.924

0309031254

MAKŠĀS VĒSTĀRIS

Sniga. Kārlis Skalbe bij smagi iegūlies manā elkonī. Mēs lēni soļojām pa Stokholmas Kungs gatan uz Koncertu nama pusi. Bij slidens. Kārlis Skalbe nejutās tik spēcīgs, lai soļotu viens. Dažu brīdi man likās, ka viņam kaut kas sāp vai nu kājās, vai mugurā. Viņš nežēlojās. Man neērti bij prasīt. Gribēju tomēr apturēt garāmskrejošu autotaksi. Viņš neatļāva.

— Nav jau kurp steigties, — viņš teica. — Labāk pastaigāsim. Cik tad te nu tālu.

Mēs gājām ļoti lēni, bet arī tad bieži apstājāmies. Man šķita, ka arī pēc lēnas soļošanas viņam ir jāatvelk elpa. Viņš to neizrādīja. Kā ieganstu, Kārlis Skalbe atrada kādu teikumu, kas bij jāpasaka man acīs ieskatoties; jeb atrada veikala skatlogu, pie kuŗa bij vērts uzkavēties.

— Nav jau kurp steigties, — viņš atkal apstājās, izņēma savu roku no mana pieliektā elkoņa un paskatījās uz mani. Zem pieri dziļi uzgulusās platmales ēnas, viņa, parasti zili pelēkās, acis izskatījās dziļas un melnas. — Tā ir tāda joku spēlīte, bez domas. Tas viss ir velti.

Mēs abi bijām nosēdējuši savu pienākumu jaundibināmās latviešu apvienības valdē un nu soļojām uz jaundibināmās latviešu biedrības sēdi. Mūsu uzdevums bij divas, jaunas, vēl neeksistējošas organizācijas un divas pagaidu valdes savest kopā, kaut uz vienu vakaru zem viena jumta. Apvienībā bij priests un runāts, lemts un balsots. Bij nobalsots, ka apvienība būs liela un latviska, bet biedrība būs — lieka un nevajadzīga. Mēs bijām iebalsoti iet uz biedrību un aicināt biedrību nākt uz apvienību. Tieši ar to pašu uzdevumu no biedrības puses, mēs jau bijām sēdējuši apvienības valdē. Tas skan komplicēti, taču bij vēl komplicētāk, kā izklausās, jo pirmajos trimdas mēnešos smieties bij grūti.

Sniga. Sniegs aizklāja aceņu stiklus. Pieliecu galvu,

lai pāri aizsnigušām acenēm saskatītu ceļu. Kārlis Skalbe soļoja stalti paceltu skatu, it kā sniegs nemaz netraucētu viņam lūkoties tālēs. Arī caur sniegu apklātām brillēm viņš redzēja to, kurp traucās viņa domas.

— Vēsture atkārtojas, — viņš sacīja. — Man šī nav pirmā reize.

Viņš atkal apstājās, noņēma acenes un sāka meklēties pēc kabatas drānas lielā mēteļa kabatā.

— Tāpat tas toreiz bij Liepājā, kad man bij jāiet pie Andrieva Niedras un jāaicina sastrādāt ar Ulmani. Joku spēlīte, bez domas.

Kabatas drānu atradis, mūsu tautas dzejnieks tīrīja acēnu stiklus, tiem reizēm uzpūšot savu silto dvašu.

— Tam nav nekādas nozīmes, — viņš runāja pa starpām. — Patmīlībai nav ne sirds, ne prāta.

Arī es biju nosusinājis savas acenes un mēs atkal soļojām tālāk. Caur sniega pārslām sēri mirgoja augstu pakārtas ielu gaismas. Gājēji steidzās un iznira no sniega kā gaŗām skrejošas ēnas. Ēnām līdzīgi, gaŗām aizsteidzās auto starmeši un ielu dzelzceļa klaboņa. Tikai Kungs gatan bagāto veikalu logi bij spoži un mierīgi. Tie aicināt aicināja apstāties un atpūtināt acis.

Spožās gaismās rotājās astoņpadsmitā gadsimta trauslās mēbeļu līnijas un krāsas. Zīds, gobelēns, ieausti attēli, zelts un gaiša laka. Bij jāapstājas. Tīkami bij skatīties greznas dzīves ērtībās no mitrās un nemierīgās ielas.

Mūzikāliju veikala logā lielu un greznu koncertflīģeli ielencā liels klājiens tik mazu klavierīšu, ka tās izskatījās pēc jaunkrāsotām veclaicīgām rakstāmām pultēm. Arī tur mums bij jāapstājas.

— Dzīve paliek mazāka, — sacīja dzejnieks, — saspiežas! Agrāk bij lielākas klavieres, lielāki dzīvokļi un mūzikai bij vairāk telpas. Nu jāsaspiežas. Ar lidmašīnām un automobiļiem pasaule palikusi daudz mazāka. Nav vairs lāga vietas, kur dzīvot. Vai tas nav savādi? —

Kādā veikalā, iezalģana zīda ielogā, mirdzēja kristalls. Arī dzejnieka skats iemirdzējās. Viņš atbīdīja platmali

no pieres un viņa acis bij atkal zilas un smaidīja dzidri kā nerātnam bērnam.

— Nu re, cik skaisti, — viņš jūsmoja. — Ja tikai grib, skaistumu var atrast pat uz ielas. Paskat, kas tā par gleznu!

Kristalla slīpējumi skaldīja starmešu gaismas. Kā lieli dimanti mirdzēja vāzes un glāzes. Uz lielāka trauka bij iegrebta bura un divi, mirdzošu spārnu vēdām lidojoši, putni.

— Skaisti! — jūsmoja Skalbe.

— Jā, — es piebiedrojos, — žēl tikai, ka doma tā nolietota.

— Nolietota doma? — viņš runāja it kā pats sev. — Tas nevarētu būt. Ja padomā — doma nenolietojas.

Es pametu acis uz mūsu sirmo sirsnības dzejnieku. Vienkārsa bij viņa seja, apaļiem, parupjiem vaibstiem. Drusku saknupis bij viņa reiz cēlais, kaut nelielais augums. Ar labo roku pie mana elkoņa turoties, viņš otru roku bij izstiepis pret kristallā iegrebto attēlu. Izstieptajā rokā bij tik pat iedvesīgs spraugums kā viņa acīs. Arī roka mirdzēja. Sniega pārslas, ar atsegtās rokas silto ādu saskaroties, pārvērtās ūdens pērlēs un ūdens pilītēs atspoguļojās loga gaismas.

— Doma nevar nolietoties, — viņš turpināja. — Doma iet tūkstošiem gadu cauri Kad alu cilvēks kala akmeni mamuta attēlu, viņa doma bij tā pati, kas šim kristalla māksliniekam.

Caur stikla buru lauzās gaismas dzirkstis. Slīpi pieliekusies tā traucās pār lielo vāzi un sauca līdz. Kristallā iegrebtie putnu silueti cīnījās ar vēju un mirdzēja sudraba liesmās.

— Vārdi nolietojas, nolietojas krāsa, izteiksme, bet ne doma. Cilvēks nemainās. Mainās prāts, gaume, mainās izjūtas un iedomas, ne — doma. Tā iet tūkstots gadiem cauri un aug vienmēr lielāka un labāka. Doma var izlikties veca, ja to atkārtu ar cita vārdiem, ar cita prātu. Bet pasaki savu domu tā, kā tikai tu to vari, ar savu sirdi un saviem vārdiem un — vecai domai būs jauns spēks. Nu skaties, arī viņa biķeři ir sensens izgudrojums, bet vai šo te kolekciju var nosaukt par vecu?

Veikala logā gaiši zaļganās zīda drapērijās mirdzēja glāzes, karafes, paplātes, pudeles, šķīvji un citi galda trauki tik skaidri savdabīgos veidojumos, ka man palika neērti par savu iebildumu pret buru un kajām. Visi šie praktiskie, civilizēta galda piederumi bij labi pazīstami jau vecajiem ēģiptiešiem un babiloniešiem, bij nepārsniegtā skaistumā darināti no vecajiem persiešiem un romiešiem, bet — Zviedrijas kristalls bij jauns, vienreizējs, laikmetīgi svaigs un skaidrs.

Lai apslēptu savu neērtību, aicināju Kārli Skalbi apģērbt cimdu mitrajai rokai.

— Ir vēss. Sasaldēsaties, — es teicu.

— Tā gan, — viņš atbildēja, un pamanīja, ka viņa roka ir slapja.

— Nosvīdusi! — skaļiem bērna smiekliem, pasmējās dzejnieks un atkal meklēja mutautu. Nosausinājis roku, viņš apģērba krāšņi izrakstītu cimdu pāri un mēs soļojām tālāk.

Varēja just, ka dzejniekam nepavisam negribas iet šo vakaru uz Komiteju un tur ritošo jaundibināmās biedrības sēdi. Viņš labi zināja, cik velta bij bijusi mūsu sēdēšana apvienībā un cik nevajadzīga būs mūsu ierašanās biedrībā.

— Nekas tur neiznāks, — viņš atkal ierunājās, kad mēs labu gabalu bijām nosoļojuši klusu ciešot. Pagājuši gar Koncertu nama apsnigušo, trauksmaino mūzikas piemiņekli, nu gājām pāri tukšajam Hoetorget laukumam. — Bet atteikties mums nav tiesību. Man jau šī nav pirmā trimda. Trimdā cilvēks tā kā aizlūzt, kļūst neapmierināts. Nav īsta darba, nav īstu māju. Cilvēks traucas aiz ilgām un pats vairs nezina kurp un ko viņš grib. Ja mēs, vecie trimdinieki, nesaturēsim prātu kopā ar sirdi, daudz kas satrūks. Ir jāmēģina, kaut izredžu nav.

Kārli Skalbi pazinu jau gadus divdesmit, vismaz. Liels gods bij toreiz jaunam cilvēkam, kas tikko bij uzsācis skatuves mākslinieka gaitas, kad pie mana galdiņa, Kalta kafejnīcā, Brīvības ielā, pienāca slavenais, gribētos teikt — teiksmām un mītiem apvītais dzejnieks un sacīja, ka gribot iepazīties un parunāties.

Dzēru melni savārītu turku kafiju. Nezinu, kas man

patika vairāk — stiprais dzēriens vai apaļais, kaparā izkaltiem ornamentiem rotātais kafijas trauciņš. Mazā, orientāli veidotā kafijas katliņā pie Kalta vārija un pie galdiņiem pasniedza uzmundrinošo, stipro padzērienu. Labi atceros šo kafijas kanniņu ar garu, garu kapara asti rokturam, kad Kārlis Skalbe pienāca pie manis. Kārli Skalbi, saprotams, jau sen pazinu no sejas, taču vēl labāk pazinu viņu no grāmatām un nostāstiem, kas mani bij pavadījuši no mazmazām bērnu dienām. Kā bērns, lielo ļaužu sarunās, biju dzīvojis līdzī dzejnieka trimdai u ilgajam cietuma ieslodzījumam cara laikā. Kā pusaudzis biju lasījis viņa dzejas un Mazās piezīmes no kaŗa laukiem. Ar Kārļa Skalbes pasakām, viņš pats man bij kļuvis tāds kā drusku pasakains. Biju satraukts, kad viņš apsēdās, pasūtīnāja pudeli zeltera un sāka sarunas. Viņš jautāja, es atbildēju. Viņš uzmanīgi klausījās un dzīvoja līdzī katram manam stāstam. Bet jau toreiz man radās sajūta, ka tas nebūt neesmu es pats, ar ko dzejnieks sarunājas, bet daļa no viņa. Man likās, ka mūsu sarunā viņš nesaklausa to, ko gribēju pateikt, bet to, ko viņš gribēja sadzirdēt. Sajūta, kas svešu cilvēku ievēl savā ielogā un pārvērs to iedomās tuvu un līdzvērtīgu, mani ir pavadījuši allaž, kad esmu saticies ar Kārli Skalbi vienatnē. To sajutu arī soļojot pa apsnigušo Kungs gatan caur svešo Stokholmu.

Tas nebiju es, bet viens no senseniem draugiem, kas nebij aizlūzis piektā gada trimdā, ar kuŗu gāja un sarunājās sirmais un sirsnīgais dzejnieks.

— Nav jau nu liela nelaime, ja mums te iznāks divas biedrības. Saradīsies vēl vairāk cilvēku un vēl kādai biedrībai ļaužu pietiks. Par to vēl nebūtu nekas, ja mēs nebūtu trimdā. Bet ja cilvēkam nav savas zemes zem kājām, prāts kļūst nemierīgs, sirds pazaudē pamatus un cilvēks sāk svaidīties. Būs strīdi. Kaut tos varētu savaldīt...

Mēs atkal bijām apstājušies. Skatījāmieš liela ceļojumu piederumu veikala logā. Lauztās, piramidālās līnijās rēgojās brezents, teļāda, krokodilis, čūskas un vēršādas visvisādās krāsās. Arī loga apgaisme bij vairāku krāsu noskaņās. Pat ceļa somas var izskatīties gleznaini,

ja tās sakārto un izstāda ar Zviedrijas klusināto teātra gaumi. Mazu brīdi mēs tikai skatījāmies. Tad atkal ierunājās Kārlis Skalbe:

— Kurp visur tās neaizceļos! — Viņš izskatījās tik sapņains it kā domās ceļotu somām līdz, Ziemeļmeitas lūkoties.

Vienam krokodīju ādas čemodānam nebij noēvelēti, bij tikai nospodrināti lielā tropu ūdens zvēra muguras sacietējumi. Tie izskatījās, kā zarains kūkums lepnās ceļa somas vidū.

— Tas, droši vien, drīz brauks uz Ameriku, — es norādīju uz brūni spīdošo krokodīļa pārveidojumu. — Ruzvelts mīl kūkumus, met labu prāt sev kūkumu plecos, kad runā ar Maskavu. Šis čemodāns viņam kā radīts. Tas ceļos pāri okeanam.

— Tas var būt. Okeans ir liels un Amerika ir tālu. Turp var aizceļot... — mierīgi atbildēja Skalbe, bet par manu gribēto joku nepasmaidīja. — Bet vai kāda no šīm somām nokļūs arī Rīgā?

— Iesim! — viņš ierunājās pēc maza brītiņa un mēs apstājāmies tikai tad, kad pie Vaza gatan krustojuma mūs aizturēja sarkanā ielu pārejas gaisma. Dzejnieks atkal iesmējās savus skaļos bērna smieklus.

— Re, kāds iespaids nu sarkanai gaismai. Tikko tā iedegas, apstājas dzīve. Agrāk bij citādi...

Man gribējās strīdēties.

— Tad sarkanā doma tomēr ir pārvērtusies! — es iesaucos.

— Ne doma, draugs. Doma par brīvību nekad nezudīs. No mūžu galiem starp cilvēkiem ir prāta ļaudis, kas dzēnas pēc varas. Uz laiciņu tie ir piesavinājušies šo krāsu.

— ...un nolieto, — es iejaucos Skalbes teikumā.

— Krāsu nolieto, ne — domu, — viņš turpināja sarunu. — Doma nemainās...

— ...bet saļodzās, — nez' kāpēc man gribējās strīdēties. Varbūt tāpēc, ka pāri ielai jau bij redzams nams, kur mūs gaidīja sēde un runas.

— Tas gan, — par brīnumu Kārlis Skalbe apstiprināja manis izmesto vieglprātību pret viņa izteiktām pārdomām. — Ja cilvēkam pazūd pamati zem kājām, tad arī

doma sāk šūpoties. Šūpojas un reibst un domā nav ne sirds, ne prāta. Tapēc trimda ir bīstama.

Bij iedegusies zaļā gaisma. Mēs pārgājām ielu un iegriezāties pirmajās parādes durvīs aiz Vaza gatan stūrā.

Otrā stāvā, pa kreisi no galvenās ieejas, bij divas mazas istabiņas, ko bez žēlastības apmeklēja ikkatrs Stokholmā iebraukušais latvietis. Tā bij vienīgā vieta svešajā lielpilsētā, kur varēja runāt latviski un uzzināt visu, kas bij vajadzīgs bēglim. Uz mazajām ieejas durvīm bij uzrakstīts divi valodās:

— Svenska-Lettiska Hjaelp Kommitteen
Zviedru-Latviešu Palīdzības Komiteja.

Bēgļu domai un komitejām, visās bēgļu zemēs šūpoties, šim vārdam ir radusies nelāga dvaša. Tā piemētās arī Zviedrijas komitejai, kad saradās bēgļu pulki un sāka mētāties un šūpoties bez drošiem pamatiem, bez savas zemes, kā lielajos vilņos vientujā laivā. Pirms tam Zviedru-Latviešu Palīdzības Komiteja runāja maz, bet darīja daudz. Arī viņai bij vainas un visnepatīkamākā bij — noslēpumi, kas dūrās acīs un derdzās godīgiem cilvēkiem.

Ja kāds biežāki iegriezās Komitejas dzīvoklītī, ar laiku tam uzkrīta, ka bālas griestu spuldzes apgaismotā priekšelpā ne reti ir redzami daži noslēpumaini jaunekļi. Tie labu prātu nesarunājās ne ar vienu Komitejas apmeklētāju, un pēc izskata viņi atgādināja mazuliet pagurušus klaidoņus. Pat īsta vārda viņiem nebij. Džonis, Džeks, Fredis, Mārtiņš, Džims, Arnis — lika nojaust, ka vārdi ir pieņemti, izdomāti un kautko slēpj.

Apmeklētāju Komitejai nekad netrūka. Daudzas bēgļu nometnes bij tieši Stokholmas pievārtē un katrs bēglis gribēja kautko uzzināt, parunāties un ieradās Komitejā, cik bieži vien iespējams. Jo biežāki ieradās, jo vairāk uzkrīta un derdzās noslēpumainie, bālie, bezdarbībā un

dīkdienībā Komitejas protežētie jaunieši. Pret godīgiem bēgļiem, pat izglītības pakāpi neprasot, Komiteja skopojās ar aizdevumu, bet viens otrs bij redzējis, ka Komitejas sekretārs Sadovskis dīkdieņiem izsniedz aizdevumus ik katra kārotās zviedru kronās.

Zviedru-Latviešu Palīdzības Komiteju oficiāli vadīja Johns Sande no lielajām, tā paša stāva, kaimiņu durvīm un lielajām biroja telpām. Pēc izcelsmes norvēģis, arī visu mūžu Zviedrijā dzīvojot, viņš lepojās ar Norvēģijas pavalstniecību. Viņa nelielā, bet druknajā augumā dega dzīves prieks un spēks. Pateicoties plašajām tirdznieciskajām akcijām, viņam bij daudz draugu un liels iespaids mantīgā zviedru sabiedrībā. Taču viņa vistuvāko draugu vidū bij mūsu sūtnis Voldemārs Salnais.

Latvijas Sūtniecība, pēc Zviedrijas valdības klanīšanās Maskavas priekšā, skaitījās likvidēta, taču ne Latvijas sūtņa sakari, darbi un iespaids. Voldemārs Salnais gan reti rādījās Kungs gatan telpās, taču ar Johnu Sandi viņš satikās tik bieži, ka man radās aizdomas, ka Sande tikai nomināli vada Komitejas darbību, un ar savu neitrāla ārzemnieka vārdu sedz Latvijas ex-sūtnim neatļautus noslēpumus. Caur viņa vārdu plūda līdzekļi, kas nodrošināja latviešiem dažas blakus viņa lielajam birojam noīrētas istabiņas, minimāli atalgoja latviski runājošu sekretāru un — par to varbūt nekad netiks atklāti runāts — no nezināmiem avotiem prata pasmelt lielākas degvielu mucas tādos brīžos, kad no zviedriski klātās palīdzības komitejas priekštelpām uz ilgāku laiku pazuda Džoni, Mārtiņi un Arņi, bet satrauktais Leonīds Silīņš, ar platu smaidu saskābušā sejā, skraidīja no Sandes lielā kabineta uz galvenā pasta ēku, lai telegrammās apvaicātos par savas vecās mātes veselību Gotlandes zvejnieku ostās.

Patiesību nezinu. Ja zinātu, laikam nestāstītu. Džonis no Kungs gatan istabiņām uz sešām nedēļām nonāca Ventspils cietumā un arī neko nebij stāstījis. Arnis un Džeks nu sen jau ir nolikuši savas jaunās galvas Kurzemē un es ticu, ka viņus nošāva ar aizslēgtām lūpām, kaut arī kaŗš tad sen jau bij beidzies.

Bet man ir tiesības stāstīt savas aizdomas, nojautas un personīgus novērojumus.

Pirmo nojautu par kādu noslēpumu, kas sakņojas Stokholmas Kungs gatan, jeb — Karaļa ielas rajonā, ieguvu Rīgā, Reimersa ielas lielajā, pelēkā namā un šo nojautu pamatus nojautu nākošā pēcpusdienā nelielā Lielupes vasarnīcā.

Tanī gadā bieži tiku aicināts un dažreiz pat aizvizināts uz sirsnīgām sarunām Rīgas Sicherheits Dienst — S. D. galvenā mītnē, Reimersa ielā. Reizēm vācu kungi bij tik laipni, ka paturēja mani pa nakti un ļāva izgulēties. Šķiroties, parasti, viņu sirsnība izplūda familiaritātēs, komplimentos, vērtīgos padomos un nožēlā par it kā man, manu draugu un labvēļu dēļ, sagādātām neērtībām.

Sevišķi sirsnīgi ieilga mana vizīte pie agrākā Rīgas advokāta Daņilovska. Viņš nebij vācietis, bet Baltijas krievs ar vācisku piejaukumu prātiņā. Viņš patiesi bij sirsnīgs un simpatisks. Sekretāra klātienē ar mani runājoties, viņš uz sava galda novietoja protokolētu sarunu ar manu sievu tādā stāvoklī, ka arī es to varēju lasīt un — nepārrunāties. Mana sieva tanī brīdī jau atkal atpūtās lielā nama apakšējos stāvos. Mūsu saruna ievilkās tik garī, ka tikko nenokavēju darbu operā. Tikai nejaušu apstākļu sagādīšanās to vakaru paglāba Baltā Nama Otello izrādī.

Kad garā saruna ar Daņilovski bij beigusies un es biju parakstījis savu vārdu mūsu sarunas iemūžināšanai, Daņilovskis tomēr neuzdrošinājās no manis šķirties. Mani gribot redzēt, tikai redzēt, kāds augstāks un svarīgāks kungs. Man augstais kungs būšot jāpagaida. Norādīju, ka man, diemžēl, nevar būt iebildumu pret tādu godu, bet ka Daņilovskim un arī vēl augstākam kungam var rasties neērtības, ja visdrīzākā laikā sev nenokrāsošu melni brūnganu seju un nepielipināšu zili melnu, vidū pāršķirtu zoda bārdiņu. Arī Daņilovskim likās loģiski, ka operas izrādes atcelšana varētu izsaukt nelietīgas baumas. Tika telefonēts, staigāts, runāts un es sāku aptvert, ka uz mani ir nodomājis paskatīties — tikai redzēt! — pats Sicherheits Dienst visuvarenais lielskungs — Lange. Man kļuva auksti. Par šo kungu bij dzirdēti asiņu pilni nostāsti.

— Ir labi, kad viņa nav tuvumā... — vēl nesen, privātās viesībās, par Langi man bij stāstījis viņa līdzcensonis, viņa partijas biedrs, visaugstākiem vācu ordeņiem apkārtais, paša Lielvācijas dižmogula izraudzītais Baltijas zemju iezemiešu saimniecības vadītājs — J. A. Borke. — Ja varat, izvairaties satīties ar Langes kungu. Viņš ir ļoti savāds!

Un nu man ar šo ļoti savādo kungu bij jāsatiekas Reimersa ielas pelēkā moku namā. Man drusku apreiba galva. Manu reiboni vēl pavairoja Otello un jūtamā steiga pēc melnās bārdeles pie zoda.

Daņilovskis bij ne tik vien simpatisks, bet arī tālredzīgs. Arī viņš sāka aptvert notikumus nākamā pusstundā. Atkal tika telefonēts, staigāts un runāts, līdz noskaidrojās, ka Langes kungs neieradīšoties pirms pusnakts. Langes kungs, pirms satikšanās ar mani, esot nodomājis apmeklēt šī vakara operas izrādi. Otello, nekādā ziņā, nedrīkstēja pat nokavēt izrādes sākumu. Daņilovskis man steigā pasniedza divus pervitīna pulverišus garastāvokļa uzlabošanai, izsauca policijas auto, pats personīgi aizveda mani manā gērbtuvē un apsoliņās pēc izrādes pats personīgi mani tur atkal sagaidīt.

Izrāde izvērtās ļoti dzīva. Abi pulverīši, ko Vācija fabricēja savu izplētņu lēcēju drosmes papildināšanai, arī uz mani atstāja tik dīvainu iespaidu, ka izrādi nodziedāju gan drusku apmulsis, bet ar satraukti svaigu sajūtu un bravūru. Tikai vissmagākos greizsirdības brīžos, un no paša nožņauptās Dezdemonas atvadoties, bij jāsavaldās, lai mākslīgi sakāpinātās izjūtas neizplūstu fiziskās asarās.

Kad atkal tiku aizvests Reimersa ielā, Lange mani jau gaidīja. Pēc formālas iepazīstināšanas ar saviem uniformētiem draugiem, viņš lūdza savus draugus mūs atstāt vienatnē un piedāvāja man vīnu.

Garie, baltā Reinas vīna pudeļu kakli, ledū nosvīduši, ziņkārīgi raudzījās uz mums no diviem sudraba spainīšiem. Divas skaisti veidotas Beļģijas kristalla glāzes mirdzēja kā lieli maharādžas dārgakmeņi uz nelielā viesību galda. Langem bij ļoti gaumīga darba istaba. Blakus Karelijas bērza gaišajam rakstāmgaldam, istabu rotāja zaļi ādas klubkrēsli un iesārti logu aizkari. Pie

sienām smaidīja Eduarda Kalniņa, Jāņa Liepiņa un Vilhelma Purviša gleznas.

Nekatoties uz vēl jūtamo pervitīna iespaidu, tomēr nejutos ne laimīgs, ne pacilāts.

Šis, krāšņi — zeltā, sarkanā un brūnā — ģērbtais, laipni smaidošais un ordeņu zvaigznēm un klamburiem apkārtais, džentlmenis taču labu prātu pašrocīgi sitot un vēl labprātāk pašrocīgi šaujot ne tikai žīdus, bet arī latviešus Salaspils koncentrācijas nometnē. Mana drauga, pianista un komponista Jāņa Ķepiņa māsa Astrīde, kas neapdomātas vēstules dēļ Salaspilī nosēdēja gandrīz veselu gadu, pati bij redzējusi un piedzīvojusi ordeņotā Langes kunga izpriecas.

Viņa seja un pašapzinīgi vadītās ķermeņa kustības to neliecināja. Varbūt — acis... Acis bij it kā nogurušas un dega iezāļgani sārtā krāsā. Ir iespējams, ka acis atmirdzēja sārtie aizkari un spožā kristalla griestu spuldze. Ir iespējams arī, ka ledū svīstošās pudeles viņam nebij pirmās šajā dienā.

Dzirdēju daudz skaistu vārdu par lepnā kunga tikko dzirdēto un redzēto Otello izrādi. Tomēr jutos neērti. Bij jādomā, ka arī mana sieva vēl viesojas viņa pelēkā namā. Vai arī viņa tika cienāta ar ledū atsaldētu Reinas vīnu? Tikko aprasījos par to laipnajam saimniekam, viņš mierīgi pārsoļoja istabu, pacēla tālsarunu klausuli un ierunāja dažus rīkojumus. Viņa rīkojumu pamatā bij aicinājums manai sievai ne vēlāk kā desmit minūšu laikā piezvanīt no mūsu dzīvokļa Vilandes ielā uz Langes kunga kabinetu un pastāstīt vīram, vai bērni jau iemiguši... Tad Rīgas S. D. valdnieks atkal laipni runāja par mākslām un ieteica man, katrā ziņā, dziedāt Tanheizeri Baireitā. Viņš visu nokārtošot un atvieglošot katru ceļojuma neērību. Viņš patiesi bija laipns un — nepatīkams.

Kad otrā pudele gāja uz beigām, piezvanīja mana sieva. Daudz neko mēs nerunājām. Pie trešās pudeles atspirgu.

Tikai otrā rītā man pamodās aizdomas, ka esmu arī izprašnāts.

Dažas dienas atpakaļ es esot redzēts staigājam ar Konstantīnu Čaksti un kapteini Upelniķu pa Esplenādes apstādījumiem. Ar Čaksti mēs esot veci skolas biedri, vai

ne? Vai es pazīstot arī to kungu, kas pirms nedēļas ieradīs no Zviedrijas, satīcies ar manu draugu un tad aizbraucis uz Igauniju?

Man, diemžēl, bij jāatzīstas, ka Konstantīnu biju satīcis pavisam nejauši — pēc gadiem, un ka nepazīstu ne to kungu no Zviedrijas, ne kapteini Upelnieku. Jeb, varbūt, tas bij kpt. Upelnieks, ar kuŗu todien bij gājis Konstantīns un mani iepazīstinājis? Kā pie paviršas iepazīstināšanas, nebiju saklausījis karavīra vārdu.

Vīns un pērvītins uz mani bij atstājuši tik labu iespaidu, ka Lange man noticēja. Viņš pat gribēja mani iepriecināt ar augstāku prieku. Viņš lika atnest kādu Hermana Goeringa personīgi parakstītu vēstuli, kuŗā bij minēts mans vārds, sakarā ar valstmaršala personīgā drauga un Nacionālās Operas diriģenta Leo Blecha izceļošanu uz Zviedriju. Lange domāja mani jo sevišķi iepriecināt, parādot, ka klapatas ar cienītā mākslinieka mantu izsūtīšanu uz Stokholmu, man uzlicis pats slavenais Goerings. Lange bij tik laipns, ka atvadoties brīdināja mani izsargāties no Konstantīna Čakstes sabiedrības. Pastāvot noteiktas aizdomas, ka Čakste vadot kādu naidīgu pagrīdes organizāciju un uzturot nepārtrauktus sakarus ar ienaidnieka zemēm.

Nākošā rītā Langes laipnais brīdinājums sāka mani kaitināt. Konstantīnu Čaksti pazīnu gandrīz no bērnu dienām. Lai arī viņš bij dažus gadus jaunāks par mani, un arī tolaik viņa galvu rotāja vismaz septiņi mati vairāk kā manējo, mūsu starpā bij nodibinājusies ja ne draudzība, tad gauži nopietna savstarpēja uzticība no pusaudžu gadiem. Lai cik reti mēs satikāmies, mēs satikāmies ar intīmu sirsnību. Mums bij stipri atšķirīgas dzīves intereses un raksturi. Kad cilvēki paaugas, atšķirība šķiet interesanta un — tuvina.

Jaunībā mūs tuvināja kopējs draugs — Edmunds. Tas bij tik savdabīgs un neparasts zēns, ka atbilda mūsu pretējām dabām un izlīdzināja tās arī tad, kad pats nebij klāt.

Edmunds bij dzimis un paaudzies Mazsalacā. Viņa tēvs bij skroderis, kuram ģimene bij jūtami lielāka par ienākumiem. Jau no bērnības Edmunda asinīs bij iesēdusies tāda trauksme, kā kad pats nelabais viņu dīdītu. Tas spieda Edmundu stabulēt un ragā pūst. Neviens kaktu balliņu orķestris Mazsalacā nevarēja dzīvot bez Edmunda ragiem un trompetēm. Kad zēns paaugās, tam gribējās lielāka pūšamā. Viņš sāka stabulēt uz ērgelēm vietējā baznīcā. Tās puiku samaitāja tik tālu, ka ar ragā pūšanu ceļa naudu sakomplektējās, Edmunds ieradās Rīgā, lai studētu mūziku un pabeigtu vidusskolu. Viņam bij tik dedzīgas, nemierīgas un meklējošas acis, ka pirmajā skolas dienā tās bij sastapušās un sadraudzējušās ar Konstantīna nosvērto pašapziņu. Arī man Konservatorijas gaitēnos drīz vien uzkrita Edmunda brāzmojošie soļi, viņa stūrainās kustības un garie, mūžam nemierīgie pirksti. Taču nelielā gadu starpība ir liela plaisa un pēc Edmunda draudzības sāku ilgoties tikai tad, kad viņš uz saviem pleciem — aiz irreālas sajūsmas! — iznerroja Nikolaju Orlovu.

Nikolajs Orlovs piederēja pie visaugstākās klases pasaules slaveniem pianistiem. Viņa atskaņotais Šopēns, ar savu satraukti trauslo izjūtu, ir samaitājis ikkatru, kas to ir dzirdējis. Kad skaistā pavasara svētdienas rītā Nikolajs Orlovs, uz Jāzepa Vītola aicinājumu, ieradās mūsu mūzikas augstskolā un spēlēja tikai mums, konservatoristiem, tad arī mums samaitājās godīgās audzināšanas pamati un mums gribējās tā trakot, ka uz rokām nonesām lielo mūziķi pa platajām skolas kāpnēm līdz izejas durvīm. Tur, vēsajā pavasara saulē, sajūsma pieņēma prātu. No Orlova atkāpās Jēkabs Poruks, Jānis Cīrulis, Janka Kalniņš, Viktors Bābins un viss pārējais zēnu un meiteņu mudžeklis. Tikai Edmunds bij tādā ekstāzē, ka pats to nepamanīja. Viņš pārsvieda lielā mākslinieka kājas pār saviem pleciem un nedzirdēja, cik trauksmaini zvana Krišjāņa Barona ielas tramvajs tam garām jojojot. Svētlaimē mirdzošu seju, ar sajūsmas nastu mugurā, Edmunds drāzās lieliem soļiem, kā palēkdamiem, uz Rīgas dzelzceļu stacijas pusi. Tik ekstatisku sajūsma arī pēc tam neesmu redzējis.

Man visas iekšas kaisa ar Edmundu iepazīties. Mēs kļuvām tuvi draugi. Edmunds nepēla un nesodīja manas palaidnības. Ja viņš pats nemācēja piebiedroties nerātnībām, viņš tās nenosodīja. Bieži viņu apmeklēja viņa pagrabā, kur — Elizabetes ielā, aiz Antonijas stūra — kāds lāga sētnieks tam bij ierādījis guļas vietu. Šo privilēģiju jaunais, sajūsmas pilnais censonis samaksāja ar ielas uztīrīšanu un sniega šķipelēšanu agrās rīta stundās pirms skolas. Pievakares šis trakulis pavadīja Rīgas pili, Latvijas Valsts Prezidenta ģimenē. Reizēm viņš aicināja mani līdz.

Pēc tam mūsu dzīves izšķīrās. Konstantīns kļuva par tieslietu zinātnieku. Edmunda sajūsma pie klavierēm nekad nepārtrūka, bet allaž brāzmoja ar tādu spēku, ka — pianists no viņa neiznāca. Mūzikai ir daudz kopēja ar reliģiju. Mūzikālā sajūsma viņu pārvērta par teoloģijas un filozofijas profesoru — Dr. Edmundu Šmitu. Tikai viņa garajos pirkstos, pat uz kanceles, vēl ir redzams viņa pianistiskais nemiers.

No tiem laikiem mums visiem trim bij saglabājušās tik intīmi sirsnīgas saites, ka, kaut arī gadu atstarpēs satiekoties, gadi pazuda.

Kad nejausi atkal satiku Konstantīnu Čaksti Esplenādes apstādījumos, man viņam nekas nebija jāstāsta — viņš nojauta manas rūpes un teicās varbūt zinām kādu iespēju man palīdzēt. Lai piekāpjot, vislabāk kādā pusdienā, Lielupē.

Jo vairāk domāju par S. D. laipno varmāku un viņa atvadu brīdinājumu, jo vairāk man gribējās satikt Konstantīnu. Tikko biju paēdis pusdienas un izdzēris dažas glāzītes kara šņabja, es uzkāpu divritenim un ripoju uz jūras pusi. Vilciens bij ērtāks, bet manā pasē bij nelāga atzīme, kas aizliedza uzturēties jūras tuvumā. Ar divriteni nekur neuzturējos. Varēju braukt uz Babīti mangot olas un biezpienu; varēju arī pamest kādu līkumu uz Lielupi pēc kartupeļiem.

Konstantīns mani saņēma diezgan sabozies, ar vaļēju kreklu un novalkātām tupelēm basās kājās. Viņam bij vismazākā vasarnīca šinī rajonā. Viņa māsa, mācītāja Teriņa kundze, dzīvoja turpat blakus staltā baltā namā, ar

sērkociņiem līdzīgām kolonnām pie ieejas durvīm. Ap stūri Konstantīna brālim, senātoram Mintautam Čakstem vasarnīca izskatījās kā vecu muižnieku ērbēģis. Konstantīns, acīm redzot, bij vai nu visatturīgākais, vai arī visnepraktiskākais ģimenē. Viņa namiņš varēja piederēt ikkatram Rīgas grāmatvedim. Arī viesu istaba bij domāta tikai pašu vajadzībām — neliela, stipri vien nolietotām mēbelēm. Zinot un iedomājoties manas klapatas, viņš mani tūdaļ aicināja iekšā un sāka uzmundrināt. Latvija nebūt neesot tik izolēta no ār pasaules kā mēs to iedomājoties. Latvijā darbojoties spēcīga politiska vienība — L. C. P. — Latvijas Centrālā Padome — kas pārstāvēt miniatūrā bijušo Saeimu un uzturot nepārtrauktus sakarus ar Angliju un Amerikas Savienotām Valstīm. Ja zeme kļūstot par karstu, nevarētu būt sevišķu komplikāciju aiztransportēt mani, ja vajadzīgs — kopā ar visu ģimeni, pāri jūrai — uz Zviedriju. Mūsu sūtniecības paēnā, Stokholmā darbojoties kāda Zviedru-Latviešu Palīdzības Komiteja, kas tad, savukārt, parūpēšoties par tālākām gaitām. Es pēkšņi jutos iekāpis noslēpumā. Viņa pilnā nakts saruna ar S. D. virsvadoni norādīja, ka noslēpumam ir smagi, bet drusku apdraudēti pamati. Pastāstīju Konstantīnam visus iepriekšējās dienas un nakts piedzīvojumus. Konstantīns neizrādīja ne izbrīnu, ne pārsteigumu. Viņš tikai izgāja virtuvē un atgriezās ar divām pudelēm alus.

— Jeb tu labprātāk dzertu kādu sūro? — viņš jautāja.

— Abus! — atbildēju un mūsu sarunas aizvirzījās uz vecām, labām dienām.

Džoniem, Džekiem un Arņiem nebij ne mazākās līdzības ar Konstantīna nosvērto mieru, tomēr, viņus redzot un ar viņiem satiekoties, man allaž bij jādōmā par savu seno jaunības draugu.

Drīz pēc mūsu satikšanās Lielupē, Konstantīnu Čaksti arestēja. Ja arī gribēju, vairs nevarēju atrast sakarus ar Zviedriju. Vēl nezināju, ka no Stokholmas Kungs un Vaza

ielu krustojuma ir izstiepušies apslēpti, bet gaŗi pirksti visapkārt Kolkas ragam — no Mērsraga līdz Ovīžiem. Nekur tos neredzēja, tikai juta. Ja meklēja, gaŗos pirkstus nevarēja atrast. Tie prata klusu un slepus taustīt. Tie sataustīja lielum lielo daļu jūras ceļotāju, kas savu zemi pazaudējuši, to gribēja atrast Kungs gatan istabiņās. Tas nebij iespējams. Viņu pateicība pārvērtās naidā.

Pateicībai ir ļoti bīstams iespaids uz cilvēka psīchi. Neticu, ka pat rakstīti likumi, kas aizliegtu cilvēkiem pateikties, varētu iznīcināt tās graujošo spēku. Ir labi, ja pateicību var atmaksāt un samaksāt — kaut ar naudu. Vēl labāk, ja pateicības atmaksai var pielikt kādu lieku, neprasiņu procenti virsmaksas. Tad pateicība pārvēršas par patīkamu veikalu. Bet ja izdarītais pakalpojums nav ne samaksājams, ne atmaksājams, pateicības izjūtas cilvēku sāk spiest un mocīt. Tieksmē pēc pašlepnuma un pašapziņas brīvības, cilvēks mazpamazām, neapzinīgi, sāk sev iestāstīt un sevi pārliecināt, cik nevajadzīgs, tad — cik nevērtīgs, beidzot — cik ļauns un savtīgs ir bijis nesamaksājamais pakalpojums. Dziļa naida pamatos, bieži vien atradīsim neizteiktu, neapmierinātu pateicību.

Kad no Tukuma atkal bija padzīti krievi, bet atkal jau ienākuši Jelgavā, sievu un bērņus paslēpu pie Talsiem, skaistā lauku sētā. Dārzs bij pilns dzeltenu un sarkanu ābolu, klētī — labības graudu kalni apcirkņos, kūtsaugšā — simtiem vezumu sausa, smaržojoša āboliņa. Bij jāslēpjas. Vācu vara man neatļāva Rīgu atstāt. Pats slēpos uz lielceļiem un divriteņa. Bij skumji, bet bezgala skaisti.

Baltie līkloču lielceļi vēl tagad sauc, aicina un sāp. Tie vijās pār kalniem un atsedza brīnumaini zilās tāles, ielocījās gaišās, baltās bērzu birztalās un pazuda pasakaini tumšos, neizstaigājami dziļos silos. Latvijas lielceļi ir iespaidojuši latvieša sentimentālo dabu. Saulei mirdzot, Latvijas baltie ceļi sēri smaida un juteklīgi sauc uz nesasnīgtām un nesasniedzamām tālēm. Rudens lie-

tum līstot, tie neraud un nevaids, bet aicina ar valgi saldām ilgām.

Mūsu balto ceļu juteklīgo burvību uzsūcu sevī ar sauli lietu, rītos un vakaros, vējā un negaisos, kad viens siroju no Mērsraga līdz Ovīžiem, lai atrastu Zviedriju.

Neatradu. Neveicās.

Gluži noskumis un drusku noguris, ieripoju Mazirbē. Vakara saulē, no jūras puses pretīm nāca jūras vēsmas un — Rūjienes mācītājs Roberts Slokenbergs. Viņu labi pazinu. Pirmajā pasaules karā, kā jauni aktieři, mēs bijām satikušies Kaudzīšu Mērnieku laikos. Frankfurtē pie Mainas kopīgi bijām gatavojuši Slokenberga teoloģijas doktora disertāciju Mārburgas Universitātei. Labi gatavojām, kaut nepabeidzām. Biju priecīgs viņu redzot. Pat nepabrīnījos. Rūjiene tad jau bij aiz kaujas loka, sarkanā kaņaspēka rokās. Arī viņš neizplūda tukšos pieklājības vārdos, bet roku sniedzot lietišķi noprasīja:

— Vai tev ir zelts?

— Nav, — atbildēju labvakara vietā. — Bet man ir divi zelta pulksteņi, sievai pāris gredzenu, kaklā kaņami akmentiņi un kažoks.

— Ved ģimeni šurp. Trešdien izbrauksim, — viņš nobeidza mūsu sarunu.

Pilns cerību, vēl tanī naktī ripoju uz Talsiem. Otrā rītā pievācu sievu, divus dēlus, divpadsmit ceļa somas un, pa ceļam, noņēmu Talsu miertiesnesim kundzi. Pats miertiesnesis nosolījās ierasties Mazirbē trešdienas vakarā, pēc tiesas stundām.

Mācītājs no Vidzemes mūs paslēpa Kurzemes zvejnieku miesta pamatskolas pirmā sagatavošanas klasē. Par to tālāk netikām. Talsu miertiesnesis ieradās, bet atkal izstājās un devās atpakaļ uz savu tiesas namu. Par visiem kopā pietrūka zelta izraudzītās laivas motoram.

Zilo jūras viļņu vietā, klīdām pa Mazirbes zaļajiem mežiem. Lasījām brūnas un iesarkanas bekas. Nekur nesmu redzējis tik daudz sēņu, kā to rudeni Mazirbē. Mēs lasījām tikai bekas. Ir dzejiski skaisti arī mazi bērzlapišu podiņi, kad viņi pabāž savas sarkanās vai dzeltenās galviņas no zaļajām sūnām, taču, tikko saredzama, melni brūna barvika satrauc godīgu sēņotāju kā maiga mūzika.

Par lielām bekām nerunāšu — tās viegli saskatāmas un viegli apmāna. Lielā beka bieži ir šļagana no vecuma un arī stingrā stāvā slēpj tārpus. Bet mazās, kas baltajās briežu sūnās izskatās kā nejauši iekritis čiekurs; un zaļu celmu piekāvē, kā mazs brīnumiņš tik kairs, ir grūti pamanāmas, allaž svaigas, tīras un vilinošas. Kā dziesma ieskanās sirdī, kad ticīgs sēnotājs atrod mazo beciņu. Sēņu bij ļoti daudz. Mēs kairinājāmie ap mazajām beciņām, lai aizmirstu jūru un laivu.

Te, meža vidū, dzirdu savu vārdu.

— Pie tālruņa! Jūs steidzīgi sauc pie tālruņa!

Skrēju aizsies. Aizsies pieliku ausij tālruņa klausuli.

— Šeit runā Juris Šleiers, — tālu, tālu skanēja jauneklā balss. — Jūsu lieta ir nopietna. Pārbaudot jūsu iesniegto lūgumu, kaŗa komandants grib personīgi pārrunāt dažus jautājumus. Vai jūs varētu ierasties rītvakar Rojā? Es ieteiktu no visas sirds. Istabas, jums ar ģimeni, jau aizrunāju jūras kapteiņa Mucenieka vasarnīcā. Desmitos nākošā rītā mums jāsatiekas Rojas dzelzceļa stacijā un kopīgi mēs aizietu pie komandanta. Saprātāt?

Neko nesapratu. Drusku pārsteigts un apmulsis, atjautāju:

— Kā jūs teicāt? Kas runā?

— Mans vārds ir — Šleiers. Bet tas nav no svara. Jūsu interesēs ir nekavējoši ierasties Rojā, apmesties pie Muceniekiem un pulksten desmitos satīkties ar mani. Mēs parunātos un kopā aizstaigātu pie komandanta kunga. Saprātāt? Ģimeni, katrā ziņā, paņemiet līdzī.

Sāku saprast. Bij tādi laiki, ka saprast varēja tikai to, ko nevarēja izskaidrot, un uzticēties varēja tikai tam, kas radīja šaubas. Pareģim bij pļaujas laiks. Daudz cilvēku palika Rīgā, jo uzticējās baumām, ka slavenais, kaut nedzirdētais, astrologs Dravnieks esot apgalvojis, ka sarkana is kaŗa vilnis saplaisāšot pie Rīgas vārtiem.

Ar sirds gaviļēm, uzticējos nesaprotamai un mistiskai tālsarunai. Tā kā slēpos, un nekādus lūgumus nekādiem komandantiem nebiju iesniedzis, tad saruna smaržoja pēc Zviedrijas klintīm.

— Labi! Būšu ar ģimeni. Paldies! — priecīgi saucu

melnajā trubiņā, un grasījos skriet pēc bērniem un savas, un svešās sievas. Svešinieks mani vēl nelaida.

— Teodors Reiters esot Kurzemē, — viņš turpināja savu tālo sarunu. — Viņš būtu labs liecinieks. Ja varat, paņemiet līdzi. Mana uzticība svešiniekam vēl pieņēmās.

Nepazuda arī tad, kad ierodoties Rojā, jūras kapteiņa Mucenieka vasarnīcā, svešā cilvēka solījumi izrādījās stipri vien pārspīlēti. Apsolīto istabu vietā, tur nevarēja atrast pat spraugu uz grīdas, lai paklātu segu nakts guļai. Kad Kurzemes divjūgā, šoreiz ar pusi no Mazirbes ceļa somām, lepmi ieripoju Mucenieku sētā, tur bij tāda burzma kā Bauskas gada tirgū ap leišu kļiņģeriem. Pat apsolītais jūras kapteinis bij — miris. Atrast mājas īpašnieku izrādījās vēl grūtāk, kā — mirušo kapteini. Par viņu un viņa atrašanās vietu saskanēja ļaužu masas uzskati. Par mājas pārvaldītāju domas dalījās un neviens cilvēks nezināja, kur un kā viņu meklēt. Tikai tad, kad jūrā slīcināja čemodānus un, kopā ar kādu saini, bij noslīcis mirušā kapteiņa ietaupītais dolāru žūksnis, dzirdēju, ka lielajā mājā iekārtoto gada tirgus chaosu pārvaldīja viņa meita. Dažas nedēļas vēlāk varonīgā saimniece izkristalizējās par jaunu māti, gleznotāju un ļoti spēcīgo grafiķi — Mariju Indusi-Mucenieci.

Arī to vakaru viņu redzēju, bet viņa bij tik vārģa, ka nemaz neatstāja patī savā iespaidā. Viņas lielais augums bij maigi salīcis pār trīs dienu vecu zīdainīti. Savās rokās, augstu pacēlusi, viņa turēja mazā cilvēciņa kājeles un kārtvoja tīrus un sausus autiņus bērna ievīstīšanai.

— Ko es te varu darīt? — viņa vārģi runāja. — Nav vairs pašai kur dēties. Pašas bērnam vairs nav vietas.

Visapkārt viņai bij citu mazbērniņu ģimenes idilles, tikai pārējās mātes nebij tik sagrauztas un nebij tā norūpējušās.

Kur spēru kāju, tur ņudzēja ļaudis. Pat kūtsaugša purcījās no sienā sagulušiem ķermeņiem.

Sieva gan drusku sarāva degunu un sūrojās, ka siens lienot aiz kakla, kad beidzot viņai un viņas bērniem biju atradīs pietiekoši ērtas guļas vietas virs mierīgi gremojošām gotiņām, bet mana uzticība vēl neredzētam svešiniekam auga augumā. Aiz viņa vajadzēja stāvēt labi no-

organizētam spēkam, ja valdošā chaosā bij iespējams slepeni sataustīt tādu cilvēcbas masu.

Mucenieku kūtsaugšā vēl nezināju, ka te ir iesaistīti mana arestētā drauga un Stokholmas Kungs gatan garie pirksti. To nojautu tikai pulksten desmitos no rīta Rojas stacijā aiz lielā lokomotīvu ūdens sūkņa.

Pie manis pienāca neliela auguma, ļoti vājš, neēdis jauneklis netīrā lietus mētelī, ar mazu dzelzceļnieka darba cepurīti galvā.

— Vai jūs esat dzelzceļnieks? — jautāju.

— Nē, bet stacijas priekšnieks mani pazīst. Esmu students. Jāuzmanās. Dzelzceļnieka uniforma šeit neuzkrīt.

Ar to man pietika, lai viņam vēl vairāk uzticētos. Bez aplinkiem pārgāju pie lietas.

— Man nav zelta, — teicu. — Ir tikai pulkstenis un daži akmeņi.

— Tas ir labi, viņš atbildēja. — Ņemiet tik līdzi. Zviedrijā noderēs.

Viņa valoda bij mierīga un pārliecinoša. Es tomēr nesapratu.

— Bet laiva? Kā to samaksāšu?

— Laiva nemaksā..., — viņš patīkami pasmaidīja.

— Kā tā? — brīnījās.

— Nu tā, tas ir noslēpums. Laiva naktī pienāks no Zviedrijas.

— Kā jūs to ziniet? — nevarēju vēl apmierināties. Mazirbē pa trim ģimenēm bij pietrūcis zelta pulksteņu.

— Par to nevar runāt, — viņš atkal pasmaidīja un turpināja — Sakiet labāk, vai sasniedzāt Teodoru Reiteri? Man ir rīkojums pievēkt laivā, pēc iespējas, visus latviešu kultūras darbiniekus. Vai jums ir zināms, kā un kur viņus atrast?

Diemžēl, man bij jāpastāsta, ka man ir divi Reitera tālruņu numuri Kurzemē, bet — viņš nav atrodams nevienā no minētām mājām.

— Žēl, tad neko nevar darīt... Varbūt jums ir zināms kāds cits latviešu mākslinieks vai rakstnieks, kas gribētu braukt līdzi?

Diemžēl, arī tāda man nebij. Draugs, kas paslēpa manu ģimeni un Kurzemes divjūgā mūs aizvīzināja uz Roju,

pie Muceniekiem, nevarēja braukt līdzī. Viņš nezināja, ka viņa sieva viņu atstājusi un ar enerģiskāku jaunekli jau aizbēgusi uz Vāciju. Viņš gaidīja savas meitiņas Mārītes māmiņu ik dienas atgriežamies no Rīgas. Gaidīja ļoti. Bez māmiņas viņš negribēja braukt. Baidījās sievu atstāt ļauno ļaužu rokās. Gaidīja, bet nesagaidīja un pazuda — Kazakstanā vai arī citā verdzības pasaulē. Latvijā viņa vairs nav.

Laiva naktī nepienāca. Nākošā naktī izlūdzos atļauju sekot svešajam pseudo-dzelzceļniekam viņa nakts gaitās. Ar trīskrāsainu elektrisko kabatas spuldzīti viņa rokās, mēs nosēdējām visu nakti uz Pindaru akmeņiem. Gaidījām gaismas signālus no jūras. Nesagaidījām.

— Tas nekas, — mani mierināja dzelzceļnieks, saule lecot. — Aizkavēšanās vienmēr ir iespējama. Arī no Zviedrijas slepus izbraukt nav vienkārši. Var arī būt, ka sakarnieks izcēlies citā vietā. Neesmu vienīgais postenis...

Taču, kad arī pēc nedēļas slepenā laiva nebija sagaidīta, radās nemiers.

Mucenieku dārzam bija augsts, necaurredzams dzīvžogs. Katram viesim bija aizrādīts pa pilsētiņu nestaigāt, lai pārmērīgi daudzie svešinieki neuzkristu pilsētiņas žandarmiem. Vācu vara stingri uzraudzīja kandidātus Zviedrijas laivām un ar aizrautību, tos sēdināja Ventspils cietumā. Mucenieku dārzā pa dienām bija tāda drūzma un tāda burzma, ka izlikās bīstama pat caur necaurredzamo dzīvžogu. Aizbēgu. Man pašē bija nelāga atzīme, kas aizliedza uzturēties jūras tuvumā. Pievācis savas dzīvās un nedzīvās vērtības Mucenieku kūtaugšā, apmetos vēl tuvāk jūrai, bet gauži nomaļā, vientuļā un klusā zvejnieku būdā.

Daudz esmu dzirdējis par jūrmalnieku mantkāriību tanī laikā. Trīs ģimeņu zelta drumsļu nepietika vecas laivas motoram Mazirbē. Tedors Reiters bija bagātāks. Kad Zviedrija viņu nevarēja atrast, viņš atdeva visu, kas viņam bija, par divām vietām — sev un dēlam Leonam — kāda jū-

ras krasta bagātnieka laivā. Bagātnieks no jūras krasta bij samangojis prāvu ļaužu pulku, kas bēga viņam līdzi un dārgi maksāja par to. Vēl pēdējā stundā, lielās laivas īpašnieks bij apmainījis dažus pasažierus tāpēc, ka jaunpienākušie maksāja vairāk.

Viņš nebija zvejnieks, bet zivju uzpircējs. Viņš prata tirgoties. Ar viņu iepazīnos Ongermandes bēgļu nometnē.

Visā Zviedrijā ļaudis ir bezgala godīgi. Ja blēdās un krāpj, tad tikai lielā vērīenā, kā reizi slavenais sērkočiņu karālis Krīgers. Lielpilsētu stacijās un pie tramvaju pietatnēm var atstāt saiņus neuzraudzītus, iekāms sāmeklē dzīvokli vai padzer kafiju pie tuvākās draudzenes.

Tomēr autobusā pa Ongermandi ceļojot, redzēju, ka godīgums spēj izlekt no godīgiem ietvariem. Autobusa vadītājs ir arī pastnieks. Lai neaizkavētu autobusu, viņš nemeklē adresātus pat naudas sūtījumiem un skaidru naudu atstāj ceļmalā zem akmens. Atgriežoties viņš no akmens apakšas pievāc izsūtāmo pastu, naudu un parakstītās kvītes. Ja kvītējums nav parakstīts, nauda guļ zem akmens dienām un nedēļām ilgi. Ongermande ir reti apdzīvota.

Latviešu bēgļu nometne bij vientuļa, pusmežonīga ezera malā. Pāri aizsalušajam ezeram un sniegā viņņojošiem kalniem, mirdzēja dzidra ziemas saule. Saulē, uz kalnainiem ceļiem, iemilēju — sprekli. Zviedri šo braucamo instrumentu sauc par sparkli, bet latviski — sprekli ir daudz izteiksmīgāks. Viņu var redzēt visā Zviedrijā un Norvēģijā. Ongermandē tam ir lielāka nozīme kā ēzeļiem Itālijā un kamiļiem Āfrikā. Uz divām šaurām, bet ļoti garām sliecītēm ir piestiprināts augsts rokturis ar mazu dēlīti vidū. Uz dēlīša var novietot veikalā sa-pirktos krāmus, miltus, cukuru un, īsi pirms saderināšanās, iecerēto līgavu. Pie roktuŗa turoties un stūrējot, ar vienu kāju uz slieces, ar otru kāju ir jāatsperas pret ceļu un — sprekli lido pa sniegu kā vēja dzīts. Pa kalniem lejup drāžoties, kut sirds kā karuselī. Kalnā kāpjot ir grūtāk, bet ja līgavas nav klāt, tad sprekļam ir viegla gaita. To pastumt nav māka.

Visu dienu saulē un sniegā nospēries, pāris dāmu iz-

vizinājis, vakarā dziedāju ar tādu prieku, kā dievs pāri pustumūžam. Klausītājos bij ap piecdesmit bēgļu — labi apgērbusies, jaunos, Zviedrijas dāvātos apgērbos. Pēc koncerta bija vakariņas — cūkas cepetis ar skābiem kāpostiem. Nometnes iedzīvotāji bij ieskābējuši sešas lielas mucas. Tad man sāka iet plāni.

No galda gala man uzbruka smagi vārdi, vēl smagāki par skābiem kāpostiem. Padrukns vīrs, ar zilu kakla saiti un pilnu muti cūkas gaļas, paziņoja, ka neesot godīgi, ka arī es sēdot pie viņu galda un par brīvu, bez samaksas ēdot viņu vakariņas.

— Viņš nāk no Komitejas, viņam naudas ir diezgan, bet mums nav ko ēst, — viņš runāja gremojot.

Man nebij ko atbildēt. Tādas vakariņas Stokholmā nebiju ēdis neviena bēgļa mājās.

— Palīdzības Komiteja! Mūs dzen meža darbos, bet paši dzīro.

Uz dusmīgo kungu pablisināju vienu aci, bet arī tad man nebij ko teikt. Dažas lietas ir tik skaidras, ka kauns tās tīrīt. Pieskaroties var nosmērēt. Cietu klusu. Taču, kad dusmīgais jūrmalnieks sevi izcēla kā varoni, kas izglābis daudz nelaimīgu dvēseļu un pārvedis pār jūru arī nelaimē atstāto Nacionālās Operas dižmeistaru Teodoru Reiteri, tad man sāka niezēt mēle. No Reitera jau sīkāk biju dzirdējis viņa piedzīvojumus laivā.

— Un kā bij jūras vidū, kad jūs apturējāt savu nelaimīgo dvēseļu transportu? — maigi viņam acis skatoties kļuvu rupjš — Vai jūs nepiedraudējāt nelaimē atstātam māksliniekam un pārējiem bēgļiem braukt atpakaļ pēc turīgākiem ceļotājiem, ja jums, jūras vidū, vēl nesamak-sās liekas tūkstots zviedru kronas?

Bargais kungs to nenoliedza, bet sāka smieties:

— Nevienam nebij zviedru kronu. Ar ko šie maksās?

— Bij jāmaksā ar parakstu, vai ne? Jūs taču pievācāt parādu zīmes.

Mans sarunu biedrs strauji uzlēca kājās, bet viņa dusmas neaprima.

— Ar ko šie maksās, ja dzīvo nometnēs un nav ne plika graša? Palīdzības Komiteja nepalīdzēs. Būs ilgi jāgaida...

— Nez' vai maz sagaidīsiet, — man patika ķircināt mantkārīgo vīru. — Ar draudiem, dzīvības briesmās izspiestas parādzīmes var kļūt jums visai nepatīkamas.

Biju gājis par tālu. Draudoši paceltām dūrēm, varenais vīrs laužās caur galda krēsliem uz manu pusi. Ar nazi mierīgi skrubināju gardo cūkas cepeti no kaula. Neredzēju, kas apturēja viņa uzbrukumu. Nezinu, vai tā bij mana ēstgriba un miers, vai arī kāds no galda kaimiņiem. Dzirdēju tikai dūsmās šņācošu pērkonu balsi:

— Nekas man neklūs nepatīkams. Es izglābu dzīvības. Mani lūdzās. Man piedāvāja visu, ko gribu. Mani lūdza, lai ņemu. Es neatraidīju. Man nekas neklūs nepatīkams. Esmu to nopelnījis cilvēkus glābdams. Ja nebūtu tādu kā es, neviena cilvēka šeit nebūtu.

Ar Kungs gatan noslēpumainām laivām tad jūru bij pārbraukuši jau trīs tūkstoši bēgļu no Ziemeļu Kurzemes krastiem. Bargajam vīrietim aizrādīju, ka šie trīs tūkstoši nav maksājuši pat ne plika graša. Arī jūras vidū neviens viņiem nav mēģinājis izspiest pat šņabja pudeli, kā mans sarunu biedrs pēc parādzīmju ievākšanas.

Tas atkal nebij labi no manis. Mans aizrādījums pārtrauca mūsu sirdīgo sarunu.

— Ar tādu cilvēku jau nevar runāt, — viņš smagi ievaidējās. — Bez prāta! Mākslinieks!

Pēdējo uzslavu viņš izteica ar tādu riebījumu, kā tiku mīgas sievas uzteic savu vīru draudzenes, un steigā atstāja nometnes vakariņu galdu. Viņa šķīvis tomēr bij tīri izēsts. Viņš pazaudēja tikai ķīseli saldā ēdienā.

Ne tikai no Teodora Reitera, bet arī no daudziem citiem, kas bij braukuši ar svešiniekiem, dzirdēju netīcamus nostāstus par augsto maksu un maksas pieaugšanu pirms iekāpšanas laivā.

Neticētu, ja pats nebūtu piedzīvojis Ongermandē sēri jocīgo epizodu, kas vienam nabaga bēglim atrāva dzērveņu ķīseļa šķīvi. Sarkana, mīlīgi trīsošais saldais ēdiens pie tam bij pārliets ar biezu, dzeltenu un gardu vaniļijas mērci.

Neticētu, jo zvejnieku būdā pie Ķirķa raga bij tikai sirs-nība un neviena prātīga mantkārības jautājuma. Naba-dzīgie jūrmalnieki neprasīja maksas ne par lielo kambari, ne pienu, ne jaunajiem kartupeļiem.

— Ko nu, kungs, ko nu par samaksu... Jums jau ir bērni. Nav māju vairs. Pašam naudiņa noderēs.

Esmu pārliecināts, ka vientuļiem zvejniekiem nebij sakaru ar Kungs gatan rīcībām, tomēr viņu izturēšanās bij tik smalkjūtīga, it kā viņi zinātu mūsu noslēptos bēgšanas plānus un viņiem būtu dots rikojums palīdzēt, bet neredzēt.

Kad arī pēc desmit dienām vēl nebij vēsts par Zviedrijas laivu, jaunais pseudo dzelzceļnieks ieradās zvejnieku būdā stipri neapmierināts. Tikko zvejnieku māte redzēja, ka viņš grasās stāstīt kaut ko nestāstāmu, viņa pasauca sev līdzī jaunāko meitēnu un abas aizgāja uz kartupeļu lauku.

— Kaut kas ir samisējies, — ļoti mierīgi, bet ar apslēptu trauksmi runāja cilvēku kontrbandas priekšnieks, ar mazo dzelzceļnieka cepurīti. — Laiva ir vai nu notverta ceļā un iebāzta ķurķī, vai arī Zviedrijā ir radušās neparedzētas klizmas. Man jātiek uz Stokholmu. Ir pārāk daudz cilvēku Rojā, lai ilgu laiku to apslēptu. Citu sakaru nav — ir jātiek pāri jūrai. Mēs nolēmām šonakt Mērsragā nozagt vienu laivu un aizbraukt palūkoties. Ilgāk vairs nevaram gaidīt. Laiva nav liela, bet jums vieta vēl iznāks. Esiet gatavi un gaidiet mani pēc pusnakts. Neviens neko nedrīkst zināt. Laivu apsargā vāciešu sardze. Sargs būs jānopērk vai jāpaņem līdzī. Esiet sagatavojies, sagērbies, bet — nerunājiet...

Pat naktī zvejnieka ģimene izlikās neko ne redzam, ne dzirdam. Mazā mājiņa mierīgi gulēja, kaut mūsu kambarī bij daudz neparastu skaņu — divi apģērbiņos ietuntuļoti, smaga un neparasta piedzīvojuma gaidās, bērni naudēja un raudāja pusbieģā visu gaŗo nakti.

Tikai tad, kad uz rīta pusi pie mazās mājiņas loga parādījās Jura šleiera bālā un pelēkā seja, dzirdēju lēnus soļus zvejnieku virtuvē.

— Laivu nozagām. Par šņabja pudeli sargs aizmiedza

acis, — šoreiz jaunais dzelzceļnieks bij ļoti satraukts. — Viss bij kā vajag, tikai motors atsacījās līdzdarboties.

Viens no galvenajiem zagļiem — laivas likumīgais īpašnieks, pēdējā brīdī bij nobijies grēka un, bailēs, pats sabojājis kādu mitriķi un sviru.

To pastāstījis jaunais cilvēks aizgāja smagi satriekts, it kā smaga nodevība būtu nogūlusies uz viņa pleciem.

Mūsu zvejnieki visu to redzēja, saprata, cieta līdzī mūsu neveiksmēm, bet nerunāja. Tikai dažas dienas vēlāk, kad lielā meita mums sameklēja ratus, mazu zirzdiņu un pa likumotiem meža ceļiem veda mūs uz Žocenes jūrmalu, viņa uzdrošinājās pateikt:

— Grūti vajadzēja būt, kad bēgšana neizdevās. Māmiņa visu nakti lūdza Dievu par jums un jūsu puisēniem.

Vienkāršie, nabadzīgie jūrmalnieki, ar kuņiem, kā pēdējiem cilvēkiem, atvadījies no savas tēvu zemes, ir palikuši atmiņā kā sirsniņš, skaidrs un veselīgs cilvēces simbols. Nekādu domu šūpošanās to nevar apēnot. Viņiem nebij sakaru ar labi noorganizēto Kungs gatan palīdzību, bet tie bij ļaudis no tā paša, Latvijas jūras apskalotā celma, kā Mārtiņi, Džoni, Džeki un citi bāli vīri, kas braukāja bīstamos ceļojumos no Kungs gatan istabiņām pāri jūrai, tikai labas sirds un palīdzīgu domu dzīti.

Kluso zvejnieku būdu atceroties, sirdī kaut kas smeldz — pat šodien vēl ir tā kā kauns pašam par sevi. Negribot reiz apvainoju veco zvejnieku tēvu. Kad viņa lielā mazmeita ar manu ģimenes vezumu iebruca jūrā un, no viņas ratiem biju pārcēlis pievedes laivā dzīvās un nedzīvās vērtības, atvadoties vēl mēģināju viņai taisnoties vectēva izjokošanā. Tomēr šaubos, vai arī viņa spēja mani attaisnot pie vecā jūras arāja.

Dzīvojot zvejnieku mazmājiņā, bij kauns skatīties, kā saimnieki darbojas un strādā, bet ciemiņi guļšļā, gaida un cieš. Sievu un bērnus sūtīju palīgā kartupeļus rakt. Pats reizēm braucu jūrā. Tiklus vilkt nepratu. Manās rokās tikli samežģījās. Airēšana veicās labāk.

Rīta migla ietina piekrasti zilgani bālā plīvurī. Abi ar veco tēvu bijām aizairējušies labu gabalu no krasta. Vecais tēvs atrada vakar izmesto tīklu pludinus pelēkos viļņos, iesmēķēja mazo pīpīti un, piecēlies stāvus, sāka tīklus ņemt laivā. Viņi bij paprāvi. Vecītis šūpojās kā ieliedēts. Manas iekšas ilgojās pēc jūras slimības, bet izpriecām nebija laika — bij jāstrādā ar airiem, lai laivu noturētu pa vējam. Kad divi zuši un trīs paprāvas mencas jau gulēja laivā, vecais tēvs it kā atplauka. Parasti viņš maz runāja. Atkal paprāvu mencu rokās pasvēris, viņš izpūta lielāku pīpītes dūmu, paskatījās uz mani un, pavisam negaidot, man noprošāja:

— Jūs, kungs, laikam no Rīgas?

— Jā, zvejniektēv, — atbildēju. — Rīgā nav gaisa. Bērni bij jāglābj.

Laivā ritinājās plānais zvejas tīkls. Mazākas zivis palika tīklā iekērušās. Tīkls aizturējās vecā tēva rokās tikai pie prāvākām. Pagāja labs laiks, pirms atkal kāda menca vecītim atļāva turpināt ar mani uzsākto sarunu.

— Jūs laikam pie rakstu darbiem strādāji — viņš jautāja un skatījās uz manu airu kustībām.

— Nē, veco tēv, — atteicu — es dziedu.

Vecais zvejnieks izlikās mani nesadzirdējis. Pēc laba laika viņš atkal ierunājās.

— Jūs laikam būsi kāds skrīveris, vai?

— Nē, zvejniektēv, neesmu skrīveris, — atsaucos gaužām sirsnīgi. — Es jau teicu — es dziedu, esmu dziedātājs.

Viņš kādu laiciņu pārdomāja manu atbildi. To varēja redzēt. Tīkla tecējums laivā kļuva jūtami lēnāks.

— Tad, laikam, būsi kāds direktors, vai ministrs, vai?

Iesmējos. Aizmirsās pat tieksme uz jūras slimību.

— Nē, kur nu tik augstu! — atbildēju. — Dziedu operā, koncertos, radiofonā... Tikai dziedu.

Varēja just, ka vecajam goda vīram mana atbilde nepatika. Neparasti ātri viņš atjautāja:

— Un ar ko tad maizīti pelniet?

— Ar dziedāšanu — tik pat nekavējoties viņam pakaidroju. — Esmu mākslinieks. Visu mūžu esmu dziedāt mācījies. Man par to maksā.

Vecais jūrnieks kļuva nopietns, izņēma pīpīti no zo-

biem, skaļi nospļāvās un, pirms atkal ķērās pie tīkla, paskatījās uz mani ar nicinošu skatu.

— Nav labi tā smieties, — viņa balsī bij pārmetums. — Domā, vecs cilvēks ir bērna prātā? Nekā nesaprot?

Lai kā visu ceļu, uz krastu atpakaļ airējot, nopūlējās viņam pierādīt, ka neesmu par viņu ne smējies, ne zobojies, bet runājis tīru patiesību, viņš man vairs neatbildēja ne vārda. Šķiroties pat zivi neiedeva. Nekad arī nebrauca vairs jūrā ar mani pie airiem. Tikai atvadoties viņš atkal sirsniģi saspieda roku un novēlēja Dieva palīgu svešumā. Neticu, ka arī viņa mazmeita to spēja pārliecināt, ka biju runājis patiesību.

Nav prātīgi runāt vienmēr patiesību. Ne vienmēr patiesība izklausās pēc taisnības. Starp patiesību un taisni ir maza plaisiņa. Ja jūras slimība zvejojot nebūtu man iespaidojusi prātu, domāju, ka būtu atradis zvejniektēva klātienē viņam ticamāku taisnību savas patiesības izskaidrojumā

Tikko skarbi skaistā zviedru zeme bij zem kājām, prāts aizdzina domas par Ķirķa raga zvejniektēvu, sirsniģo zvejnieku būdu un aizmirsās pat tie jūras krasta zēni, kas tikai sirds prieka dzīti, bez kādiem aprēķiniem, braukāja pāri jūrai no Gotlandes uz Kurzemi pēc cilvēkiem. Aizmirsās arī tie gaŗie pirksti, kas taustījās gar Kurzemes jūras krastiem un sataustīja tik daudz labu ļaužu, kas drīzi vien ar prieku koda gaŗo pirkstu atliekās.

Tur nav ko pārmet, nedz ko brīnīties. Bij daudz kas jāpārdzīvo un jāpiedzīvo.

Gaŗie pirksti paglāba tikai dzīvības, bet nesagādāja nekāda prieka. Pat ceļojums pāri jūrai dažam labam izvērtās šausmās. Tas bij jāaizmirst un prātam jāizsvītro no sirds pateicības kambariem.

— Lūdzu, pavirzāties, — nekad neaizmirsīšu kādas dāmas balsi laivā.

— Pavirzāties tikai tā, lai arī otru kāju varētu nolikt uz klāja. Uz vienas vairs nevaru nostāvēt. Pavirzāties, lūdzu...

Tik cieši dažā laivas stūrī bij sablīvēti cilvēki. Vai tas bij pareizi? Vai prāts to var attaisnot? Kādas naivas domas dēļ, kas iet mūžiem cauri, uz laivas bij savākts tik nepiedodami daudz bēgļu, ka laivā sāka smelties ūdens un jūrā bij jāiemet pat visi pieejamie saiņi. Sūknis nestrādāja. Kamēr to laboja, saiņi noslika. Vai prāts spēj attaisnot šādu neprātību? Laužu bij daudz, visvisādas salašņas kopā ar inteliģenci. Tie vēma uz citu mēteļiem, atvieglējās savās drēbēs un smirdēja tā, ka tikai atklātā jūras gaisā to varēja paciest.

Jau pievedlaivā, no krasta uz Zviedrijas šonerīti braucot, kāds dezertieris, ar lielu saiņi mugurā, bij tik uzbāzīgs, kā arī gribēja tikt līdzī un tik neganti iespraucās mūsu vidū, ka viena inteliģenta dāma tikko neiekrita ūdenī un bargi lādējās, līdz dezertieris uzkāpa uz šonerīša. Bet uz lielās laivas bij tik neinteliģenti negantnieki, ka smējās par jūras slimību un jūrā noslīcinātiem čemodāniem.

Svešus vēmekļus uz sava mēteļa vēl varēja paciest — viņi vēmekļus aizskaloja. Varēja paciest arī to, ka sveši cilvēki atgrīeza tavus saiņus, sasmaržojās ar taviem hubiņiem un izdzēra tavu konjaku, pirms saiņi iesvieda jūras viņšos. Kaut viņi tikai nebūtu smējušies un ņirgājušies par ciešanām un sāpēm.

— Hei, resnais, ieknieb tai gaļajai, lai nāk uz citām domām, — kāds meža brālis sauca inteliģentam tirgotājam. — Tad nevems vairs un nēmocīsies...

Meža brālis par jūras slimību smējās. Viņš agrāk bij bijis uz jūras, bieži lietoja tik gudrus vārdus, kā — nordvests, bekbords, takelāža, taču bij ģērbies stipri nobružātā un netīrā kaŗa mundierī, ar dziļi uz acīm uzmauktu žokejņīcu. Ja citiem cilvēkiem nebij vietas, lai kājas pārmainītu, nedz vietas, lai ar abām kājām nostātos uz sašūpotiem pamatiem, spēcīgais, bet baigi izskatīgais meža vīrs nepārtraukti iespraucās laivai cauri uz visām malām. Brīžiem viņš laistīja franču smaržas, brīžiem dalīja lielākus malkus no dārgām pudelēm. Viņš nebija vienīgais. Man viņš visvairāk palicis atmiņā tāpēc, ka redzot, kā viņi skalojās pār mana dēla un sievas mugurām, mežonis kaut kur bij izrāvis telteni un pārklājis to maniem

tuviniekiem. Tā bij laba doma, jo teltene sakrāja virs manējo galvām tik varenu ūdens rezervuāru, ka jūras slimība izgaisa bez pēdām, tikko sakrātais ūdens ielieca teltenes pajumti un apskaloja sēdētājus. Man viņš palicis atmiņā arī tāpēc, ka apaļais un intelligentais (veikalnieks) neknieba gaŗajai jaunavai un neizkļiedēja viņas jūras kaiti, bet pats piebiedrojies un, noklausījies baigā meţoņa smiekļus —

— Resnīt, saturies, saturies! Nesvied savu karbonādi zivīm! — nekaunīgi atriebās labajam smējējam.

Caur jūras slimību resnītis bij redzējis citu resnīti paslēpjam divas svešas šampanieša pudeles zem salocītās buras, laivas priekšgalā. Viņš, kad pēc viļņainās nakts uzlēca viļņojoša saule, tik jūtami atspirga no slimības, ka kļuva par morālistu. Resnītis jau pirmajā rītā sāka uztraukties, ka pa smago nakti daudziem kabatas esot piepildījušās ar svešām trofejām. Neviens cits par to neraizējās.

Ap pusdienas laiku saule kļuva silta un spoţa. Saules stari lija pāri balto viļņu mugurām un lielo viļņu ūdens sienas laistījās zili-zaļi spoţā mirdzumā. Kad ūdens atsitās pret laivu, pāri galvām atblāzmoja divkāŗša varavīksna. Bij tik skaisti, ka dažam jau aizmirsās slimot un atkal sāka sāpēt sirds. Lielā meţoņa un citu mazāko nirdzīgi smejošās valodas derdzās vairāk nekā nakts tumsā.

— Puiŗi, taisiet nu galu saviem dumjajiem jokiem, — resnītis sāka mācīt jūras varoņus.

— Resnīt, izdari to pats. Lec pakaļ savai karbonādei, ja tev tās tik briesmīgi ţēl.

— Labi, tad es darīŗu galu, — sacīja pamazais vīrs un norādīja lepņajiem jūras varoņiem uz abām, zem salocītās buras, paslēptām šampanieša pudelēm.

Lielais meţonis, un citi, mazākie, pārvēlās pār ceļotāju mugurām uz norādīto vietu. Drīz atradās abas paslēptās pudeles un jūras balamute pazuda. Pat lielais vīrs kļuva zaļš pusdienas saulē un slimoja smagi vaidot.

Apaļais tirgotājs zināja šampanieŗa gāzu iespaidu uz jūras viļņu sabangotām cilvēka iekŗām un atriebās saviem tirdītājiem ar — jūras slimību.

Taču vai tādas lietas nebij jāparedz Stokholmā tiem, kas mūs savāca laivā? Vai šis ceļojums bij apdomāts un noorganizēts? Nē, par šādu ceļojumu nevienam nepienācās pateicība. Tas bij jāaizmirst un viegli aizmirsās, tikko laipnie zviedri pasmaidīja ar jauniem apgērbiem, veļu un vārda brīvību. Ļaudis, kas mūs bij pārvilinājuši pāri jūrai, par mums nerūpējās. Tas skaidri norādīja, ka laivas bij sūtītas savtīgos, kaut nezināmos, nolūkos. Pateicības vietā radās — naids.

Kad ar Kārli Skalbi zem rokas, soļoju pa piesnigušo Kungs gatan no apvienības uz biedrības sēdi, daudz kas bij pārdzīvots. Ik bēglis jau bij izšūpojies dažādos viļņos un dažādās domās. Ļoti labi sapratu, ko Kārlis Skalbe domāja stāstot, ka trimdā cilvēks tā kā aizlūzt un ieskrambājas un, ka bez savas zemes pamatiem zem kājām, arī viņa doma sāk šūpoties un reibt.

Nezinu, kad sāku to saprast un aptvert pats pie sevis, bet tanī dienā, kad nolēmu bēgt no bēgļiem un bēgļu nometnes, tas man šķita skaidrs, kaut arī vārdos vēl neizteikts.

Bij skaists un saulains rīts. Sieva un bērni vēl saldi gulēja, kad — ļoti uzmanīgi, lai nečaukstētu — atbidīju savu vatēto papīra segu un — ļoti uzmanīgi, lai nečikstētu — nokāpu no savas augšstāva guļas vietas un, mazuliet apgērbies, izgāju no Finspongas dārza restorānā, ieelpot vēso rudens rītu. Biju pagājis tikai dažus soļus pa sarmas pielijušo celiņu, kad no mājas ziemeļu gala man pretim izšāvās agronoms P. Gaudiņš dzīvu, priecīgi satrauktu seju.

—Vai dzirdējāt? Tas nu ir skandāls... — viņš gaviļēja.

Ieplētu acis. Tā bij patīkama ziņa. Kas var būt tīkamāks, kā skandāls kantīnes vienmuļībā? Visu dienu būs ko spriest un runāt, ko domāt un nosodīt. Katrs, kas nosodīs, jutīsies vērtīgāks un labāks. Bij tiešām laba vēsts. Ātri tā izplatījās pa nometni. Draugs modināja draugu, par draugu izlikās ikkatrs blakus gultas kaimiņš. Nometne pamodās agrāk, kā jebkad. Pat kafija agrāk uzvārījās un rītišķis garšoja kā svētku dienā. Ļaudis bij dzīvāki, pilni impulsa un rīkoties gribas. Tie sačukstējās, sarunājās un ēstgriba pieņēmas.

— ...vai dzirdējāt? ...nu tas nu ir par daudz! ...tas ir apvainojums! ...un ko teiks zviedri? ...kauns visiem latviešiem! ...Mans Dievs, kāds kauns!

Lieta bij ļoti nopietna. Ozola kundze — tā pati, kas ik dienas divi reizes mainīja savus lepnos kažokus pa aizslēgto dārzu pastaigājoties, — tā pati, kas bij atraidījusi zviedrisko papīra segu gulēja savā lāviņā zem personīga, sarkana zīda aplāja, šī Ozola kundze nakti nebija gulējusi savā vietā. Pēc visām ziņām, viņa nakts vidū bij pievākusi savu salmiem pildīto papīra guļus maisu, savas gultas drānas un starp palagiem, vai variet to saprast — starp baltiem linu palagiem! — gulējusi virtuvē uz galda. Nevienam citam palagu nebija. Kapēc viņai tie bij nepieciešami? Ikkatrs no mums varēja panest deviņdesmit septiņu pārējo gulētāju izgarojumus, krākšanu un citas nakts skaņas. Kapēc ne viņa? Vai viņa sevi iedomājās labāku par pārējiem? Viņai pat nebij augstskolas izglītības. Nē, tagad mēs visi bijām līdzīgi un viņa nedrīkstēja mūs apvainot tikai tapēc, ka viņai ir kažoki un savi palagi. Tas nebij pieļaujams. Tas bij liels, neglīts skandāls.

Grūti ir pateikt, kā satraukums būtu izbeidzies un vai tiešām Ozola kundze nākošās naktīs nebūtu bijusi spiesta atkal gulēt lielajā restorānā, ja jau īsi pēc rītišķa nebūtu paklīdusi jauna ziņa, kas bij daudz personīgāka. — Ozola kundzes gulēšana pēkšņi aizmirsās. Lai guļ, kur grib! Drīz nometnē izsniegtot labas lietotas drēbes. Satraukums jūtami pieauga, kaut arī citā virzienā. Ļaudis vairs nesačukstējās, bet runāja skaļi un atklāti. Prāts bij aizšūpojis no Ozola kundzes palagiem un virtuves galda pie jaunām, lietotām drēbēm. Varbūt, ka tur būs arī pa-

lagi?! Satraukums tā pieauga, ka pa rudens pielijušām dārza klintīm vairs kāpelēja tikai bērni. Tikai atsevišķi īpatņi vēl bradāja caur rudens nobirušo lapu klāju.

Diena bij savāda — viens uztraukums sekoja otram. Kad aiz dārza lieliem dzelzu vārtiem piebrauca iesarkans transporta auto, tas netika iekšā. Tas uzlika kroni patīkami dzīvam rītam. Auto ar labām lietotām drēbēm stāvēja aiz vārtiem un neviens netika tām klāt.

Lielo vārtu atslēga bij pazudusi. Kā tas varēja būt?

Parasti pie vārtiem stāvēja sargs — pajauns vecītis, kuņam bij jāuzrauga, lai karantinē izolētie bēgļi nesa-skārtos ar Zviedrijas veselību. Neviens to nemēģināja un, nedēļām ritot, jaunais vecītis dažureiz pazuda. Arī viņam bij ģimene. Tā nedzīvoja parka restorānā. Arī viņam gribējās ēst un ģimenē zupa bij gardāka, kā pie lielajiem vārtiem. Jo ilgāk mēs pazināties, jo vairāk viņš uzticējās saviem apsargājamiem un jo biežāk savā vietā atstāja tikai atslēgu lielajos vārtos. Atslēga bij pazudusi no slēdzenes.

Ar iesarkano auto mūsu pajaunais vecītis atkal atradās, bet — ne atslēga. Bērni, saprotams, bērni to bij pievākuši. Pērt, bez žēlastības pērt tos vajadzēja, kamēr atslēga atrodas. Kas tie par vecākiem, kas savus bērnus nevar uzraudzīt? Aiz vārtiem stāv iesarkans auto ar labām lietotām drēbēm, bet tām nevar tikt klāt. Bērni, ak — bērni!

No iesarkanā auto izkāpa trīs pelēkas lottas — Zviedrijas latvju aizsardžu prototips. Glītas, tīras un labdarīgas. Bet atslēgas nebij. Uztraukums sakāpa zenītā. Vai tiešām šorīt kāds bij spējis atrast skandālu Ozola kundzes izdarībās? Tagad bij skandāls! Bērni bij pievākuši atslēgu un labas lietotas drēbes atkal aizvedīs...

Pūlis rūga un rūca. Skats bij grandiozs. Pūlis draudēja sagraut sētas akmeņus un vārtu dzelzi. Tas būtu noticis, ja skaidrās lottas nebūtu tik prātīgas un maigas. Viņas laipni smaidīja. Viena runāja vāciski.

— Nē, labās lietotās drēbes nevedīs prom, — viņa pakaidroja. — Kas atvests, tam jāpaliek. Nevar šķiest nau-du auto transportam. Mūža sēta un dzelzu vārti tomēr jāsaudzē. Katrs, kas spēj celt un nest, lai dodas lejā pa kalnu — uz Stadionu.

Arī Stadions ietilpa karantīnas noslēgtības žogā. Pie mazā rūpniecības miesta pilsētas parka ērtībām piederēja arī lielais sporta laukums ar skatītāju tribīnēm. Zem tribīnēm garoja, izolētiem bēgļiem katrā laikā pieejamas karstas dušas, bet sešās mazajās sportistu ģērbtuvēs naktīs savu miegu izgaroja sešdesmit cilvēku no restorāna rezerves. Stadionā varēja iebraukt pa citiem vārtiem. Ceļš no turienes uz restorāna celtni bij klinšains un stāvs. To spēja veikt tikai ēzeļi un cilvēki, ne — auto vai zirgs.

Pie nastu nešanas aizgāja it visi, kas spēja nest, bet nepaspēja izvairīties. Pie nastu atvēršanas un drānu sadalīšanas, kā par brīnumu, lauzās un blīvējās tikai tie mūsu līdzgaitnieki, kuņiem jau visvairāk nastu bij krājuma.

Lai arī vienu brīdi mūsu laivai radās tāda iegrime, ka laivas kapteinim Mārtiņam bij jāizšķiras, ko slīcināt — cilvēkus vai somas un viņš bij tik vieglprātīgs, ka savieda jūrā visus viņam pieejamos saiņus, dažs tomēr, pat mūsu laivā, bij pratis paglābt lielāku skaitu sasainotu dzīves pārpalikumu. Bez tam ar mums kopā tika karantinizēti arī daži Rīgas jūras līča zvejniecības aristokrāti, kas jūru bij pārpeldējuši paši savās laivās. Pa ceļam no Gotlandes salas uz Finspongas sauszemi, autobusus, kuģi un vilcienus iekraujot un izkraujot, bezmantnieki brīnījās, kādas bagātības tiem bij līdz — radio un šujmašīnas, speķis un divriteņi, audekla blāķi un miltu maisi, pat necepti un nevārīti kartupeļi lielā vairumā. Bezmantnieki brīnījās, bet daudz neko nesūrojās. Greisirdīgs toreiz vēl neviens nebij. Katrs jutās bagāts ar izglābto dzīvību un ģimeni.

Lielākās bēgļu daļas atturība no lietoto drēbju nastām tomēr nemazināja lielo uztraukumu. Cits vēl allaž meklēja pazudušo atslēgu, cits uztraucās par cita mantkārību. Ko runāt, spriest un nosodīt bij bezgala daudz. Bij, saprotams, jāatrod un jāuzskaita arī ļaudis, kas izbēga no nastu nešanas pa pielijušo klinšu taku.

Tikai bērni vēl skraidīja un smējās.

Lai neiekristu lielā satraukuma ugunīs un pasargātu savu dvēseles mieru, aizklīdu vienatnē uz dārza visattālākiem klinšu krūmiem. Tur skanēja smieklī un valodas. Trīs puikas bij atraduši, man pie nastu nešanas no kabatas izkritušās acenes, iekaruši brillju ausis koku zaros un smieklī ar akmeņiem lidoja stikla acīs. Tur bij arī mans lielais, septiņi gadi vecais dēls. Viņš smējās visskaļāk. Kad pats pazinu savas acenes, zaudējuma sāpes ciešot, iešāvu tam ar roku pa dibenu. Bet brillēm vairs bij tikai viena acs. Kur der brilles ar vienu stiklu? Liku savam dēlam savas brilles atkal iekārt zaros un visi četri mēs sacentāmies iznīcināt vēl atlikušo aceņu spožumu. Tas bij grūts uzdevums. Lai kā mēs izprietējāmies, stikls nepadevās un nebij aizsniedzams. Beigu beigās atlikusi acs bij jāizspēr ar papēdi. Tēva mīlestībā to uzticēju savam, ne svešiem zēniem. Neapdomāto rīcību drīz rūgti nožēloju. Drīzi to zināja visa nometne.

Finspongā karantīnas nometne, kā teicu, bij iekārtota divās daļās. Paprāvs ļaužu pulks dzīvoja un gulēja Stadijona ģērbtuvēs, bet ēda mūsu kalnā. Trīs reizes dienā viņi nāca — sniegs vai lietus — uz mūsu ēdamtelpu un arī no viņiem nekas nebija noslēpjams. Mums, restorātoriem, telpu bija diezgan — aprāva virtuve, aprāvs ēdamkambaris ar radio uztvērēju un daudz maziem galdīņiem, taču vislielākā bija mūsu guļamtelpa. Zem vatēta papīra segām, uz papīra gultas maisiem, lielu papīra izolācijas plāksņu atdalītos steliņģišos, bez rūpēm, tur sagulām un sadzīvojām deviņdesmit astoņi cilvēki. Naktīs, bez rūpēm, varēja dzirdēt visvisādas saldās skaņas — klusu elpu, skaļu krākšanu, apspiestus strīdus, kaislīgas nopūtas, smieklus un raudas. Bij arī citas skaņas, bet par tām godīgi cilvēki nerunā. Gribu būt godīgs. Arī dienas vidū nebija rūpju, bet — kņada. Dienās viss pudzēja un kustējās. Visur bija bērni un tie traucēja visus, kam bērnu nebija.

Bērnu jautājums bija ļoti sāpīgs un tika bieži pārrunāts. Ne mazāk svarīga problēma bija — kam jāuzmēž un jāizslauka šaurā eja starp papes steliņģišu sienām. Tie, kas to pastāvīgi darīja, domāja, ka arī kāds cits to varētu izdarīt. Lai pasargātu nometni no šādu ļaužu izlēcieniem

un sabotāžas streika, bij vajadzīga vadība, kas sadalītu aptīrīšanas darbus un arī uzraudzītu bērnus un vecākus. Valdībā — vai nu aiz godkārbas, vai arī aiz izsalkuma — bij uzkundzējies kāds autokrāts. Līdz šim viņš savu uzdevumu bij godam veicis, jo pats skaldīja malku un kuriņāja virtuvi un restorānu. Bet diena bij nemierīga, prāti bij satraukti un — viņš nebij ievēlēts. Viņš bij pazaudējis lielo vārtu atslēgu. Pie lietoto drēbju sadales viņš nebij novērsis, ka sparīgā zvejniece Lapas kundze bij ieguvusi divus vēl labi lietojamus puloverus, četrus krūšturus, vienu kreklu un trīs kakla saites savam vīram, bet Svarniece no Carnikavas bij saņēmusi tikai divus krūšturus, vienu puloveri un vienu brunci. Pulovers, pie tam, nebūt nebij izskatīgs kā Lapas kundzei. Tā tas nevarēja iet. Pie tam šodien vakariņām mums atkal bij atsūtīts asins pudīņš ar dzērveņu ievārijumu. Mēs pārāk bieži ēdām asins pudīņu. Mums vajadzēja jaunu, demokrātiski ievēlētu vadību. Kā gan mēs, intelligenti cilvēki, varējām dzīvot un ciest neievēlētu uzkundzēšanos no pašu vidus?

Impulss, ko izsauca skandāls ar Ozola kundzi, uztraukums ap pazudušo atslēgu un vecajām drānām, bij atraisījis nometnes aktivitāti arī demokrātiski sabiedriskā pašnoteikšanās virzienā.

Tikko vakariņas bij paēstas un, kā par brīnumu, gandrīz visi kopā bij nomazgājuši vakariņu traukus, ēdamistabā tika nogriezts radio, un, pat bez aicinājuma, sapulcējās visi vārda un balss spējīgie Finspongas parka pilsoņi un pilsones, no Stadiona un restorāna.

Vispirms tika runāts par bērniem un viņu vecākiem. Mans vārds netika minēts, to aizstāja — papēdis acī. Lai arī ko runāja, jutu šķēpus savās izsistajās brillēs. Pēc amata esmu bijis aktieris. Arī šinī sapulcē, diemžēl, pratu nospēlēt neaizskārtas jūtas. Kad visi, man domātie, uzbrukumi uz manu izturēšanos neatstāja acīm redzama iespaida, to — diemžēl — dabūja izpirkt viens no maniem briļļu dauzīšanas līdzencloņiem. Kad visas smagās runas par neatbildīgu bērnu izlaišanu man, acīm redzot, bij aizlijušas garām, kāds tēvs, ar augstskolas izglītību, atstāja sapulci un cauri sēžu zālei, skaļi šņukstot, izgāja viņa dēls, mans rotaļu biedrs.

— Tu pats atnesīsi žaģarus un pats novilksi bikses, — lielajā sanāksmē zēnam pakaļ lidoja tēva bargā balss.

Mazā zēna raudas bij dzirdamas pat no dārza, aiz durvīm. Man gribējās lēkt kājās un kliegt viņam līdz. Viņš nebij vairs tik mazs, lai nesajustu kaunu. Arī man bij kauns, tikai ne par raudošo zēnu un, diemžēl, arī ne pašam par sevi. Es gribēju protestēt par šādu sodu manām rotaļām, bet, paldies Dievam, laikā vēl savaldījos. Mans protests būtu atsaucies arī zem citu bērnu biksītēm. Atstāju sapulci un, ar mazu likumu caur guļamkambari, izgāju aprunāties ar savu, pielijušā tumsā raudošo, draugu.

— Kaut neliktu bikses novilkt, — viņš sūdzējās. — Zināju, ka pēriens būs. Man biksēs ir māmas galvas lakats. Bikses nu jānovelk. Lakats nepalīdzēs...

Arī es savam draugam daudz neko palīdzēt nevarēju. Viņš tomēr jutās drusku vieglāk, kad gludi un lidzeni iestampāju zīda galvas segu zem garajām, baltajām apakšbikšelēm. Ja bikses būs jānovelk sapulcē — tā mēs abi prātojam — tad tētis, cerams, atļaus apakšbiksītes paturēt kājās.

Kopīgi mēs locījām koku zarus, lai atrastu vismīkstākos. Sēru vītols izlikās vispiemērotākais. Kad viņa garie zaru stiepekļi pārmaiņus sitās man un zēnam pa rokām, tie neko daudz nesāpēja. Caur divām bikšelēm un māmas lakatu tos tikpat kā nemaz nejuta. Mans jaunais draugs sāka pat smaidīt. Vītola zaru stiepekļus tā apčubinājuši, lai tie izskatītos cieti un sāpīgi, mēs izšķīrāmies.

Viņš aizgāja uz lielo sapulci, es iebēgu lielajā guļamrestorānā.

Atsēdos savas ģimenes steliņģītī un skatījos savos, jau saldi iemigušos, nerātņos. Vai man viņiem stāstīt šī vakara piedzīvojumu? Kā viņi justos, ja viņu tēvs iedomātos viņus publiski sodīt ar pērienu? Vai viņi raudāta aiz kauna, vai bailēs no sāpēm? Vai viņi smaidītu, ja kāds svešinieks tiem iestampātu māmas lakatu zem apakšbiksītēm?

Sirds, zinu, neatļautu, bet vai prāts, skaidrs prāts ļautu man pērt savus zēnus citiem cilvēkiem zinot? Vai tas neievainotu bērna pašlepnumu? Bērna pašlepnums ir

svarīgāks par dažām neērtībām, ko viņu nerātības sagādā lielajiem.

Kļuvu revolucionārs. Lai sapulce lemj, ko grib — sevi noņemos — sargāšu kauna izjūtas un pašlepnumu saviem zēniem; nepieļaušu, ka viņiem, kaut ar māmas lakatu, būtu jāaizklāj uzticība savam tēvam. Lai sapulce izrunājas, lai lemj, ko vēlas — savus bērnus nepēršu pat uz demokrātiskās vēlēšanās pieņemta lēmuma pamatiem.

Kad atkal ierados nometnes sēdē, bērnu audzināšanas jautājumi bij izdebatēti un bez nobalsošanas atlikti līdz turpmākai sēdei. Tie bij izbeigušies tūdaļ ar manu aiziešanu. Var arī būt, ka debates bij pārtrūkušas skaļo zēna raudu iespaidā. Bij izbeigušās arī pārrunās par netaisno drēbju sadali un bij pieņemts vienbalsīgs lēmums — lūgt Finspongā bēgļu vadību, samazināt asins pudīņa iegādi nometnes uzturēšanai.

Pēc lielo uztraukumu pilnās dienas, sapulces dolībnieki bij tik noguruši, ka nometnes pašvaldības vēlēšanas pagāja ar apbrīnojamu mieru. Tika pat izteikta pateicība līdzšinējam autokrātam par līdzšinējiem veikumiem. Lielajā amatā ar visām balsīm iekāpa Kārlis Dolietis.

Tas bij ļoti prātīgs lēmums. No tā nācās ciest tikai Dolieša amata brālim, gaŗajam dakterim Viklandam, no Ērgļu ielas Sarkanā Krusta slimnīcas, un man no Latvijas Nacionālās Operas.

Kārlis Dolietis bij ļoti pazīstams, pat slavens smadzeņu ķirurgs Latvijā. Neesmu dzirdējis, ka cits cilvēks Baltijas valstīs būtu ar nazi izrakņājis tik daudz smadzeņu, kā viņš. Viņš ir sīks un lietišķs griezējs. Ja Niklāvs Strunke dod zīmējumu, tad Dolieša kokā grieztiem svečtuŗiem un šķīvjiem ir apskaidroti māksliniecisķa dvēsele. Viņš prot arī šūt un viņa galdu segas, sedziņas un citas skais-tuma drānas uzrāda augstu šūšanas un izšūšanas tehniku. Iedzīmtās īpašības viņš ar aizrautīgu mieru izlie-toja citu cilvēķu galvas kausos, un mugurķaulā. Dažs mēmais viņa dēļ ir sācis runāt un dažs aķlais — redzēt, bet tas, kas nekustējās — sācis staigāt.

Viņš lieti derēja kā karantīnas nometnes atbildīgais vadītājs. Augumā viņš nebija no lielajiem, bet ar savu nesatraukto mieru prata iekārot pat savas sievas uzticību. Mūsu guļu stilingīši bija blakus. Sieva viņam bija divreizēs lielāka, bet ja tā dusmojās un rūca, viņš tikai dūdoja kā balodītis, un miers uzvarēja stilingīti. Ar mieru, kas uzvar pat paša sievu, viņš bija sabalansējies tik daudz izjukušu un sašķaidītu smadzeņu vācu un spāņu Zilās divīzijas kaŗa vīriem, ka bija vienīgais miermīlīgais cilvēks pasaulē, kas bija apbalvots ar Vācijas dzelzs kaŗa krustu. Nometnei, diemžēl, no tā nebija labuma. Krusts bija palicis krūmos, kad smadzeņu speciālists pie Žocenes bija ieraudzījis jūrā laivu ar Latvijas karogu. Kaut smadzenes bēgļu nometnē nebūt nemētājās apkārt, slavenajam dakteram tomēr piesprieda jaunu krustu — koordinēt nometnes smadzeņu un darbu kārtību.

Arī Dr. med. Viklands bija ķirurgs. Tikai viņš negraizījās ap smadzenēm, bet ap citām cilvēka miesas daļām. Viņš bija apskaužami stalts augumā. Tikai ja pusnaktīs gāji gar Viklandu ģimenes stilingīti, tad skaudība vairs neskauda. Pusnaktīs gaŗā daktera kājas izstiepās tālu pāri isās gultiņas kājgalim un līdz vidum aizsprostoja ceļu šaurajā starpgultiņu ejā. Pusnaktī viņa kājas bija kailas. Tām vajadzēja salt. Papīra gultas sega viņa kājām bija daudz par īsu. Tur nebija ko apskaust. Naktīs, Dr. med. Viklandu varēja apskaust viņa blondās, maigās un trauslās kundzes dēļ. Tai kājas nekad nesniedzās pāri gultas malai. Bij klusi un brīnišķīgi cilvēki. Pat viņu bērni netraucēja. Visrātākais bija viņu jaunākais, kuŗu vēl gaidīja.

Dr. Viklands nebija pelnījis ciešanas, kas viņam uzbruka Dr. Dolieša vārdā. Tās neizsauca nedz profesionāls naid, nedz Dr. med. Dolieša skaudība par Dr. med. Viklanda lielisko stāvu. Viņa ciešanas bija likteņa lēmums manā labā. Bez Dr. med. Viklanda atbalsta, būtu pazaudējis prātu, jeb izdarījis kriminālnoziegumu.

Finspongas nometnes balsstiesīgo pilsoņu sapulcei beidzoties, jaunais nometnes galva tik rosīgi nodevās jauno uzdevumu veikšanai, ka, uz iedragātu smadzeņu psiholoģiju balstoties, tūdaļ iecēla Dr. med. Viklandu un mani par nometnes aptīrītājiem nākošai dienai. Sēde ar to izbeidzās jo lielā sajūsmā, bet tālu vēl ne satrauktās dienas nemiers.

Visu nakti, bez apstājas, čīkstēja divstāvu gultiņas, čīkstēja grīda un ārdurvju eņģes. Kad pacēlu galvu pāri sava stilingīša papes sienai, redzēju baltus stāvus vai nu izgērbjamies, vai arī iegērbjamies tumšos mēteļos un spalvainos kažokos. Kas iegērbās, tas steidzās. Kas izgērbās, bij lēns. Kas dzīvoja dziļāk restorānā un gāja, tas strauji apmetās ap Dr. med. Viklanda izstieptām kailajām kājām, kas nāca, tas maigi tās aplīgoja ar savu gaitu.

Nesaprotu, ko viss tas nozīmē, bet miegs nenāca. Pēc satrauktās dienas, sirds nojauta šausmas.

Dr. Viklands bij ļoti jauns, tomēr bij dažos gados jau apgrauzījis paprāvu ļaužu pūli Ērgļu ielā. Viņa rokām bij ķirurga noteiktība. Kā likteņa lēmums, tās nepielūdzami kustējās virtuves grīdu un lielo ēdamistabu mazgājot. Viņš zināja, ko dara. Viņš nesauca pēc padoma, ne žēlsirdīgo māsu palīdzības. Viņš iztika tikai ar mani. Bet arī viņš nobālēja, kad aptīrītāju gaitās, mēs nonācām pie ārtelpām un restorāna ziemeļu gala.

Ne katrs cilvēks no mūsu guļamtelpām bij spējis sargmot asinspuđiņu ar dzērvēnēm. Kā ārsts un cilvēcīgās iekšpuses pazinējs, Dr. Viklands tūdaļ uzstādīja diagnozi — daļa no asinspuđiņa esot bijusi ieskābusi, ne katrs to spējis aiznest līdz paredzētam mērķim. Lai kā, bet ziemeļgala grīda gāzās pāri pār sliexsni un par šausmām kļiedza rudens rīta vēsmas. Bāli un bezspēcīgi mēs skatījāmies viens otram acīs. Ja būtu lielo vārtu atslēga, es būtu bēdzis. Ārsts — ķirurgs bij lietīškāks.

— Ir divas izejas, — viņš rūgti paziņoja — uguns un ūdens!

Biju par uguni. Dakteris nepiekrita. Bērni vēl guļot. Restorānu nevarot dedzināt pirms bērni nav apgērbti. Arī svarīgākās somas būtu jāizvāc, viņš domāja. Gribēju izsaukt ugunsdzēsējus. Neesot vārtu atslēgas. Kā uguns-

dzēsēji tikšot pie ziemeļgala? Savos gados, viņš bij ļoti gudrs.

— Tik lieram pilsētas dārzam ir vajadzīgas šļūtenes, — viņš teica. — Tās, droši vien, glabājas palieveni, kur vakar izdalīja drēbes. Iesim pameklēt!

Aizgājām. Atradām. Divām šļūtenēm bij daudz caurumu. Ūdens sprēgāja uz visām malām.

— Tā neies, — atkal ierunājās jaunais ārsts. — Mēs sasalpēsimies un notašķīsimies. Doliešam ir zvejas zābaki. Apģērbiet tos. Kalniņam ir garie kaŗa stulmi. Tie būs man. Pameklējiet arī sev kādu lielāku lietus mēteli.

Kad mēs atkal satikāmies, manas kājas sedza jauni, brūni gumijas zābaki līdz pavēderei. Dr. T. Viklandam pavēderi sedza brūns operāciju priekšauts. Šādā izskatā pasaule drīz noskaidrojās un atspīdēja pat vēsā rudens saule. Ūdens strūklas aizskaloja šausmas un saule aizspīdēja vakardienas satraukumus.

Pat lielo vārtu atslēga drīz atradās. Man tas bij liktenīgi.

Kad nometne bij iztīrīta, malka saskaldīta un sanesta pie krāsniņ, smadzeņu ķirurgs izteica uzslavu savam iekšlietu kollēgam. Daļa medicīniskās atzinības skāra arī manu uzvešanos. Biju tik lepns, ka tūdaļ uzsāku mazu strīdiņu ar savu iemīļoto sievu. Noskuvos, nomazgājos, uzvilku tīru kreklu un gāju meklēt dēlus. Lielais zēns laikam atkal bij atradis pamestas brilles. Viņu nekur neredzēja, bet viņa balss skanēja ar indiāņu uzvaras gavilēm. Mans jaunākais un mazākais lasīja akmentiņus. Piebiedrojos viņam un, akmetiņu lasīšanu turpinot, mēs uzsākām nopietnas pārrunas. Viņam bij pieci gadi, man — nedaudz vairāk. Es viņam stāstīju par Vinstona Čerčila runu, kuŗu to rītu, pirms gaismas, biju noklausījis ēdamkambara radio aparātā.

„Sešos mēnešos mēs uzvarēsīm Vāciju. Tad paies vēl gads, pirms sasītīsīm Japānu. Bet mums jāsapatavojas ciest un izturēt — arī tad vēl gadus divus kaŗš nebeigsies.“

— Ko tu domā, — es prasīju savam dēlam — ar ko tad Čerčils grib karot pēc kara?

— Ar komunistiem, tēt, saprotams, ar komunistiem, — mans dēls bij ļoti prātīgs un kas zin, vai viņam nebūtu bijusi taisnība, ja Čerčilam nebūtu nogāzušas vēlēšanas ne-laikā. Tik gudri dēls man skatījās acīs, itkā patiesi zi-nātu, ko runā. Tad, pēkšņi, viņš pārlēca Čerčilam un teica:

— Man liekas, ka viņai vajadzētu būt tur augšā...

— Kam — viņai...? — es tūdaļ vēl nesapratu.

— Vārtu atslēgai, — viņš paskaidroja.

— Kur augšā?

— Tur, — viņš norādīja uz parka paviljonu, kas bij domāts ugunsdzēsēju orķestrim vasaras vakaros. — Tur uz jumta.

— Kā tu to uzsviedi? — es sāku saprast ne tikai Čerčila politiku, bet arī mūsu lielo vārtu aizslēgto mistēriju.

— Vakar. Visi bij dusmīgi. Man palika bail, — mans juniors atbildēja gauži saprotami. — Solījās pērt...

— Vai tev pēriena nevajadzētu?

— M — m... — viņš strupi noraidīja. — Es nemeloju.

— Kamdēj tu man vakar to neteici?

— Tev nebij laika ar mani runāt. Tu tik ar tiem citiem, ar tiem lieliem, — viņš mani izbāra.

Atslēgu atradu. Neapdomāto rīcību drīz rūgti nožēloju. Gan pūlējos to apslēpt un slepus atslēgt lielos vārtus, bet vai nometnē kaut kas var palikt nezināms? Savu puiku nenopēru. Tas bij vēl neprātīgāk. Man likās, ka viņam ir taisnība un pēriena nevajag. Kur gāju, tur jutos kā noziedznieks. Biju zemāks par Ozola kundzi, kuŗa gulēja uz virtuves galda. Man bij bērni, bet es nepadevos dis-ciplīnai... Tas nebij prātīgi. Vajadzēja nopērt. Sirds ne-atlāva...

Skaidri jutu, ka kaut kas ir aizlūzis un kaut kur ir kāda neredzama skramba. Tikko karantīna pavērās, es pazudu ar diviem zēniem un vienu sievu, lai meklētu laimi, saskaņu un pats uz savām kājām ļodzītos svešajā zemē.

Ierodoties Stokholmā, atradu veselu sauju man līdzīgu ģimeņu, kas tik pat neprātīgi bij izrāvušies no drošās noņemtu maizes un ļodzījās pa svešo lielpilsētu. No veciem paziņām sev priekšā atradu Arturu Bērziņu un viņa kundzi Martu, ģenerāli Verneru Tepferi un viņa kundzi, Konstantīna Čakstes māsu, Aldonu. Iepazinos ar docentu Vili Eichu un viņa Aleksandru, Dr. Emīlu Ogrīņu, Feliksu Cielēnu un daudziem citiem.

Jutos atkal vienā gabalā, bez skrambām. Pat dzīvoklītis atradās. Man Stokholmā bij laime.

Man toreiz vēl bij daudz, daudz draugu visās Eiropas malās. Viens no viņiem bij atbēdzis no Kopenhāgenas uz Stokholmu un tikko pazaudējis sievu. Kundze bij paradusi lepni dzīvot, nebij varējusi pierast Dānijas bēgļa sašaurinātam dzīves veidam un mazajam divistabu dzīvoklītim. Īsi pirms manas ierašanās, viņa bij atradusi labāku māju un turīgāku vīru. Bēgļu dzīvoklītis, ar visām, tikai Zviedrijā iedomājamām ērtībām, iekrita man rokās. Tā bij nedzirdēta laime, kaut arī manam draugam sāpēja sirds.

Pat darbs un pirmie ienākumi atradās, tos lāga pat nemeklējot.

Zviedrija allaž lepojas ar labdarību un neitralitāti. Tas atmaksājas. Kad latvieši ieradās Zviedrijā, zviedri domāja par palīdzību Holandai. Vajadzēja savākt dažus miljonus kronu tā, lai izskatītos, ka to sūta visa neitrālā tauta. Kad ar bērniem ierados Stokholmā, tad zviedru ģimenēs goda vietā uz palodzēm bij redzamas mazas koka lellītes holandiešu ģērbos. Ienākumi no lellītēm bij domāti Holandai, un koka holandiešiem bij tāda piekrišana, ka zviedri prasīja vēl un vēl.

Pēc divi dienām Stokholmā, arī es biju iesaistīts lellīšu palīdzības produkcijā. Katrs latvietis un gandrīz katrs igauņis, kas bij izbēdzis no drošās maizes noņemēs, krāsoja holandiešus. Vismaz pa pārstāvim no katras brīvvalsto ģimenes sēdēja Phillipsa fabrikas pajumtē ar miniatūru otiņu rokās un — saņēma krāsotāja algu.

Phillipsa pagrabos tika dreijāti mazi koka pulkīši gan

ar platāku apakšgalu, lai izteiktu sieviešu lindrakus; gan ar šaurāku piekāji, lai izveidotu Holandes vīru uzpūsto bikšu sašaurināšanos virs koka tupelēm. Atsevišķās papes kastēs, vēl tika sabērtas puscollu gaņas rociņas — vīriešiem kā zobu bakstāmie platāku zobu atstarpēm, un sievietēm kā mazāku varžu šķiņķīši, ar uzpūstu augšgalu, ko labi varētu lietot ausu tīrīšanai. Tas viss tika sūtīts pajumtē izkrāsošanai un rociņu pienaglošanai māzajiem koka ķermenīšiem.

Dr. Teffers bieži kavēja darbu, bet, kad viņš ieradās, viņam bij visredzamākais uzdevums visā pajumtē. Viņam koka gabaliņi bij jāiemērc zilās krāsas podiņā, lai holandiešu dāmām uzburtu zilus svārkus. Tad Džonis — viens no Palīdzības Komitejas noslēpumiem, kuŗš lielo fabrikas pajumti mīlēja vairāk kā komitejas priekštelpas — ar vislielāko otu mūsu darbnīcā svārkciem uztriepa baltu priekšautiņu. Nacionālam Teātrim, ko pārstāvēja direktora sieva Marta Bērziņa, bij sarkana krāsa, kas koka krūšu rajonā uzbūra sarkanu blūzi. Kaŗa prokuratūru reprezentēja ģen. Vernera Teffera kundze — Aldoņa. Viņa uzmālēja baltu cepurīti un baltu piekakli. Nacionālā Opera un es, ar spoži dzeltenu otiņu, to ielogojam zeltā. Venta Pogiņa, no Angļu institūta, uzpunktēja sārtus vaiģus. Viņas māsa, medus blondā Aleksandra Eiche, iezīmēja divas zilās acis, kā sveicienu no Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas. Tā latvju kultūra Zviedrijā radīja holandietes.

Kārtība bij stingra — vīrieši un sievietes nedrīkstēja sajaukties. Domāju — tos kokainos, holandiskos izskatā. Ja dāmas bij tikai latviešu rokās, tad holandiešu zēni bij novirzījušies pie igauņiem. Taču latviešu kultūra Phillipsa pajumtē bij tādā pārsvarā, ka arī holandiešu zēni nevarēja iztikt bez mūsu dāmām. Latvijas Universitātes filoloģijas fakultāte, Komitejas sekretāra sievas Anņiņas Sadvovskas izskatā, punktēja Holandes zēniem trīs dzeltenas pogas sarkanā krekla kreisajā pakrūtē un divas drusku lielākas, kas saturētu koka bikses pieklājīgā stāvoklī. Bet zobārste Kalniņa, ar kā atsprāksļus sagriezušos jautājuma zīmi, zilo koka pulķīti atdalīja divās bikšu starās.

Darbs bij labs, alga vēl labāka. Tika strādāts pēc slīdošās lentes principa, kaut slīdošā lente dažreiz ieslīdēja kafijas krūzītēs un neparasti gaŗā smēķī. Tad bij ko dzirdēt! No kafijas un smēķa atlēca baumas un fakti. Pie kafijas uzzināju, ka jūŗu jau pārbraukuši Kārlis Skalbe, Jānis Grīns un Niklāvs Strunke. Iztrūka ziņu, vai viņi vēl mitinās Gotlandes salā, vai arī pārvesti jau uz cietzemi, bet nebija šaubu tos drīzi redzēt. Arī Reiters ar dēlu esot ieradušies Zviedrijā. Pie smēķa, pats nesmēķējot, uzzināju, ka arī Mārtiņš Zīverts ir ceļā, un Jānis Medenis, un Vilis Cedriņš. Nebij vēl ziņu, vai tie jau ir Gotlandē, vai arī kļīst gar jūŗas krastu Kurzemē un gaida laivu. Mārtiņš Zīverts ieradās, ne — pārējie. Pie smēķa bij daudz runu par Kurzemi. Tur atklājās arī Kurelieŗu traģēdija. Kurelieŗi bij sevi iedomājuŗies vēl latviskākus par deviņpadsmito divīziju, kautkur, Slēķu pagastā, sarīkojuŗi mazu apŗaudīŗanos ar vācieŗiem un tūkstots kaŗavīru esot ieslodzīti Œtuthofā. Liepiņš, Upelniēks un daudzi citi noŗauti pie sienas. Bij smaga ziņa, kas apturēja valodas uz vairākām dienām. Pie kafijas tika runāts par vēstulēm no Vācijas un bumbu uzlidojumos cietuŗiem draugiem. Arī tas retu reizi izsauca smieklus, kā toreiz, kad pienāca ziņa, ka mans līķis ir izskalots pie Ventspils.

Lai daudz bij satraucoŗu baumu, pie Phillipsa bij labi. Vēl labāk bij vakaros, kad beidzās virsstundas un varēja iet mājās ar gaŗas dienas algu kabatā. Tad bij tik laba sajūta, ka negribējās steigties. Sniegs gurkstēja zem kājām, ielu ugunis smējās, sals koda degunā un — kabatā bij nauda. Daŗu dienu holandieŗu krāsoŗana izstiepās līdz trīspadsmit un četrpadsmit stundām — tik liela bij piekriŗana mūsu darbam. —

Caur nakti soļojot, bij rūpes, kā naudu izdot. Bērniem bij vajadzīgi zābaki. Derētu arī mētelīŗi ar siltām apkaklēm, kur apslēpt ausis pret salu. Bet mani zēni bij iekārojuŗi ragaviņas... Ja apvilka siltāku kamzoli, varēja iztikt bez jauna mēteļa. Ausis var aizsegt ar ausu sildītājiem. Tie ir lēti. Zābaki ir svarīgāki. No sausām un siltām kājām ir atkarīgas iesnas un kakla sāpes. Bet bērniem gribas ragaviņu, ko slidināties meŗa piekalnē pret mūsu

nomales mājām... Arī ragaviņas nav zemē metamas. Ragaviņas vai zābakus? Saprotams — zābakus!

No garās dienas sēdēšanas, kājas ir nogurušas. Garām aizskrej novēlojies tramvajs, bet kājas par kūtru, lai skrietu tam pakāļ. Nakts ir dzidra, skaidra un vēsa. Vēl paies kēdu gabalu, gan jau vēl nāks kāds braucamais. Ielā spoži zibsnī reklāmu uguņi. Ir tomēr laba sajūta, ja kabatā ir nauda jauniem zābakiem. Vienā dienā esmu nopelnījis divi pārus bērnu zābaciņu! Zābaki? Jā, kas gan ir — zābaki? Nepieciešams apģērba gabals, no kuŗa neviens cilvēks nevar izbēgt. Tie ir jāvalkā un vienmēr tiks valkāti. Kapēc man pirkt zābakus, ja zēni grib slidragaviņas? Zābaki ir smaga nepieciešamība, slidragaviņas — prieks. Nē, jau rīt no rīta pirkšu slidragaviņas. Saprotams — slidragaviņas! Ar šo lēmumu pēkšņi viss nogurums pazūd no kājām un gribas būt mājās. Kaut kur žvadz tramvajs. Tas jānoķer. Skreju uz piestātni. Kā biju varējis domāt par zābakiem? Vientuļam bēgļu bērnam svešā zemē, bez svešas valodas mazs prieks ir daudz vairāk vērts, kā siltas un sausas kājas. Zābakus nopelnīšu citā dienā...

Par savu lēmumu man ir prieks arī tad, kad vēlu pēc pusnaktis pārnāku mājās, noglāstu iemigušos zēnus, aprunājos ar sievu un iekāpju karstā vannā. Kad nākošā rītā atkal eju uz fabriku, man ir vēl lielāks prieks. Zēni ar māmiņu nāk līdz uz pilsētu — pēc ragaviņām.

Dzīvē nekas vairs nav saskrambājies un sašūpojies. Ir tikai jāpierod pie jauna darba un jauniem apstākļiem.

Ir labi, ka esmu izbēdzis no noņemnes.

Kamēr strādāju pie Phillipsa, bij mierīga un droša sajūta. Pa dienu bij darbs, bet vakarā nogurums un miegs. Ne reti satikos ar prof. Franci Balodi un domās kopā izstaigājām veco, labo dienu takas. Ja iegriezos pie Volde-māra Salnā, likā — Latvija nav zudusi, ja mums vēl ir savs sūtnis un — sūtniecība strādā. Ik sestdienas va-

karu kāds no agrākiem zviedru draugiem sauca vakariņās. Tad bij ko mācīties zviedru tradīciju tikumos Nebij tik grūti. Dažureiz, pēc vakariņām, iegriezos Komitejā. Arī vēlu naktīs, tur vienmēr kāds strādāja, bet ar kādu varēja arī papļāpāt un uzzināt visjaunākos bēgļu transportu sastāvus.

Arī Juris Šleiers bij atstājis Finspongu un nometnes papīru vietā, gulēja zem sava lietus mēteļa uz Komitejas dibenistabas galda. Lietus mēteļi bij izmazgājuši jūras viļņi. Tas bij daudz gaišāks, kā Rojas dzelzceļa stacijā.

Pa naktīm Komitejas priekšistabā nedrīkstēja kavēties. Naktīs Komitejas sekretārs Sadovskis nebij runājams. Ar nošļukušu kakla saiti, saņurcītu apkakli, bez svārkkiem viņš sēdēja vēstuļu vidū un klabināja rakstāmos kauliņus. Ja kāds Sadovski traucēja pēc oficiālām biroja stundām, tas nejutās laimīgs. Oficiālajās darba stundās Sadovskis bij pieklājīgs un laipni smaidīja simts un vairāk viesiem, allaž stāstot vienu un to pašu gan tālrunī, gan acīs skatoties. Naktīs viņš bij sabozies un īgns, simts un vairāk vēstuļu ik nakti uzklabinot.

Ja virsstundas pie Phillipsa beidzās pirms pusnakts, arī darba dienu vakaros, pēc krāsošanas, bij patīkami iegriezties Komitejā. Tur varēja satikt Feliksu Cielēnu. Viņam sprēgāja domas. Ar viņu varēja runāt par politiku un arī par mākslām. Starptautiskā politika bij viņa amats, ko viņš bij studējis kā zinātni no 1905. gada emigrācijas Parīzes Universitātē. Māksla un teātris bij viņa zinātniskā atpūta, ar nopietnu pamatdomu. Ne velti viņa sarakstītās lugas bij uzvestas lielajos Rīgas teātros. Viņa valodā bij franciska dzirksts. Tā veldzēja pēc darba dienas fabrikā.

Tur varēja satikt arī ģenerāli Verneru Tepferu, bet tas bij mazrunīgs. Likās, ka jaunie dzīves apstākļi viņam nepatīk. Turpretīm senātors Mintauts Čakste — Tepfera svainis un mana bērnības drauga Konstantīna brālis — bij allaž laipns, smaidīgs un, ja nekā cita nebij ko pastāstīt, viņš pastāstīja jaunu politisku anekdotu.

Zviedru- Latviešu Palīdzības Komitejas dibenistabā vakaros bij dzīvība. Zviedrus tur nekad neredzēja. Ja tiki garām Sadovskim un lielajām vēstuļu kaudzēm, tad

varēji sajsties kā cilvēks starp cilvēkiem, aizmirsās zaudētie pamati.

Komitejas dibenistaba nebij glīta — liels, apaļš ēdamgalds ar veciem virtuves krēsliem visapkārt; apdilis atzveju krēsls pie gados nobrieduša radio aparāta; gaŗš koka drēbju pakaramais. Ja vīrieši vien bij istabā, drēbju pakaramais izskatījās kā kails koks rudens salā.

Kad Juris Šleiers sāka gulēt uz ēdamgalda, neglītā dibenistabā sāka parādīties un uzkavēties arī dāmas. Istaba pārvērtās. Uz kailā koka salidoja dāmu mēteļi ar spalvainām apkaklēm, krāsaini lakati un mazas, glītas cepurītes. No rudens sala, drēbju pakaramais koks ielīgoja vasaras ziedos un neglītā istaba atdzīvojās. Kopā ar dāmām, likās, čivināja pat putni.

Jau Finspongā nometnē mums bij sava avīze. Lai uzvarētu karantīnas garlaicību, Juris Šleiers, Jānis Andrupis un Nikolajs Seglenieks sarakstīja un uz hektografa nospieda „pirmo latviešu laikrakstu Zviedrijā“ — Latvju Vārds. Arī man atļāva rakstīt pa ievadrakstam. Taču ne tāpēc laikrakstam bij tādi panākumi, ka trīs nedēļu laikā tirāža pieauga no piecpadsmit uz astoņdesmit pieci eksemplāriem. No hektografa bij jāpāriet uz litografu.

Visenerģiskākais bij Seglenieks — slaidis, allaž tip-top apģērbies jauneklīs, ar krāsainu kakla drānu kakla saites vietā. Viņš agrāk bij izdevis Sporta Pasauli Rīgā. Viņš rakstīja tik daudz un tik sālīti, ka Latvju Vārds nespēja un negribēja visu publicēt. Ap Seglenieka gultu, divos stāvos, radās asprātīga sienas avīze — kungiem. Pēc pusgada, Segleniekam uz Stokholmu pārceļoties, viņa īpatā sienas avīze sāka parādīties latviešu tirgū — ar attēliem, karikatūrām un divi lapām nopietnas lasāmvielas. Panākumiem bagāta izvērtās viņa privāto un sabiedrisko aizkulišu izkrāsošana, taču vēl lielākus panākumus guva viņa aktīvā nostāja pret Komiteju, kurai viņš piedzejoja panākumu bagāto Bundžas nosaukumu.

Fisponga bij Rietumu Gotlandē, labu gabalu no Stokholmas. Ziņas avīzei varēja sagrašināt tikai pa radiofonu. Jurim Šleieram gribējās avīzi ar akūtāku un aktīvāku informāciju. Viņš pameta nometnē Latvju Vārdu, Andrupu, Seglenieku, pats savu sievu un dēlu. Pa naktīm iekortēlējās Komitejas dibenkambarī uz galda, dienās pie galda Šleiers sāka būvēt „vislielāko latviešu laikrakstu Zviedrijā” — Latvju Ziņas. Pa ievadrakstam deva Jānis Andrups, Felikss Cielēns, zem pseudonima uzstājās Mintauts Čakste un vislielākam latviešu laikrakstam Zviedrijā uz reizi bij tik liels metiens, ka Šleiers, bez sievas un dēla, viens pats to nespēja izsūtīt uz visiem pieprasījumiem un — goda abonentiem. Latviešu Stokholmā vēl nebij gandrīz nemaz. Lai atrastu palīgus dižlaikraksta ekspedīcijai, jaunais cilvēks izmantoja Philipša holandisko speciālistu labās sirdis.

Reizi nedēļā daudz dāmu lakatu, cepurīšu un mēteļu no Phillipša kultūras zieda sakārās uz garā drēbju pakaramā un aizdzina salu un gudri domātās vīru sarunas. Daiļais, Phillipša fabrikas kultūras zieds locīja mazās avīzītes, lipināja adreses un siekalājās uz pastmarkām. Mūsu dāmu enerģija bij aprīnojama. Mājās bij bērni un nelāpītas zeķes, mājās bij vīri un siltas vakariņas, fabrikā — auksti holandieši, bet mūsu dāmas, bez vakariņām, pa ceļam no fabrikas krāsošanas, locīja avīzītes un locījās pašas ap tām ilgi pēc pusnakts.

Sadovskis šādos vakaros cieta vēl vairāk kā parasti. Viņam smagi bij jācīnās pašam ar sevi, un ne mazāk ar savu jauno sieviņu, lai neietu mājās un klabinātu mašīnrakstu arī tad, kad pārējie aizgāja, sēdēja tramvajos un Juris Šleiers izstiepās zem sava iedzeltenā lietus mēteļa.

Latvju Ziņu ekspedīcijas sanāksmes, vislielākā latviešu laikraksta pirmajos mēnešos, allaž izbeidzās ar asarām un skaļu deguna slaucīšanu kādai jaunai, pamestai un atstātai sievai.

Pie tam — viņš viņu mīlēja...

Pagāja labs mēnesis. Bij iznākuši pieci vai seši Latvju Ziņu numuri. Vismaz piecas reizes bij skaļi un smagi raudāts. Latvju Vārds jau lepojās, vismaz, ar desmito avizes izdevumu — Finspongā.

Maniem bērniem bij jaunas ragaviņas, zābacīni, slēpes. Holandiešu ražošana izbeidzās. Mans deguns nokārās. Mani zēni, protams, priecājās. Viņiem bij draugi un viņi runāja saprotamā zviedru valodā. Slēpes bij nepieciešamas, lai draugi, valoda un prieks vēl vairāk nostiprinātos.

Stokholmā saradās daudz vairāk latviešu. Vairumā latvieši iekļuva tuvumā esošās bēgļu nometnēs. Ik dienas pieauga apmeklētāju skaits Kungs gatan istabiņās. Pat tramvajos un ielās varēja dzirdēt latviešu valodu. Teodors Reiters un Kārlis Zariņš jau bij nodibinājuši savus koņus, kas dziedāja viņu nometnēs. Komitejā jau varēja satikt arī citus latviešus, ne tikai — Sadovski, Čaksti, Šleieri un bālos jaunekļus.

Vienu dienu, velti pēc darbiem nostaigājies, dibenkambarī atradu arī Robertu Slokenbergu. Bij prieks. Pēc Mazirbes zelta neveiksmēm un sēņošanas, mēs pēdējo reizi bijām satikušies Visbijā, Gotlandē, jau uz zviedru zemes.

Kādu jūdzi aiz vecās, vēsturiskās Hanzas pilsētas Vizbijas senajiem apcietinājumu mūriem, milzīgā audekla teltī bij iekārtota pirts nelegāliem jaunieļotājiem — bēgļiem, kas nāca pār jūru. No lielās telts, maza audekla eja aizveda visas jaunieļotāju drēbes mazākā, bet, ar daudz augstāku un sausāku temperatūru aplaimotā, audekla piebūvē. No apģērbiem tur tika izkarsēta eventuāli nevēlamā pagātne. Otra, šaura audekla eja bij domāta kaili izģērbtiem cilvēkiem, pēc izsvīdēšanās un nomazgāšanās. Nelielajās blakus telpās tos sagaidīja ārsti un pusārsti. Tie skatījās rīklēs, padusēs un šļircināja dažādu krāsu pretpotes rokās un gurnu otrā pusē. Pret eventuāli ieceļojušām utu oliņām zviedru dakteri atklāja kauju ar

sārtu sublimāta atšķaidījumu. Tas visas mūsu dāmas uz dažām dienām padarīja blondas un vēl blondākas.

Bēgļu bij milzums. Lai tiem, savu aptīrīšanu gaidot, nebūtu jāstāv nedēļām garās rindās, miermīlīgā Zviedrijas armija nebij taupījusi audeklu un, lielās pirts pretējās mālās, bij iekārtojusi divas audekla telšu pilsētiņas. Viena bij domāta tīrajiem un sublimāta apsvaidītiem, otra — netīriem un utāniem. Tiem nebij atļauts satīkties, ne unāties. Jaunākie ļaudis stingro noliegumu apgāja uz Vizbijas šosejas, kur visi izskatījās līdzīgi noplukuši.

Dzīve bij ērta kā skautiem. Vakaros — uguns kuri, dziesmas, Baltā Nama koncertmeistara, Kārļa Zariņa vijole latvju tautas dziesmu variācijās, Alfreda Dunkeļa Sarasates Čigānu melodijas, dejas pa vienam un pāros. Dienās — staigāšana gar un zem jūras klinšainiem krastiem. No augstās klints lauzās tik zaļi apsūņojis avotiņš, ka iekairināja pirmos romantiskos dīglus svešajā zemē. Naktīs lija, dienās — spīdēja saule.

Naktīs dzīvojamās teltīs bij īsta paradīze. Teltis bij lielas. Ik teltī ērti sagūla divdesmit un vēl vairāk pusizģērbtu jaunās dzīves tīkotāju. Ap silti smilksstošo krāsniņu bij savilkta auklas, vairākās kārtās un dažādos virzienos. Uz auklām žuva jūras vilņos samirkušās grāmatas un kleitas, notis un daudzkrāsaina veļa, fotogrāfijas un lakati, krāsaini attēli un liekās bikses. Aiz daudzveidīgi izteiksmīgo karekļu labirinta paslēpušies, auga un skaļi plauka sīki ģimenes sīdi. Ar asi mājīgo labsajūtu, tie tīksmaini iepriecināja tos, kas savus strīdus bij pabeiguši un laidās miegā.

Nekad un nekur neesmu izbaidījis lielāku mājas miera svētsvinību, kā Vizbijas teltīs.

Tur nebij durvju zvanu. Nebij arī jābaidās, ka pie durvīm varētu atskanēt spalgs un ass piedauziens. Pirms nokļūšanas Gotlandē, klauvējiens pie durvīm bij kļuvis tik bīstams, ka ilgi, ļoti ilgi — un pat vēl tagad, naktīs — satrauca visas nervu stiegras.

Zviedru karavīru teltīs durvju nebij. Varēja gulēt ar sen aizmirstu, svētsvinīgu mieru. Varēja droši piespiesties, vēl mazajiem, zēniem, klausīties maigi mierinošo

strīdu čalošanā un rudens lietus grabēšanā telts audekla sienās. Bij droši, silti, sirsnīgi un mīli.

Drošības sajūtu pavairoja pelēks eņģelītis, kas, zviedru karavīra tērpā, salīcis, ik naktis ielīda caur zemo telts eju, sarušināja ogles dzelzs krāsniņā, uzsvieda sausas malkas šķilas un klusu, klusu, kā lauma pasakā, atkal pazuda.

Sirsnības sajūtu izcēla balts sātāniņš gaŗās, baltās apakšbiksēs, kas — vēlāk Finspongas nometnes izvēlētā krusta nesēja, Dr. med. Kārļa Dolieša izskatā — ik naktis knibinājās ap eļlas spuldzīti un spuldzītes dakti. Viņš nerimīgi rūpējās, lai, caur drēbju un papīru karekļiem, gulētājus miegā neieaijātu spoža gaisma, bet — puskrēsla un viegli elpojoša petrolejas smaka.

Bij bezgala labi. Vecās rūpes bij noveltas. Jaunas vēl nebij atrastas.

Lieliski izgulējies, ledus aukstā ūdenī pie telts nomazgājies, izgāju no telšu mežiņa. Zaļajā brokastu laukumā ieraudzīju savu Mazirbes ex-rēderi, Robertu Slokenbergu. Divu zēnu un jaunas sievietes sabiedrībā, viņš sēdēja zaļajā mauriņā kā jauneklis pirms zaļumballes. Uz zemē paklāta lakata bij baltas kafijas krūzītes, balti papīra šķīvji ar maizītēm, siera gabaliem un — sviestu.

Pirmajās dienās par sviesta labumu neviens nešaubījās. Pēc nedēļas, kad kaŗa apstākļiem pieradušās mājas mātes bij novērojušas, cik milzīgos vairumos Zviedrijas armija šķieŗ, bez atmaksas, dārgo taukvielu bēŗļu brokastīm, sākās minējumi — vai tas nav margarīns? Pēc nedēļas daŗz bēŗlis pat atteicās to ēst uz Zviedrijas maizes.

Slokenberģi bij tikko ieraduŗies. Viņi sviestu netaupīja.

Priecīgs redzot sava drauga ģimeni izglābtu bez apzeltīta motora, ar lielu sajūsmu situ mācītājam pa plecu un pārējiem spiedu rokas.

— Kad pārbraucāt? — jautāju.

— Vakardien, ap pusdienas laiku, — mierīgi, it kā

viņa ierašanās būtu sen nokārtota, man atbildēja iesirmais jaunības draugs.

— Kā bij? Kā dabūji laivu? Kā tikāt pāri? — man laudz kas bij jāzin.

— Labi! — atbildēja mācītājs, un iekoda siera gabalā.

— Kas nu par labumu, — viņu papildināja jaunavīgā kundze. — Grūtības un briesmas!

— Nesūdzies! Esi pateicīga Visuvarenam. Ar Viņa palīdzību mēs pārbraucām un bij labi, — Slokenbergs runāja lēni un skaidri, kā no kanceles.

— Motors apstājās.. Ūdens smēlās laivā. Trīs... — satrauktā kundze vēl nevarēja aizmirst pārdzīvoto.

Pie mums pieskrēja mani puikas. Aizsūtīju viņus pēc brokastīm. Gažām pagāja kapt. Ozola kundze. Sveicināju. Vēl nezināju, cik jūtami viņa iespaidos manu dzīvi, gulot uz virtuves galda Finspongā, bet ar viņu derēja būt laipnam. Mēs bijām braukuši vienā laivā. „Mans vīrs ir pazīstams ar karali Gustavu, varbūt es arī jums varēšu palīdzēt“ — viņa teikusi, no laivas nokāpjot. Derēja būt uzmanīgam. Vēl nezināju, ka augstā pazišanās radusies Valkas dzelzceļa stacijā, kad kapt. Ozols bijis goda sardzē, Zviedrijas karalim Latvijas brīvvalstī viesojoties. Sveicināt viņu bij prieks. Viņai mugurā bij tik elegants karakula kažoks, ka prieks bij viņai uzsmaidīt.

Ozola kundzei kažoks, acīm redzot, bij bijis sainī zem laivas klāja un izglābies no noslīcināšanas un saslapēšanās. Manai sievei kažoku jūras viļņi, pa maziem gabaliņiem, bij noskalojuši tieši no muguras. Pie pirmā saullēkta uz jūras manas sievas kažoks izskatījās kā niknu sunu saplosīts un izrobots, bet pie otra saullēkta Sлитas zvejnieku miestīnā, no laivas nokāpjot, tik ir bij atlicis pāri, kā — vatelīns un apkakle.

Ozola kundzei laime bij labvēlīga. Derēja uzsmaidīt. Pat Slokenbergs viņai uzmeta acis.

— Kas tad tā tāda? — viņš apprasījās. Pastāstīju.

Kad pie mums apsēdās arī mana sieva — bez kažoka un bez vatelīna — un sāka apziest dēlu atnestās maizes šķēles, man gribējās dzirdēt par piedzīvojumiem laivā, ar kuŗu arī mana ģimene bij cēlusī cerības pāri jūrai.

— Motors bij vājš, nolietots, trešās šķiras — tad stās-

tija mans draugs, — jūras vidū sāka streikot, apstājās. Tīrījām un eļļojām, izjaucām un salikām — nestrādāja. Ko varēja darīt? Lūdzām Dievu.

Pasmaidījis netiku, bet mācītājs pēkšņi pacēla savas acis un iesaucās:

— Nesmejies, neticīgais! — taču tūdaļ pats izlaboja savus jaunus vārdus ar platu smaidu glītajā satira sejā, un turpināja — Dievs bij ar mums. Jūra — kā ezers mierīga, rāma. Neviena vilnīša. Citādi... — šķelmīgi skatoties, mācītājs skumji paraustīja plecus.

— Visu dienu stāvējām. Lūdzām Dievu. Visu dienu neviena vilnīša. Dievs dzirdēja mūsu lūgšanas. Naktī mierīgi gulējām. Dieva žēlastība bij ar mums. Kad uzlēca saule, mēs visi satupām ceļos un atkal lūdzām tik ilgi, līdz zinājām, ka Viņš mūs ir uzklausījis un motors strādās. Mierīgi paēdām brokastis un — vecais motors sāka pukšķēt pie pirmā parāviena.

— ...un atkal apstājās, — viņa kundze vēl vienmēr bij satraukta un nemierīga.

— Bet tad mēs bijām jau pie Gotlandes.

— Pat krastu nevarēja redzēt. Sacēlās vējš. Viļņi kā kalni. Laiva pilna ar ūdeni. Bērni slapji, salst nost... — mazo zēnu māte nevarēja aizmirst pārdzīvotās briesmas.

— Bet māmuliņ, Dieviņš mums atsūtīja tos policistus, — mazākais zēns gāja tēvam palīgos.

Ar mierīgu, laipnu smaidu tētis noglāstīja balto galviņu savam dēlam.

Zviedrijas krastu sardze tanī laikā nepārtraukti patruļēja attālākos Gotlandes ūdeņos. Daudzas latviešu un igauņu laivas ir sasniegušas Zviedriju tikai viņu spēcīgiem motoriem pietauvotas.

Kad Slokenbergu atkal satiku Komitejas dibenkambarī, pie lielā ēdamgalda bez ēdamā, mēs nevarējām izšķirties tik drīz. Bij tik daudz ko pārrunāt. Abiem gribējās ir papļāpāt, ir izdzert krūzīti tradicionālās zviedru kafijas. Kafijai naudas nepietika. Pļāpāšana bij lētāka.

No Komitejas izgājuši, mēs izlikāmies neredzam daudzās konditorejas un kafejnīcas. Iegriezāmie Sv. Klāras baznīcā. Mācītājs no Rūjienes tur jutās kā savās mājās. Tuvākā svētdienā skaistajā baznīcā viņam bij paredzēts pirmais latviešu dievkalpojums svešā lielpilsētā. Apskatījuši baznīcu, reizes septiņas vai divpadsmit mēs apstaigājām lielo pasta ēku. Bij tik daudz ko runāt, ka drīz satumsa īsā ziemas diena.

— Žēl Sadovska, — teica mans draugs. — Nabags lien no ādas un plēšas vai pušu, bet vienam cilvēkam tas darbs vairs nav padarāms. Par Komiteju jau rūgst ļaužu prāti.

Bij jāpiekrīt mācītājam. Es pazinu tās vēstulju gubas, ko viens Sadovskis nespēja atbildēt; pazinu arī nemieru, dzīves un darbības alkstošos, bēgļu bezdarbībā nogurušos nervus. Jau Finspongā ļaudis žēlojās, ka Komiteja ilgi kavējoties ar atbildi uz vēstulēm un, arī tad, gaŗi un sirsnīgi raksti, personīgas atbildes vietā, saņemot aukstu, litografētu informāciju.

— Komitejā jau sēž tikai austrumieši, reiz mani pamācīja Talsu miertiesnesis. — Korporējiem viņi neatbild.

Skaidrības labā jāatgādina, ka Austrums bij veca, jau Maskavā radusies, latvju studentu vienība. Latvijas Universitātei nodibinoties, tā pārcēlās uz Rīgu reizē ar Ataugu un Lettoniju no Tērbatas. Austrums un Atauga nenēsāja krāsainās studentu cepurītes, kā Lettonija, Selonija un citas, tā saucamās, studentu korporācijas. Mazajā ārišķībā, ar dažām iekšējām organizācijas atšķirībām, ik studentu grupa saskatīja savu latvisko pārakumu pār citām vienībām.

— Būtu jāiet paligos, — turpināja Rūjienes mācītājs. — Latviešu ir saradies daudz. Man liekas, ka laiks ir dībināt latviešu biedrību, kas spētu atslogot Komitejas darbus. Mans filistrs arī tā domā...

„Mans filistrs“ bij profesors Francis Balodis. Neliels, pat pamazs augumā, Francis Balodis bij dzīvības enerģijas piesātināts. Pirms kaŗa, kopā ar kundzi, viņš pastāvīgi bij redzams visos mākslas sarīkojumos Rīgā, visās jubilejās un intīmākās, itellektuālās bohēmas sanāksmēs. Katrs viņu pazina. Kas pazina, tas cienīja viņa enerģiju un aktīvo dzīves veidu. Kas nepazina viņu paŗu, tas pa-

zina viņa darbus. Francis Balodis rediģēja un vadīja ievērojamo kultūras žurnālu — Senatne un Māksla. Viņš veidoja Rīgas skaisto Brīvdabas mūzeju. Viņš bij vēsturnieks un ievērojams arhαιologs, ar vārdu un piedzīvojumiem tālu aiz Latvijas robežas. Viņš bij izrakņājis Pievolgas tatāru stepes, atracis un izpētījis daudzus senlatviešu pilskalnus. Neviens viņam arī nepārmeta, ka autoritiski nacionālai latvju renesansei sākoties, viņš atrada — ja nemaldos, pie Kandavas — senā virsaiša Nameja kapu. Arī Ludolfs Liberts, tikai uz fantāziju dibinoties, sagleznoja daudzus Nameja un Viestura portretus. Vai kāds, tikai tāpēc, Libertu noliegtu kā gleznotāju?

„Mans filistrs“, patiesi, bij iecienīts un cienijams cilvēks.

Uz Zviedriju Francis Balodis bij izbraucis zinātniskā komandējumā īsi pirms komunistu „draudzīgā iebrukuma“ Latvijā. Viņš bij tik prātīgs, lai neatgrieztos uz okupantu saldajiem vilinājumiem. Ar viņa zināšanām un vārdu, viņam nebij grūtību ieņemt ēģiptoloģijas katedri Stokholmas Universitātē. Kara gadus Zviedrijā nodzīvojis, prof. Balodis labi pazina svešo karaļvalsti un daudz ievērojamu karaļvalsts pavalstnieku. Ne velti viņš tika dēvēts par Latvijas otru — zinātnisko sūtni S^ookholmā.

Kad no Slokenberga dzirdēju, ka Francis Balodis ir arī filistrs un tā tad varētu apmierināt Talsu miertiesnesim līdzīgus prātus, Slokenberga valoda man izlikās gaužām prātīga.

Roberts Slokenbergs ir impulsa cilvēks, kas deg un aizraujas pats savās liesmās. Visai impulsīva bij viņa sajūsma par sava filistra domām, taču arī impulss saprata, ka sabiedriskos darbos nevar strēbt karstu putru un biedrības dibināšana svešā zemē ir jāapsveķ un jāapdomā. Jaunā latviešu biedrība, kas palīdzētu vecai zviedru-latviešu komitejai, palika gaisos karājoties, arī pēc daudzkārtējās galvenā pasta ēkas apstaigas.

Jaunu biedrību vēl nenodibinājis, mācītājs mani aizveda pie Zviedrijas kristīgiem jaunekļiem — YMCA, un iepazīstināja ar viņu vadītāju, Arvedu Norrēnu. Norrēns prātoja, kā izdot kristīgo jaunekļu naudu un, kā sadalīt

viņu iespaidu, daudzo bēgļu dīkdienības iznīdēšanai. Viņa plāni bij ļoti labvēlīgi manai bezdarbībai.

Ar Arveda Norrēna atbalstu, nākošā svētdienā neierados uz Slokenberga dievkalpojumu Sv. Klārā, bet skatījos, kā pa Siljana ezeru, Dalarnā, uz Retvikas baznīcu peld lielas, izrotātās dievlūdžēju laivas. Kalnu ielenktais Siljānu ezers bij liels un pelēks. Kā pa izkausētu alvu, slīdēja gaŗās, ļaužu pilnās laivas un lēni vēdināja lielus daudzairu spārnus. Kad visas laivas saradās pie baznīcas uzkalna, un Retvikas mācītājs bija pateicis savas lūgšanas, baznīcēni klausījās latviešu bēgļu dziesmu —

Kas tie tādi, kas dziedāja
bez saulītes vakarā...

Īpatni skaista un īpatni skarba zeme ir — Dalarna. Tur vēl ir dzīvas tautas paraŗas, tautas māksla un vēsturiski notikumi. Dalarnā Gustavs Vaza bij izbēdzis Dānijas ŷandarmiem, un, pa viņa bēgŗanas teku, vēl ŷodien zviedri skrej savas lielākās slēpotāju sacīkŗstes — Vaza loopet. Ar Dalarnas zemniekiem Gustavs Vaza sacēlās pret okupantiem un radīja Zviedrijas karāŗvalsti. Vēl tagad Dalarna ir lepna, skarba paŗapzinīga. Tas uztur tautas paraŗas un tautas mākslu.

Siljana ezera krastā, netālu aiz Retvikas, nesen bij uzcelta glīta un moderna tūristu mītne. Jaunajā mājā dzīvoja Finspongas karantīnā veselību apliecinājuŗie latvieŗi. Pie degoŗā kamīna un jaunām klavierēm pagāja vakars.

Otrā rītā, gauŗi dabīgi, bij jāapŗkata Mūra un Andrejs Corns, kuŗa vārds ŷajā mazpilsētiņā ir tik pat spēcīgs kā pirmajam Zviedrijas karalim — Gustavam Eriksonam Vaza. Kad Andrejs Corns, pēc daudziem dzīves gadiem Parīzē, bij ieguvis pasaules vārdu kā gleznotājs, viņŗ bij — pirms gadiem piecdesmit, — atgriezies savā dzimtajā miestīņā. Bij aizkustinoŗi skatīties, kā liels, pasaules mēroga mākslinieks ir ieaudŗis savas tautas sirdīs un prātos. Ar Andreja Corna gleznām lepojas visi lielie Ei-

ropas mūzeji, taču lielā mākslinieka dziļākā personība ir saskatāma tikai Mūrā, kur par viņu runā, pauž un kur viņu no sirds mīl katrs zemnieks un kalnracis. Ir grūti pateikt, ar ko dalarnieši vairāk lepojas Mūras mazpilsētiņā — ar pagrabu, kur pirms četri simti piecdesmit gadiem, zem brūvējamā alus kubula paslēpies un Dānijas žandarmiem izsprucis pirmais karalis, jeb — ar tūkstsots gadu veco dūmistabu, kur vēl nesen strādājis lielais mākslinieks.

Tukšs kā ubags; nelaimīgs kā trenkāts zvērs ir mākslinieks, kas nespēj atgriezties savā zemē, pie savas tautas...

Ar sāpīgu smeldzi atgriezos no Dalarnas, tomēr jutos daudz bagātāks,

Retvikā neprasīja maksas nedz par uzturu, nedz par gultu. Pirms izbraukšanas, Arveds Norrēns, bez ceļa biļetes, bij izsniedzis no kristīgo jaunekļu aiztaupījumiem uztura naudu četrām dienām. Tā aiztaupījās.

Komitejas Sadovska Anna bij zelta cilvēks. Īsi pirms Ziemas svētkiem, viņa bij atradusi lielā, pasaules slavenā Amerikas nedēļas laikraksta Time redakciju Stokholmā.

Lai kā taupīju, pēc atgriešanās no Dalarnas, deguns nepacēlās. Viena cilvēka četru dienu uztura nauda viegli izkusa bērnu sabiedrībā un — sāka sāpēt galva. Ar galvas sāpēm mocoties, sāku pats sevi nicināt. Mani Finspongā līdzcietēji tagad dzīvoja bezrūpju dienas Retvikas tūristu mītnē. Katrai ģimenei bij atsevišķa, glīta istabiņa; katram cilvēkam jaunas drēbes — apģērbs, veļa, mētelis un cepure; visai godīgs ēdiens. Asins pudīņš neparādījās biežāk, kā reizi nedēļā. Tika izsniegta pat neliela kabatas nauda saldumiem, pastmarkām un āboliem. Ja kādam sāpēja galva, tad aiz citiem iemesliem, kā manai sievelei un viņas laulātam draugam. Biju bijis bez prāta, izskrejot no nodrošinājuma nometnē un ļodzoties Zviedrijas brīvā darba tirgū.

Deguns būtu nokāries līdz vēderam, ja nebūtu Sadovska Annīnas. Atradusi Time, viņa tur uz dažām nedēļām iesēdināja pusduci lielu vīru, kuņģiem mājās bij mazāki bērni. Paldies Dievam, viņa pievāca arī manu bālo ģīmi. Jutos ne tik vien atkal nodrošināts, bet — pagodināts. Intellektuāls redakcijas darbs nav salīdzināms ar fabrikas rūpniecību holandiešu ražošanā. Time, ar iesarkani ielogoto žurnāla iemali, pie tam, ir jēdziens ar starptautiski politisku vērienu. Strādāt Time redakcijā ir katra god- un naud-kārīga žurnālista dzīves mērķis.

Time Stokholmas redakcija nebij pārāk liela, bet atradās lielpilsētas centrā, tūdaļ aiz Karaliskās Operas nama ar skaistu skatu no septītā stāva uz Kungstraedgarden apstādījumiem un grubuļaino, pasaku meistara Andersena strūklaku. Te darbojās latviešu ģenerāļi, ārsti, do-centi un advokāti. Bij arī Senāta pārstāvji, bet tiem Time redakcijas drudzainā steiga bij par strauju.

Ziemas svētkiem parasti seko Jaungads. Uz Jauno gadu Time izdevniecība bij nodomājusi apsveikt it visus Zviedrijas, Dānijas, Somijas, Norvēģijas un Islandes bijušos, esošos un nākošos Time abonētus. Apsveikumiem tika pievienota maza portreju grāmatīņa, ar ievērojamāko draugu un spēcīgāko ienaidnieku asprātīgi izzīmētām ģimētnēm. Mūsu uzdevums bij raudzīties, lai neviens apsveikumu nesapemtu divi reizes un pārbaudīt sarakstītās adreses, pēc alfabeta gubiņās sakārtojot. Darbs bij liels un svarīgs. Vēl svarīgākas bij virsstundas un virsstundu dubultā izmaksa. Tika strādāts līdz pusnaktīm un vēlāk.

Uz aploksnēm ne reti atradās dzirdēti, un personīgi labi pazīstami vārdi. Time redakcijā atradu, vēl šodien nepārtrūkušo, saraksti un slavenā soma Yrjo Kilpinena jaunākās dziesmas.

Kad aploksnēs bij pārbaudītas, mūsu pienākumi kļuva pekuniāri izšķērdīgi — stundas desmit un divpadsmit ik dienas, mēs lipinājām pastmarkas desmitiem tūktots aplokšņu. Ar mēli, kā mājās, to nevarēja veikt. Ikkatram uz galda gulēja šķīvītis ar mazu saslapētu sūknīti. Pastmarkas pasniedza pa pieci simti vienā ripiņā saritinātas. Tas bij kapitāls! Taču neviens to nepiesavinājās. Ripiņas atritinājās uz slapjā sūkļa un baltajām aploksnēm. Līdz ar

pastmarku ripinām ritinājās valodas, tika izcīnītas kaujas, iecelti un atcelti Latvijas sūtni, tika izkristalizēta Jaltas konference un mēs uzvarējām ne tikai Maskavas diplomātus, bet sakāvām sarkano armiju. Tas nemaz nebija grūti. Tika arī noskaidrots, cik nepieciešama ir latviešu biedrība Stokholmā un ka nebūtu prātīgi atlikt biedrības dibināšanu uz nenoteiktu laiku. Šeit arī pienāca ziņas, ka Gotlandē ieradusies Mārtiņš Ziverts un prof. Arnolds Aizsilnieks. Viņu laiva bija uzsēdusies uz sēkļa un nosēdējusi tik ilgi, kamēr glābšanas laivā iecēlušī internacionāli pazīstamo profesoru un tas atvedis glābējus. Šeit arī paklīda baumas, ka esot pazudis mans bijušais amata brālis holandiešu krāsošanā, Džonis.

Jau nedēļām ilgi viņš nebija redzēts, nedz arī dzirdēts par viņa noslēpumaino romantiku. Baumām, acīm redzot, bija pamati. Tikko uzsāku sarunas par Džoni ar savu tiešo priekšnieku, Sadovska kundzi, viņa, atbildes vietā, tūdaļ ierosināja pastmarku lipināšanas turnīru.

Pastmarku turnīrs bija ļoti svētīgs un savdabīgs sacīkšu veids. Time redakcijas kolleģija tam nodevās ar sevišķu aizrautību. Pazuda laiks, domas un sarunas. Pirms turnīra sākuma, ikkatrs sev nokrāva priekšā uz galda lielāku aplokšņu gubu, sakārtoja citas, līdzīgas visizdevīgākam ķērienam pa rokai un — skatījās pulkstenī. Kad pulkstenis noskandēja rādāmās stundas pēdējo sitienu, visas rokas kustējās kā vecas kuļmašīnas sviras — uz sūklīša un aplokšnes, sūklīša — aplokšnes, sūk — apl..., sūk — apl... un beigu „1“ izteica pastmarku atplīšanu no garās ripiņas gala. Sacīkšu morāle nebija stachanoviska. Tā veicināja darba produkciju par 348%, tomēr idejiski bija — laika nosīšana, kaut darba devēja labā. Ar kaujas saucieni — Kurš spēj uzlipināt visvairāk pastmarku vienā stundā? — aizmirsās garlaicība, ienākumi, izdevumi un visi pārējie dzīves sīkumi.

Esmu novērojis, ka nav labi cilvēkam pašam sevi uzslavēt, tomēr esmu spiests palielīties. Kā tas gadījās, nezinu. Varbūt tā bija iedzimtība, Dieva dots talants; var arī būt, ka tā bija neiskaidrojama laime, taču marku lipināšanas sacīkstēs uzvaras lauri arvien iekrita manās rokās. Mans rekords tuvojās seši simti uzlipinātām pastmarkām

sešdesmit minūšu laikā. Ja ievēro, ka ar pieci simti pastmarkām izbeidzās ik ripiņa un rokas bij jāpārslēdz uz jaunu marku ritenīti, tad nevar nesajust cienību pret augšminēto skaitli.

Tomēr Sadovska kundze man cienības neizrādīja, un ja arī pēc pastmarku turnīra, grasījos izpētīt kaut ko par eventuālo Džona pazušanu, viņa sarāva deguneli un neatbildēja. Tas mani kaitināja.

Nolēmu pats uz savu roku spēlēt detektīvu un uzsākt noslēpuma pētījumus. Vakarā, virstundām izbeidzoties, piedāvājos viņu pavadīt pie viņas vīra.

Bij jauks ceļojums. Elektrība Zviedrijā tiek ražota no ūdens un gandrīz neko nemaksā. Veikalu logi Stokholmā tiek apgaismoti caurām naktīm. Pat naktīs Stokholmā var apbrīnot brīnišķas vakarkleitas, rokas somiņas, kakla saites, izšūtu un caurumotu veļu visvisādos zīda veidos. Arī bēgļiem dārgās mantas ir pieejamas — skatlogos.

Lai saīsinātu ceļu no redakcijas uz Komiteju, mēs gājām arī pa tumšākām ielām, pat caur Sv. Klāras mazapgaismotiem apstādījumiem. Tas bij vēl jaukāk. Neuzdrošinājos ar jauno sievu runāt tā, kā gribētos rūdītākam vīrietim, taču visprimitīvākā pieklājība prasīja — pāri ielām un kāpieniem soļojot — dažureiz piedurties maigi apajīgām elkonim.

Labsajūta pazuda nonākot Komitejā. Sadovskis atkal izskatījās sabozies un dusmīgs, kā parasti, kad tuvojās, jeb bij pārklabināta pusnakts stunda. Mans pētītāja gars tomēr guva neparedzētus panākumus. Tikko biju sasveicinājies ar sarūgušo vīru, atsprāga durvis, un, pat labu vakaru nenovēlot, Leonīds Siliņš pieskrēja pie tālruņa.

Siliņš ir pamazs no auguma. Arī seja, ar platajiem žokļu kauliem un palielo muti, nav pievilcīga. Tā neizteic ne varoņa, ne klasiska daiļuma ideālus. Tomēr nekad neesmu varējis saprast naidu, ko viņa persona sakūra vēlākiem Komitejas ienaidniekiem.

— Viņi, kā pirmo saprašanās noteikumu, prasa Leonīda Siliņa tūlītēju izslēgšanu no katra Komitejas darba, — reiz vēlāk man sūdzējās Latvijas sūtnis Voldemārs Salnais. — Kā es to varu? No pirmās dienas viņš darbojas evakuācijas pārvaldē, desmit reizu viņš ir riskējis dzīvību un slepeni pārbraucis jūru. Kā varu izviest viņu no darba, ko viņš ir veicis pēc vislabākās pārliecības? Desmit reizes slepus šķērsot jūru un apceļot okupēto Latviju, kas cits to būtu uzdrošinājies?

Kā daudzi citi studenti, arī Siliņš bij atbēdzis uz Zviedriju jau tad, kad pienāca pavēle brīvprātīgi iestāties vācu uniformās. Ir tiesa, arī viņš bij „austrumietis“, tāpat kā brāļi Čakstes, Sadovskis un Juris Šleijers. Talsu miertiesnesim bij taisnība, Komitejā ar noslēpumiem visvairāk nodarbojās studentu vienības „Austruma“ biedri. Domāju, ka studentiskais biedriskums bij arī tas, kas dzina Siliņu no Stokholmas uz Rīgu, satikties ar Konstantīnu Čaksti. Citiem Siliņš neuzticējās.

Kādā vasaras pievakarē, mēs ilgi sēdējām pie Melāra, un lielajā, mežu un kalnu iežogotā ūdenī skatoties, mēģināju ieēsties Siliņa noslēpumos. Neizdevās. Radās cienība pret jaunekli, kas var nerunāt par to, ko darījis un dara. Bieži cilvēki sev pieraksta citu darbus. Man šķiet, ka naidis pret Siliņu izauga galvenām kārtām, teiksim, nenormālās un dažam balamutem nesaprotamās noslēpumainības dēļ.

Kad Siliņš tovakar pieskrēja pie tālruņa, viņš bij tik uztraukts, ka viņam aizmirsās noslēpumainība un mana klātbūtne. Nezin, kam viņš zvanīja. Man palika iespaids, ka viņš sarunājās ar sūtni Salno.

— Arnis ir Slitā. Iebraucis šovakar pulksten astoņos, ar divdesmit trijiem cilvēkiem. Jā, tikai divdesmit trīs. Kaut kas ir sajucis un pārtrūcis. Nē, nav minēts. Bet viņam ir ziņas par Džoni. Džonis sēž Ventspilī, noķerts jūrā. Beigta, saprotams, arī laiva...”

Pēkšņi Sadovskis bij kļuvis neparasti laipns pret mani, gauži neparasti tik vēlai vakara stundai. Ar sirsnīgu un laipnu smaidu, viņš mani izvadīja otrā istabā.

Tālāko Siliņa sarunu nedzirdēju. Nebij arī vajadzīgs.

Dibenistabā bij citas sensācijas. Pie lielā galda, istabas vidū, sēdēja Juris Šleiers un kārtoja savu avīzīti. Mani ieraugot, viņš strauji uzlēca kājās un laimīgi iesaucās:

— Grīns ir klāt. Es esmu vaļā. Viņš vakar pārcēlies uz Fageršjoe, bij šorīt šeit un nosolījās pārņemt redakciju.

Fageršjoe nometne bij ne vairāk, kā divdesmit dzelzceļa minūtes no Stokholmas. Varēja braukt arī ar autobusu, bet dzelzceļa stacija bij tuvāk no Kungs gatan un dzelzceļš bij drusku lētāks. Jāni Grīnu Fageršjoe varēja uzskatīt tikpat kā par īstu stokholmieti.

Jurim Šleieram bij ievērojama žurnālistiska pagātne no Finspongā un Latvju Vārda pirmsākumiem, jo ievērojamāk tā bij pieaugusi Stokholmā ar Latvju Ziņām, tomēr Jānim Grīnam pagātne bij vēl ievērojamāka. Grīns bij ne tikvien divi reizes vecāks par Šleieri, bet ar vēl lielākiem piedzīvojumiem rakstu darbos.

Zem Jāņa Grīna kritiskās mīlestības pret drukas krāsu un iespiestu daiļvārdu, zilā Daugavas vāka paēnā. Grīna bukņīti un mudināti, par rakstu meistariem bij izauguši — Eriks Adamsons, Knuts Lesiņš, Vilis Cedriņš, Pēteris Aigars, Anšlavs Eglītis, Aleksandrs Čaks un daži Jāņi — Medenis, Rudzītis un citi. Tā bij liela un vērtīga latvju rakstniecības paaudze, kuŗu īpati izskaistināja arī dažas dāmas no Daugavas lapas pusēm — Veronika Strēlerte, Mirdza Bendrupe, Zinaida Lazda un Aida Niedra. Uz Jāni Grīnu varēja paļauties. Viņa ienākšanu varēja tikai apsveikt un aplacīt. Divi reizes nedēļā Grīns bij apsollījis ierasties Komitejas dibenkambarī un atņemt Šleieram atbildības rūpes par „lielāko latvju laikrakstu Zviedrijā”. Atsvabināšanās no nesamaksātas atbildības, jauno cilvēku tik patīkami satrauca, ka viņš mani uzaicināja vakariņās. Bez ēdiena Stokholmā nevarēja izdzert pat glāzi alus.

Trausls augumā, Juris Šleiers bij spēcīgs visādās izdarībās. Kautkādā veidā, viņa kabatā allaž atradās pat pāris kroņu. Pirmo reizi viņa viesis biju — jeb taisnībai par

godu jāliecina: tiku uzaicināts un gribēju būt, bet nebiju — pirmajā Gotlandes naktī. Zviedru policists bij iemainījis Juŗa ostmarkas istās zviedru kronās un kronas bij tik izslāpušas, ka neļāva mums atgulties un nelaikā iemigt kopīgi ierādītā audekla teltī.

Sievas un bērni gulēja baznīcā. Tā kā Juŗa pirmais dēls vēl bij nepieklājīgi jauns, tad viņa sievai salmi bij paklāti uz baznīcas altāra. Mana mīlestība un mani jauņieši gulēja uz salmiem zem kanceles. Dzīvē reti gadās, ka ģimenes cilvēkam ir tik maz rūpju kā mums tanī vakarā. Labi paēduši, mūsu aprūpējamie bez viltus iemīga baznīcas aizsardzībā. Pats sātans tos nevarēja skārt, ne viņiem kaitēt. Mēs bijām laimīgi un brīvi. Jurim bij dzīvas un labi lietojamas kronas kabatā. Tās neļāva gulēt, tās izcēla mūs no telts un aizdzina uz ostu. Vispirms apciemojām mūsu uzticīgo laivu, kas iepriekšējā naktī mūs bij šūpojusi un bezmiegā žūžojusi, jūrā Gotlandi meklējot.

Gotlande ir liela sala, bet jūra — vēl lielāka. Ja kuģa kapteinim ir tikai rokas kompass un vētra sagroza jūras straumes, Gotlande var pazust jūrā. Arī mūsu laivas kapteinim Gotlande bij pazudusi. Paredzēto divdesmit stundu vietā, saspiesto pasažieru ņudzeklis, ar ļauniem vārdiem pret kapteini un gļotainiem izvērdumiem pret jūru, apgānīja uzticīgo laivu trīsdesmit septiņas stundas.

Pievakarē lielā laiva atkal bij tīra un spodra. Bij pazudusi draža, ko atstāj ļaužu pūlis. Pazuduši bij pat norādījumi uz neseno, daudzgalvaino jūras slimību. Viss izskatījās citādi kā no rīta, kad mana labā sieviņa bij bērņus pametusi pie kakao un zviedru žēlsirdīgām māsām un pati atskrējusi atpakaļ no baznīcas uz laivu, lai dotu man pavēli atrast līdzpaņemto „ceļa kuli“.

Mans nelaimīgais draugs, kas gaidīja sievu un viņas dēļ negribēja doties līdzī, vēl pēdējā dienā bij atripojis uz Pindariem. Viņš atveda siltus speķa pīrāgus, ķimenaizītes, biezpiena raušus un manu riteni ar Dailes Teātra varoni Edgaru Zīli uz tā.

Edgars Zīle bij spēcīgs aktieris uz skatuves dēļiem un šķiet, arī dzīvē. Arī viņu sieva bij atstājusi un atradās jau vācu zemes bēgļu vidū. Tikai Edgara Zīles sieva bij šķī-

rusies ar sava vīra ziņu un, nožēlās izteiktu, piekrišanu. Vai viņš to tiešām nožēloja?

Edgars Zīle negribēja braukt nedz sievai, nedz arī man līdzī. Aiz pārlicības, viņš palika uz vietas.

Uz vietas, uz skatuves palika daudz labu draugu — aiz pārlicības. Ne visiem viņu pārlicība bij sarkana, daudziem sarkano krāsu šķēla balta svītra tās vidū.

Pēdējā pusdienā, kad gāju caur Rīgu, pie Nacionālā Teātra satiku Jāni Osi.

— Es aizbraucu, un tu? — jautāju viņam.

— Nevaru braukt, — viņš skumji atbildēja. — Bez skatuves nevaru dzīvot.

Dzirdēju, sajutu, ka viņam pašam sevis ir žēl, bet skatuve bij tuvāka kā paša dzīvība, brīvība un — sirdsapziņa.

— Svešu valodu skatuvei iemācīties nespēju. Latviešu teātris būs tikai Rīgā. Nespēju aizbraukt. Laimīgu ceļu! — viņš, asarām acīs, spieda manu roku.

Nezinu, kas starplaikā ir noticis ar Edgaru Zīli, bet Jāni Osi esmu dzirdējis pa gaisiem, radio viņos tādus melus runājam, ka maksa skatuvei ir bijusi par dārgu; par dārgu arī tad, ja tā ir atmaksāta spožiem tituļiem un lielu naudu. Ir kauns par Jāni Osi un daudziem citiem sendienu draugiem, bet par Edgaru Zīli atvadoties nebij kauns. Viņš nepalika uz vietas, lai listu un kropļotu sevi, skatuvei pārdodoties. Viņš ticēja kādai idejai un gribēja tai dzīvot un strādāt. Varbūt, ka tapēc par viņu sen nekas nav dzirdēts. Kaut sarkana, bet pašam sava doma tur nav atļauta...

Edgaru Zīli uz mana riteņa un arī otru vīru, bez sievas, atstājusi krastā, mana sieva paņēma līdzī visus pīrāgus un raušus. Tie glīti bij sasainoti skalū grozinā.

Kažoks, ko cerējām Zviedrijā pārvērst par maizi, bij viņu aizskalots. Čemodāni bij noslīcināti. Mums piederēja dzīvības un tas, kas mugurā. Tiešām tikai tas, kas mugurā, jo — arī kājas man bij kailas. No zvejnieku meite-

nes ratiem, sievieti, bērnus un saiņus laivā pārceļot, noāvu zābakus un zeķes. Ļaužu burzmā laivā nebij vietas, kur apsēsties un kājas apaut. Kurpes aizpeldēja jūrā. Kopā ar bērniem karstu Zviedrijas kakao dzerot, sieva bij atsalusī, iedomājusies postu un atskrējusi uz laivu, lai atrastu kaut kādu skalu groziņu ar raušiem. Groziņā, zem gardumiem, viņa bij paslēpusī, reiz labās dienās no labā vīra saņemtu dāvanu — galda sudrabu.

Kad pievakarē ar Juri apskatījām mūsu laivu, tur nebij ne jausmas no tiem mēsliem, kuŗos no rīta biju rakņājusies. Nošu portfeli izvilku no pieņemtas dubļu kaudzes. Galda sudrabu atradu šķidrā maizes un dubļu putrā, kas smirdēja pēc urīna. Laiva bij spoži nomazgāta, notīrīta un atkal gatavojās ceļam. Zvejniekzēns Mārtiņš, mūsu kapteinis, bij strādājis visu gaŗo rudens dienu un sasvīdis pat rudens saulē. Divi naktis bez miega, arī pievakarē viņš negulēja, bet, piedurknes atbraucījis, sūknēja degvielu motora tankā. Viņš teicās rītrītā agri atkal doties uz Kurzemes krastu.

Saulei lecot, kopā ar Juri Šleieri, viņu izvadījām, novēlot Dievpalīgu un pavēdinot mutautiņu, kad viņa laivas sarkan-balt-sarkanais karogs jau šūpojās aiz ostas moļa.

Sūknējās degviela un ritēja valodas, kad pievakare pārvērtās tumsā. Mazajā Slitas pilsētiņā iedegās reklāmu gaismas. Ar gaismām, iedegās zviedru kronas Juŗa Šleiera kabatā. Gaismas aicināja, kronas dzina. Iegriezāmieš glaunā restorānā, ar baltiem galdautiem un ziediem šķīvju atstarpēs. Kronas tomēr neizdevās iztērēt.

Laipnie zviedri pazina bēgļus no ģimja un izmirkušām drānām. Tikko mēs atsēdāmieš, no visām malām plūda viesmīlība dažnedažādās glāzēs. Visviesmīlīgākais bij Slitas miesta galvenais ārsts. Viņš mūs pievāca pie sava galdiņa, savas ģimenes vidū un, pēc gaŗākas stundas ar gardām lašu maizītēm, paziņoja, ka mums neesot atļauts uzturēties publiskā vietā. Slitas galvenā ārsta pienākums esot raudzīties, lai neviens no iebraukušiem bēgļiem neparādītos zviedru vidū, pirms tas ir dezinficēts un atutots lielajā pirtī. Tāds esot rīkojums. Mums, diemžēl, restorāns esot jāatstāj un arī citur mēs nedrīkstot ie-

griezties. Lai izdzerot vēl vienu glāzi iespaidīgā zodā masījuma uz viņa lūgumu un...

Nu, un tad mēs gājām mājās uz savu telti ar neiztērētu, bet apklusušu naudu Juŗa kabatā un gulējām, saldi gulējām līdz rīta gaismai.

Kad, svētot Jāņa Grīna ierašanos, ar Juri Šleieru ēdām vakariņas Stokholmā, par šīm dienām vairs nebij ko runāt. No Rojas dzelzceļa stacijas ūdens sūkņa, no pulksten desmitiem rītā, mēs bieži bijām izšķīrušies uz daudzām stundām un nedaudzām dienām, bet visi ceļi bij gājuši kopā. Par to nebij ko runāt.

Arī par Džoni un laivām uz Kurzemi bij labāk nemiņēt ne vārda. Zināju, ka arī Jurim ir jautājumi uz kuŗiem viņš neatbild.

Pēc Jāņa Grīna analīzes, kas izvērtās iepriecinoši, sarunas pārgāja uz jauno latviešu biedrības dibināšanu. Roberts Slokenbergs bij aizrunājies no Norrēna lielo YMCA viesību zāli dibināšanas sanāksmei un izsūtījis uzaicinājumus ierasties uz jaunās biedrības dibināšanu. Ielūgumus bij saņēmuši visi latvieši Stokholmā un visas bēgļu nometnes — gan tuvumā, gan tālumā. Man doma patika, patika arī Slokenberga enerģiskā rīcība. Naudu pastmarkām viņš, droši vien, bij izkaulējis vai nu no Zviedrijas baznīcas pārvaldes, jeb arī no YMCA. Viņš prata rīkoties. Arī Jurim Šleieram pret jauno biedrību nebij iebildumu.

Lielā sanāksme bij grezna un varena. Tik liels latviešu skaits vienkopus Stokholmā nebij redzēts, kopš Latvijas Nacionālās Operas baleta viesizrādēm Karaliskajā Operas namā un viesošanās Karaļa pilī. Toreiz, Nacionālās Operas direktors Nikolajs Vanadziņš bij karalim licis uz sevi pagaidīt. Tagad neviens negaidīja un sarokojās ar sirsnīgu, neviltotu prieku. Neviens neatnāca nedz par agru, nedz arī par vēlu. Kas nāca, bij istā laikā un pazuda sarunās.

Kārlis Skalbe bij ieradies pat no tālās Vallas, Lēns un laipns, viņš apsveicinājās un aprunājās ar katru klātesošo. Tikai tad, kad ieradās Arturs Bērziņš ar kundzi Martu, viņi visi vienkopus apsēdās lielajos krēslos pie lielajiem logiem. No logu stūrīša pa grezno telpu izstaroja tik latviska sirsnība, ka aizmirsās svešā lielpilsēta. Prieks bij redzams Artura Bērziņa platajā sejā un Kārļa Skalbes klusus smaidos. Drīz viņiem piebiedrojās arī Jānis Grīns. Ar tīksmu pavedēja smaidu un pašapzinīgi dzirkstošām acīm, viņš iesoļoja pa lielajām durvīm, rokas bikšu kabatās sabāzis, apsmaidīja zāli un, ieraudzījis abus lielos piebaldzēnus, pēkšņi izlikās aizmirstam visu pārējo.

Arī es devos uz šo stūrīti, lai apsveicinātos.

Slaidis un vēss, ar baironiski bālu seju, it kā no citas, labākas pasaules ienāca Jānis Andrups, mūsu Finspongas pārstāvis un galvenais redaktors. Arī viņš visupirms devās apsveicināties uz pieloga lielajiem krēsliem. Ar sirsnību zilipelēkajās acīs, tautas dzejnieks uzslavēja Finspongas latviešu avizīti un vienkāršiem vārdiem uzteica dažus Andrupa ievadrakstus. Skalbe tos bij lasījis attālajā Vallā.

Katram rakstu pazinējam bij zināms, ka vācu okupācijas žņaugiem pieaugot, Latvju Mēnešrakstā Skalbes redakcijā, bij kļuvis kā dadzis Rīgas okupantu acīs. Lai latvisko dadzi mīkstinātu, Kārļa Skalbes vietu un darbu bij pārņēmis Jānis Andrups. Tikai dzejnieks pats, liekas, to nezināja un negribēja zināt. Viņa sirsnība un uzslavas bij neliekuļotas un patiesas. Tad Jānis Andrups cēli aizsoļoja un vientuļš apsēdās zāles vidū.

Prof. Jānis Vārsbergs, liels un lielu muti, bij atspiedies pie logiem pretējās sienas un sarunājās ar prof. Franci Balodi. Balodis bij kluss, tikai viņa acis zibsnīja virs sarainām ūsām. No Franča Baloža sejas atmiņā palika viņa acis un ūsas. Viņš atdzīvojās un sāka runāt tad, kad pie viņiem pienāca klāt Niklāvs Strunke un mēģināja kautko iestāstīt. Ar skaļiem roku žestiem, brīžiem roku pie lūpām piesitot, mazais gleznotājs bij tik dzīvs, ka atdzīvināja abus zinātniekus.

Klāt bij arī ģen. Verners Tepfers un viņa kundze Aldona. Vēl slaidāks un drusku jaunāks izskatījās viņa brā-

lis Jānis Tepfers, bijušais Latvijas sūtnis Somijā. Starp ļaudīm redzēja arī Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas prof. Andreju Teikmani. Kailu, mirdzošu galvu viņš sačukstējās ar tās pašas augstskolas docentu Vili Eichu. Skaļi runāt viņi nedrīkstēja, jo sēdēja blakus divām dāmām, divām angļu valodas speciālistēm — Aleksandrai Eichei un viņas mātai Ventai Pogiņai. Tās tik dzīvi sarunājās, ka abi akadēmiskie mežkopji nedrīkstēja traucēt.

Klāt bij visi mani arodbiedri no Philllipsa holandiešu laikiem un no Time redakcijas.

Iztrūka tikai sūtnis Salmāns un senātors Mintauts Čakste. Tas uzkrita, bet netraucēja.

Mācītājs Slokenbergs, labu laiku ar Ventspils prāvestu Grosbachu un kādu kpt. Freibergu apspriedies, atklāja sēdi, izlūdza Dieva palīgu un — viss ritēja kā dibināšanas sēdēs un sanāksmēs parasts. Bij liela sirsniņa, vienprātība un daudz skaistu vārdu. Ar savu jūsmu spraigi izcēlās prof. Francis Balodis, ar lietišķību — Jānis Andrups un prof. Jānis Vārsbergs. Starp runātājiem bij arī studenti, kas Stokholmā dzīvoja no tiem laikiem, kad viņus iesauca, bet viņi negāja vācu armijas dienestā. Arī viņi prata runāt ar pacilātību. Taču visiespaidīgākais izvērtās Kuemelnesas nometnes priekšnieks un pārstāvis, kpt. Freibergs.

— Esmu noteikti par to, ka mēs paliekam ne vis pie Latviešu Biedrības, bet pie Latviešu Apvienības nosaukuma. Tikai liela un spēcīga Latviešu Apvienība mums aizstās to, ko esam pazaudējuši ar savu dzimteni. Mūsu Apvienībai ir jāpilda ne tikai sabiedriski tautiski pienākumi, bet jo lielāka nozīme tai jāpiegriež tīri politiskā cīņā par Latvijas nākotni. Uz neitrālas zemes, mūsu apvienotai balsij ir jāklūst tik skaļai un spēcīgai, lai tā attaisnotu tos upurus, ko mūsu divīzijas izasiņo Kurzemes laukos. Mums ir jārunā viņu vārdā vienoti un skaļi — tā, lai visa pasaule mūs dzird. To spēj tikai liela un viengabalaina — Latviešu Apvienība.

Nezinu, cik ilgi kpt. Freibergs bij nēsājis vācu kara tērpu. Zinu, ka tas viņam bij izrādījies par smagu. Noplēsis virsnieka zīmotnes un aizsviedis zvaigznes, viņš bij ieradies Zviedrijā, lai ar spēcīgākiem līdzekļiem attaisnotu savu izstāšanos no karavīru rindām.

Starp vienkāršākiem karavīriem, tas toreiz bij diezgan izplatīts miesas un dvēseles glābšanas paveids. To sauca — piesista pēdu. Jo daudzi piesita pēdu pat pilnā kara bruņojumā un bij pārsteigums dzirdot, cik daudz patšauteņu zalvju, gaŗā loŗu tarkšķī, izbira mūsu laivā, kad pie apvārŗņa parādījās Gotlandes klintis. Arī tad ne visi mūsu laivas ieroči tika atklāti un iedarbināti. Lielum lielā daļa patšauteņu un sīkāku ieroču sabira klusu, kā apkaunējusies, jūŗas dibenā. Līdz Gotlandei tie slēpās, bet bij sagatavoti ik brīdi pacelties, ja mums tuvotos, viena alga kāda, ātrlaiva jeb zemūdene. Kas piesita pēdu, tam patīkamāk mirt bij jūŗas vidū, kopā ar sievietēm un bērniem, nekā Vācijā, jeb Krievijā vientuļi pie sienas.

Starp latvju divīzijas virsniekiem „pēdas piesitēju“ bij neticami maz. To lielum lielā daļa bij izaugusi Latvijas kara skolā un izskoloti apreibt no Latvijas zemes smarŗas, ar zemē salijuŗiem tēvu-tēvu sviedriem. Tēvu sviedriem tēvu zemē bij piejukuŗas draugu asinis un mūsu virsnieki nepiesita pēdu arī tad, kad zināja, cik veltīgi list viņu spēki.

Kpt. Freibergs bij viens no nedaudzajiem. Bij viegli saprast, ka savu sirdapziņu viņš pūlējās attaisnot ar seviŗķi aktīvu uzstāŗanos savas noņemnes pienākumos un vēl aktīvāku ievirzi sabiedrībā. Tādi cilvēki ir ļoti derīgi un arī kpt. Freibergs šajā sanāksmē iemantoja atzinību, gandrīz — vispārēju. Tādu, kam bij naīvi aizspriedumi, nebij daudz.

Sēde nobeidzās ar kopīgi nodziedātu Pūt, vējīni... un nebij nepatīkami, ka arī es esmu ievēlēts jaunajā apvienības pagaidu valdē, kopā ar Kārli Skalbi, ģen. V. Tepferu, profesoru Fr. Balodi un, saprotams, apvienības dvēseli — Robertu Slokenbergu.

Varbūt, ka es maldos, bet man liekas, ka prof. Kārlis Straubergs, kas vēlāk šo maigo pirmsākumu dēļ dabūja ciest un tika izsūtīts uz labu laiku pat no Stokholmas, sēdē nemaz nebij klāt. Es atcerētos viņa spožo galvu un pasmago figūru YMCA telpās. Šis jaunais cilvēks, nobriedušos gados, man allaž stipri imponēja. Viņš bij ļoti gudrs un prātīgs, bet varēja kļūt arī tieši pretējs. Vai tas nav skaisti?

Reiz, vēlā naktī Rīgā, apvienojās Laima un liktenis un ieveda mani viņa mājas bibliotekā. No tā laika, prof. Kārlis Straubergs man šķiet tuvs un labi pazīstams. Grāmatu plaukti viņam sniedzās gandrīz griestiem cauri. Tur bij daudz labu un gudru grāmatu, bet vēl vairāk bij tādu, ko neviens nevarēja salasīt un saprast. Grieķu valoda pašam profesoram nav sveša, par grieķu rakstiem nebij daudz ko brīnīties. Arī latīņu un žīdu grāmatas bij pieņemamas. Bet koka vākos, ar ādas apvilkmumu tur bij tādi retumi vecitāju valodā no Dantes laikiem, ka es neticu, ka arī visizglītotākais grāmatu tārps spētu atšifrēt izbālušos burtus. Dažai bij noplīsuši lapu stūri, dažai noplīsušie stūri atkal ielīmēti baltā pergamentā un aprakstīti ar noplīsušo tekstu. To, droši vien, bij izdarījis kāds mūks, kādreiz, pirms daudziem gadu simtiem. Saprast šīs grāmatas nevarēja, bet arī mīlestību ne vienmēr var saprast. Noplīsušo lapu atjaunojumos un kaligrafiskā teksta atdzemdē bij tik daudz mīlestības, ka tā savu mīlestības dvesmi izlēja arī pār nopietno zinātnieku. Šādas grāmatas savācot, un tās bez putekļiem uzglabājot, zinātnei un prātam bij atņemtas skaidrās robežas ar nereālas jūsmas piejaukumu. Profesora Kārļa Strauberga grāmatu plauktos skatoties, varēja saredzēt, kā viņš staigā gar Sēnas krastu un rakņājas Parīzes ielas grāmatnieku sīko veikaliņu grāmatu gubās, varēja redzēt viņu Florences, Romas un Neapoles grāmatu antikvāriātos un — skat', arī Venecijas gondolā šūpojoties, viņš šķirstīja, sānielā iegādātus, ādu apvilktos koka vākos iesietus, nesalasāmus rakstus.

Prāts saka, ka viņam vajadzēja būt klāt apvienības dibināšanā, bet atmiņas viņu nesaskata. Vai gan šādu vīru atmiņas būtu aizmirsušas?

Prāts un aprēķini, turpretim, noliedz mūsu, jau toreiz internacionāli pazīstamā, tautsaimnieka un kooperatora, prof. Arnolda Aizsilnieka klātieni. Viņš, cik atceros, jūru pārbrauca tikai divdemit otrā novembrī un nevarēja būt izcietis gaŗo karantīnas gaŗlaicību. Bet es skaidri redzu viņa kuplo galvu ar stripaini baltiem matiem un viņa platos plecus apvienības dibināšanas sanāksmē. Redzu viņu ar vienu plecu pret sienu atspieŗoties un klusā, bet noteiktā balsī atsakāmieš no kandidēšanas sabiedriskos amatos. Viņš nevairījās no darbiem, bet bēga no sava vārda. Prof. A. Aizsilnieka sieva bij palikusi aiz jūŗas un viņš bij tik naivs slepenpolītiskos jautājumos, ka domāja tai palīdzēt, savus darbus un savu vārdu, ārpus sarkanā ŷoga, apslēpjot.

Ir Aizsilnieka veselīgais stāvs, ir viņa apzinātā valoda, ir visas šis ziņas man noteikti saistās ar atstāstīto sapulci un, diemŗēl, pierāda, ka ar atmiņām vien nevar uzrakstīt vēsturi.

Pat Vinstonam Čerčilam, viņa memuāros, kas dibinās uz protokoliem, šis un tas neapzināti un arī apzināti piedzejojies, bet šis un tas apzināti un arī neapzināti aizmirsies... Vai lai es mēģinātu būt labāks par diŗo kolleŗu — memuāru rakstnieku? Ne un ne!

Tapēc lūŗdu atvainojiet, ja arī manā vēsturē ir iemaisījies šis un tas tīri personīgs un tikai personīgi izjasts un personīgi saskatīts.

Divi dienas pēc latvieŗu apvienības dibināšanas, profesors Balodis man piedāvāja „tu“ draudzību un kļuva par — Franci.

„Tu“ draudzībai bij daudz patīkamu pamatu no Rīgas. Arī Stokholmā bijām jau satikuŗies un dzēruŗi kafiju uz Franča lēses. Bibliotek gatan Vīnes kefejnīcā. Kafejnīca nebij grezna, bet gaumīga un atbilda Franča neuzbāzīgai dabai. Viesu apkalpotājas, zviedru flikas un plānā kafija neatgādināja skaisto Vīni, taču saldajās mai-

zītēs, ar kausēta cukura glazūru, ievārījumiem un, ieceptā sviesta pārpilnību, bij vīniska tīksme izskatā un garšā. Visvīniskāko iespaidu tomēr atstāja mans draugs — Francis Balodis.

Zinu, tas skan paradoksāli, jo prof. Francim Balodim ar Vīni ir saistīti tikai gauži garām ejoši piedzīvojumi. Arī viņa augumā nebij vīniskā pompa. Bet Francim Balodim bij izteiksmīgs, man gribētos teikt — baroka iespaidā veidots deguns, ko atbalstīja aristokratiski sarainas ūsas un vienmēr dzirkstošas acis. Acīs viņam lēkāja tādi mazi velniņi kā Gringinga nenorūgušā jaunvīna glāzēs. Francā valoda bij vīniski tvīkstoša, ar tīksmi ieaustu patētiku.

Pie mūsu draudzības kristībām, ar pāreju uz intīmo „tu“, mēs nelietojām šādos brīžos banalizēto vīnu, nedz vēl kautko stiprāku. Mēs sēdējām pie Bibliotekgatan kafējnīcas galda un papurinājām rokas. Francis mani bij uzaicinājis, lai pārrunātu nākošo apvienības valdes sēdi.

Kad iegāju krēslainās telpās un devos pie ierastā galda, profesors Balodis — tad viņš man vēl nebij Francis — pār kafijas krūzīti pārliecies, sirsnīgi sarunājās ar garu, sabozušos jaunekli.

— Inženieris Lapiņš, — profesors mūs iepazīstināja. — Tikko kā ieradies no Kalmāras.

Jaunais inženieris bij smagi apvainots un sašutis. Viņš tālu bij ceļojis, lai iepazītos ar Stokholmu un ceļš bij iznācis tik dārgs, ka viņam vairs neiznāca naktmāju. „Tā saucamā“ Palīdzības Komiteja bij atsacījusies izpalīdzēt ar gultu un aizdevumu. Neesot naudas. Sūtot nez' uz kādām tur zviedru Flyktingnaemnd iestādēm.

— Vai es kāds ubags, ka man jāiet lūgties? — viņš patiesi bij sašutis. — Akadēmisks ubags, ar augstskolas izglītību!

— ...tad, saprotams, aizgāju uz sūtniecību, — viņš turpināja savu bēdu stāstu, — bet mani pat iekšā nelaida. Durvis atver pati sūtņa lielmāte. Gremo. Var redzēt — ēd pusdienas, bet mani neaicina. Nelaiž iekšā. Sūtņa neesot mājās. Nebūtu bijis par jaunu arī kādu bēgli pabarot.

Latvijas sūtniecība Stokholmā oficiāli bija likvidēta. Milīgā Zviedrijas valdība bija noslāpējusi sūtniecības oficiālo eksistenci un skaisto sūtniecības namu nodevusi, ja — nodevusi, vārds abās nozīmēs — pirmajai, tankiem, lielgabalu gaļu un mīnu metējiem bagātai, Latvijas varmāku okupācijai. Milīgā valdība būtu ļoti neērtā stāvoklī, ja arī otrā, vācu okupācija gribētu piesavināties Latvijas īpašumus Zviedrijā. Vācieši ar sīkumiem nenodarbojās un Zviedrijas ministru kabinetam nebij jālauza galvas — kurai no divi karojošām okupācijām ir vairāk spēka tiesību.

Mazā, četrstabu dzīvoklītī, Stura Esslingen salā, ceturtnā stāvā Voldemārs un viņa sieva Milda Salnais, no lielā sūtniecības nama bij pievākuši savus personīgus īpašumus un visus sūtniecības papīrus. Papīru bij tik daudz, ka tie aizņēma vienu no četrām istabām tik pilnīgi, ka tur ietilpa vēl tikai mazs galdiņš ar rakstāmmašīnu un divi krēsli. Papīru istabiņa bij pārvērtusies par mājas mātes galveno mitekli. Agri rītos, nereti pirms gaismas, un vēlu vakaros tur sēdēja Milda Salnā un kārtoja oficiāli neeksistējošas, faktiski nepārtrauktās sūtniecības rakstiskās funkcijas. Tur bija sarakste ar Londonu, Vašingtonu, Romu, Argentīnu, Šveici un — Latviju. Ik dienas ienāca daži duči nesvarīgu, grūti atbildāmu vēstuļu no latviešu bēgļiem Vācijā un zviedru nometnēs. Ik dienas ienāca arī pelēkās Latvijas pases, kas kāroja ietērties brūngani — sarkanos ārzemju pašu vākos.

Mūsu sūtniecība patiesi eksistēja. Inženieram Lapiņam bija taisnība. Pirmie trimdas valsts svētki pat bija pierādījuši, ka Latvijas sūtniecība turpina arī diplomātiskās reprezentācijas viesības.

Valsts svētku pēcpusdienā, pa četrām istabām, bij staigājuši dažādi sūtni, sekretāri un atašeji, ar kristalla glāzēm rokās. Glāzēs bij dzeltenīgs boles maisījums un ananasa šķēlītes. Neganto izšķērdību drīkstēja izbaudīt arī katrs latvietis, kas to vēlējās. Tādu bij daudz. Pat guļamistabā staigāja viesi. Valsts svētku izšķērdību un to, ka boles toverītī bij atšķaidītas dažas šampanieša pudeles, labi zināja jaunais akadēmiķis Lapiņš Acīm re-

dzot, viņš tikai nezināja, ka darba dienās, reiz lepnai un apkalpotai, sūtņa kundzei bij tik daudz citu darbu, ka putekļi palika neslaučiti un sakrājās uz grezno gleznu ielogiem un sudraba piemiņas lietām.

Savās iedomās gauži labi varēju iztēlot, kā izskatījās Latvijas sūtniecībā tad, kad inž. Lepiņš ieradās paviesoties un paēst.

Tanī dienā viņš — droši vien — bij jau divpadsmitais viesis. Ar vienpadsmit no tiem viņa ekselence, Latvijas sūtnis — droši vien — bij laipni izrunājies, allaž vienu un to pašu. It visiem bij vienas bēdas. Tikai dažureiz kundze Milda bij izsaukusi savu sūtni papīru istabā un viņi bij apspriedušies, kā, un ko, un kur rakstīt un atbildēt. Tad sūtnis, ievilcis diplomātiski laipnu smaidu savā tikko sakrunkotā sejā, atkal bij atgriezies pie viesiem un atkal runājis to pašu — kā viesim vislabāk iekārtoties svešā zemē un kā tikt pie naudas. Kad vienpadsmitais viesis bij aizgājis, sūtnim Salnam — droši vien — bij jāsteidzas uz satikšanos vai nu ar Johnu Sandi, vai ar Igaunijas un Lietuvas sūtni, vai arī jāizliekas laimīgam lielākās pēcpusdienas viesībās. Steigā novilcis zīda apšūtos virssvārkus, atlocījis baltā zīda krekla piedurknes, strīpainās biksēs, viņa ekselence bij ieskrējis virtuvē un — uzsviedis pannu uz plīts.

Kad olu kultenis bij sācis čurkstēt un sarecēt, viņa ekselence skaļi sauca cauri mazajam dzīvoklītim:

— Nāc, Milda, iekodīsim ātri, pirms atkal kāds atnāk!

Ir ļoti iespējams, ka olu starpā čurkstēja arī kāda speķa šķēle. Var arī būt, ka olu nebij, bet uz pannas sildījās no vakardienas pāri palikušie makaroni. Nav izslēgts, ka, laika un naudas taupīšanai, viņa ekselences, Latvijas pilnvarotā sūtņa kundze — Milda Salnā bij atnesusi no veikala divi mārčiņas zirņu viras galerta, un viņa ekselence, mazliet ūdeni pielējis, bij iesviedis to katliņā un vārīja...

Mājas māte, ienākusi virtuvē, uz virtuves galda no-

vietoja divus grezna porcelāna šķīvjus, izņēma no le-
dusskapja sviesta trauciņu, zelteņa pudeli, uzgriezta maizi
un, tikko mielasts bij sācies, atskanēja lepnā inženiera
Lapiņa durvju zvans.

— Nu, kas tad nu atkal nāk! — iesaucās sūtnis.

— Būs pēcpusdienas pasts, — mājas māte nomierināja
sūtņa kungu virtuvē. Būs ierakstīta vēstule.

Diplomātiskais kodekss neļauj, ka sūtnis atver durvis
pastniekam. Sūtņa kundze, pa ceļam norijusi pirmo,
novēloto pusdienu kumosu, atvēra durvis.

Pazīstu Voldemāru Salno no tiem laikiem, kad viņš ar
Imantas pulku atgriezās no Vladivostokas. Viņam bij
aktīva līdzdalība Sibīrijas kaņavīru sakomplektēšanā
latviešu kaņapulkā un viņu pārvešanā uz dzimteni.

Sešus gadus Voldemārs Salnais bij izcietis cara Krie-
vijas spaidu darbus Irkutskā, pirms izbēga no katorgas
pie savas sievas Mildas, uz Savienotām Valstīm. Mildai
Salnai bij bijis vairāk laimes. Viņai bij laimējies, jau
pēc trīs gariem gadiem, izbēgt no savas mūža noieti-
nāšanas Vercholenskā. Ar daudz piedzīvojumiem un tuk-
šu vēderu, caur Šveici, viņa bij nokļuvusi brīvajā Ame-
rikā. Arī Amerikas gadi, kā lektorei un žurnālistei, nebij
bijuši vieglie. Abi Salnie ir piedzīvojuši par daudz ne-
dienu, lai viņus spētu iedomāties tikai diplomātiski at-
turīgā noblesē.

Kaut Voldemārs Salnais vienu gadu sabija par tau-
tas labklājības ministri un divi gadus vadīja Latvijas
ārlietu ministriju, aiz viņa strīpainām biksēm un zīdu
apšūtā ketaveja, bij cilvēks ar miesu un asinīm. Dip-
lomātisko greznību viņš nesa ar tādu labsajūtu, kā kon-
certējošs mākslinieks savu lipaino fraku un mašīnists
savu eļļaino darba virsvalku.

Pazīstot Voldemāru Salno, nešaubijos, ka manis iedo-
mātā mājas glezna oficiāli neesksistējošā sūtniecībā bija
reāla un diezgan tuvu patiesībai.

Inž. Lapiņu bij grūti par to pārliecināt. Vēl jaunā
augstskolas diploma pārākuma sajūtā, viņš rūgti pa-
smaidīja.

— Vai viņiem naudas trūkst? — viņš piebilda. — Zariņš ik mēnesi piesūta izvesto Latvijas zeltu.

Zināju, ko atbildēt. Katrs, kas gribēja zināja, ka krievu okupācijai uzveļoties ar zemūdeni no Latvijas izvestās zelta rezerves bij arestētas Amerikas Savienotās Valstīs. Gribēju atbildēt, bet —

— Ak, ko nu runāsim, — ar roku atmeta Francis Balodis un, savā kabatas makā pagrābājies, izņēma piecas zviedru kronas un pasniedza lepnajam akadēmiķim. — Varbūt tas palīdzēs!

Francim Balodim bij taisnība. Nebij viegli izklaidēt, nometņu garlaicībā iztēlotas, iedomas jauniebraucējiem. Lai arī Stokholmas Universitātes ārštāta profesora ienākumi nebij pārpilnības apstaroti, dažas kronas budžetu nesatrieca un to zaudējums bij izdevīgāks par gaŗu runāšanu. Jaunais inženiers bij ļoti priecīgs par vērtīgā papīra dāvanu un, savā lepnumā, apsolījās nekad, nekad to neaizmirst. Viņš drīz atvadījās. Profesors bij aizkustināts.

— Ja, palīdzēt vajag... — viņš teica ar lielu, barokālu smaidu, noglāstīja savas sarainās ūsas un jutās tik pacilāts, ka uzaicināja mani par draugu uz „tu“.

Tad mēs sākām organizēt latviešu apvienību.

— Ar Slokenbergu nekas neiznāks, — teica Francis. — Tam cilvēkam nav satura.

Pabrīnījos. Rūjienes mācītājs par savu filistri bij allaŗ runājis ar dziļu cienību. Cienība, tāpat kā mīlestība, ja to nepārspilē bezgaumībā, parasti rada pretcienību. Jaunajai apvienībai, kā redzams, starplaikā bij radušies lielāki mērķi par korporāciju aprindu iesaistīšanu Palīdzības Komitejas darba atslodzei. Jaunie mērķi bij tik no teikti, ka tie gāja pāri draudzībai un confilistrim

— Slokenbergam ir sajūsma un reti atrodama enerģija, — gribēju aizstāvēt savu jaunības draugu.

— Bet viņam nav gaumes, — manu teikumu pabeidza Francis. Nu viņš man nebij vairs tikai profesors. — Kā var atļauties tik svinīgā un skaistā sanāksmē dziedāt dzērāju dziesmu!

— Kad? Kur? — lāga nesapratu.

— Vai tik svinīgā sanāksmē var dziedāt Pūt, vējiņi...?

Man ieplētās acis, bet es nepaspēju neko iebilst.

— ...pats es dzēru, pats maksāju, pats skrēj' savu kumeliņ... — zobojās Francis.

Tā kā ar Slokenbergu abi kopā bijām pārrunājuši un abi kopā izvēlējušies ilgu pilno tautas melodiju sapulces noslēgumam, tad mans pienākums bij to aizstāvēt.

— Par savu konfilistri tu vari domāt, kā gribi, — es teicu. — Tā ir tava personīga darīšana. Bet Pūt, vējiņi... man jāaizstāv. Tu šo dziesmu nesaproti. Tā nav dzērāju dziesma. Vai tu nesadzirdi ilgas un aicinājumu melodijā? Vai tu nesaredzi Daugavu un Lielupi un vai tu nesasmaržo bērzu birztales Pūt, vējiņi... dzirdot? Pasaki man citu latviešu dziesmu, kas būtu tik gleznaina savā plū-dumā.

— Bet kāds tur sakars ar vārdiem? — Francis nepiekāpās.

—Vārdi, mīlais Franci, dziesmai ir tikai mazs un nesvarīgs piedēklis, bet ja tu izej tikai no vārda, vai arī tad Pūt, vējiņi... neparāda latviešu jaunekli no labās puses? Pats, pats un vēlreiz — pats viņš atbild par visu, ka viņš dara. Pats viņš nopelnītu arī piecas kronas nakts-guļai. Tā nav dzērāja daba. Nē, Franci, tu šoreiz maldies, — es pat iekaisu — Pūt, vējiņi... mums būtu jāizvēl par trimdinieku himnu. Viņa sauktin sauc atpakaļ uz Kurzemi. Sauc ar ilgām un zēniski drošu bravūru.

Sāku dungot — Pūt, vējiņi... Francim tas nepatika, un viņš draudzīgi pārmainīja sarunu.

— Nav vērts strīdēties, — viņš teica un atkal nobraucīja savas ūsas. — Dziesmās tu esi speciālists. Es tevi neuzveikšu. Dziesmas ir tava dzīve un tavs darbs. Bet, saki, kā tagad izskatās tavi sakari ar operu? Tu taču nedomā visu mūžu lipināt pastmarkas un krāsot lellītes?

Nē, es patiesi tā nedomāju. Man arvien vēl likās, ka uz operas skatuves iederos daudz vairāk, nekā Time redakcijā. Bet arī Francis zināja manas neveiksmes Zviedrijas Karaliskā Operas namā.

Kad biju ieradies Slitā, Gotlandē, un nomazgājies Visbijā, tūdaļ biju aizsūtījis savu ierašanās pieteikumu uz

Stokholmas Karalisko Operas namu. Mans vecais draugs, karaliskais kapelmeistars Leo Blechs tūdaļ man atbildēja ar tik uztrauktas sajūsmas pilnu vēstuli — draugs, tu esi pie draugiem. Nu visām rūpēm ir gals! — ka es patiesi pabrīnījos, dažas dienas vēlāk redzot skaistiem vārdiem sekojošus darbus. Karaliskās Operas nama galvenais diriģents H. Sandbergs, Leo Blecha meitas vīrs, man piedāvāja divas viesizrādes un aicināja nekavējoši ierasties Stokholmā, lai vienotos par izrādēm, dienām un honorāru. Francis zināja arī, ka operu biju apmeklējis jau toreiz, kad biju izbēdzis no karantīnas uz Latvijas Valsts svētkiem Stokholmā. Arī tad mēs satikāmies Bibliotek gatana kafējnīcā. Karaliskās Operas direktors mani bij laipni pieņēmis, bet tik pat laipni bij arī paziņojis:

— Mums ir Zviedrijas Valsts teātris. Mēs nevaram saistīt draudzīgu lielvalstu ienaidniekus...

Toreiz prof. Balodis nezināja man padoma, bet tagad viņš, Francis, to lietu teicās papētījis un zinām, kur būtu jāieeļļo... Viņš parunāšot ar kādu ārlietu ministrijas direktoru, un, ja vajadzēšot, atnākšot arī pats līdzī uz operu. Viņš labi pazīstot visu operas direkciju.

Man gribējās Francim krist ap kaklu. Nudien, viņš bij palīdzīgāks par mūsu sūtni. Tas, manu bēdu stāstu noklausījies, tik ir pateica:

— Es saprotu — tur neko nevarēs darīt, — un aizmirsā.

Prof. Francis Balodis visu laiku par mani bij domājis un — bij atradis ceļu un cerības. No visas sirds jutos pateicīgs.

Pārrunājot latviešu apvienības darbus, Francis bij jūtami pesimistiskāks.

— Tanī valdē mums ir ļoti labi vārdi un labi cilvēki, bet darītāju nebūs, — viņš sacīja. — Skalbe ir dzejnieks, liels dzejnieks sirdī un dvēselē, bet ko viņš varēs palīdzēt? Tepfers?! — Nevienam vēl pagaidām nebūs jāpasniedz Triju Zvaigžņu ordenis...

Stokholmā bij izplatītas baumas, ka Triju Zvaigžņu ordeņa padomei daļēji Zviedrijā iebraucot, ordeņa padome nolēmusi kalt un iespaidīgākiem ārzemniekiem piespriest Latvijas ordeņus. Zviedri uz ordeņiem krītot un ceļoties. Lai ordeņu dalīšana būtu lētāka, ģenerālis V. Tepfers

esot paņēmis līdzi no Latvijas Triju Zvaigžņu ordeņa lentas lielo rulli. Cik tur bij patiesības, par to nevienam nebij daļas, bet viela bij patīkama sarunām un smiekliem.

— Mums nākošā valdes sēdē noteikti jāpieņem lēmums steidzīgi kooptēt valdes palīgus...

To valdei bij uzdevusi pilnsapulce. Nevarēju nepiekrīst.

— Bet tam Slokenbergam ir savas idejas, — turpināja Francis. — Viņš grib Andrupu. Bet Andrupš ir Finspongā. Un kam mums vajadzīga tā mazā nometnes avīzīte? Ja vajadzēs, drukāsim paši. Mums vajadzīgi izglītoti sabiedriski darbinieki. — Viņš nosauca dažus Latvijas Universitātes profesorus, kas jau bij ieradušies Zviedrijā un ar viņu satikušies.

Ar Franci mēs izšķīrāmies vislielākā vienprātībā. Aizmirsusies bij arī mazā nesaskaņa par Pūt, vējiņi...

Vīnes kafejnīcas flikas saņēma manu smaidu un Franča dzeramnaudu. Vienprātība varbūt būtu izaugusi arī sirsnīgākā draudzībā, ja sabiedriskam darbam nepiemistu daudz personīgas sadzīves elementu. Francis Balodis bij gudrs un tālredzīgs cilvēks. Pat viņa spriedumi par Skalbi, Tepferi un Slokenbergu izrādījās pareizi. Slokenbergam bij impulsīvs dzenulis, bet impulss viņu tā mētāja, ka arī jaunās Apvienības vadība pati no sevis izslīdēja no viņa rokām. Ģen. V. Tepfers bij kluss un tiešs ceļa gājējs. Viņa spriedumi bij godīgi un uzticības pilni. Viņš neskatījās ne runātiem vārdiem, ne arī cilvēkiem aiz muguras. Kārlis Skalbe vēl arvien dzīvoja attāļajā Vallā un, kad viņš ieradās Stokholmā, tad apvienības valdē bij sa-kooptēti tik daudz palīgi, ka Skalbem nekas cits neatlika, kā padoties vairākuma domām. Es pats nekad nebiju bijis sabiedriska darbinieks un, pie tam, — atradu darbu Zviedrijas Karaliskā Operā...

Uz Karaliskās Operas namu Francis Balodis man līdzi neatnāca. Nebij arī vajadzīgs. Viņš, laikam, bij runājis ar solīto ārlietu direktoru un tas, savukārt, laikam bij

runājis ar Bēglu Palīdzību — Flyktingnaemnd Kādu dienu mani turp aizsauca. Marku lipināšanas turnīri Time bij izbeigušies. Mani mocīja briesmīga migrēna un tik mocoši sāpēja galva, ka pie labākās gribas nespēju atcerēties, kāda izskatījās tā dāma Bēglu Palīdzības birojā, kas mani saņēma un bargi izbāra.

Kāpēc nemeklējot darba? Vai es no Zviedrijas pabalstiem gribot dzīvot?

— Dieva dēļ — atbildēju un lūdzu atļauju piesēsties. Bij jāpiesēstas, bij jāatspiež sāpošā galva rokās pret galdu. Mans izskats, laikam, bij iespaidīgs. Bargā dāma kļuva jūtami maigāka.

Es taču esot strādājis operā, vai ne? Vai esot painteresējies par līdzīgu darbu Zviedrijā?

Manā klātbūtnē, viņa piezvanīja Karaliskās Operas direktoram. Saruna bij gaļa un dzīva. Es to nesapratu. Viņa runāja zviedriski. Kad viņa nolika tālruņa klausuli, viņa man paziņoja, ka darbs operā man ir nodrošināts. Viss esot nokārtots un norunāts. Nekādi šķēršļi nevarot rasties. Lai rītu no rīta, pulksten deviņos, ierodoties Karaliskās Operas birojā un mani saņemšot kā ilgi gaidītu viesi.

Prieks bij tik liels, ka nespēju tam ticēt. Galva tā sāpēja, ka nespēju piezvanīt Francim un pateikties. Arī uz valdes sēdi nespēju aizstaigāt. Tomēr prieks lēkāja pa galvu, cauri nejēdzīgajām sāpēm. Ko man liks dziedāt kā pirmo partiju?

Ralfs Torstens bij Amerikā. Cita Otello zviedriem nebij. Var būt, ka vispirms man atļaus uzstāties greizsirdīgā mora izskatā. Tad nu būs jāsaņemtas un dažas dienas kārtīgi jāpaēd... Nez', vai man ļaus dziedāt latviski jeb itāliiski? Dikti nepatīktos, ja man būtu Otello jāiemācās un jādzied svešajā zviedru valodā. Tas prasītu vismaz mēnesi smaga darba. Man gribējās dziedāt šonedēļ... Var arī būt, ka Otello, ar Torstena aizbraukšanu, ir nolikts uz ledus un man, kā pirmo, dos Don-Hozē Karmenā. Bez briesmām tad parādīšu, kā jādzied un jāattēlo basku jau-neklis. Neko neiebildīšu arī pret Kavardosi Toskā. Žēl, ka viņiem neiet Piķa Dāma. Labprāt būtu nostājies Stokholmas priekšā kā pustrakais Hermanis. Bet viņi pagājušā

gadā ir uzveduši Zandonai Ekebijas Kavalierus. Gesta Berlings ir drusku piemirsies, taču cik nu ilgi vajadzētu, lai atkārtotu un iedzīvotos alkoholā iegrimušā mācītāja dziedājumos!

Garais tramvaja ceļojums galvas sāpes neatņēma, taču domas bij tik priecīgas, ka, pie Sluessena tramvajus pārmainot, negribējās pat taupīt desmit ēras un no telefona būdiņas piezvanīju savai sievai, lai pastāstītu laimīgo vēsti. Kad pārnācu mājās, bij īsti svētki. Sieva nebij taupījusi vairs bērniem svieta, ne olu un pasniedza man tādas vakariņas, ka pat galvas sāpes apstājās.

Pat guļot svētku sajūta neatslāba. Brokastis kafijai bij īsts krējums, uz galda svaigi ceptas pankūkas ar zemeņu ievārījumu un mani puikas, redzot svētku noskaņu parasti sarūgušos vecākos, skraidīja un smējās ar tādu jaudu, ka sirds gaviļēja viņiem līdzī. Sirds tiešām gaviļēja. Pirms atstāju māju, vēl izgludināju bikses un drusku atļukušo piekakli jūru pārbraukušiem svārkiem. Pirms iegāju greznajā operas namā, vēlreiz pārsēju izgludināto kakla saiti. Man bij jāizskatās glīti un pieklājīgi.

Karaliskās Operas nama birojā mani gaidīja. Vispirms lika parakstīties un saņemt algu par nedēļu uz priekšu. Izmaksāto kronu skaits nebij liela bagātība, bet vēl jau es nedziedāju... Tas bij domāts mēģinājumiem, — droši vien! Kad dziedāšu, tad maksās par izrādēm, jeb kārtīgu mēneša algu. Vispirms man sevi jāparāda. Ir labāk, ka par naudu neesmu runājis. Kad būšu dziedājis, tad — runāšana būs ērtāka un drošāka.

Biroja vadītājs man piekomandēja jaunu, vāciski runājošu cilvēku. Tas mani iepazīstināšot ar operas namu un darbiem. Jaunais cilvēks vispirms veda mani pa līkločus vijīgām dzelzs kāpnēm lejup, tā kā pagrabā. Man bij jāpieliec galva. Pakāpieni bij tik zemi, ka draudēja atstāt pieri. Mēs kāpām dziļāk un dziļāk — vienu, divus, trīs stāvus. Mana galva liecās arvien zemāk un zemāk. Tad mēs bijām pagrabā, pašā apakšā Dziļāk vairs nevarēja nokāpt.

Pagrabā bij tumšs un liels. Tur bij tādi tukšuma labirinti, ka katrs spoks un katra ēna ērti iedzīvotos. Vienā pagraba stūrī, tūdaļ pa labi no līkumotām kāpnēm, bij

lieli koka skapji. Skapjos bij grāmatas, daudz man labi pazīstamu un sirsnīgi tuvu grāmatu — operu klavierizvilkumi visvisādās valodās. Paskatījos savā pavadonī un laipni pasmaidīju.

— Izvēlaties, ko jūs pats vēlaties, — teica jaunais cilvēks un atslēdza skapja durvis.

Starp skapjiem bij milzīgi liels galds un vismaz divpadsmit krēslī. Uz galda bij spuldze, ar lielu zaļu nagu virs gaismas.

— Kā patīk? — teica mans pavadonis. — Tas viss ir jūsu rīcībā. Jūs varat izvēlēties ikkuŗu krēslu un arī spuldzi varat pārbīdīt pēc patīkšanas. Jūs jutīsities pilnīgi brīvs un netraucēts.

Šaurās dzelzs kāpnēs nebij man tuvumā, arī pagraba griesti bij pietiekoši augsti, bet mana galva pieliecās vēl zemāk, kā pirmāk.

— Nu, ar ko jūs gribētu sākt? — jaunais cilvēks bij ļoti laipns. — Rigoletto, Karmenu, Otello, Masku Balli, Tanheizeri, Aidu, Ieleju, Bohēmu? Tas viss atkarājas no jums.

Tad viņš atslēdza skapi pie pretējās sienas.

— Un šeit ir operu grāmatas ar zviedru tekstu. Tas nu būtu viss...

Lāga nesapratu, ko visu viņš man stāsta. Man skats laikam bij gauži stulbs. Pēkšņi jaunais cilvēks sajūtās neērti un neērti pasmaidīja.

— Jūs te jutīsities labāk, kā mājās... Ticiet man, jūs te neviens netraucēs. — Tad, steidzīgi, viņš mani atstāja vienu. Tikai pie likloču kāpnēm nonākot, viņš vēlreiz apstājās, laipni pasmaidīja un piebilda:

— Neaizmirstat nedēļas beigās pienākt birojā pēc algas.

Viņa soļi metalliski aizskanēja uz dzelzs kāpnēm. Kāpnēs bij vieglas un čīkstēja zem soļu gaitas. Stāvēju vēl labu laiku, kā apstulbis, līdz beidzot sapratu savu stāvokli. No man piedāvātām operām, izvēlējos Aidu. Aidas, Rikordi klavieru izdevumam ir vislabākais krīta papīrs un vislielākās atstarpes nošu drukā. Galda spuldzi ar zaļu nagu neaizskarot, sāku ierakstīt man svešo zviedru valodas tekstu virs itaļu vārdiem manis izvēlētajā grāmatā. Tas

nebij tik vienkārši svešā valodā un man aizmirsās mans draugs Francis Balodis, mans draugs Roberts Slokenbergs un visas nodarbības, kas bij ar viņiem sakarā.

Mana darba piedzīvojumi Zviedrijas Karaliskā Operā ir diezgan savdabīgi. Nebūs viegli tos atstāstīt.

Reiz, senos laikos, pirms mēnešiem diviem — jeb vai tiešām bij pagājuši jau trīs pilni mēneši? — arī es biju mākslinieks. Man bij piederējusi skatuve, par kuŗu biju valdījis ar savām izjūtām un savos skatuves tēlos. Man bij piederējusi tūkstošiem cilvēku liela draudze, kas bij ticējusi man un dzīvojusi man līdz...

Nejutos nedz vājāks, nedz nespēcīgāks, kā toreiz — senos laikos, pirms dažiem mēnešiem. Tagad vairāk drošības bij zem kājām. Naktīs varēja mierīgi gulēt. Nebij jādomā nedz par nelūgtiem viesiem un satraucošu klauvējienu pie durvīm, nedz arī par to, kur samangot sviestu un biezienu īsi pirms operu izrādes, lai bērniem iznāktu brokastis no rīta. Nebij arī jābaidās naktis pavadīt policijas uzraudzībā. Ja tagad varētu atdoties skatuvei, es būtu labāks, kā pirms dažiem mēnešiem.

Ticiet man, Zviedrijas Karaliskās Operas pagrabā centos to aizmirst, un nedomāt. Centos nedomāt nekā. Ar lielu uzticību boksterēju vārdus svešā valodā un izvairījos ielaist kļūdas svešo un nesaprotamo vārdu rakstā. Ar vislielāko uzmanību rūpējos, lai ik svešo vārdu zilbe atastos istā vietā zem nošu zīmes. Izlaboju pat kļūdas zviedru priekšrakstā. Notīs skatoties, skanēja sen, sen labi pazīstamas, mīlas melodijas. Tām bij jāpakļauj svešo vārdu zilbes. Darīju to ar apreibušu uzcītību. Apreibt var arī no dziļākas elpas. Ja grib, var apreibt pat no tīra ūdens. Es pūlējos apreibt no rakstīšanas. Tad nebij jādomā. Lielajā pagrabā biju pilnīgi viens. Ļoti, ļoti reti — labi ja reiz nedēļā iegriezās operas bibliotēkārs un pievāca dažas grāmatas. Karaliskās Operas ejošā repertuāra bibliotēka atradās nama zemes stāvā, blakus skatuvei. Pagrabā bij tikai archīvs un archīvā biju — es. No archīva nu

atkarājās, vai pats varu pabarot savus zēnus, vai man ir jāklūst par ubagu pie Zviedrijas Bēgļu Palīdzības. Bij uzcītīgi jāstrādā. Tas bij labi. Mans lielais pirksts uzpampa un sāpēja no spalvas kāta turēšanas, bet es to neizlaidu. Tomēr arī caur nošu zīmēm un mana raksta vēl nenozūvušo tinti prāts dažureiz aizskrēja neceļos...

Aida! Aida? Vīne, Rīga, Maskava, Berlīne, Frankfurte, Parīze, Roma, Neapole — cik daudz un bieži Aida ir dzirdēta, redzēta. Ak Dievs, arī dziedāta! Ne vienmēr labi dziedāta. Radames ir, nē — Radames bij sauss dziedātājs. Aizraujošas melodijas, bet tas arī bij viss. Nebij aizraujošāka tēlojuma. Nemilēju Radamesu. Tāpēc ne vienmēr tas padevās. Vissmagāk tomēr laikam izgāzos Pilzenē.

Pilzenē? Cik savādi — šis gadījums bij aizmirsies. Kā tad tas bij?

Cītīgi boksterēju zviedru valodu un rakstu... Kā tad tas bij? — domas atkal kaut kur aizmaldās.

Tas bij Prāgā, vai ne? Dziedāju Hermani Pīķa dāmā. Cik atceros, bij laba izrāde. Pēc negaisa skata, direktors uzaicināja vakariņās, lai pēc izrādes pārrunātu tālāko kopdarbību. Pareizi! Atceros, ka tas nesagādāja ne prieka, ne pārsteiguma — tas piederēja pie lietas. Bet pārsteigts biju, kad, pēc lielās balles ainas, ģērbtuvē ienāca mans Prāgas sekretārs, — jeb aģents, kā saka vulgārā valodā — un piedāvāja lielu žūksni čehu kronu, ja es nodziedātu Aidas izrādi rītvakar Pilzenē. Rītvakar? — labi atceros, cik ilgi domāju par to. Divas tik smagas izrādes divi dienās? Aida bij arī drusku aizmirsusies.

Vakariņas, veikala sarunas, rīt agri jāceļas — vilciens atiet pirms brokastīm. Bet no piedāvātām čehu kronām iznāk vairāk, kā astoņi simti latu! Tā ir laba un vērtīga nauda. Aģents prasa tikai desmit procentes. Un kas ir — Pilzene? Par Pilzeni ir zināms tikai tik, cik to stāsta pilzners, pasaules slavenais Pilzenes alus ar lielām, baltām,

putu krējumam līdzīgām alus putām. Aidu es varu atkārtot vilcienā.

Tā aizbraucu uz Pilzeni, nodziedāju Aidas izrādi un tikai pēc izrādes, cik atceros, man bij briesmīgi sāja dūša. Bij kauns. Pat karsta vanna nepalīdzēja.

Sava rokraksta vidū redzēju šo vannu — liela vanna, grīdā iemūrēta, platas un plakanas, kā garāks tējas galds, ir vannas malas. Caur notīm manā grāmatā kūp vannas karstā ūdeņa garaiņi un man ir pēkšņi jāpasmaida, kad caur iedomu garaiņiem saskatu zvana pogu, kas, zaļa bruņu rupuča izskatā, atpūšas uz baltā marmora.

Arī toreiz es redzēju zvana pogu un piespiedu. Piespiedu bez vajadzības vai nodoma. Kad ieradās apkalpotājs, mēs abi bijām pārsteigti. Nebiju gaidījis viņa ierašanos un viņš nebij sagaidījis mani atrast karstā ūdenī. Man kautkas bij jāpasūtina. Alu? Patiesi — gardo pilzneri!

— Cik glāzes? — jautāja apkalpotājs.

Cik glāzes? — domāju. Divas? Trīs? Pēkšņi iešāvās prātā jautra doma. Varēju būt laimīgs. Izrāde varbūt nemaz nebij tik briesmīga, vismaz ļaudis, kā allaž, teica skaistus vārdus. Lai kā — skaistā nauda bij kabatā.

— Cik glāzes? — es viņam atjautāju — Kas tā par valodu? Cik pilznera glāzes var aplikt apkārt vannai?

Pilzenes viesnīcas nakts sulainis saprata joku un atgriezās ar divi palīgiem un vismaz ar trīs dučiem balti putojošu, slaidu alus trauku. Bij liksmi skatīties, kā viņi izklāja baltās vannas malas ar dzeltenīgu baltu ielogojumu.

Bij jāsmejas pat Zviedrijas Karaliskās Operas pagrabā sēžot. Kā šis joks bij varējis aizmirsties. Gleznaini vajadzēja izskatīties taukai un kailai miesai izteismīgā alus putu logātā! Pilzenes viesmīļi to, droši vien, nekad vairs neaizmirsā. Žēl tikai, ka nevarēju atcerēties — un tas paliks mūžīgs noslēpums — vai no vannas izkāpjot un uz rīta vilcienu steigoties, bij tukšas visas slaidās alus vāzes, jeb arī kāds ducis novadējās un nobālēja rīta gaismā?

Vēl pūlējos to atcerēties un pārtraucu pat savu rakstu, kad iečikstējās dzelzs kāpnes. Kāds kāpa pagrabā. Laikam bibliotēkārs nodomāja, un iemērca spalvu tintē. Bet tas nebij viņš.

Sveds Svanholms bij iedomājies apciemot savu kollēgu.

Slavētais zviedru Vāgnera tenors bij dzirdējis, ka es strādājis zviedru operā un gribēja parunāties. Viņš bij nedaudz jaunāks un augumā nedaudz mazāks par mani. Pirms dažiem gadiem biju redzējis viņu kā Don Hozē Berlīnes Valsts Operā. Viņš man nebij patīcis. Kā Stolcings Meistardziedoņos, Sīgfrīds Valkīrē un Parsifāls, viņš tomēr tika augsti vērtēts. Svanholms esot ļoti mūzikāls un inteliģents, esot patīkami ar viņu satikties — biju dzirdējis. Viņš mani pazina tik labi, kā es viņu — mums bij daudz kopēju draugu, pat kopējas atmiņas, kopēji teātri... Vairāk kā stundu viņa klātbūtnē mans spalvas kāts nepieskārs ne tintei, ne papīram. Sveids Svanholms bij dzīvs un patīkams sarunu biedrs. No atmiņām mēs pārgājām uz tagadni un nākotni. Viņš stāstīja par paredzētiem darbiem Zviedrijā un stāstīja par savu, vēl tanī gadā paredzēto ceļojumu pāri okeanam — uz Ņujorkas Metropolitānu. Pavasarī, pēc Ņujorkas, viņš Argentīnā dziedāšot Tanheizeri. Tā bij ļoti interesanta saruna, ļoti piemērota Karaliskam Operas namam.

Kad uz dzelzs kāpnēm atkal pazuda Sveda Svanholma soļu skaņas, man mazuliet reiba galva atkal pie Aidas piesēstoties. Biju nonācis pie pēdējā cēliena, kad Radamess iemūrēts Ēģiptes tempļa pagrabā. Rakstīju... Kā tas bij tulkots latviski? Kam atcerēties? Rakstīju, bet prātā skanēja:

— „Pār mani aizvērusies kapa siena...“ Cik muļķīgi! Operām bieži ir ļoti muļķīgi tulkojumi. Nospļāvos un rakstīju tālāk... Pie zviedru vārdiem man atkal ausīs iegriezās latviešu teksts — „...vairs neredzēt Aidas“. Par šo teikumu ikkatrā Aidas izrādē man iznāca strīdi. Rīgas Aida — Milda Brechman-Štengele pukojās, ja es dziedāju — „...neredzēt Aidas“ un teica, ka šī esot viena pati Aida. Lai nelietojot viņu daudzskaitlī. Bet Nacionālās Operas valodas konsultants, Jānis Kārklīņš aizliedza dziedāt „...vairs neredzēt Aidu“, jo tas neesot gramatiski — negācija pieprasot ģenētīvu. Ik izrādē vienu no abiem nokaitināju. Bet kas nu vairs daļas gar to? Rakstīju tālāk — „Aida, kur esi tu?“ un tālāk, un tālāk, un tālāk...

Kad viena grāmata bij pierakstīta, varēju rakstīt otru, un trešo, un ceturto. Skapis bij pilns tīru, jaunu Aidas klavierizvilkumu. Biju savs kungs un varēju izvēlēties ikkatru no jaunajām Aidas, vai kādas citas operas grāmatām. Ar lielu klakšķi aizvēru pabeigto grāmatu un piegāju pie lielā skapja. Uz Rikordi, Milānā izdotās, Aidas papīra tinte neizplūst — es paliku pie Aidas.

Interesanti būtu dzirdēt Svanholmu Radamesa lomā... Viņš teicās, rītvakar dziedāšot... Man noreiba galva. Velns, vai tad atkal jau sākās mocošā migrēna? Atspiedos pret lielā skapja plauktiem. Kaut kas it kā zibsnīja acīs. Tas pēdējā laikā bij bieži. Būs grūti rakstīt, grūti saredzēt... Vai varu vēl kautko salasīt? Skatījos jaunās grāmatas virsrakstā.

Starp melnajiem burtiem uz sniegbaltā papīra izlocījās Mildas Brechmanes-Štengeles stāvs — zili melni izpūruši mati, ap acīm zilgani ieloki, gaŗi kaili gurni, kails, brūni nokrāsots vēderiņš; jostas vietu sedz tāds kā apkārt apmests, brūns zīda lakats. Brechmanes-Štengeles Aidas tēls, kā vijīga stīga, maigi locījās caur „AIDA“ melno virsrakstu. Lielām acīm sēri lūkojotie, viņa izkāpa no „A“ spraišķļa, paslēpās uz brīdi aiz lielā „I“, apgriezās ar muguru pret mani, iegāja „D“ velvēs un tad sēri smaidot, atkāpās un pazuda aiz pēdējā „A“. Taču lielā „A“ pajumtē vēl bij redzamas viņas brūnā plīvura vēdas, kad pirmajā „A“ burtā jau ielocījās cita dāma. Viņas stāvs bij drusku lielāks par Brechmanes-Štengeles pazudušo tēlu, vismaz — drusku apaļāks. Arī viņai bij melni, bet drusku iesarkani mati. Viņas sejas krāsa bij gaišāka, tāda kā brūni iedzeltena. Tērps zilgani pelēks. Nekādi kailumi nebij saredzami. Arī viņu es pazīnu — slavenā ungāriete, Marija Nemet! Arī viņa slīdēja no viena burtā uz otru, un tikko paslēpās aiz pēdējā „A“, kad pirmajā jau iekāpa atkal cita Aida. Šī nu bij jūtami mazāka augumā, bet ar daudz lielākām melnām acīm. Iesārta tunika, sarkanas zandāles, melni mati. Viņas matos vijās iesirmas stīgas — viņa, redzams, nenēsā parūku, bet parādījās Aidā pati savu matu rotā. Šī dāma dziedāja. To es allaž pazītu — Duzolina Džanini! Tikko Duzolina Džanini bij sevi aiz-

dziedājusi līdz AIDA pēdējam burtam, pār balto lapu, kā pār skatuvi, jau soļoja atkal cita Aida... Un vēl viena, un atkal cita — visas melnas, visas melniem matiem, gan vairāk, gan mazāk, gan greznāk, gan trūcīgām apģērbušās. Visas viņas pazinu. Tur bij Gentner-Fišera kundze no Frankfurtes pie Mainas, tur bij Vilma Briede no Rīgas, Kukaine no Liepājas, un daudz daudz citu...

Mans Dievs, vai tiešām ar visām viņām es reiz būtu bēdzis no Ēģiptes uz Etiopiju,!

Sapratu, ka murguju. Smok. Pagrabs laikam nav izvēdināts. Kā gan šo pagrabu varētu izvēdināt? Par dziļu tas guļ zem zemes. Man ir jātiek ārā no tā. Kas man to var aizliegt? Es esmu savs kungs, nevienam manis nevajag un neviens par mani neinteresēsies.

Pa čikstošām un klaudzošām dzelzs kāpnēm, lokos uz zemes virsu. Bet kurp lai eju? Ja iešu ārā uz ielas, tad jāpieteicas pie Karaliskās Operas nama karaliskā šveicara. To man negribas.

Staigāju pa lielā teātra gaitenīem. Pirmā, otrā, trešā un ceturtā stāvā. Tad akal kāpju zemāk un saigāju tālāk. Ieeju visās malās, kas nav noslēgtas. Ir skaistas plātās marmora kāpnes. Maza Parīze! Ieeju tādā kā bibliotēkas istabā, tikai grāmatu trūkst. Ir lielas zāles, ir arī mazākas. Ir ērti klubkrēsli, ir arī kaili restorāna galdīņi. Pirmā balkonā, pašā tumšākā stūrī ir mazas, puspievērtas durvis. Kur tās aizvedīs? Ieeju tumsā un grābstos tālāk. Drīz uzduros citām, daudz lielākām durvīm. Arī šīs durvis nav noslēgtas. Tās viegli atveras un es, pēkšņi, atrodos ļoti greznā, gaišā pasaulē.

Zelts mirdz lielās zāles sienu rotājumos. Starp rokoko līniju rotaļām, sienas klāj diži sienu gleznojumi. Pat griesti ir izgleznoti. Zeltītās mēbeles ir polsterētas ar krāsās austa gobelēna gleznām. Ir bezgala grezni. Maza Versaļa!

Caur galvas reiboni saprotu, ka esmu iekļuvis Karaliskās Operas karaliskajos apartamentos. Šī ir karāja reprezentācijas zāle, kur karālis pieņem apmeklētājus gaŗākos operu starpbrīžos. Arī es nu esmu viņa viesis. Apsēstos. Varens krēsls. Daudz ērtāks, kā manējais — pagrabā. Te,

droši vien, parasti sēž pats karālis. Varbūt arī Oskars II te ir sēdējis? Viņš esot uzcēlis šo namu un bijis liels mākslu draugs. Opera viņam bijusi sevišķi mīļa, viņš bieži apmeklējis operu izrādes. Bet Oskaru II taču nošāva operā, operas balles laikā... Varbūt viņš nomirā šajā krēslā sēdēdams? Izmēģinu, kā šajā krēslā varētu viespaidīgāk nomirt. Tad man, pat caur galvas reiboni un sāpēm, ir jāpasmaida. Karāļi nemirst krēslā. To tikai režisors Jānis Zariņš izgudroja Masku Ballē, jo Pēterā Rožlapas lieldekorācijās pēdējā skatā nekur nevarēja izbīdīt atbilstoši lielu divānu Ričarda nāvei.

Saprotu arī domu asociāciju. Džuzepe Verdi taču uzrakstīja savu operu Masku Balli, Oskara II traģiskās nāves iespaidā. Aiz cienības pret karāļu dzimtām, uz augstāku instanču rīkojumu, Verdi savu Oskaru pārkrustīja par Ričardu, pārnesa savas operas darbību no Zviedrijas karaļnama uz iedomātu Amerikas hercogvalsti un aiz romantikas, lai efekts būtu pilnīgāks, revolvera vietā izvēlējās dunci, Oskara-Ričarda noslepkavošanai masku balles deju vidū.

Senos laikos, dažus mēnešus atpakaļ, man bij bijušas tuvas attiecības ar Oskara II aizvietotāju — Ričardu. Daudz desmit reižu Oskara vietā biju izlaidis garu Masku Ballē un nomiris krēslā sēžot. Vai brīnums, ka man bij gribējies, lai Oskars patiesi būtu miris krēslā? Bet dzīve nekad nav tik skaista, kā teātris. Pat ne karalim. Arī Oskars II nevarēja nomirt tā, kā Zariņam patiktos Rožlapas dekorācijās.

Ja dzīve būtu tik skaista kā skatuve, tad nabaga Oskaram miršot arī būtu jādzied tik skaisti kā Verdijs paredzējis Ričardam. Nez', kā tad viņam skanētu šinī greznajā zālē? Kāda šeit akustika?

Man tas ir jāzin. Atveru lielo, brūno flīģeli, uzsitu dažus akordus un dziedu Ričarda nāvi. Hm... nav slikti! Skan! Skan vieglāk, kā senos laikos, pirms dažiem mēnešiem. Balss atpūtusies. Nav satraukumu.

Pie joda, kā man gribas dziedāt! Dziedāt un tēlot. Gribas būt uz skatuves, apreibt pašam un apreibināt citus ar saviem skatuves piezīvojumiem un māku. Velns un

elle, vai tiešām nu viss ir jāaprok pagrabā, trīs stāvus zem skatuves? Un tikai tāpēc, ka man ir divi mazi dēli un man bij žēl, ka viņiem būs jāizaug par domu apslāpētiem vergiem zem Āzijas varas jūga? Tikai tāpēc, ka es negribēju, ka arī viņi ir spiesti melot, kā Jānis Osis radio gaisos, un ar meliem izpelnīties titulus un maizi?

Draudzīga lielvalsts! Veln un elle, kas tas par karali, kuram valsts vadība ir draudzīga ar meliem un asinīm! Un es te viesojos pie tāda karaļa, viņa reprezentācijas telpās. Nē, šeit man nekā vairs nav ko darīt.

Eju tālāk, bet no karaļa tik viegli netieku prom. Nokļūstu viņa ēdamistabā. Smagi, brūni aizkari, ādu apvilkti galda krēsli, skapjos gar sienu skaistas kristalla glāzes un rotaļīgs porcelāns. Žēl, ka atstāju savu sviestmaizi pagrabā. Varētu ieturēt karalisku pusdienu maltīti. Eju tālāk. Kautkas kautkur skan. Atveru atkal kādas durvis. Skaņas kļūst skaļākas. Aida! Man aizmirstas karalis un es atkal sekoju Aida! Vēl viena istaba, vēl vienas durvis, mazs gaitenītis un es esmu karaļa operas ložā.

Uz skatuves rit rītvakara Aidas pilnmēģinājums. Gribēju taču dzirdēt Svanholmu kā Radamesu. Apsēstos. Apzinīgi neizvēlos karaļa krēslu. Palienu karaļa ložas dibenā un ieņemu nesvarīga galminieka sēdekli.

Lielisks orķestris, arī koris nav vājāks. Ļoti labi ir solisti, bet grūti ir klausīties. Nepatīk. Arī laipnais, inteligentais un sirsnīgais kolēģa Sveds Svanholms man nepatīk. Tā taču nedzied itaļu operu... Bez iedvesmes, bez uguns, kā kad kapātu Richarda Vāgnera smagos pantus...

Man grūti klausīties. Esmu varbūt greizsirdīgs. Tas jāpārvar. Piespiežu sevi sēdēt karaļa galminieka krēslā, piespiežu sevi klausīties. Pēc pusstundas jūtu, ka nav vairs spēku ne klausīties, ne dzirdēt. Pagrabā ir labāk. Tur Aida skan tikai iedomās. Aidas mūzika ir pārāk aizraujoša, lai dzirdētu dzīvās skaņas...

Bet arī pagrabā nonākot, tanī dienā vairs nespēju pie-skārties Aida! Pat sveistmaizes palika neapēstas.

Prātu pārņēma apatija. Negribējās vairs ne sēdes sēdēt, nedz dzirdēt skaistas runas. Vispatīkamākie bij tādi brīži, kad domas izslēdzās.

Domas ir spītīgs gara elements. Pat apatija tās neapstur. Sēdi un klausies. Kāds runā, labi runā. Klausies un iedziļinies. Tad — it kā pamosties un saproti, ka neesi nedz dzirdējis, nedz sapratis. Nenožīmīgs vārds, vai maznozīmīgs teikums — apatijā — ir atņēmis dzirdi un domas ir aizdomājušās savu ceļu...

Bij skaistas sēdes. Tika apspriesti statūti, tika runāts par kultūras saglabāšanu un neērti bij nerunāt par asinīm, kas līst Kurzemē. Ik sēdē tika pieminēti mūsu leģionāri un mūsu pienākums pret viņiem — izstrādāt, viņu varonībai piemērotus, statūtus apvienībā. Sēdējām ērtos atzveļu krēslos klusākās Zviedrijas YMCA istabās. Pie sienām bija glītas gleznas, uz palodzēm — celofāna ziedi, uz galda — kafijas krūzītes. Dažam no sēdētājiem bija liela papīru guba rokās, portfeli un — galvā. Ērtos apstākļos mēs atbalstījām ar statūtu projektu mūsu leģionāru kaujas.

Kāds runā, labi runā. —

—...ik pēda mūsu zemes ir viņu asinīm aplacīta, ik birtala pārvērsta par cietoksni. Vai mēs varam... — tālāk vairs nedzirdu...

Domas aizklīdušas uz Cesvaines draudzes skolu. Skolas zālītē notiek koncerts. Ādolfs Kaktiņš dzied Zilos sappu kalnus akordeona pavadijumā. Ienāk majors Galdiņš ar lielu lauku karti rokās.

— Piedodiet, — viņš saka un pārtrauc Kaktiņa dziesmu. — Turpināsim pēc piecām minūtēm. Mūs ielenc. Jāsagatavojas kaujai. Trauksme... Lai puiši apbrūņojas, tad turpināsim.

Majors Galdiņš izklāj lauku karti uz skolas galda.

— Redziet, — viņš rāda ar pirkstu uz kartes ap Cesvaini, Ceplīšiem un Nesaules kalnu, — te stāv mūsu zēni. Tie neatkāpsies, ja flangi izturētu. Redziet, cik mazs ir šis, mūsu zēnu aizstāvētais, pleķītis un skatieties, cik liela ir visa Latvija. Kur ir citi latvieši, ja mēs spējam

aizstāvēt tikai šo mazo gabaliņu mūsu zemes? Viss pārējais ir vāciešu rokās un brūk.

Majors Galdiņš izdzer glāzi franču konjaka, dzer arī Kaktiņš un viņa pavadītājs Armands Krūmkoks. Koncerta klausītāji atgriežas šautenēm un mašīnpiestēm rokās, rokas granātām nokārušies. Koncerta klausītājos redzamas arī prettanku bazūkas. Ādolfs Kaktiņš atsāk Zilos sapņu kalnus...

...ik pēda mūsu zemes viņu asinīm aplacīta...

Ja tas būtu tiesa, Galdiņa pulks vēl stāvētu Cesvaines draudzes skolā. Nieki — ne Cesvainē! Ja latviešu zēni nebūtu sadalīti sabrukušās vācu kara vienībās, bet visi sakopotī latviešu leģionos — Galdiņa pulks nebūtu pat no Lubānas vēl atkāpies.

Atkal esmu apvienības statūtu sēdē. Caur apatiskajām domām atkal piespiežu sevi uzmanīgi klausīties runātāju.

—...mēs nacionāla cīņas vienība, kas augs spēkā un apvienos tūkstošus... — un atkal man pazūd runātājs.

Domas, apatijā, aizklīdušas uz mazo piekalnes klētiņu Kārdabā.

— Nu man ir laiks. Ienāciet. Parunāsimies... — pie klētiņas pienācis saka majors Stīpnieks. Viņš ir tikko aizņēmis no Krustiņa pulka vienu bataljonu kaņavīru un, kopā ar sava pulka atlikumu, aizvadījis uzbrukumā. No klētiņas var pārredzēt nelielu pļaviņu un mežmali, kur tikko pazuda kaņavīru ķēde. Pie klētiņas stāv divi prettanku lielgabali un divi smagie ložmetēji, ķēdē izkaisīto zēnu apsargāšanai. Stīpnieka seja ir bārdas rugājiem apaugusi, sen nemazgāta.

— Nav viegli, — viņš runā un apsēstas uz labības graudiem piepildīta, bet vēl neaizsieta maisa. — Nav laika ne gulēt, ne ēst. Jau trešo diennakti kauja nerimstas. Nabaga zēni...

— Cik kaņavīru ir jūsu pulkā? — jautāju.

— Kas to lai zin, — atbild Imantas pulka komandieris.

— Būšu laimīgs, ja šovakar vēl būs piecdesmit.

Mežiņā nepārtraukti skan ložmetēju tarkšņi un asi mīnu sprādzieni. Gar Kārdabas klētiņu aiznes asiņainas

nestavas. Majors Stīpnieks ar abām rokām sev pārbrauc pār seju un pieceļas.

Mūsu saruna bij gauži īsa, bet iegriezusies atmiņā uz mūžiem ar asmeņa asumu. Pirms divi mēnešiem, Jāņu dienā, Imantas pulku biju apciemojis Imantas sētā — tīrās, uzkrītoši kārtīgās zemniecās, ar labi koptiem celiņiem mežainā piekalnē pie Kudeveras ezera, aiz Opočkas, dziļi Krievijā. Pulkvedis Plensners vēl nebija nodots kara tiesai, par nepaklausību vācu leitnantam, un Stīpnieka vietā komandēja Imantas pulku. Pkv. Plensners bij lepojies, ka viņam Imantas pulkā ir tūkstots pieci simti karavīru. Kur viņi palikuši?

Mani sauc. Jābalso. Runa ir beigusies. Esmu dzirdējis tikai to, ka ērtajās YMCA telpās nacionāla cīņas vienība aug spēkā un apvienos tūkstošus. Cik no Kārdzabas vīriem — domāju pie sevis — ir tagad vēl kopā ar Stīpnieku, Kurzemē? — un, saprotams, balsoju pozitīvi. Kā citādi? Vai vārdu savirknējumam ir nozīme?? Vārdi nemoka. Moka domas un apātija. Kaut varētu nedomāt.

No apvienības sēdēm mājās nonācis, biju parasti tā izslāpis, ka ar lielu steigu dzēru ūdens glāzi melnās drikas.

Drika bij ļoti barojošs, gards, bērniem domāts iesala padzēriens. Drika bij ļoti lēta, ja to nesa mājās lielajās, desmit litru pudelēs. Pēc sēdēm drika bij ļoti iespaidīgs padzēriens, ja tam atļāva nostāvēties vismaz dienas astoņas — pēc piecām mārciņām cukura un astotdaļu mārciņas rauga atšķaidījuma melnajā sulā. Viena ūdens glāze tāda dzēriena atņēma katru apatisku domu tāpat, kā morfija injekcija atņem katru sāpi. Drika bij laba. Ja draugs, vai ciemiņš no manas drikas izdzēra divi glāzes, tas parasti palika pa nakti uz grīdas pagatavotā gultā. Man pašam arī divas glāzes neko nekaitēja. Man nebij jāiet mājup. Drika atņēma domas, arī sirds pārstāja sāpēt pēc otrās ūdens glāzes melnā padzēriena.

Ja nedzēru, bij grūt. Apatija auga ik dienas. Dienās savu driku neaizskāru. Dienas pavadīju Karāliskās Ope-
ras pagrabā.

Jutos vienaldzīgs, kad saņēmu aicinājumu ierasties Komitejā uz Latviešu Biedrības dibināšanu. Jāiet bij. Komitejai bij noslēpumaini spēki, kas sniedzās pāri jūrai. Noslēpumainie spēki bij atveduši manus zēnus no posta uz brīvo, bagāto un laimīgo Zviedriju.

Biedrības dibināšana tālu neatgādināja sajūsmas ap-
sēsto ļaužu pieplūdumu, ar kuru Roberts Slokenbergs
iemūrēja mīkstāku stūrakmeni apvienībā. Ļaužu tomēr
bij tik daudz, ka Komitejas istabiņas bij par mazu. Ja
kāds stāvēja un kāds piemētās uz pusgrauda citā krēslā,
Sandes biroja lielajā sēžu zālē varēja saspīesties un pa-
runāt. Bij daudz sirsniņu un labu cilvēku. Daudzus jau
pazinu. Dr. Kārlis Dolietis, doc. Vilis Eiche, prof. An-
drejs Teikmanis, Dr. E. Ogrīņš, prof. A. Aizsilnieks, ģen.
V. Teffers un Mintauts Čakste, Konstantīna vecākais
brālis.

Sēdi vadīja sūtnis, Voldemars Salnais.

Uz biedrības dibināšanu, laikam, ierados ar novēloša-
nos. Nevaru atcerēties tās gaitu. Varbūt biju pārāk
apatisks.

Tagad biedrības dibināšanu analizējot, šķiet, ka to iz-
sauca pārāk strauja darbinieku kooptēšana jaunās apvie-
nības valdē. Apvienība auga diendienā un solīja aktīvu
sabiedrisku darbu ikvienam, kas gribēja. Ar savas aktī-
vitātes solījumiem apvienība draudēja apēnot Palīdzības
Komitejas populāritāti.

Oficiāli Palīdzības Komitejas darbība neatradās lat-
viešu rokās. Johns Sande un zviedri to atbalstīja ar ie-
spaidu, naudu un aizsegu. Latviešu rokās bij darbība, ne
noteikšana. Komitejas uzdevums bij palīdzība. Palīdzības
galvenais mērķis likumos nebij ne paredzēts, ne atļauts.
Zviedru aizsegs bij tik pat nepieciešams, kā viņu nauda.
Komiteja strādāja oficiāli nelikumīgus darbus.

Labi audzinātiem likumu sargiem ir laba īpašība —
aizvērt acis un neredzēt nelikumības, ja tās notiek cilvē-
cības un morāles vārdā. Zviedrijas valsts policija un

krastu sardze bij labi audzināti. Viņi labprāt aizvēra acis, ja nepienāca pavēle acis atvērt. Viņi neredzēja, nezināja un nespēja izskaidrot, kad un kā no mazākām zvejnieku ostām Gotlandē izbēga internētās laivas, ar Latvijas karogu pie masta. Viņi neredzēja, kad un kā internētās laivas uzsūc degvielu un nezināja, kur degviela rodas.

Zviedrijas policija un krastu sardze bij labi audzinātas. Pat slepenas nojautas bij ieaugušas. Ja krastu sardze neredzēja, kā un kurp aizbēg apsargājamās laivas ar svešās zemes karogu, krastu sardze jo labi nojauta, kad atgriezīsies nelikumīgi izbēgusi laiva un ka tā atvedīs novārgušus, nelikumīgus ieceļotājus. Nojautas papildinot, tālu jūrā pastāvīgi dežurēja spēcīgās motorlaivas, zvejnieku miestos bij sagatavotas telpas ieceļotāju guldīšanai, mobilizēta armijas un privāto ārstu palīdzība un — uz moļa gala, ūdens vidū, nostādīts kāds vērotājs, kas uzņemtu vokālus sakarus ar nelikumīgo laivu un ziņotu krastmalai ieceļotāju pirmās vajadzības.

Kad mūsu laiva tuvojās Slitas miestam, bet bij vēl labu pusstundu no pietauvošanās, kāds vīrs sauca vecmodīgā gramofona ragā:

— Cik cilvēku? un vairāk nekā, pirms nebija sapratis mūsu kapteiņa Mārtiņa atbildi.

No kaļa sabrukuma pelēcības pārpilnības zemē iebraucot, vīrs moļa gala akmeņos izskatījās kā admirālis uz luksus jachtas. Viņš bij grezni ģērbies zilā apģērbā ar zelta uzšuvēm un zelta pogām. Lielais megafons, kas izskatījās pēc veca gramofona raga, viņam nemaz nepiestāvēja.

Mūsu Mārtiņam tāda raga nebij. Mārtiņš uztaisīja megafonu no lielajām zvejniekzēna rokām un sauca atpakaļ:

— Grūti ir pateikt. Daudz par daudz... Varbūt simts piecdesmit, varbūt vēl vairāk.

Tikai pievakarē noskaidrojās, ka mazais zvejas šoneris, kas bij paredzēts ne vairāk kā sešdesmit cilvēkiem, uz Slitu bij atnesis divi simti astoņdesmit izglābtu bēgļu.

Kad moļa admirālis saprata Mārtiņa atbildi, tas turpināja:

— Vai kāds ir slimis?

— Nezinu. Daudzi vemj, — atsaucās Mārtiņš, — bet slimu, domāju, nav.

Ir savādi. Labi atceros Mārtiņa vārdu un viņa balss skaņu, bet neatceros viņa izskatu. Ja man izdotos vēlreiz sastapt vīru, kuņģam arī es esmu mazu drusciņu neatmaksājamas pateicības parādā, viņa nepazīstu. Arī manējos viņš izglāba, jo mīlēja jūru. Kas zin, toreiz varbūt viņš mīlēja arī cilvēkus. Cilvēku mīlestība un cienība pret cilvēkiem ar laiku — noteikti — pazuda. Arī mūsu pārbraucienā viņam bij jādzird daudz jaunu vārdu un daudzi pārmetumi, kad viņš bij pazudusi Gotlandes sala. Gotlande atradās, bet pagrūti iedomāties, ka Mārtiņš atkal atrada cienību pret izglābtiem cilvēkiem. Uz visiem — Viegļprātība! Slepķavība! Noziegums! Mēs esam atvesti slīcināt! — kļiedzieniem un uzbrukumiem, Mārtiņš mierīgi atbildēja:

— Kungī, arī es pats esmu mūsu laivā. Es nebraucu jums pretim, lai pats sevi noslīcinātu, — taču kautkam rūgtam vajadzēja palikt pāri.

Ar zeltā iešūto moļa admirāli Mārtiņš sapratās daudz labāk, kā ar saviem pasažieriem. Admirālis uz mūsu Mārtiņa nenoskaitās pat tad, kad Mārtiņš atteicās paziņot, cik bērnu un pusaudžu viņš atvedis pār jūru no kara uz mieru. Mārtiņš nezināja un nespēja saskaitīt. Tikai zīdaiņus viņš bij sakopojis laivas bunkurā un ziņoja, ka bunkurā mātes krūti zīž astoņi, ne vairāk, ne mazāk, kā — astoņi mazi cilvēciņi. Kad admirālis to uzzināja, viņš puspalēkdmies aizskrēja pa mola piekrasti.

Laivai krastā pietājoties, mūs sagaidīja astoņas baltas jaunavas, ar sarkanu krustu uz krūtīm. Laiva vēl nebij pat pietauvota, kad viņas jau nonesa zīdaiņus un aizbrauca divās ātrās palīdzības mašīnās.

Balto mūsu steiga man paskaidroja, kāpēc admirālis bij skrējis, lēcot pār moļa akmeņiem, un paskaidroja arī — cik labi var būt noorganizētas nojautas un — neredzēšana.

Ir svētīgi dažureiz neko neredzēt un neko arī nezināt. Kara beigās to lieliski prata zviedru policija un Zviedrijas robežu sardze.

Bet vai tāpēc kāds drīkstēja viņiem tieši un uzbāzīgi acīs lēkt? Humāna pieklājība prasīja, lai humāni apietos ar aizvērtām acīm. Zviedru-Latviešu Palīdzības Komiteja bij humāna.

Ar humānitāti nodarbojoties, Komitejas latviešu mazākumam bij aizmirsies, ka, bēgļu pulkam pieaugot, tie gribēs arī paši kautko darīt un paši kautko spriest.

Padarīšanu bij iekustinājis Roberts Slokenbergs. Ar archeoloģiski tālredzīgu prātu to vadīja Francis Balodis. Nometņu garlaicībā, darbības izslāpušie, bēgļi ar prieku aizmirsā Komiteju un tās noslēpumos, lai darbotos jaunajā apvienībā.

Biedrības dibināšana nāca nelaikā. Tā bij pāragra, jeb — nokavēta. Apvienībai vajadzēja ļaut norūgt, nogatavoties un parādīt darbus, pirms dibināja jaunu biedrību. Divu biedrību dibināšanu paralēles asi lēca acīs ikkatram vērotājam no malas. Katram vērotājam likās, ka vienai biedrībai vēl neeksistējot un nedarbojoties, otras biedrības rašanās ir personīgu iesmeslu apzīmogota, un aicina uz saskaldīšanos.

Kad to pateicu biedrības dibināšanas sanāksmē, ar ticamu sirsniņu, manas domas atspēkoja sūtnis Salmis. Lai arī apvienība vēl nedarbojās, tā bij jau paspējusi izcelt savu opozīciju pret mazo latviešu saujiņu pie zviedru palīdzības darbiem. Jaunās biedrības pagaidu valdes uzdevums būtu opozīciju iznīcināt un saliedēt vienā vienībā, pirms darbu uzsākšanas.

Kad biedrības dibināšanas sēde beidzās, tad likās, ka sūtņa nodoms būtu realizējies. Arī jaunās biedrības valdē iegāja jaunās apvienības valdē ievēlētais sastāvs, ar vienas balss pārsvaru — Kārlis Skalbe, Verners Tepfers un, uz sūtņa aicinājumu, arī man nebij tiesību atteikties. Neatteicos savas balss dēļ apvienības valdē. Tāpat, kā Skalbem un Tepferam, arī mana balss spēja būt tikai par vienu kopēju opozīciju.

Tomēr, kad nākošā rītā nokāpu savā pagrabā, bij sāja un nelāga sajūta.

Atkal rakstīju savu Aidu. Atkal biju savs kungs un kungam neviens nevar aizliegt domāt.

Noslēpumiem ir brīnišķa vara. Dažs piekrāpj savu sievu tikai tāpēc, lai viņam būtu noslēpums. Daža uzticīga sieva sargā savu tikumību, ieslēdzoties sirds draudzenes noslēpumos. Tieksme pēc noslēpumiem ir cilvēcīga. Ir cilvēki, kas aizraujas ar noslēpumiem bakterioloģijā, ar noslēpumiem firmamenta neaptveramībā, ar noslēpumiem pasaules uzbūvē un ir arī cilvēki, kas savu tieksmi pēc noslēpumiem apmierina kriminālromānos. Noslēpumi patīk it visiem, bet tikai tad, ja tiem var pacelt kādu aplāja stūrīti un kaut savu mazo pirkstiņu iebāst noslēpumu romantikā.

Arī Komitejai bij noslēpumi. Tas bij skaisti un romantiski. Bet aiz pieklājības pret zviedru draugiem un aiz humānitātes pret aizvērtām acīm, noslēpumi tika sargāti ar tik svētsvinīgām sejām, ka svešiniekam bij neērti tajās grūst pat mazo pirkstiņu. Esmu stipri pārliecināts, ka šī, mazā pirkstiņa, neērtība izteicās arī mana labvēļa Franča Baloža neērtā sarunu maiņā, ja valodas novirzījās uz Komitejas darbību, un Latvijas sūtni Stokholmā.

Bez humānās noslēpumainības Komitejā, pēdējā laikā, pie tam, bij ieviesies arī kaut kas aristokratiski atturīgs. Jau tad, kad valsts svētkos Mintauts Čakste Komitejas telpās sasauca bēgļu informatīvo sanākumi, tur bij jūtams nemiers. Kāpēc Mintautam bij vajadzīga bēgļu iztaujāšana? Kas ir Mintauts Čakste? Arī viņš bij tikko ieradies. Vai viņš bij labāks par citiem? Labi — viņš bij senātors Latvijā, to katrs zināja. Bij... Ikkatrs, kas bij, arī šodien gribēja būt un starp bēgļiem bij advokāti, mīrtiesneši, mācītāji, inženieri, profesori. It visi viņi jutās tikpat vērtīgi kā Mintauts Čakste. Nereti Mintauts Čakste rakstīja ievadrakstus Latvju Ziņās, to katrs zināja. Bet kāpēc viņš neparaksta tos ar savu īsto vārdu?

Tādam noslēpumam nebij humānitāra plīvura. Zviedrijas vietā Vācijā nokļuvušais Latvijas Saeimas prezidents Paulis Kalniņš bij miris. — Ziņas bij drošas un neapgāzamas. Tas esot neatsverams zaudējums LCP turpmākai

darbībai. Tā rakstīja Latvju Zīpas. Bet kas ir LCP? Tikai interns LCP loks zināja atbildi uz to. Lielajai bēgļu masai LCP bij — trīs tukši burti. Nevienam nekas arī netika paskaidrots. Neviens arī netika aicināts tukšos un mistiskos burtus papildināt ar savu līdzdalību. LCP bij, laikam, īpatni slepens masoņu ordenis, jeb kautkas līdzīgs. Ar lepno slepenību, LCP nevarēja interesēt aktīvo bēgļu pūli. Mintauta Čakstes atturība un vārda slēpšana avizītē, droši vien, arī bij saistīta ar mistisko ordeni —LCP. Tas bēglim likās garlaicīgi un nosodāmi.

Savā pagrabā labi sapratu plaisu starp bēgļu vairumu un Komiteju. Sapratu arī sūtņa nodomu plaisu aizklāt ar novēlotu, bet goda pilnu iesaistīšanos jaunajā apvienībā. Gan likās, ka pareizāki būtu bijis, ja sūtņis un, par nepieejami lepnu dēvētais, Mintauts Čakste būtu iestājušies apvienībā jau dibināšanas dienā, bet ja tas bij nokavēts, bij jāsaglābj, ko var.

Divu jaunu biedrību valdēs bij vienāds cilvēku un domu vairākums. Bij arī griba izlīdzināt mazo plaisiņu. Nevarēja būt komplikāciju nokavētā izlīdzināšanai.

Vienotu pozīciju skaistās domas man pārtrauca metalliskā balsī un teatrāli skaidrā latviešu valodā uzsaukts:
— Sveiks, operu dziedoni!

Nebiju sadzirdējis, ka kāds ienāk manā pagrabā. Arī dzirdot kāpņu čīkstēšanu un uzmanoties, nebūtu bijis mazāk pārsteigts.

Manā priekšā stāvēja — Mārtiņš Zīverts. Brūnā sporta kamzoli, ar šaurām aprocēm, bālu, kalsenu seju, mazliet piemiegtām acīm, viņš smaidīja sarkastiski laipnām smējēja lūpām. Mārtiņu Zīvertu pazīnu tikai no viņa skatuves darbiem. Dzīvē reti bijām tikušies. Runājušies, laikam, nebijām vēl nekad. Pēdējo reizi Mārtiņu Zīvertu biju redzējis Nacionālā Teātra baltajā zālē, Raiņa nāves atcerē, Raiņa piemiņas balvu izsniegšanā. Kam? Taš bij aizmirsies, bet atcerējos Kārli Skalbi un Zīvertu. Viņi bij

teikuši smagas, bet ticības pilnas runas. Bij īsi pirms Latvijas atstāšanas. Krievi jau siroja pa Kurzemes dienvidiem. Kā cilvēku, Mārtiņu Zīvertu pazinu tikai no rokas spiediena. Vēl tagad brīnos, ka varēju atjautāt:

— Ko tu te dari?

— To pašu, ko tu, — viņš atteica, manas intimitātes neizvairoties. — Nīkstu. Tikai es nīkstu bēniņos.

Karaliskās Operas pagrabs kļuva drusku gaišāks un siltāks. Mārtiņš Zīverts man vienmēr izlicies tik bagāts kā viņa Āksts. Kas ir redzējis, jeb lasījis šo Šēkspīra laiku skatuves spēli, nevar neapbrīnot bagātību, kas verd autora domās un fantazijās.

Arī bagātas domas un bagātas iedomas — fantazijas cilvēks var lēti izmētāt un palikt par nabagu, ja fantazijas netiek koncentrētas ar mērķtiecīgu prātu. Mārtiņa Zīverta prātam bij ass, noteikts ielogs. Tas viņa sapņiem un iedomām uzspieda bagātas mākslas zīmogu. Bij pagodinoši, ka viņš neatraidīja man negribot pasprukušo „tu“ un intīmo sirsniņu, kas latviešiem slēpjas šādā uzrunā.

— Bēniņos? — brīnījies. — Ko tu dari bēniņos?

— Neko nedaru. Nīkstu un smēķēju. Smēķis ir mana darba augstākais sasniegums. Vai arī šeit driksstu smēķēt?

— Protams! — piebīdīju viņam vecu, apsūbējušu, ievārijuma traukam noskrūvētu vāciņu. — Lūdzu. Šeit būs pelnu trauks.

Mārtiņš izņēma cigareti no papīra turziņas. Kā svētu rituālu pildot, viņš izmanīgi, ar mazu kabatas nazīti, sagrieza to trīs vienlīdzīgās daļās. Divus tabakas sprungulīšus viņš lēni atbīdīja atpakaļ cigarešu paciņā. Trešo iesprauda mazā koka iemutnītī un aizdedzināja. Viņa sarkastiskais smīns kļuva maigāks. Lielais drāmaturģis tik ērti atspiedās pret manu lielo galdu, ka viens no maniem divpadsmit krēsliem skaļi ievaidējās zem viņa stiegrainās miesas.

Viņš smēķēja ar acīm redzamu baudu. Man uznāca kāre pēc lielākas ūdensglāzes paša uzlabotās un nogatavotās iesalā drikas. Es nepratu smēķēt. Viņa dūmu baudījumā skatoties, man kļuva sevis žēl. Pratu tikai dzert, ja gribēju apreibt. No smēķa man kļuva nelabi.

— Pie mums, bēniņos, ir vairāk gaisa, — Mārtiņš Zī-

verts sacīja pēc otrā dūma. Viņš saprata tik pat labi, kā es, ka mums nekā nav ko runāt. Ko citu lai runātu? Par teātri?

Tiesa gan, teātris, bez personīgas pazīšanās, mums jāva justies kā veciem radiniekiem, bet teātris bij rūgts. Mēs vēl nebijām pieraduši, ka viens no mums strādā augstu virs teātra skatuves, bet otrs — dziļi zem tās. Vai mēs būtu runājuši par sapulcēm, sanāksmēm un statūtiem?

— Vairāk gaisa? — atjautāju. — Neticu.

Mārtiņš saprata mani un paskatījās ar tik šķelmīgu izteiksmi, ka man sanāca dūsmas. Viņš spēj baudīt savu cigaretes trešdaļu, bet es nevarēju piekļūt savam uzlabotam bērnu padzērienam. Gribējās apreibt.

— Dod vienu dūmu, — lūdzos.

Kas par to, ja man kļūtu nelabi? Daudz nelabāk, kā bij, nevarēja kļūt.

Mārtiņš Zīverts pasniedza mazo koka iemutnīti, ar daudz mazāko cigaretes galiņu. No tā tik stipri apreibu, ka kļuva par nikotīnistu.

Ja nonākot debesīs, Mārtiņu Zīvertu aizturēs pie debesu vārtiem, tad tā ir mana vaina. Neticu, ka Sv. Pēteris pie viņa atradīs citus, debesīm nepieņemamus grēkus. Taču nav noliedzams, ka viņa iespaidā manas krūtīs ir tabakas indes apgānītas un nikotīnā atrofētas. Ja Sv. Pēteris tikai izprašnās Mārtiņu Zīvertu, cietīšu kļu un palīgos neiešu. Viņa baudkāre pret Iso dūmu tik sātāniski atspoguļojās viņa sejā, ka paveda mani un pat debesīs nonākšu ar pīpi zobos. Bet ja Mārtiņam Zīvertam debesis aizliegs, iešu palīgos, kaut būtu jāpārtrauc vismaigāko eņģeļu rotaļas un neizdzerts jāatstāj baznīcas vīns. Zīverts man nikotīna nepiedāvāja, es — lūdzos. Aiz lab-sirdības viņš paklausīja, aiz — līdzjūtības! Viņš nebija skops. Viņam nebija žēl, ka atņemu lielu dūmu no mazā tabakas galiņa. Viņš atteica sev, lai dotu citam. Cēls cilvēks!

Ne jau pie pirmās tikšanās pilnpilnam pārņēmu Mārtiņa Zīverta grēkus un ieslīgu tabakas dūmos. Zviedrijas Karaliskā Operas namā mēs satikāmies tik bieži, ka ar laiku no viena dūma pārgāju uz diviem, līdz arī pats sa-

vu trūcīgo naudu sāku dalīt cigarešu trīs vienlīdzīgos puļķišos un izpūst gaisā.

Ar Mārtiņa Zīverta ierašanos, smagā ēka — Karaliskais Operas nams — kļuva vieglāks. Divatā arī govju kūti ir patīkamāk izmēst. Bez Dr. med. T. Viklanda, būtu noslīcis asinspudiņā, Finspongas nometni kārtojot. Divatā arī smagu kartupeļu maisu ir vieglāk uzsviest uz pleciem. Ar Zīverta ierašanos, pastāvīgie reiboņi un galvas sāpes nepazuda, taču viņa klātienē par tām varēja nospļauties. Ja prāts nesās, varēja spļaut divatā. Manā pagrabā varēja pat rīkot spļaušanas sacīkstes. Cik atceros, reizi tāds turnīrs notika ar siekalām, ne tikai ar vārdiem.

Mēs satikāties bieži. Ko runāt mums nebij. Runājām muļķības. Gudrojām niekus. Reiz Mārtiņš Zīverts stāsta, ka gribot uzrakstīt skatuves traģēdiju, bet konstruēt kā komēdiju.

Dzīvē tādas lietas ir parastas. Kāpēc ne mākslā? Nav lielas plaisas starp smiekliem un asarām. Cits tikai pasmejas par to, kas otram sāpēs salauž apziņu. Mans draugs no Reimersa ielas, Langes kungs, aiz smiekliem šāva cilvēkus Salaspilī. Komēdiantis Viljems Šekspīrs uzrakstīja traģēdiju par Venēcijas tirgotāju Šeiloku; skatītāji smējās un smejas vēl šo baltu dienu. Nav lielas starpības starp traģēdijām un komēdijām. It visu, ja gribas, var izgāzt smieklos. Ticu, ka Mārtiņš Zīverts var uzrakstīt traģēdiju, kas izskatās pēc komēdijas.

Kad viņš ienāca pagrabā, rakstīju koŗa tekstus *A i d a s* tempļa mūzikai. Pat uz papīra ēģiptiskā tempļa aina skan ar reliģisku svētsvinību. Nez' vai arī šo skatu varētu pārvērst smieklos un komēdijā? — domāju.

— Tev būtu jānomirst, — teic Mārtiņš Zīverts. — Ja sirdstrieķas ķerts tu pārveltos pār upuraltāra liesmām, tad labāku komēdiju nevarētu vēlēties. Publika gavilētu un smietos.

Gribas muldēt. Nav cita, ko runāt.

— Doma nav ļauna, — atbildu ar nopietnu seju, —

bet grūti izvedama. Improvizācijas moments ar sirdstrieku var saskaldīt formas skaidrību uz skatuves. Bez formas nav mākslas. Arī komēdijai ir jābūt mākslai. Būtu labāk, ja sirdstrieku varētu iekārtot pirms tam...

— Tad pazustu pārsteiguma moments, — arī nopietnais drāmaturģis nopietni turpina ākstīgo sarunu. — Tikai pārsteigums izsauc smieklus. Tev tomēr būtu jāapgāžas dziedot...

Doma par sirdstrieku uz skatuves, afektēto fantaziju ierāvusi jaunā plāpāšanas gultnē. Zīvertam pat neatbildu. Uzlēcu kājās, izstiepju roku un, acis piemiedzis, skatos uz Mārtiņu, kā spoks no viņpasaules.

— Mārtiņ Zīvert, — runāju klusā, pavēlošā balsī — esi manas nāves režisors. Negribu savās bērēs ne mācītāja, ne trīs balsu nesaskaņā dziedātu nāves dziesmu. Apglabā mani ar Aidās tempļa dziedājumu.

— Bez skatuves gaismām un dekorācijām nebūs nekāda efekta, — viņš mierīgi atbild. Viņš mani kaitina.

— Tad noliec zārku uz skatuves, — es afektēti iekaisu. — Vecus aktierus ir parasts uz kapiem izvadīt no skatuves. Uzcel manām bērēm Rožlapas lielos Ēģiptes dievus namā Baltajā Namā. Novieto manu zārku upuru altāra vietā. Lai upurliemas krīt manā sejā. Lai svētās dejojotājas plīvo ap manu līķi. Lai Pulciņu Adēle dzied priesterieni. Lai Jānis Auniņš apgaismo manu nāves ceļu ar tādām gaismām, kā manās izrādēs. Lai Jānis Niedra iesvēta manu Etiopijas kara šķēpu uz maniem pišļiem. Koris, orķestris... O, Mārtiņ, tas tik būs teātris!

— Un kas lai dzied tavu balsi? — manis izvēlētais bērū direktors izliekas lietišķs. Tikai tas, kas viņu pazīst, var atskārst apzinātu bezkaunību viņa vārdos. — Kas tev labāk patiktu — Arnolds Jēkabsons, Arturs Priednieks jeb Pēteris Gailis?

Lielā teatrāļa klātienē, mani prāti kļuva radīgi.

— Nē, Mārtiņ — es runāju teatrālā transā — manu balsi lai stīgo Arvīds Norītis. Padomā, kas tas būs par iepaidu! Padomā, kā asaras plūdis un kāda ļezga būs zālē, kad cilvēcīgo balsu vidū Radamesa dziedājums skanēs vijoles skaidrībā kā dvēseles vibrācijas no paradīzes dārziem.

— Zini ko, man tevis ir žēl, — manus skaistos vārdus grib atsaldēt cienītais teātra rakstnieks. — Kāpēc tu esi dziedājis visu savu tukšo mūžu? No tevis būtu varējis iznākt ir komēdiju rakstnieks, ir cirkus mākslinieks. Tev ir Dieva dotas klauna īpašības.

— Smējēj, apskaidro savu prātu! — neļaujies sevi icelt no ākstīšanās mākoņa. — Nepirgājies par mākslinieka nāvi. Iedziļinies aktiera traģēdijas skaistajā varenumā.

— Traģēdija tur iznāktu tikai tad, ja mēs tevi uz skatuves krematizētu, nodedzinātu operas namu un tavu bērū viesi paliku bez darba un bez maizes.

— Lieliski — es nepadevos viņa saltumam. — Sadedzināt! Tev allaž ir labas domas. Nebrīnos vairs, ka no tevis ir izaudzis — Mārtiņš Zīverts! Lai sārts būtu sakrauts aiz baltajām kolonnām — uz asfaltētā laukuma, starp ziediem un Balto namu. Pie pēdēja si-bemola Arvīdam Norītim, korim un orķestrī, lai baltie priesteri ar melnajām bārdiņām ceļ manas izdzisušās miesas savos plecās un nes Baltā Nama zālei cauri...

— ...uz Romas pagrabu! — Manu teikumu pabeidza Āksta, Naudas, Viestura, Minchauzena precību un citu darbu nelietīgs autors.

Sabruku ar teātralu efektu. Bez ākstīšanās bij drusku skumji. Labprāt nokāptu Romas pagrabā. Tālāk niekoties negribējās.

— Dod vienu dūmu... bij viss, ko atbildēju Mārtiņam.

No manām mākslinieciski iespaidīgām bērēm nekas neiznāca. Tāda joka dēļ — smēķējot Zīverta tabakas rāciju, domāju pie sevis — labprāt tomēr būtu nokļuvis nirvānā, pirms ierašanās Stokholmā.

No Mārtiņa Zīverta traģēdijas kombinācijas ar komēdiju, pēc neilga laika parādījās — Karātavu Komēdija.

Mārtiņa Zīverta stiegrainā klātbūtnē, ir domas, ir garstāvoklis lēkāja kā sprunguļi pa gaisu. Mārtiņš, pie tam, nebūt nebij šarmentās uzslavās patīkams un rosinošs sa-

runu biedrs. Viņš bieži bij ass, saskābis un bez sarkasma nespēja pateikt pat sirsnīgi domātus vārdus.

Jānis Grīns bij daudz dzīvāks, dzīves priecīgāks, vārdos daudz laipnāks, domās — ne gados — daudz jaunāks un optimistiskāks. Bet Jāņa Grīna tuvumā nekad neesmu varējis būt tik bērnišķīgs un viegls, kā Mārtiņa Zīverta asā noliedzēja iespaidā.

Ne bez dibināta iemesla, Zīverts savā nekrologā par mani rakstīja: — „Viņš izskatās daudz vecāks, bet, diemžēl, jūtas daudz jaunāks par saviem gadiem“. Jānis Grīns tā nerakstītu. Esot ar Jāni Grīnu, man gribējās būt nopietnākam un prātīgākam, kā Dievs mani radījis. No Jāņa Grīna mani šķīr ne tikai gadu starpība, bet — cienība pret viņa literāri zinātnisko autoritāti un neparasto rakstura spēku.

Jāni Grīnu pazīstu sen. Pazinu viņu jau tanīs laikos, kad Mārtiņa Zīverta vārdam vēl nebij vairāk nozīmes, kā jaunā cilvēka izskatam, kad Jāņa brālis vēl saucās par Jēkabu; kad Jāņa gaļais gads slimnīcā, Jēkabu vēl nebij pārkristījis par Dvēseļu Puteņa izslavēto — Aleksandri Grīnu.

Bezkaunīgi ir runāt patiesību. Esmu bezkaunīgs un ir patiesība, ka stāstot par Jāni Grīnu man ir žēl, ka viņš vēl nav miris. Man ir žēl, jo, viņam vēl stipri vien dzīvam esot, nedrīkstu stāstīt ļoti drāmatisku, asu un ļoti spēcīgu cilvēcības epizodi. Tā parādītu Jāni ar neparasti stipru raksturu. Var būt, ka smagais, vēl nestāstāmais, rakstura pārbaudījums, man neļāva saskatīt viegluma viņa rotaļīgos vārdos un viņa sirsnīgās domās. Jāņa Grīna klātienē vienmēr jutos jauns un vājš. Lai apslēptu nespēku un mazvērtību, cilvēks izliekas stiprāks un prātīgāks, kā vajadzētu. Arī es to darīju, satiekoties ar Jāni. Tam nebij pamatu. Jānis Grīns, atkārtoti, bij parādījis man savu draudzību un, nereti, pat glaimojošu uzticību.

Daugavā jaunu literatūras audzi auklējot, viņš ļāva arī manam parakstam parādīties kronikas nodaļā. Viņš mani pat mudināja rakstīt tā, lai varētu iespiest lielākiem burtiem, kā medz kronikās.

Jānis Grīns nav glīts no ģīmja. Tad Mārtiņš Zīverts, ar izcilo deguna grēdu plānās sejas ielejā, ir acij daudz kai-

rinošāks. Bet arī Mārtiņš Zīverts neietilpst klasisko skais-
tuļu galerijā. Jāņa sejas vaibstos ir kautkas faunisks —
viņa seju ļoti labi varētu iedomāties virs spalvainām krū-
tīm un virs spalvainas āža kājas, ar dzejiskā fauna kla-
sisko stabuļu kombināciju pie lūpām. Viņa krūtis neesmu
redzējis. Nezinu, kāda augsme ir viņa matiem. Nezinu,
cik spēcīgi tie rotā viņa miesu. Esmu gandrīz pārlicē-
nāts, ka arī āža kāju viņš neslēpj parasti saburzītās bik-
sēs un zābakā. Zinu tikai viņa acis. Tās var glāstīt un
dzelt, var kļūt kaislīgi pikantas, var arī nirdzīgi pa-
smaidīt tādos brīžos, kad citas acis apduļķotos no nepa-
tikšanām un sāpēm. Viņa neskaistā sejā ir lielas, primi-
tīvas atgarotības dzirksts. Tādu dzirksti varu iedomāties
tikai pie inteligentā mežu vīra un mūzikālā grieķu ka-
valieņa — fauna. Jāņa Grīna acis saka, ka viņa intelek-
tam ir dziļi sakari ar primitīvo dabu.

Arī Jāņa Grīna kustībās ir fauniska stūrainība. Tā uz-
krīt liegi auklējošos plastikas brīžos, kad viņš cēli sabāž
rokas bikšu kabatās. Viņš arī nesniedzas un neņem, bet
ķer pāri galdam avīžu korrektūras lapas. Tas ir optisks
māneklis. Faktiski Jānis Grīns ir mierīgs un lēns. Optiski,
Jānis Grīns steidzas arī tad, kad mierīgi sēž un neko ne-
dara. Pat viņa glāze viņa rokās steidzas, kaut viņš to
tikai aizskar un pat nedomā dzert.

— Man vajadzētu vieglāku rakstiņu... — viņa zīmu-
lis labo gašo drukas strēmeli un liekas, ka viņš ir ie-
dziļinājies korrektūrā vismaz ar vienu aci. Nekā! — Viņa
acis skatās uz mani un smīn.

Par Jāņa brāli, no Litenes kaņavīru nometnes uz Krie-
viju deportēto — Aleksandri Grīnu, draugi mējoja, ka
tas spējis sarakstīt visādu krāsu Jātniekus, Nameja Gre-
dzenu, Tobago, Meža bērņus, biezo Dvēseļu Puteni, vienā
laikā ar vēl biezāko Grāmatu Drauga Pasaules Vēsturi
tikai tapēc, ka pratis rakstīt abām rokām. Kad labā roka
pagurusi, Aleksandrs Grīns ņēmis spalvas kātu kreisā
rokā un mainījis rokas tik ilgi, kamēr iesāktā grāmata
bijusi pabeigta. Esmu redzējis, kā Aleksandrs Grīns raksta
ar labo, ar kreiso un, joka pēc, pat ar abām rokām vienā
brīdī, tomēr draugu nostāstiem neticu. Ja iznāca satikties
ar Aleksandru Grīnu — un pēdējā laikā viņu allaž va-

rēja satikt virsnieka uniformā, ar trīs zvaigznēm, ja ap pusdienu laiku gāji pa Valdemāra ielas augšgalu — viņš izskatījās tik mīksts un apaļš, ka nebij ticams, ka viņš barotos tikai no spalvas kāta divi rokās. Pirms iesāktā grāmata bij pabeigta — esmu pārliecināts, kaut pierādīt nespēju — pa reizei Aleksandrs Grīns arī kaut ko iekoda. Tas jo vairāk apstiprina viņa fainomenālo ražigumu.

Jānis Grīns raksta tikai ar labo roku. Pat pie rakstāmmašīnas viņa nekad neesmu redzējis. Daudz nebrīnītos, ja viņš nezinātu, ka rakstāmmašīna jau izgudrota. Rakstāmmašīnu viņš nepazīst. Tomēr arī Jāņa Grīna darba spējas ir fainomenālas un neticamas.

Kas viss Jānis Grīns nav bijis? Skolotājs, kas sarakstījis daudz mācības grāmatu. Rakstnieks, kas sarakstījis gan vēsturiskus, gan sarkastiskus stātus un romānus. Dzejnieks ar romantisku liriku. Drāmaturģs, kas palaidis tautās komēdiju Kaļostro Jelgavā. Redaktors laikrakstos un žurnālos. Direktors Valtera un Rapas izdevniecībā un trīs gadus pat Nacionālā Teātra liktenis bij viņa rokās.

Tomēr Jānis Grīns vēl neprot lasīt. Grāmatas viņš ne-lasa, bet — aprij... To, ko godīgs lasītājs spēj izlasīt garā svētdienā līdz pusnaktij, Jānis Grīns spēj sagremot pus-otrā stundā.

Ļaudis runāja, ka Kārlis Ulmanis arī neesot grāmatas lasījis, bet fotografējis ar savu smadzeņu šūniņām grāmatu lapas puses un tad izplatījis savu smadzeņu foto kopijas pa visiem smadzeņu uzņemšanas un izjušanas centriem. Šķiet, ka Jānim Grīnam ir līdzīga kaite. Tikko viņš paskatās uz lasāmo lapas pusi, tā iespiežas prātā kā foto plates emulsijā, un viņš zin redzētās lapas puses saturu un tur izteiktās domas.

Jānis Grīns spēj pat lasīt, rakstīt un sarunāties vienā un tanī pat brīdī.

— Uzraksti kautko, kur jāpasmīn un arī jāpadomā... — viņš velk garu svītru no garās avižu korektūras sloksnes vidus uz papīra malu, svītras galā uzziēž — a, jeb — o, jeb — ē ar pagarinājuma zīmi virsū, bet redz arī mani un sirsnīgi sarunājas.

— Uz kuŗu sēdi tad tu šovakar iesi? — bez manas atbildes viņš zina, ka esmu pieņēmis viņa pasūtījumu feļetonam, un pārlēcis uz citu domu savā galvā, citu tematu mūsu sarunā un citu rindu korrektūrā.

Kad šķīros no karaliskā klavierizvilkumu pagraba, uz māju negāju. Prāts lika ietaupīt tramvaja naudu. To vakaru — vienā stundā, bet dažādās vietās — Stokholmā bij paredzētas divu, vēl dibināšanas stāvoklī esošu, lielu, nacionālu organizāciju pagaidu valžu sēdes.

Ir iespējams, ka tā bij nejauša sagadišanās, bet var arī būt, ka aiz nejaušības slēpās diplomātisks triks — sak', varbūt sanāks un sasēdēs kopā.

Kārlim Skalbem, Verneram Tepferam un man bij jābūt divi vietās uz reizi. Pirms dubultsēdēšanas, nebij prāts tērēties ar tramvaja vizināšanos uz attālo Aspudenu un atpakaļ. Gribēju nosist laiku ar ierašanos Komitejā.

Sadovskim runas stundas bij beigušās. Viņš rakstīja un nerunāja. Pie viņa uzkavēties bij bīstami. Dibenistabā, kā parasti, gaiss bij skaidrāks un svaigāks. Lai kā strādāja Jānis Grīns, viņu nevarēja iztraucēt. Viņš savu darbu nepārtrauca, kaut arī būtu jāsarunājas ar viesi.

— Redzi, mēs pārejam no litografa uz iespiedu tehniku, — sveiciena vietā, kad iegāju dibenkambarī, Jānis Grīns man rādīja gaŗu, apdrukātu papīra strēmeli. — Nu tik būs avīze un īsta redakcija!

Par avīzi nešaubījos. Drukas tehnika solīja uzlabot ne tikai izskatu, bet arī saturu padarīt plašāku un bagātāku kā litografētai lapiņai.

Bet — redakcija?

Telpas, kur strādāja redaktors Jānis, bij grūti uzskatīt par redakciju. Tikai Jānis Grīns spēja tur neapmulst. Tagadējais redaktors gan nestrādāja vairs pie lielā ēdamgalda, kā viņa priekšgājējs un avīzītes dibinātājs. „Zviedrijas lielākā latvju laikraksta“ sirds un dvē-

seles novietnei, pie loga bij radies jauns, vecajai istabai — jauns, nolietots savrūp galdiņš, taču pārējā istabā nebija redakcijas gaisa.

Lielaajā krēslā, pie radio uztvērēja, neērti sēdēja Felikss Cielēns. Pusbalsī viņš sarunājās ar Mintautu Čaksti. Pa istabu staigāja Dr. Emīls Ogriņš. Nereti arī viņš iesvieda savu pusbalsi abu pārējo kungu valodā.

Mintauts Čakste bija liels, spēcīgs, slaidis un varens. Pret viņu Felikss Cielēns, krēslā uz pusvaiga sēžot, izskatījās mazs un sašļucis. Redakcijas uztver vislielākās pretrunas, bet šis skats redakcijā neietilpa.

Felikss Cielēns man allaž ir imponējis. Jo sevišķu cienību pret viņu izjutu pēc Aspāzijas bērēm, kad viņam pie Aspāzijas kapa paspruka tik asa runa, ka otrā dienā bija spiests aizbēgt uz Zviedriju. Viņš reti apvaldīja savu muti, bet no Aspāzijas atvadoties, viņš tik asi — ar draudiem un pieprasījumiem — bija uzbrucis vācu okupācijas varai, ka draugi bija tūdaļ viņu aizvilinājuši uz jūrmālu un iesēdinājuši laiviņā. Cielēns ne tik vien labi, asi un asprātīgi runāja, bet arī rakstīja. Viņa politiskās apceres labprāt iespieda, ne tikai — Latvju Ziņas. Tomēr redakcijas atmosfērā viņu nevaru un nevaru ietilpināt.

Izskats vēl nekas — slaidis un plāns, tā kā neēdis. Aiz brillēm šauras acis, tā kā detektīvam vai redaktoram, kas uzož noslēpumus. Bet Cielēns bija bijis ārlietu ministrs Marģera Skujenieka laikos un pēc tam ilgākus gadus diplomātizējies kā Latvijas sūtnis Parīzē.

Tas viņu bija samaitājis. Citādi labam un godīgam cilvēkam bija piemetusies stūrainā noblesē un lepnī kreks-toša piegārša valodā. Tā neietilpa redakcijas noskaņās.

Arī Mintauts Čakste ir žurnālists. Viņš raksta tik prātīgi un sausi, ka pašam ir neērti un savu īsto vārdu paraksta tikai angļu valodā uzrakstītām un angļu valodā iespīestām lapas pusēm. No latviešiem viņš kautrējas par savu sauso prātu un maina pat pseudonīmus. Dažureiz viņš sevi nosauc par Vērotāju, dažureiz par Civis un dažureiz vēl dažādāk. Tomēr redakcijā viņš neietilpst. Viņu var iedomāties uz lielām kollonu pils kāpnēm, pozējam

bērniem un preses fotogrāfiem, viņu var iedomāties pie liela rakstāmgalda miljonus mētājot, viņu var iedomāties ugunsdzēsēju pārādi pieņemot, bet ne redakcijā. Par daudz viņš izskatās pēc kunga.

Vienīgi Dr. Emīls Ogrīšs, ar viņa trauksmaino skatu, būtu iederējies Jāņa Grīna kaimiņos, ja arī viņš nebūtu runājis pusbalsī. Tas redakcijā neder. Redakcijas ir trokšņainas un skaļas, redakcijas ļaudis savu balsi neapslāpē. Skaļums netraucē. No skaļuma ir viegli aizbēgt pašam savās domās. Pusbalsī izrunāti vārdi izslēdz vientulību un aptur domu. Tikai daudzpusīgām nodarbībām vienā brīdī trenētais, Jānis Grīns te varēja neapmulsēt, rakstīt un labot citu rakstījumus. Taču pat viņš ilgi neizturēja. Mēnesi pēc Latvju Ziņu pāriešanas uz īstiem un drukātiem burtiem, arī viņa redakcija pārgāja uz īstām un patstāvīgām telpām.

Kad biju saņēmis Jāņa Grīna rīkojumu jaunam feļetonam, arī es pievērsos viņa darba traucētājiem.

— Nu, tā nu gan būs sēdēšana šovakar, — ierunājos, savu priekšpusi no Grīna nogriežot, — bet jums būs jā-sēž bez manis. Es iešu uz apvienību.

— To gan, — ar smaidu man atbildēja lielais Čakste. — Šodien no Vallas iebrauca Kārlis Skalbe. Arī viņš būs apvienības sēdē. Tad nu mēģiniet par abiem atrast kādu izeju, lai viņi atnāktu un, lai beidzot mēs varētu saprasties.

Dažas stundas vēlāk, ar Kārli Skalbi skatījāmies Kungs Gatan veikalu skatlogos un soļojām caur sniegu.

— Nav jau kurp steigties, ir tāda joku spēlīte. Patmīlībai nav ne sirds, ne prāta. Dzīve paliek mazāka. Nav jau kurp steigties.

Savos trimdas mēnešos biju tik daudz mācījies, ka man bij jāpiekrīt katram dzejnieka vārdam. Ja arī doma nenovecojas un nepazūd, prāti bij sākuši šūpoties un ļaudis kļuvuši nemierīgi. Doma bij apreibusī. Bez savas zemes zem kājām, ik cilvēks bij kļuvis jūtīgāks pret sevi

un, lai apslāpētu zaudētos pamatus, ik cilvēks neapzinīgi sevī kurināja pašapziņu. Ja gribēja dzīvot trimdā, pašapziņa bij jāpastiprina. Ir grūti atzīties, ka cilvēkam vairs nav ne pagātnes, ne tagadnes un trimdas pirmajos mēnešos, nevienam bēglim nebij izredžu uz nākotni. Vismaz viens no šiem, trim cilvēcības pamatelementiem, ir nepieciešams cilvēcīgai sajūtai.

Nākotnes nebij nevienam. Par to pat sapņot vēl nevarēja. Pagātne bij daudziem. Ja pagātne bij pagādijusies nabadzīgāka, to varēja izsapņot un iztēlot pēc patikas lielu un dižu. Ar iedomu pagātnei varēja sakurināt sevi arī neeksistējošai tagadnei. Trimdas pirmajos laikos, radās bezgala daudz pagātnē daudz piedzīvojušu sabiedrisku darbinieku. Katrs sevī bij sakurinājis tik augstu pašapziņu, ka visi pārējie ikkatram izlikās mazvērtīgāki. Jo mazvērtīgāks sajūtās bēglis, jo kļuva pašapzinīgāks. Arī īstai un darbīgai pagātnei vairs nebij reālu pamatu. Ar veciem lauriem varēja tikai izsaukt naidu jaunbagātņiekos.

Nē, ar Kārli Skalbi mums nebij kurp steigties. Viss rūga un burbuļoja. Cilvēkiem, kas dzīvoja no pabalstiem un labdarības, bij jāizrūgst un jāizburbuļo mazvērtības apziņā. Šo burbuļošanu Skalbe nosauca par patmīlību. Tam ir pamats. Ja pašapziņa samākslojas, rodas — patmīlība. Bēgļa pašapziņa nav dabīga. Mums ar Kārli Skalbi nevajadzēja steigties. Pirms nedabīgā pašapziņa nolietojās izteiksmē un vārdos, nebij izredžu divi jaun-dibināmās valdes savest kopā pie viena galda.

Tomēr tanī vakarā cerības vēl nepārtrūka.

Kad ar Kārli Skalbi bijām iebalsoti par miera enģeļiem no apvienības un iestaigājām Kunga gatan sniegotā pasaules telpā, pārpalikušie sēdētāji mūs nebij aizmirsuši. Drošības dēļ, viņi bij piebalsojuši mums vēl vienu palīgu. Balsot un vēlēt ir aktīvs sabiedrisks darbs.

Tā gadījās, ka mums uz palielo biedrības sanāksmi, nelielās Johna Zandes biroja telpās, ierodoties, viss mūsu ziņojums bija izziņots un, pirmo un vienīgo reizi, redzēju senātoru Mintautu Čaksti stipri vien satrauktu. Viņa roku kustības bij straujas un viņa platā seja bij piesarkusi.

— Mēs pārstāvam oficiālo Latviju, — viņš skaļi runāja, Roberta Slokenberga acīs skatoties. — Lai kā man gribētos, mēs, ieskaitot divus Latvijas sūtņus, nevaram iet un lūgt mūs uzņemt vēl nenoorganizētā, privātā biedrībā.

Uzmetu acis palielai sanāksmei. Divi Latvijas sūtņi? Mintauts Čakste bij maldījies. Klāt bij trīs bijušie Latvijas sūtņi — Salnais no Zviedrijas. Tepfers no Somijas un Cielēns no Francijas. Šeit bij arī mazs gabaliņš no mūsu bijušās Saeimas. Sociāldemokrātus pārstāvēja — F. Cielēns, Dr. E. Ogrīņš, J. Pavulāns; no Zemnieku savienības bij doc. V. Eiche un prof. Andrejs Teikmanis; centrs — K. Skalbe, J. Grīns, K. Tepfers un, laikam arī Čakste. Varu maldīties, — ar politiku un politiskām partijām man nav bijis sakaru. Jutos lieks un nevietā. Pricējās, kad redzēju arī citus apolītiskāņus, ka Dr. K. Dolieti un prof. A. Aizsilnieku.

Mintauts Čakste stāvēja blakus mūsu sūtnim un viņam bij tiesības būt tik lepnam, kā bij viņa vārdi. Sēde nebij gadījuma sanāksme. Tā bij sasaukta ar apdomu un patiesi pārstāvēja mūsu pagātni.

— Mūsu tautas un valsts interesēs mēs nedrīkstam pieļaut sašķelšanos un sadrumstalošanos, — viņš turpināja savu runājamo. — Saproties, Slokenberga kungs, saprotiet taču to un nolaižaties no sava pjedestāla mūsu tautas interesēs.

Slokenbergs ir stalts no auguma, bet Čakstes priekšā viņš izskatījās kā pusaudzis. Lai ieskatītos senātorā acīs, viņam bij jāskatās uz augšu, kā lūdzot.

— Ja tas ko palīdzētu, es kristu ceļos jūsu priekšā, — viņš atbildēja nospiegtā zemciēša balsī. Viņa augšup paceltās acis vēl pavairoja cietēja ieteiksmi. Viņa kakla saite bij izkāpusi no zili strīpotas apkakles. Svārku atloki bij negludināti un sakrunkojušies. Kārtīgi gērbtā senātorā un viņa mirdzoši baltās apkaklītes ietekmē, mācītājs izskatījās kā no koncentrācijas nometnes Visvarenības priekšā nostājies. — Es pazemotos jūsu priekšā, senātorā kungs, ar patiesu prieku, bet tauta tā nedomā... Tauta prasa pašnoteikšanos un ir izbīdījusi mani, lai lūgtu jūs pievienoties viņas pārstāvjiem.

Senātors Čakste apsēdās, paburzījās pa kabatu un ar kabatas drānu sāka slaucīt sev pieri un reto matu sukājumu. Pēc mana drauga Roberta iespaidīgi teātrālās uzstāšanās, palielajā sēdē uz mazu brīdi iestājās klusums. Tikai Kārlis Skalbe smaidīja mierinošu smaidu. Sūtnis V. Salnais nodūra acis un spēlējās ar zīmuli. Gaŗš, brūns zīmulis, ar baltu kaula apkaklīti, šūpojās viņa rokās kā izeju meklējot.

— Slokenberga kungs, — tad sacīja sūtnis — mēs neesam sanākuši, lai rotaļātos. Mēs taču neesam vairs bērni — un Salnā apalās acis uzmeta Robim tādu skatu, it kā sūtnis vēl nebūtu pabeidzis savu teikumu un gribētu turpināt: ...izņemot jūs... — Kāds būtu jūsu priekšlikums? Te nav runa par pazemošanos, jeb ceļos krišanu, bet — sastrādāšanu un saprašanu.

Pēc tam valdīja lietišķs miers.

Kad Slokenbergs aizgāja uz apvienību, viņš aiznesa priekšlikumu miera komitejai — lai apvienība dod divus un biedrība dos divus miera enģelus, kas savstarpēji satiksies, runāsies, un atradīs draudzības pamatus divām neeksistējošām, bet naidīgām nacionālām vienībām.

Apvienība piekrita un par miera vēstnešiem iecēla manu labvēli Franci Balodi un manu draugu Robertu Slokenbergu. Biedrība izbīdīja — ģen. V. Tepferi un mani. Gan norādīja, ka esmu iekritis Karaliskās Operas mākslas darbu iespaidos un esmu jau izgāzies, kā miera sargs, bet — Skalbem bij atkal jāaizcejo uz savu noņemti un, bez Skalbes un Tepfera, biju vienīgai amata vīrs abās vēl neesošās biedrībās.

— Lūdzu, es ļoti jūs lūdzu, neatsakāties! — pats sūtnis man tik maigi skatījās acīs un saspieda elkoni, ka nevarēju atkal neiekrist.

Ar to sēde beidzās. Visi aizgāja mājās.

Citās zemēs pēc tik ugunīgi veiksmīgām sēdēm, runas vīri mēdz iet uz krogu. Stokholmā tas nebij parasts. Pa daļai tur vainojami Zviedrijas alkohola likumi, bet vēl lielāks iespaids bij toreizējo latviešu kabatu sastāvam.

Arī es steidzos uz māju. Briesmīgi gribējās mazgāties.

Mājās mani gaidīja arī ledus skapis un ledus skapī krūzīte uzlabotā bērnu iesala padzēriena.

Zviedrija ir apbrīnojama zeme. Skaista un tīra. Cilvēcīgas ērtības tur var izbaudīt visaistētiskākā veidā. Lai cik smags un tukšs jūtās prāts, miesa priecājās. No mīēsas arī garam atlec tīrības pieskaņas.

Saprotams, dzīvoju Stokholmā visvienkāršākās fabriku priekšpilsētas, visvienkāršāko strādnieku rajonā — pie pirmās 61. tramvaja pietātnes, aiz Aspudenas. Dzīvoju piecpadsmīt ieejas durvju garā, piecu stāvu augstā īres namā. Bet mazais divu istabu dzīvoklītis bij — mājas, ar visām lielkūngu ērtībām. Aiz sētas loga ziemā bij sniegs un slidotava, vasarā — ziedi bez gala, smilšu un ūdens baseini bērniem. Uz otru pusi, tūdaļ pāri ielai — klintis, mežs, bērzlapītes, brūklenes un Melāra ūdeņi. Mazas, tīras istabiņas bij iēplānotas tā, ka ne sieva, ne iemigušie bērni dzird, ja naktīs vēlu plunčojos pa vannas istabu, jeb meklēju virtuves sienā iemūrēto ledus skapi.

Parasti vannā negāju viens, bet kopā ar abiem saviem zēniem. Tur bij dažādas dušas un tik spēcīgs ūdens spiediēns, ka trijatā varējām izcīnīt lielas un straujas ūdens kaujas. Ūdeņos mazgājās griesti un sienas, bet istabās ūdeņi nesmēlās. Domāju, ka ūdens kaujas Zviedrijā ir paredzētas ik ģimenē, jo vannas istabu no dzīvoklīša atdala augsts betona sliēksnis.

Pēc dubultvalžu dubultsēdēm, vannas istabā biju viens. Arī tas palīdzēja. Izkarsējies karstā ūdenī, sadabūju, ledus auksto bērnu padzērienu un uzgriezu Liepājas rai-dītāju. Jutos atkal kā cilvēks.

...sen Kurzeme ir aizmirsusi dziļu miegu — pievērtiem plakstiem tā visu redz, ar dvēseli dzird kareivja vaidu, sajūt bēglu nopūtas... — no radio aparāta skānēja metalliska balss, — „dārzā kaukdama iegulst nomaldījusies granāta, pajūk vecā zediņu sēta, bet tu vairs nevēti baiļu...

Nezinu kapēc, bet jutos neērti. Vai tāpēc, ka arī es vairs nepazinu baiļu?

...nevar Kurzeme šodien sevi sajūst, nejūtot savu tautu svešumā. Tu gribi stāvēt par visiem, nebaidīdamies savu beigu, kaut debesis būtu pār tevi gāzušās, kaut tikai tavi brāļi un māsas neskārti elpotu mūžīgi. Nu sajūti — esi izaudzis kara vētrās, ticis pāri sev un savam šaurajam lokam, Kurzemes tautietei! Kad jūti savu brāļi degam, saki — es gribu viņa vietā degt! Kad mani savu māsu izslāpušu, solies — es gribu viņas slāpes ņemt! Tā mēs iekarsīsim viens otra pēc un nāves mūs nevarēs izdzēst, stepju gari noriet, tik jāizjūt — tavas brūces ir arī manas...

Tāda valoda sen nebij dzirdēta. Lai cik patētiski virknējās vārdi, tos vadīja — doma. Nez', vai to dzird arī kāds no maniem dubultsēšu līdzsēdētājiem un līdzbalsotājiem? Derētu!

Izdzēru lielāku malku aukstā padzēriena. — Nevar Kurzeme šodien sevi sajūst, nejūtot savu tautu svešumā. — Vai Kurzeme „pievērtiem plakstiem“ sajūt arī stokholmiešu nopūtas, ka divas jaunas valdes nespēj sasēdēt zem viena jumta?

...prāts nemiera sadzelts, nav miņas, nav ziņu...

Nav ziņu! No Kurzemes vēl nav jākaunas. Kurzeme jūsmo un nezin, ka mēs esam uzsākuši mazus, personīgas mazvērtības iedvesmotus strīdīņus.

...nav miņas, nav ziņu, tik Kurzemes cietoksnis dun un dun: neapbedi, neapbedi vēl...

Iztukšoju glāzi uzlabotās bērnu iesala sulas. Pazīstami šķiet Liepājas radio runātāja vārdi. Pat balss šķiet tāda kā dzirdēta.

...neapbedi, neapbedi vēl: Un dienas vidū tu saļienies kā vētras rauts un saki ticīgo kurzemnieka

ticību: — Lai kādu šķir tālums, zinu tevi nezinot, jūtu tevi nedzirdot. Te izaug mūsu stiprums — sevi iznest no nāves miglājiem, latviešu tautas augstais asiņu dzinums — vienam otra apzināšanās, tu nevari zust, es nezudīšu...

Tā nav radio runa. Tā ir dzeja, kaut prozā, bet — dzeja! Eju uz ledus skapi. Dzejnieki, dzeju mākoņos lidojot, nepazīst līdzcilvēkus. Piepildu tukšo ūdensglāzi. Arī Liepājas radio dzejnieks ir aizdzejojis mākoņos no „savu brāļu“ noskaņām.

— Latviešu tautas augstais asiņu dzinums... nolaižoties no sava pjeđestala tautas interesēs... saki — es gribu viņa vietā degt... neesam sanākuši, lai rotaļātos... iekarsīsim viens otra pēc un nāve mūs nevarēs izdzēst, stepju gari noriet... es pazemotos, bet tauta tā nedomā... tu gribi stāvēt pie visiem, nebaidīdamies savu beigu... ..es kristu ceļos, ja tas ko palīdzētu... — galvā ir sajucis viss šovakar dzirdētais. Mazuliet padzeļos un mazuliet skaļāk uzgriežu radio uztvērēju.

...mīļas sejas tev rādas un tu topi, kā nevaldāms ar savām asinīm dzīvajā Kurzemes valnī. Par maz vienas nāves. Lai gāžas tumsekļi un drūp, lai taisnības zibšņi pārdala debesis! Mēs celsimies lielumā pēs savu lieto asiņu mēra. Un tās zvērodamas kūšā pret austrumiem mūsu likteņa traukam pāri. Kurzemes ticība un asinis runā no dienas uz dienu — nekas reiz apslēpts nepaliks, viss augstā gaismā pacelts tiks...

Man atkal gribas kāpt karstā ūdenī. Ir atkal tāda, teiksim, sasvīdusi sajūta. Liepājas radio jūsma sāk iespaidot iereibušo galvu. Ir tā kā kauns... Arī radio dzejnieks, laikam, ir iereibis. Bet tādi viņi tur, Kurzemē, ir visi. Vai citādi viņi turētos tur, kur nav ne mazāko izredžu pret mežonīgo pārspēku, kur nav ne mazākā atbalsta vācu armijas morāles un spēku sabrukumā? Viņi tomēr turas un jūsmo. Kā apreibuši...

...tu neesi noguris ceļinieks bez dziesmām un šķēpa Kurzemē...

Mums Pūt, vējiņi... ir dzērāju dziesma un šķēps ieviešanas mēles galā. Lai kā tas tiek vēl slēpts, nevar nesa-just asāku smaili, kas slēpjas aiz mīlīgiem vārdiem. Asā-ka joku spēlīte. Arī Kurzeme spēlējās, bet viņi spēlējās ar dzīvībām un sainīm. Tas nav joks! Stokholma spēlējās ar pašlepnu rūgumu un mīlīgiem melu vārdiem. Joks!

...vienu asiņu un gara pievilksnās — mūsu spēks...

Vienas asinis arī Stokholmā nav pazudušas, bet gars nepievelkas. Prāti ir sašūpojušies meklējot pašvērtības un mētājas bez gara, bez domas. Mums nekas vairs nepievelkas, bet izmētājas, — Ozola kundze guļ virtuvē uz galda, es atsakos pērt bērnus, Salmāis nepabaro akadē-misku ubagu, Sadovskis tikai oficiāli atbild sirsnīgi pri vātas vēstules, Čakste slēpjas aiz pseudonīma, Komitejai ir noslēpumi, vēl noslēpumaināki ir trīs neizteiksmīgi burti — LCP. Ak Dievs, kā mums ir saskaldījušies ceļi un prāti! Bet vai tas ir kautkas jauns? — Mēs esam brī-vā zemē un cīnāmies par individa tiesībām. Viņi, Kur-zemē, cīnās par visiem, pa visumu, par mums un par sevi; cīnās, lai aizstāvētu mūsu individuālītātes...

Jūtu, ka stiprais padzēriens man ir sakāpis galvā. Ir labāk neprātot ar smagu galvu. Jo labāk jāpaklausas, ko runā Kurzemes trubadurs.

...tu nejūti vairs sava posta, esi tam izaudzis cauri ar jaunu asins vilni,, cietais stingrais dzīvotāj...

Pēkšņi, pazīstu šo balsi.

...Ne mieru Kurzeme šodien vēl saviem ļaudīm, ne miegu atdusai, skaidri visi prāti — pamalē ugunis šaujas...

Visu laiku radio balss man šķita pazīstama. Nu zinu, tas ir — Andrejs Eglītis.

...Tu esi norijis rūgtu dvēseles malku un mierīgs saki Kurzemes vakarā: — apspiedu sevī vājumu, esmu uzvarējis!

Andrejs Eglītis. Saprotams — Andrejs Eglītis! Kas cits vēl spētu runāt tādā patosā un tomēr degt un pārlie-cināt?

Andreju Eglīti iepazīnu, viņu nepazīstot. Mans jūsmīgais jaunības draugs, Garūtu Lūcija bij tā ieēdusies uz vienu Eglīša dzejoli, ka zināja to vārdu pa vārdam un dungoja pie sevis tik ilgi, kamēr uzdungoja uz nošu papīra — korim, ērģelēm un divām solo balsīm. Tur brāzās vētras, uguni un skanēja lūgšanas.

Dievs, tava zeme deg — grēka un ienaida liesmā! Dievs, tava zeme deg! Debesis upuru nopūtu pilnas. Zudušos varoņus saukājot, vaimanā nelaimju dzilnas. Dievs, tava zeme deg!

Pēc Garūtu Lūcijas, puse Latvijas to zināja no galvas un dungoja vakara lūgšanas vietā. Nekad neesmu piedzīvojis lielākus un dziļākus panākumus mūzikālam mākslas darbam. Rīgā un Liepājā tie līdzinājās masu hipnozei. Tūkstošiem un atkal tūkstošiem ļaudis atkārtoti plūda uz Veco Ģertrūdes baznīcu Rīgā un Annas baznīcu Liepājā, lai klausītos, pārdzīvotu un lūgtu Dievu līdz ar Garūtas — Eglīša patriotiskās kantātes atskaņojumu. Nezinu vairs, cik reizes tā tika atkārtota — vismaz reizes desmit jeb piecpadsmit un būtu atkārtota vēl un vēl, ja Rīga nebūtu bijusi jāatstāj...

Bij aizkustinošs darbs. Kad Ādolfs Kaktiņš, ar izmīsumu balsī, dziedāja: — Dievs, vai nāk pastara diena?

Ienaidā.

Deldēta asins un miesa —, tad ne tikai klausītāji, bet arī Reitera koņa dāmas, slaucīja acis. Kad reiterieši, Garūtu Lūcijas ērģeļu atbalstīti, tīrskanīgā izteiksmē lūdzās — Mūsu Tēvs debesīs..., kas sajaucās ar vaidiem: —

Nerimstiet, kara pulki,
Vēl nav miera tēvzemē, —

tad visa baznīca lūdza un vaidēja ar viņiem.

Arī man Lūcija Garūta bij ierādījusi aktīvu līdzdalību panākumu pilnās kantātes sagatavošanā un — dievkalpojumos. Bij gaužam savdabīgs pārdzīvojums manā garajā skatuves mākslinieka dzīvē. Vienīgi 14. jūnija agrīrīta koncerti Sv. Jāņa baznīcā ietilpst šo pārdzīvojumu lokā.

Lai kā dažu brīdi esmu ākstījies uz skatuves, visu dzīvi mani ir pavadījusi jaunībā izlasīta doma, ka mākslinieka darbs ir — pravieša pienākumu pildīšana.

Mākslinieks nedrīkst izklaidēt un uzjautrināt skatītāju, klausītāju un lasītāju. Viņam ir jāpamodina pārdomas un pārdzīvojums, kas klausītāju, skatītāju un lasītāju paceļ pāri reālās dzīves logātam. Māksla — ir reliģijas paveids. Reliģija izceļ cilvēku no citu dzīvnieku vidus. Tikai ar ticību dvēselei cilvēks paceļas pāri dzīvnieciskām tieksmēm. Arī mākslas uzdevums ir rosināt garu un izdaiļot domu. Māksla, kas izklaidē un kairina, nav — māksla.

Uz operu skatuvēm ir bieži jo bieži pārdzīvoti brīži, kad jauneklīgā doma ir apstiprinājusies un jo dziļāk iesēdusies apziņā. Ja izrādei pietrūka kaut dažu brīžu sajūtas, ka klausītāji tic un dzīvo līdz ar tavu, viņu dzīvei svešo, tēlu, tad pārņēma tāds kauns un tukšums, ka naktis nenāca miegs. Bij kauns, ka esi apvainojis operu un mākslu, kaut arī balss būtu skanējusi spoži un izskats apžilbinājis dažas izsalkušas sievietes. Bij kauns, ka neesi ticis saviem klausītājiem tuvāk, kā tikai līdz ausīm un acīm.

Ja garā koncertā, kaut tikai vienas vienīgas dziesmas laikā, neizdevās sev aizraut līdzī svešās izjūtu un domu sfairās kaut klausītāju daļu, tad arī koncerts bij tikai amatniecisks veikals, kas nesaskanēja ar mākslas pienākumiem. Lai tos panāktu, bij vajadzīgs neizskaidrojams spraigums visos nervos un kautkur dziļāk — aiz fiziskā dziedoņa. Nebij spēka — tas būtu pārcilvēcīgi — lai visu koncertu, jeb operas izrādi uzturētu sevī neizskaidrojamā impulsa satraukumā, bet ja kaut tikai vienā, vēl labāk — divās vai trīs dziesmās bijī bijis mākslinieks, tad — nu tad bij labi, tad bijī — mākslinieks.

14. jūnija rīta koncerti bij savāds izņēmums. Izpildītājam — koncertus rikoju kopā ar Ādolfu Kaktiņu — nebij jāaizrauj klausītāji, bet klausītāji aizrāva dziedātājus. Ja arī balss aizrāvās un sirds kļiedza tuvu asarām, kaut kas lielāks, labāks svētsvinīgāks par fizisko balsi un

mūzikālu tīksmināšanos lidoja no sirds uz sirdi un savienoja pārpildīto baznīcu kopējā izjūtā.

Kaut ko līdzīgu izjutu arī dziedot gaŗu rindu latviešu tautas dziesmu Ģertūrdes ielas vecajā baznīcā. Nesaprotu, ka daži mācītāji par to uztraucās. Tautas dziesmas — baznīcā! Tautas dziesmās ir daudz vairāk Dieva un reliģijas kā dažā Bībeles pantā un nodaļā.

Reliģiska svētsvinība pavadīja ikkatru „Dievs, tava zeme deg...” kantātes atskaņojumu. Bij savāds pārdzīvojums, kas arī fiziski nepazīto Andreju Eglīti bij ievilcis vistuvāko ļaužu lokā.

Ar Andreju Eglīti iepazinos, viņu jau labi pazīstot. Viņš nebij vēl „cietais, stingrais dzīvotājs”, kas „izaudzis cauri postam ar jaunu asins vilni.”

Bij vēls vakars. Biju pārnācis no operas izrādes. La-sīju. Atskanēja spalgs durvju zvans. Pie durvīm stāvēja divi jaunekļi. Nebiju Andreju Eglīti vēl redzējis, bet — pazinu. Glīta, sakrunkota seja, medus dzeltenī mati, slaidis, kautri pieliekts stāvs — tam vajadzēja būt Eglītim. Viņa acis šaudījās un kļiedza.

— Tas ir Andrups, Jānis Andrups, — viņš neminēja sava vārda, bet norādīja uz staltu, melnīgnēju jaunekli. — Ir trešā nakts. Nav vairs kurp iet. Nācām pie tevis.

Pasniedzu roku. Bijām pirmo reizi satikušies, bet pazināmies tik labi, ka pat „tu” brālības nebij jāsadzer. Personīgā satikšanās nedeva nekā jauna. No vēlās nakts sarunām tik ir palicis atmiņā, kā Jāņa Andrupa atbilde, kad negribēju ticēt, ka tā arī viņam būtu trešā nakts.

— Esmu gargabalnieks, — sacīja Andrups — pie manis to neredz. Andrejs ir spinters. Viņš strauji izraužas un strauji pagurst.

Tomēr Andrejs man izlikās sirsnīgāks un patiesāks par Jāni. Jānim bij skaidrāka galva un daudz vairāk prāta, bet Andrejs sāpēja un dega bez apdoma.

Arī Liepājas radio raidītājā, no Zviedrijas viedokļa, Andreja Eglīša vārdos nebij daudz prāta, taču cauri patosam lauzās sirds, ugunis, un tādas sāpes, ka ticēju — Andrejs runā to, ko Kurzeme domā. Mums, izbēgušiem, viņu grūti bij saprast. Mums bij citas, daudz prātīgākas rūpes — viņi nejuta, mēs jutām savu postu; vienu asiņu un gara pievilksnās — bij viņu spēks, mums — individuāla pagātne un divas valdes, viņi bij pārkāpuši sev un savam šaurajam lokam, mēs — sākām celt loku ap sevi, no savas zemes izdzītā individa sargāšanai.

Strauji iztukšoju otru iesala glāzi, un aizgāju atkal pie krūzītes ledus skapī.

Ticēju Andrejam Eglītim. Kā lai neticu? Viņš runāja ar sirdi. To nevar nesajust. Ja nebūtu sajutis, tomēr — ticētu. Bijām kopā, kad viņš izšķīrās iestāties leģionā un kļūt par karavīru.

— Viņi cīnās, cieš, mirst, tiek saplosīti, bet es tikai rakstu, sūdzējās patriotiskais dzejnieks. — Guļu, rakstu un dzēru... Ja neiestāšos leģionā, nevarēšu rakstīt... Pats sev vairs neticēju.

Klausoties Liepāju, zināju, ka Andrejs Eglītis runā to, ko domā un to, kam viņš tic. No Stokholmas klausoties, daudz prāta viņam nebij. Bij liela plaisa starp prātīgiem bēgļiem Zviedrijā un neprātīgiem latviešiem Kurzemē.

Neprātam bieži ir cildenāki pamati kā — prātam. Neprātu vada sirds, prātu — vēders.

Pēc garās darba dienas karaliskā pagrabā, pēc divām prātīgām sēdēm un divām uzlabota iesala glāzēm, biju jūtami iereibis. Mans prāts kļuva neprātīgs un sāka nicināt prātu.

Prāts? — prātoju, — kas ir prāts? Cilvēka iedomības izpaudums, kas grib aptvert un uzlabot Dievu un dabu. Ar prātu cilvēki izkalkulē dabas noslēpumus un izmanto. Prāts ir radījis lidmašīnas un automobiļus. Kas tur par prātu? Pasaule kļuvusi mazāka. Jāsaspiežas. Pat klavieres ir sarukušas un izskatās kā rakstāmā pults. Caur prātu ir radies radiofons, kas kauc, melo un mulšina domu. Tikai prāts un prāta aprēķins ir novedis cilvēkus līdz masu

slepkavībām, sieviešu un bērnu slaktēšanai. Ne no sirds, no prāta rodas kaņi, posts un — bēgšana. Prāts ir radījis koncentrācijas nometnes un — terroru. Dzīvnieki terora nepazīst. Dzīvniekiem nav prāta. Ēstgribas nav prāta. Mīlestības dēļ dzīvnieki pakaujas savā starpā, nonāvē, bet viņu nāvēšanai ir jēga. Bet kāda jēga ir terroram, ko izgudrojis cilvēka prāts? Prāts cilvēkus sadalījis kapitālistos un komunistos, žīdos, āriešos un — iezemiešos!

Labi ir dzīvot bez prāta un — jūsmot un degt, un ticēt tam, ko nevar ne izskaidrot, ne saprast. Ticēt! Ticība ir reliģijas pamats. Tāpēc reliģijai ir brīnumu spēki. Arī kurzemnieki dara brīnumus. Tā nav vairs tēvu zemes mīlestība, kas viņus uztur un spārno; tā ir tēvu zemes ticība, tēvu zemes reliģija, kas mūsu kaņa zēnus pārvērš par svētiem mocekļiem. Kā pirmie kristieši, ar neapklusināmu lūgšanu uz lūpām, atdeva savas dzīvības krustam, ugunij un plēsīgiem zvēriem cirkū, tā mūsu kaņavīri ziedo sevi liesmām, granātām un ložmetējiem. Lai svētīti ir Kurzemes varoņi! Kaut prāts neaptumšotu viņu ticību...

Dzēru un domāju...

Pat ticību un reliģiju prāts var sacūkot. Vai tas nebija prāta darbs, kas sadedzināja Kristus ticībā skaidro mūku, Savanarollu uz sārta? Sadedzināja — kristīgās reliģijas vārdā. Svētās baznīcas prāts deva svētā pāvesta dēlam — Cezaram Bordžam izvirtušas brīvības draugu un viesu indēšanai, slaktēšanai un dedzināšanai — baznīcas aizsardzību. Svētā baznīca, Kristus vārdā, taču radīja arī pirmos „čekas“ un „gestapo“ moku kambarus — ar svēto inkvizīciju. Cilvēki tika staipīti un plosīti uz rata, ar baltu dzelzi dedzināja viņu dzīvās miesas, uz kāķa salauzīja nevainīgu cilvēku kauliņus — svētās reliģijas prāta vārdā. Baznīca bija pazaudējusi ticību neizskaidrojamam un gribēja to saglābt — ar prātu. Ticīgā katoļiete Katrīna Mediči, uz Francijas troņa pāvesta balstīta, svētās ticības vārdā deva pavēli — tāpat, kā vācieši Rīgā, Varšavā un citās malās — vienā naktī aplaktēt desmitiem tūkstošu hugenotu bērnu, sieviešu un kristīgu vīru. Bērtuļa nakts taču arī bija reliģijas prāta produkts, Prāts? Vai prātam ir prāts?

Biju stipri iedzēris. Kā citādi tik muļķīgi varētu sado-
māt? Andrejs Eglītis bij mani samulsinājis. Viņa doma
nešūpojās, bet dega. Viņa doma bij veca — tūkstošiem
gadu cauri tā pastāvēja — doma par brīvību un brīvu
tautu. Doma nenolietojas. Andrejs Eglītis bij atradis savu
izteiksmi. Bez prāta Andrejs to nevarētu. Lai cik bezprā-
tīga izskatās māksla, bez prāta nav mākslas, bet —
mākslas burbuļi. Pat aktiera skatuves tēls, ja tas nav
iztīrīts formā — ar prātu, noslīgst seklā, fiziskā bezmākslas
ielogā.

Mans pašbrūvētais bij divi reizes norūdzis. Bij ļoti
stiprs. Biju stipri iedzēris, ja varēju noliegt prātu.

Stokholmā sabēgušie latvieši arī rotājās ar Eglīša izsa-
cīto domu, brīvība un brīva tauta. Doma nenolietojas.
Tikai mēs, Stokholmā, bijām prātīgāki un lietojām citu
ieteiksmi. Mēs bijām gudri, un dalījāmieš divās prātīgās
pagaidu valdēs.

Ir viegli attaisnot manu sajūsmu par neprātu to vakaru.

Pēc Andreja Eglīša dzejiskās runas, Liepājas raidītājs,
ar Berlīnes atļauju, raidīja mūsu Tautas Lūgšanu —
Dievs, svētī Latviju. Man sakāpa asaras acīs. Varbūt to-
mēr viņiem Kurzemē ir taisnība un Dievs vēl svētīs
mūsu zemi. Ticībai ir brīnumu spēki. Varbūt, ka mēs,
kas esam aizbēguši — ar prātu analizējot — no neglāb-
jamām, neatvairāmām briesmām, esam glēvi savas tautas
un tēvu zemes nodevēji?

— Prozīt, Andrej, tev liekas, ir taisnība. Šis drikas
kauss uz tavu veselību! — biju stipri iedzēris un pie-
skandināju lielo ūdens glāzi pie radio skaļruņa. — Tu
neatteiksies, Andrej. Vai atceries, kā lasīji savu... zeme
deg.... Daugavpilī? Kā piebīdījām tavu runas pulti gluži
klāt pie priekškara sāniem, lai tu varētu aizstaigāt līdz
tai? Tu neatteiksies no mana pašbrūvētā. Ir labs un
stiprs. Sadzersim! Daugavpilī tu vēl nebiji kara mun-
dierī, vēl bijis prātīgs, vēl mētajās tava doma... Prozīt!

Nu esi pārvērties, esi „norījis rūgtu dvēseles malku un mierīgi saki Kurzemes vakarā — esmu uzvarējis, apspiedu savu vājumu.“ Bet sadzersim tomēr, vecais draugs! Arī man negribas vairs gudri domāt. Apskaužu tevi. Man gribas piesalt pie loga, kā tu piesali pie vilciena durvīm no Daugavpils uz Rīgu braucot. Ha, ha! Tas bij joks. Man tas nevarētu notikt — nav matu. Tev guļot, mati bij iesaluši logā... Prozit! Bet tagad paskatīsimies, ko Maskavas radio tev atbild uz tavu skaisto dzeju prozā...

Pārslēdzu radio pogu no Liepājas uz Maskavu. Reitera koris dzied — Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, aizdzen mani Kurzemē... Vai tā var būt Maskava? Pārbaudu viņu garumu. Ir — Maskavas raidītājs. Reiters ir Zviedrijā. Reitera koŗa vairs nav. Pēdējo reizi daudz slavētais dziedoņu ansamblis dziedāja Garūtas-Egliŗa kantāti Dievs, tava zeme... Kopā dziedājām. Kopā atvadījāmies. Zeme dega. Maskavā nav ne Teodora Reitera, ne viņa koŗa. Tā ir gramafona plate. Kas var aizliegt Maskavai noraidīt Reitera koŗa plati? Labi dzied. ...Kurzemniece man solīja sav' meitiņu malējiņ'...

— Bet tā ir cūcība, Andrej, — to pasaki nākoŗā radio runā — ka viņi noraida Reitera plati bez viņa atļaujas un bez honorāra... Cūcība? Nē, atvaino, Andrej, tā nav cūcība, tas ir prāts, skaidrs prāts un politisks aprēķins! Lūdzu, cienību! Ir gudri darīts Maskavā.

Kad koris, bez vārdiem, nomurminājis Pūt, vējiņi... beigu panta ilgas, Maskavas radiofonā svaiga meitenes balss latviski stāsta par sarkanarmijas latvieŗu bataljona varonīgām cīņām un dzimtenes atbrīvoŗanu. Tad svinīgi skan — Dievs, svētī Latviju...

Skan tāpat, kā tikko no Liepājas. Tā pati dziesma, tās pašas nianse — tā pati gramafona plate...

— Mans Dievs, Andrej, kaut kur ir kāds sajukums!

Viss reibonis, pēkŗņi pazūd no galvas un galva kļūst skaidra kā ziemas rītā. Drebuļi skrej caur visām miesas daļām, it kā es saltu skaidrajā gaisā.

Prāts! Cik prātīgi izdomāta gudru politiķu propaganda ir Maskavā, ir Berlīnē. Liepāja vai Berlīne — tas tagad ir viens un tas pats. Liepājas radiofons strādā pēc Berlī-

nes pavēlēm un rīkojumiem. Galva man ir skaidra, bet pret prātu nav cienības.

— Andrej, vai tu neesi piesmiets? Par daudz prāta ir Maskavā, par daudz prāta ir Berlīnē un tas prot spēlēties ar latviešu sirdīm. Mans Dievs, viņu prāts spēlējas ar mūsu zēnu asinīm. Viņi mūs mulsina. Nedz Maskava, nedz Berlīne caur Liepāju, neraida Dievs, svētī Latviju — aiz domu pārlicības, bet aiz prāta aprēķiniem. Viņi mulsina jau apreibušos ziedotājus. Nabaga tauta!

Joku spēlīte. Cirkos pagāni priecājās, kā kristieši mira un noasiņoja, lūgšanu apreibuši. Pagāni priecājas, kā noasiņo tēvu zemes ticībā mūsu labākie vīri un zēni. Arī ar asinīm var spēlēt joku spēlīti... Mans Dievs, esi žēlīgs!

Gribas reibt, bet galva ir skaidra arī pēc trešās, smagi narūgušā iesala, glāzes. Krūzīte ledus skapī ir tukša. Arī es esmu tukšs. Vēl tukšāks kā ledus skapis.

Gribas būt Kurzemē. Tad nevajadzētu ne pašbrūvētā, ne pilnas krūzītes — tad būtu apreibis tāpat kā Andrejs Eglītis un Kurzeme. Gribas būt neprātīgam. Neprātam ir cēlāki pamati kā — prātam...

Pēc dažām dienām prof. Francis Balodis mūs sasauca uz pirmo, četru miera eņģeļu apspriedi savā dzīvoklī—blakus Voldemāra Salnā, oficiāli neeksistējošam sūtniecības mājoklim uz Stura Esslingen salas. Lai nokļūtu pie Franča Baloža, no Aspudenas bij jāpārbrauc pieci lieli tilti un jāpatērē laba stunda tramvajā. Arī ģen. Verneram Tepferam, no Kungsholmen rajona, Stokholmas ziemeļos, ceļš nebij daudz īsāks, tikai — divi tilti mazāk. Ja mums būtu spārni, vai helikopters, tad Franča dzīvoklis mums būtu ļoti ērts un parocīgs — ūdenim pāri. Ir no Kungsholmen, ir Aspudenas piekrastes, ja atlocīja biezāk saaugušus krūmus, jeb pakāpās līdz pirmiem zariem ozolā, vai eglē, Stura Esslingen sala bij labi saskatāma. Bet pieklūt bij grūti — bij jāmet milzīgs līkums. Ko cilvēks

visu nedara miera un saprašanās labā, sevišķi, ja tukšums sāk pārņemt pat apātiju! Pēc satikšanās radiofonā ar Andreja Eglīša skaistu vārdu un domu jūsmu, bij kauns aprakties un pazust tikai Karaliskās Operas pagrabos.

Pirmajā sanāksmē dzērām vīnu un konjaku. Baloža kundze bij pagatavojusi siltus uzkožamos. Mēs vienojāmies, ka mūsu draudzībai briesmas nedraud un nekad nav draudējušas. Otrā sanāksmē trūka Slokenberga — viņš bij izbraucis sprediķot. Nepilnīgā sastāvā bij nepilnīga runāšana. Arī trešajā apspriedē Slokenbergs bij aizkavēts un mēs atkal, gan ļoti apdomīgi, patukšojām Francim pudeli un karstu tēju. Tad Francim Balodim bij apnikusi šāda runāšana un viņš jo labi saprata, cik daudz nepatīkamāka tā bij mums ar Tepferi, gaŗā ceļojuma dēļ. Pie nākošās satikšanās, Francis bij iedomājies mācītāju aizstāt ar jauniešaistītu miera vēstnesi. Pēc nesenās „tu“ draudzības noslēgšanas un tai sekojošām sarunām, bij liels pārsteigums redzēt, ka Balodis izvēlēties mums palīgos Jāni Andrupu. Andrups bij atstājis nometni, ar visu savu avīzīti pārcēlies uz lielpilsētu un, acīm redzot, iznīcinājis arī profesoram aizspriedumus pret dzejniekiem un literātiem kā sabiedriskiem darbiniekiem. Tas bij labi. Bet nelabi bij, ka arī Slokenbergs ieradās uz šo ēdi un teicās neko nezinām par savu aizvietošanu un dubultošānu. Ir labāk dubultot, kā aizvietot miera komitejas. Uz priekšu mēs sēdējām piecu vīru sēdējumus. Tika arī runāts. Glāžu vietu ieņēma papīri. Bij tāda saskaņa, ka netika pat balsots. Nebij vajadzīgs. Visi sapratās. Pavisam reti bij jāmaina kāds lēmums un vēlreiz jāpārrunā. Tas notika parasti pēc tam, kad mājas māte bij izsaukusī. profesoru uz privātu sarunu un kad viņš atgriezās. Visbiežāk tas notika tad, kad runa gāja par sūtni Salno un viņa iesaistīšanu jaunajā vienībā. Bieži izlikās, ka mēs nesēžam pieci, bet seši, kaut arī sestais nebij tieši mūsu istabā un tikai visnevaldāmākos brīžos pabāza galvu no durvju stenderes un izsacīja savas domas. Dažubrīd radās pat tik ķecerīgas iedomas, ka vēl neesošo nesaprašanos vada ne korporācijas pret austrumiešiem, ne bijusē pagātne pret iedomāto, ne naidis pret Komitejas noslēpumiem un nepieejamo LCP, bet — sieviešu temperaments.

Likās, ka daudzīnātā zinātniskā sūtņa kundze necieš, ja politiskam sūtnim un viņa kundzei tiek parādīta lielāka cieņa un vairāk ievēribas. Saprotams, tās bij ķecerīgas domas. Mums nebij nesaprašanās. Mēs vienojāmies sa-
saukt lielu latviešu sapulci un tur atklāti, skaidri, bez vil-
tus pateikt mūsu kopējās domas. Visiem pieciem, pat —
sešiem, mums nebij ne mazāko domstarpību. Jaunais
statūtu projekts bij izstrādāts, uzlabots un lielā sapulce,
tur nebij šaubu, to apstiprinās. Labākus statūtus neva-
rēja vēlēt. Pēc statūtu pieņemšanas, latviešu vienība
būs nodibināta un, kā veco romiešu forumā ar paceltām
rokām, brīvie pilsoņi izvēlēs divdesmit piecu vīru padomi,
tikpat kā jaunu Saeimu latviešu bēgļiem. Tas bij skaidrs.
Citādi nevarēja būt.

Profesors sarunāja vislielāko universitātes auditoriju.
Mēs sadalījām pienākumus — prof. J. Vārsbergs, kā neit-
rāla un visu cienīta personība, atklās lielo sanāksmi; sū-
tnis Salnais runās par vienotības un kopējas domas nepie-
ciešamību; Francis Balodis atbalstīs viņa runu no apvie-
nības dīglu aprindām; Kārlis Skalbe — no biedrības un —

— Tev būtu jārunā mūsu, saprašanās kollēģijas vār-
dā, — teica man mūsu grupiņas priekšsēdis, prof. Francis
Balodis. Ap viņa lūpām bij kokains smaids. Viņa iztu-
rēšanās pēdējās sēdēs bij nervoza. Šķita, ka viņš kaut ko
slēpj. Francis tik bieži klusu sarunājās ar Jāni Andrupu,
ka dažubrīd likās — viņiem ir noslēpumi.

Es atteicos. Lai runā ģen. Verners Tepfers, ieteicu. Vi-
ņam ir stāvoklis un vērtīgāks vārds.

— Nē, — mans draugs Francis bij noteikts. — Tu esi
mākslinieks. Tavs vārds ir neitrālāks. Tepfera kungs ir
sasaistīts ar LCP. Tev jārunā.

Ko cilvēks visu nedara miera labā? Bij nelāga sajūta,
bet tai nevarēja būt pamatu. Kas man varēja notikt? Vēl
neitrālāka runātāja nevarēja izgudrot. Man nebij nedz
loģisku iemeslu, nedz tiesību atteikties.

Sēdēju atkal savā pagrabā. Rakstīju. Liels pirksts bij
uzpampis. Kas par to? Būs liela sanāksme un nebūs vairs
jākaunās no Kurzemes.

„Viena asiņu un gara pievilkšanās — mūsu spēks.“

Lai mulsina Maskava un Berlīne mūsu tautu ar līdzīgiem vārdiem un vienādām dziesmām, mūsu vienotā padome runās latviešu domu no brīvas zemes. Visi latvieši, arī Kurzemē, to dzirdēs un sapratīs.

Prāts tomēr bij nemierīgs. Aida nerakstījās. Par daudz ir jāuzmanās, rakstot svešus vārdus svešā valodā. Būtu jāizklaidējas.

Šķirstu Aidas lapas puses. Tās skan ar pilnu orķestri. Verdi žilbinošās melodijās. Trā-tata, tatatata, tatatata, tā... Uzvaras skats. Radamess triumfāli atgriežas no etiopiešu sakaušanas. Neapoles San Karlo teātrī Radamess uzjāja ar ziloni. Milānas Skālā pār skatuvi veda izpušķotus zirgus un dzīvu, baltu bulli, Apisu. Arī Rīgas operā svētajam bullim bij sava vieta, tikai Rīgā bullis bij no papīra. Uz lielas finiera plāksnes to ienesa netīri apgērbti statisti. Lai kur biju redzējis šo skatu, skatuviski tas man nekad nebij patīcis. Varenā mūzika bij varenāka par katru skatuvi. Nezin, kādu iespaidu atstāja triumfa skats Aidas pirmuzvedumā — brīvā dabā, pie Suecas kanāla atklāšanas? Arī tad Radamess bij jājis ar ziloni, un triumfa gājienā, līdz ar īstiem nēģeriem, bijuši visādi zvēriņi, kā lauvas un tīģeri. Varbūt, ka tas atbilstu Verdi trompetēm un fanfarām? Bet komponists neesot bijis apmierināts...

Hm! Ko es darītu ar Aidas uzvaras skatu, ja man tas būtu jāinscenē? Grandiozākās ārišķības, kā biju redzējis un piedzīvojis, nespētu izdomāt. Ko varētu darīt?

Šķirstu sniegbalto Rikordi papīru. No nošu raksta skan dejas un gājieni. Prātoju. Kapēc neprātot? Tad aizmirstas rītdienas lielā sapulce. Nav nekāda iemesla, bet prāts ir savdabīgi satraukts. Jūtu — ar rītdienas sapulci saistās kāds noslēpums. Mans draugs Francis bij savāds. Andrups ir vienmēr savāds, tā kā apvainots. Kapēc neprātot muļķības Aidā? Kas man to var aizliegt? Esmu savas kungs.

Ko darīt ar Aidu, ja man būtu skatuve? Ko cilvēks dara, ja neko nevar izdarīt? Ja viens ceļš ir aizsprostots, tad jāiet pa otru. Stāvēt un mīnāties nav nozīmes. Ja aka ir izsmelta, tad jārok cita. Ja viens darbs padarīts, tad jāatrod cits. Cits... kaut pilnīgi pretējā virzienā. Ja nevari

dziedāt, tad raksti svešus vārdus savā dziedājumā. Pretpoli saskaņas. Varbūt, arī Aidas uzvaras ainai derētu pilnīgi pretēja pieeja? Pretēja? Kas būtu pretējs ārējām grandiozitātēm? Intīma kamerspēle.

Nolieku grāmatu sāņš. To zinu no galvas. Piecelos no galda un staigāju pa savu pagrabu.

Kā būtu, ja parasti grandiozo trimfa skatu nespēlētu un neinscenētu uz atklāta laukuma vārava pils priekšā, bet — iekštelpā, vārava pils zālē, blakus lielajam laukumam? Neredzot balto bulli, pliekanos triumfa gājienus, lielās mūzikas iespaidā, skatītājs varbūt iespaidīgāk sajustu uzvaras sajūsmu ārpus šīs telpas? No sava kambara pils zālē ienākusi princese Amnerisa jo ticami vāsētu turpināt intīmi kaislīgo izjūtu līniju, un viņas tēvs Ramfiss, viņas uzjautrināšanai, varētu izsaukt dejotājus un visu, kas šajā skatā paredzēts. Aiz sienas, uz lielā laukuma — tikai nojautās — ritētu triumfālie gājieni.

Neparastā iedoma mani sāk intrigēt. Atsēstos atkal pie sava lielā galda. Ērtāki kā parasti piebīdu spuldzi ar zaļo nagu. Skicēju skatuves plānus. Kārtoju ēģiptiešu mēbeles. Domāju un prātoju. Stunda paiet nemanot. Dažs skats izliekās gauži loģisks. Iedomājos jau redzam dažas ainas uz Rīgas Baltā Nama skatuves. Bet ar to arī pārtrūkst sapņošana un fantazija. Uz Rīgas Baltā Nama skatuves?

Ilgāk ar muļķībām nav vērts nodarboties. Kaut būtu viens dūms. Kaut Mārtiņš Zīverts nokāptu pie manis. Man vienam nepatīk mans pagrabs. Ja Mārtiņš nenāk pie manis, kāpēc es nevarētu uzkāpt pie viņa bēniņos? Mārtiņš dūma neželos.

Man līdzī no mājām bij ābols. Pusi esmu jau apēdis. Ar otru ābola pusi, pa ceļam uz bēniņiem, iegriežos birojā. Tur ir sprigana, labi noaugusi meitene, kas man izmaksā algu Viņa sirsnīgi smejas, ja apdāvinu viņu ar šokolādes kumosīņu vai — pusābolu. Man patīk redzēt, kā cilvēki smejas.

Mārtiņš Zīverts sēž viens pie neliela galdiņa. Bēniņos ir arī citi galdiņi un citi galdu darbinieki. Mārtiņš izskatās ļoti aizņemts. Viņš lasa, kārto un uz paprāvām kartotēkas kartiņām atzīmē autorus, datumus un citas ziņas no viņa rīcībā nodotām vēstulēm itaļu, franču, vācu, angļu

un spāniešu valodās. Viņam jākartografē visas svešvalodu vēstules, ko Karaliskais Operas nams saņēmis pēdējo astoņdesmit gadu laikā. Līdz šim to neviens nav veicis, nevienam tas nav bijis vajadzīgs. Mārtiņš Zīverts ir neaizstājams. Viņš orientējas visās svešās valodās. Darbs nav aizraujošs. Mani ieraudzījis, Zīverts ar prieku pamet veicu, nodzeltējušo vēstuļu gubu.

Mēs ieejam trešā balkona gaitenī. Viņā galā ir apaļi logi, ērti, zemi sēdekļi un varens skats uz lielo karaļpili virs straujajiem Norrstroem ūdeņiem. Karaļpils valda logos ar majestātisku mieru. Tik pat majestātiski ir nonenkurotas lielas zvejas laivas Norrstroem straujo ūdeņu virpuļos. Laivu galā ir kā krāns, krāna galā karājās liela ripa ar ceturtdaļ aplī nokārušos tīklu, kas majestātiski lēni grimst straujajos ūdeņos un atkal paceļas virs ūdeņiem — slapjš, mirdzošs un majestātiski tukšs. Apaļā tīkla cēlos lidojumus iedarbina zvejnieks ar leijerkastes kloķi, mierīgi un nekustīgi laivā sēžot. Tiklos nekad nav zivju, bet daudzas laivas pret karaļpili tos cilā caurām dienām, ziemā un vasarā. No trešā balkona tas izskatās tīkami un mierinoši.

Ar Mārtiņu Zīvertu apsēstāmies. Smēķa galiņu viņš neželē.

— Rīt tad nu satiksīties, — viņš teica ar sarkastisku smīnu, zīmējoties uz lielo tautas sapulci. — Bet kā tur ies? Dzird brīnumu lietas.

— Kā tā? — mans prāts nebija mierīgs.

— Klīst visādas baumas. Tev klāšoties plāni. Esot izsūtītas vēstules un apkārtraksti.

Lai apspiestu nemieru, sāku smieties. Smieklī ir ieteicami visos nervozākos brīžos.

— Tu esi nelabojams fantasts, — saku. — Visur redzi tikai jaunu. Runāsim labāk par Ulubeli.

Ieslīpi, caur pieri, Mārtiņš uzmet man aci un kļūst nopietns.

— Lai Dievs dod, — viņš atbild — bet man ir nelāga sajūta.

Karaliskajos zvejniekos skatoties, mūsu sarunas aizvirzās uz Ogrī. Ogrē bij skaisti meži, skaisti līči un — tūberkulozes sanatorija. Mārtiņš labprāt atpūtās, strādājis

un priecājies Ogrē. No Ogres mēs pārbraucām uz Gauju, Siguldu, Cēsīm, uz Daugavu, Koknesi, Ikšķili un, beidzot, nevarējām izšķirties, kur bij vislabāk un kur bij visgleznāk. Liela bij mazā Latvija caur apaļiem jumta loģiem, pat pāri majestātiskai karaļa piliņ skatoties.

Lielā tautas sapulce notika 18. februārī, 1945. gadā. Datumu atceros. Redzu arī lielo, pakāpienu sēdekļos kā amfiteātri, saplūdušo bēgļu masu. No malu malām un no visām bēgļu nometnēm bij saradušies vismaz četri simti balsot spējīgu politiķu. Pārējais ir drusku apmiglojies. Bij savdabīgs pārdzīvojums.

Ar skaļiem aplausiem auditorija apsveica profesorus J. Vārsbergu un Fr. Balodi. Kad runātājos parādījās sūtnis Salnais, starp aplausiem bij dzirdāmi nesaprotami murminājumi un starpsaucieni. Tad nāca Kārlis Skalbe — sirsniņš, smaidīgs un, kā arvien, labu domu apgarots. Atskanēja daži svilpieni. Skalbe pārlika roku pār, ar Latvijas karogu aplāto, runātāju pulti un izskatījās kā sendienu pravietis ar noskūtu bārdi. Mierīgu, klusu, nosvērtu balsi, viņš sāka savu runu. Pēc dažiem teikumiem, auditorijā atskanēja svilpieni un skaļi kliegzieni. Drīz troksnis bij tik liels, ka neviens vairs nedzirdēja Kārļa Skalbes balsi.

Tā nevarēja būt nepiekrīšana viņa domām. Troksnis neļāva tās sadzirdēt.

Pēc sarunas ar Mārtiņu Zivertu pie apaļiem operas lodziņiem, vakarā biju redzējis viņa pieminētos apkārtraktus. Uz litografētas lapiņas, Zviedrijas latvieši bij sadalīti — baltos un nebalto. Kārlis Skalbe tur bij — puspelēks, nevēlams. Bij jātrokšņo, lai nedzirdētu viņa domas un lai viņa domas neiespaidotu vājākus politiķus.

Pēc Kārļa Skalbes, bij mana kārta izteikt man uzticēto, piecu miera vīru bieži apspriestos un izrunātos ieskatus. Cietu klusu. Pat Richarda Vāgnera Tanheizers otrā Parīzes izstādē nebij piedzīvojis tāda trokšņa. Pie Parīzes Lielās Operas durvīm toreiz, pirms Tanheizera izrādes,

bij pārdotas svilpītes ar uzrakstu — Tanheizeram. Stokholmnā svilpītes bij izdāvātas par brīvu. Bēgļiem vēl nebij liekas naudas, lai to ieguldītu svilpītēs. Troksnis bij tik varens, kā pie Bastiljas, kad sākās jaunais laikmets pasaules politikā. Baudīju to, bet nevarēju runāt.

— Nost! — kāds kļiedza. — Ārā!

Stāvēju un gaidīju. Skatījos — publikā. Vecs aktieris prot iedzīvoties ik situācijā. Starp kļiedzējiem un svilpējiem bij daudz redzētu, labi pazīstamu seju. Savu lielās auditorijas stūri ļoti aktīvi komandēja un vadīja kpt. Freibergs. Cik varēju spriest, tad viņš nesa atbildību par piecām jeb sešām augšējo sēdekļu rindām labajā pusē. Pa auditorijas kreisās puses pakāpieniem, ar svilpīti zobos, skraidīja lepnās Finspongas virtuves galda dāmas puspieaugušais dēls. Kāds melnīgsnējs žurnālists Brunavs, kas līdz šim uzbāzīgā kārtā bij meklējis manu draudzību, sēdēja otrajā rindā un kļiedza plati atvērtiem zobiem. Bij jautri. No runātāju pulsts, viss izskatījās ļoti dzīvi Kāds vīrs, kas savu patšauteni no mūsu laivas iemeta jūrā pie Gotlandes, pacēla sažņaugtu dūri un sauca:

— Kā drīksti stāvēt aiz Latvijas karoga?!

Gribēju pasmieties. Neizdevās. Skābums izskrēja caur siekalām. Gar acīm nozibēja Spilves pļavas, Bolderājas kāpas, kauja pie Jelgavas, Auce, Možeiki. Bij žēl prātīgā dezertiera no Kurzemes leģiona. Gribēju viņam kaut ko atbildēt. Nevarēju. Mani nedzirdētu. Stāvēju un skatījos. Uz skatuves, publikas priekšā protu uzvesties.

Trokšņotājiem mana stāvēšana apnika. Iestājās neilgs klusums. Tas pārtrūka, tikko pateicu divi vārdus. Klusēju atkal. Atkal apklusa troksnis. Atkal atsāku savu sakāmo. Tā tas gāja labu pusstundu, līdz biju pateicis to, ko gribēju pateikt pāris minūtēs. Pienākumu, ko man bij uzticējis mans draugs Francis Balodis un četri citi, biju izpildījis. Varēju iet mājās...

Kaut kas bij jāpārdomā. Pūļa vidū domāt nevarēja. Cita nekā negribējās.

Ar lielo, nacionālo sapulci oficiāli radās Latviešu Apvie-

nība Zviedrijā. Tās vadību uzņēmās mans draugs profesors Francis Balodis. Viņš allaž uzvarēja. Viņam bij tālredzīgs un skaidrs prāts.

Tuvojās pirmais trimdas pavasaris.

Aiz pateicības par mūsu izkrāsotiem holandiešiem, Holande atsūtīja Stokholmai tulpju sīpolus. Simti tūkstoši tulpju izbāza vēl bālās galviņas no zāļajiem visos Stokholmas dārzos. Daudz desmit tūkstošu tulpju bij Humlegordenā, ap Karalisko bibliotēku. Bij patīkami turp aizstaigāt pēc darba stundām operas pagrabā. Bez tulpēm, tur varēja satikt arī Arturu Bērziņu.

Latvijas Nacionālā Teātra ilggadīgais direktors skaitījās Drotningholmas teātra mūzeja dienestā, bet strādāja Karaliskā bibliotēkā, pētot latvju dainas.

Ja no sava pagraba izkāpu mazuliet pirms oficiālā darba laika beigām, Humlegordenā varēju satikt Arturu Bērziņu, no darba uz māju ejot. Viņš bij godīgs Viņš, kā jau bijis direktors, stingri ievēroja darba laiku.

— Skalbe esot ļoti slimš, — sacīja Arturs Bērziņš, kad saulainā, agrā pavasara pēcpusdienā noķēru viņu agrā pavasara asnos veļamies.

Pēc lielās, nacionālās trokšņu sapulces, Kārli Skalbi biju redzējis tikai reizi. Pēc izsvilpšanas, viņš atkal bij aizbraucis uz tālo Vallas nometni un ieradās Stokholmas tuvumā, Fageršjoe bēgļu nometnē, uz rakstnieka Jāņa Grīna sumināšanu kaut kādā atcerē, ko nometne rīkoja mūsu literātam. Skalbe runāja par mākslinieka uzdevumu tautā un tautu dzīvē. Viņš bij daudz mošāks, kā caur sniegu pa Kungs gatan no vienas sēdes uz otru soļojot. Pēc savas runas un, tai sekojošā koncerta, pie vakariņu galda sēžot, Skalbe Fageršjoe bij jautri smējies un jokojis.

Negribējās ticēt, ka viņš varētu būt ļoti slimš, kaut arī bij zināms, ka viņš guļ slimnīcā. Slimnīcas taču ir radītas, lai izdzītu slimības, ja kāda grib ieperināties. Skalbe nedrīkstēja būt ļoti slimš. Kaut arī ļaudis svilpa viņa ru-

nu un domas, viņš bij svarīgs un, cita neviena neaizstājams, stūrakmens trimdas nedabīgi pašapzinīgā mazapziņā.

— Būtu jāapciemo, — sacīju Arturam Bērziņam — tad redzēsim, kā viņam iet.

Ar Arturu Bērziņu norunājām satikties sestdien, tad isākas darba stundas, pie ziemeļnieciski cēlā Stokholmas pilsētas nama. Tur patīkami satikties. Ja otrs jāpagaida, arī tad nav garlaicīgi. Var pastaigāt pa lielajām pilsētas nama āra velvēm, apskatīt ziedus un papriecāties par ūdeņiem. Serafima slimnīca, kur gulēja Kārlis Skalbe, bij tieši iepretim lielajam namam.

Kad ar Arturu Bērziņu ieradāmies slimnīcā, satikām Dr. Kārli Dolieti. Viņš neizskatījās priecīgs.

— Nav labi, — sacīja Dolietis — bet ieejat vien. Varbūt viņš priecāsies.

Slimnieka istabā mūs sagaidīja dzejnieka dzīves biedrene Lizete Skalbe. Jau vairākas dienas, viņa nebij atstājusi mazo kambarīti. Vēl dažas dienas atpakaļ, slimnieks esot bijis brīnum mošs, pat ēdis, jautri tērzējis, lasījis un runājis par slimīcas atstāšanu, bet tagad — rūpju pilnu skatu, Lizete Skalbe norādīja uz slimnieka gultu.

Kārlis Skalbe gulēja aizvērtām acīm un smagi elpoja. Viņš cieta sāpes. Arturs Bērziņš noglāstīja viņa galvu.

— Nu, draugs, kā tev iet? — Bērziņš jautāja, izlikdamies bez rūpju.

Slimnieks atvēra acis, pazina sendienu jaunības draugu un sniedza roku.

— Labi gan, ka atnāci, — viņš klusu sacīja. Vairāk nekā.

Sapratu, ka dzejnieks atvadās no sava drauga un iemīļotās Piebalgas.

Arī es spiedu dzejnieka roku. Roka bij mitra un vēsa. Viņa acis paskatījās manī, bet šaubos, ka viņš mani redzēja. Viņa skats izgāja man cauri — tālēs.

Bij bezgala smagi, kad ar Arturu Bērziņu iznācām uz ielas, pret lepno, bagāto pilsētas namu.

— Nu drauga vairs neredzēšu, — klusu nopūtās lielais piebaldzēns.

Man negribējās sacīt to pašu, Nedrīkstēju. Kārlis Skal-

be bij bijis man vairāk kā draugs — sirsnības, pazemības un skaidrības simbols.

Pēc dažām dienām — divus mēnešus pēc trokšņainās bēgļu sapulces — bezgala smagi, lēni un skumji skanēja — Dievs, svētī Latviju..., kad, ar Latvijas karogu un Zviedrijas ziediem klātais, tautas dzejnieka Kārļa Skalbes zārks lēni nogrima kremātorijas velvēs — ugunī.

Dzīve palika mazāka, saspiedās vēl vairāk. Tikai, uz laiku sašūpotā, doma lidoja tai pāri un lidos — tūkstošiem gaļu cauri.

Doma nemainās. Pat ugunis nespēj sadedzināt domu.

2.

Mūsmāju pagrabā rūsēja vecs divritenis. Mana dzīvoklīša pirmsaimnieki, acīm redzot, to bij pametuši likteņa žēlastībai un iznīcībai. Mans lielais dēls riteni izvilka saules gaismā, izjauca, ieeļļoja, atkal sastatīja un pieprasīja riteni gumijas ielāpus. Ielāpi iznāca dārgi. Bij vajadzīga arī gumijas līmes tūbiņa. Dažas dienas mans dēls staigāja ļoti netīrām rokām, bet tad jautri ripoja caur krūmājiem un meža tekām.

Tas maksāja man bargu naudu. Bij jāatpelna.

Ja vecajam divritenim pacēla sēdekli un rokturus, arī es varēju vizināties un ietaupīt tramvaja izdevumus. Dažu dienu riepas pat nebij jālāpa. Ja policijas nebij tuvumā un kalniņos braucot, pieturējos pie tramvaju roktura, jeb pie kāda knaģa smagam preču auto, ar zēna riteni bez grūtībām varēju aizkulties uz pilsētu.

Mans dēls neprotestēja. Viņš sajūtās lepns, ka var palīdzēt savam jaunākam sencim. Vecais ritenis daudz ietaupīja. Taču ietaupījumos neaplēšamu vērtību tas parādīja kaņam beidzoties. No angļu un amerikāņu kara uzvaras apreibuši, zviedri jutās tik laimīgi par kara darbības izbeigšanos, ka gavilēja uz ielām, laukumos un tramvajos. Latvijas bēglim viņu vidū bij neciešami grūti.

Bij zudusi pēdējā cerība. Bij zudusi Kurzeme. Tūkstošiem varoņu bij postā. Bēgļi ierāvās vientulībā un klusumā. Bij neiespējami būt zviedru vidū.

Slavēju sava zēna veco divriteni. Uz tā biju viens. Divriteņa kāpšļus citīgāki minot, gaŗām paslīdēja skaļās priekā gaviles un karogiem izgreznotās ielas

Gaidītā bēgļu pieplūduma vietā, ieradās gauži nedauzdas un nelielas laivas. Tikai Kalmarā bij pienācis kuģītis ar simts divdemit astoņiem kaŗavīriem, bet arī tie bij no Vācijas piekrastes. Pazudusē Kurzeme bij paturējusi savus varoņus.

Kādu dienu pie manis ieradās svešs radnieks — Ilgonis Šķipsna. Biju redzējis viņu uzaugam, bet sen vairs nepazinu. Bērnībā viņš bij tik traks uz mūziku, ka kājām soļoja no Rīgas uz Dzintariem, lai dzirdētu Jūrmalas koncertus. Vēlāk, Jāzeps Vītols stāstīja par viņu kā trauksmaini apdāvinātu talantu mūzikas kompozīcijā. Viņa brālis bij palicis leģionā, ģimene — Rīgā.

Līdz ar Ilgoni Šķipsnu, no nometnes bij izrāvies jauns, kluss cilvēks — Voldemārs Linde. To nebiju redzējis bērnībā, bet pazinu labāk. Biju pat dziedājis viņa sarakstītas dziesmas. Voldemārs Linde vadīja Ventspils Tautas konservatoriju pēc tam, kad viņa smalko un līdzīgi kluso priekšgājēju, Arturu Sīli, 14. jūnijs aizrāva uz vergu stepēm.

Mani ciemiņi bij atstājuši Liepāju dienu pēc kara beigām, ar pēdējo laivu.

— Bij liela laime, — stāstīja Ilgonis.

— ...jeb liktenis, — piezīmēja Voldemārs Linde.

— Piekrītu — liktenīga laime! — atsaucās temperaments. — Viss gāja pa galvu un kaklu. Pa ielām brauca krievu mašīnas un tanki. Nebij kur dēties. Viss plūda uz ostu. Kuģīši un laivas kā siļķu mucas — tik pilnas. Iespraucos Rotā. Laba laiva, liela kā kuģis, bet — cilvēks pie cilvēka! Ne pakustēties nevar. Satiku Voldi, Vili Cedriņu, Jāni Medeni, Kristapu Lindi, un viņš nosauca vēl dažus labi pazīstamus un sirsnīgus ļaudis. — Sēžam uz portfeļiem. Gaidam, kad motors sāks pukstēt. Te pielīgo Rupucis, maza maza laivele — patiesi kā rupucis, bet — tukša. Kas grib, var pārkāpt. Būs vairāk vietas. Voldis paķer sievu un mēs visi trīs — tukši un viegli — ka spalvas, pāri bortam — Rupucī. Vai tā nebij laime?

Voldemārs Linde neko neatbildēja, bet pacēla uzlabotā

iesala glāzi un padzērās. Arī Ilgonis Šķipsna ieņēma lielāku malku.

— Citi bij par smagu. Nevarēja kustēties, viņš turpināja. — Dažam bij čemodāns, dažam — bailes no mazā rupucīša, bij arī pavisam maza laivele pret paprāvo Rotu, dažam — mānticīgi aizspriedumi: sak', stāvi, kur esi; liktenis gādās. Un kas bij? Mēs reizē izbraucām...

— Un tad? — nenocietos, kad klusums ievilkās par garu..

— Mēs esam šeit, — atbildēja Ilgonis — un vēl vienmēr kopā.

— Bet viņi? — nosaucu Cedriņa, Medeņa un citus labi pazīstamus vārdus.

— Viņu nav, — klusu, mazuliet zilās acis pacēlis, sacīja Voldemārs Linde. — Viņus esot apturējusi krievu ātrlaiva, tie likuši pārkāpt pie krieviem un aizveduši atpakaļ...

— ...bet laivu sašāvuši un noslīcinājuši, — teikumu paheidza Ilgonis. — Izņemot labāk pazīstamos, pārējie palaisti brīvā — sak', gan jau atradīsim.

Negribējās ticēt.

— Nez', vai būs tiesa, — šaubījās. — Kā tu to zini?

— Mēs neesam pēdējie, — atkal izspurdza Ilgonis. — Dzintar. Sodums taču izbēga tikai pēc trim nedēļām. Tev, tēvoc, šis puisis jāsatiek. Tam tik ir pulveris. Un kā viņš raksta!

Ja arī ne no rakstiem un dzejoļiem, vārda pēc pazinu Dzintaru Sodumu. Visas avīzes izkliedza viņa ierašanos. Tā bij to vērts. Pēc trim nedēļām zem komunistu uzvaras posta, četri puisi bij izbēguši no gūstekņu vidus. Naktī, aiz kāpām, atraduši cauru laivu, aizbāzuši lielākos caurumus, iestūmuši veco laivu ūdenī, sadabūjuši airus un — aizbraukuši jūriņā! Četras dienas un četras nakts, viens, pārmaiņus, atpūties; viens ar , pašu apģērbiem noplēstām, lupatām stampājis šķirbas un caurumus; viens smēlīs ūdeni no laivas, bet viens airējis bez apstājas. Lai rokas neasinotu, tās tinuši kreklos, svārkos un citās drānās. Maizes, saprotams, nav bijis nemaz.

Tādu vīru bij vērts satikt un iepazīt arī tad, ja viņš nerakstītu dzejas. Bet šinī brīdī Dzintars Sodums mani

neinteresēja. Viņš bij pāri. Ar to pagaidām pietika. Iepazīties būs laika diezgan.

— Un kas vēl pārbrauca? — jautāju.

— O, vesels, klāsts — Kroders, Andersons, Strēlerte, Andrejs Johansons. Kas visus lai uzskaita..., Ilgonis Šķipsna pabeidza savu stāstu.

Ziņa bij laba, bet satrauca. Abi mūzikālie jaunekļi atgūlās mazajā dzīvoklītī uz grīdas paklātās guļas vietās, bet man bij jāaizstaigā līdz Melāram.

Bij silta vasaras nakts. No Melāra klintīm varēja saredzēt miljoniem Stokholmas nakts uguņu Tie mirgoja spožāk par zvaigznēm, bet viņos nebij zvaigžņu noslēpumu. Uguņi mierināja domas. Klusu šalca lielais egļu mežs. Klusi bij ūdeņi. Vēl klusākas — miljons gaismu.

Tātad arī Andrejs Eglītis bij Zviedrijā. Izbēdzis pēc pēdējā brīža. Kā viņš tagad jutās? Ko domā? Ko nu viņš dzejo? Būtu jāsatiek.

Un Veronika Strēlerte? Kā viņa nokļuva Kurzemē? Viņa bij izbēgusi uz Vāciju. Biju lasījis viņas dzejoļus no Berlīnes.

Nu mūsu balsis tālas top un klusas,

Bez siržu dusas savas dienas vadam

Un maizes neatrodam dvēsles badam.

— Nezinu, kur biju lasījis, bet zināju no galvas. Tik tuvu tas bij atbildis manām izjūtām Stokholmā.

Viss steidzas garām: nami, ļaudis, lietas.

Mums nav še vietas! Zeme deg zem kājām

Un vienas ilgas acīs raud: uz mājām!

Vai tiešām maigi ēteriskā sieviete bijusi tik traka un no Vācijas atbēgusi atpakaļ uz Kurzemi?

Veroniku Strēlerti nepazinu gandrīz nemaz. Reizi ap Brīvības pieminēkli apstaigājot, un reizi uz Bastejkalna uzkāpjot, cilvēku vēl neiepazīst. Viņa bij trausla, ka man bij bail tai pieskarties ne tikai ar rokām — Dieva dēļ, ka nesalūzt! — bet arī smagāku un atklātāku vārdu viņas klātienē nebiju pār savām lūpām spējis izgāzt. Draugi stāstīja — Veroniku nepazīstot, arī viņa esot īsts un godīgs cilvēks. Man tie bij tukši vārdi. Viņas smailais degunelis, plānās lūpas, gudrā dzeja, trauslā miesa — nē, lai viņa ir godīgs cilvēks, bet ne man... Man patika viņu uz-

skatīt un iedomāt kā daļu porcelāna figūriņu. Ir porcelāni, kas skan paši no sevis un skan no mūzikas mehānisma viņu iekšienē. Bavārijas Neu-Schwanstein pilī biju redzējis un dzirdējis Meisenē, pirms divi simti gadiem, no porcelāna uzķepinātu brīnumainu meitēnu. Kad pils sargs tai aizskāra zelta skrūvēti, tā skanēja un dziedāja ritmiski mulsinošām zvana skaņām. Cits neviens to nedrīkstēja aizskart, tikai — skatīties un klausīties. Man Meisenes meitene ļoti patika, Veronika — arī. Ja viņa bij atgriezusies Kurzemē, laikam biju maldījies. Tad viņa nevarēja būt no porcelāna... Būtu jāsatiek.

Nākošā rītā sarunājos ar dēlu, lai aizdod riteni uz visu dienu, līdz vakaram. Pārbaudījām riepas, drošības pēc uzlikām jaunu ielāpu aizdomīgākai vietai, ieeļļojām, sakrūvējām sēdekļa mitriķus tā, lai tie neatslābtu Stokholmas ielās, un neatsēdinātu mani uz riteņa kā krēslā pie klavierēm.

Tikko beidzās darba laiks, taisnā ceļā devos uz Vikinghillu, meklēt dzejniekus un draugus. Bij jāsatiek.

Vasarā visi Zviedrijas ierēdņi, pat Karaliskās Operas pagrabā, strādā tikai sešas stundas. Saule bij silta kā pusdienā, kad, nonācis Nacka priekšpilsētas grezno vasarnīcu vidū, mans ritenis izlaida gaisu. Salaboju. Riteņoju tālāk. Pārtrūka ātruma pārnesamā važiņa. Tas aizņēma daudz vairāk laika. Bij jāatrod lietpratējs un kalējs. Vēl kilometri desmit bij ko rīpot. Vai nebraukt atpakaļ? Rīt agri jābūt pagrabā. Lai... Būšu! Vispirms jāsatiek Eglītis un Strēlerte. Minu un elsoju. Meži, mājas, atkal meži, piekalnes mežos, ielejas pļavās. Tad — maza muiželīte ar sabrukušiem akmens vārtiem parka ieejai un dažas mājas uz klints Saltšjoe krastā .

Staigāju no viena nama uz otru. Meklēju meklējamos. Pienāk slaidis jauneklis.

— Leitnants Leimanis, — iepazīstamies.

Ltn. Leimanis labi pazīst man ļoti tuvu zēnu, kas pali-

cis Kurzemē. Apsēžamies uz sapuvuša celma. Jaunais virsnieks stāsta par man mīlā zēna kaŗa gaitām leģionā.

— Bet kā jūs izkļūvat? — jautāju.

— Divīzija mani atkomandēja uz Liepāju, lai atrastu kuģi, ko divīzijai atkāpties jūrā. Iestājās miers, kapitulācija. Kuģa nebij. Ja būtu, ieģions to nesasniegtu. Bij par tālu no jūras. Vai man bij atgriezties ar bēdu vēsti? Atbraucu viens.

Pa smilšu celiņu, no barakai līdzīgas piebūves, iznāk Andrejs Eglītis. Viņš izskatā nav mainījies. Pieceļos no sapuvušā celma un atvados no ltn. Leimaņa.

— Nu, kā iet? — jautā Andrejs Eglītis, bet es sajūtu, ka viņu neinteresē mana atbilde. Nevar interesēt. Mēs nākam no dažādām pasaules malām.

— Cik labi, ka atbrauci, — drīzi dzirdu arī Veronikas Strēlertes balsi, bet arī viņai neticu. Mēs jūtamies neveikli un sveši. Kapēc es atripoju? Arī mani draugi domā to pašu. Bet saule vēl gabalā, ir neērti jau šķirties.

— Pabrauksim ar laivu! — Andrejs Eglītis atrod visvienkāršāko izeju.

Laivā ir arī Andrejs Johansons — garš slīmests, pētošu, urbjošu un neuzticīgu skatu. Man Johansons nepatīk. Nesen biju lasījis viņa stāstu par Latvijas mežsargam nogrieztu galvu. Visi slavēja viņa valodas stilu, bet man kaut kas apgriezās māgā, kad, viņa tīrskanīgā valodā, mežsarga nogrieztu galvu sarkanie partizāni piesūtīja mežsarga sievai. Andrejs Johansons man bij svešs un viņa stāsts — brutāls. Neko nevaru darīt, pirmo reizi redzot Johansonu, viņš man nepatika. Bez tam viņam bij strupi apgriezti mati.

Pa jūras ielīci pabraukusies, laiva apmeta līkumu ap lielo klinti un piestājās krastā starp diviem milzīgiem akmeņiem. Dzejniece Strēlerte pagrieza muguru un vīrieši izgērbās. Peldu biksišu mums nebij nevienam.

Johansons aizpeldēja jūrā. Ar Andreju Eglīti piepeldējām pie šķautnaina, no ūdens izauguša akmens. Eglītis palīda zem ūdens un, atkal uzpeldējis, sprauslāja kā ronis. Ap viņa kaklu bij apvijušās ūdens zāles. Ar vienu roku pie lielā akmens turoties, ar otru viņš pārbrauca pār seju, no zoda līdz pakausim. Vienā vēzienā viņš notīrīja lieko

ūdeni no sejas un acīm, un atbraucēja slapjās matu cirtas no pieres. Tad viņš pamanīja savu ūdens zaļu rotu ap kaklu un pleciem. To šķetinot, Andrejs Eglītis sāka runāt.

— Tu, dzird, esot uz vienu roku ar to nelatvisko avīzi?

— Ar kādu? — nesapratu.

— Nu, kā viņu tur sauc? slapjais Eglītis stomijās. — Ziņas, Latvju Ziņas, laikam.

— Kas nelatvisks būtu Latvju Ziņās? — jautāju.

— Par tautas nodevējiem saucot latvju leģionārus.

— Nav tiesa! — atbildēju.

— Tāds raksts tur esot bijis.

— Nav tiesa, — atkal strīdējos. Tad avīzes vēl bij tik mazas un laika bij tik daudz, ka avīzēm pat sludinājumus izlasīja un pārrunāja. Tāda raksta nebiju lasījis.

Eglītis tomēr nepiekāpās.

— Ne jau tu to esi rakstījis, neskaisties, — viņš runāja. — Bet tāds raksts tur bij. Man teica...

Zināju, ka ap Latvju Ziņām rēgojās Zviedrijā un arī Latvijā maz daudzinātās LCP — Latvijas Centrālās Padomes ļaudis. Zināju arī, ka LCP idejiski bij atbalstījusi kureliešus. Viņu asiņainās beigas, ar LCP militārā pārstāvja kpt. Upelnieka nošaušanu, bij smags idejisks trieciens, bet tik naivi nebij pat bijušie politiķi, lai nostātos pret tautas varonību leģionā.

Andreja nepiekāpība lika man atvēsināt galvu ūdenī. Atlaidos no lielā akmens, apmetu kūleni un sprauslāju Andrejam Eglītim aiz muguras.

— Tāds raksts nav bijis...

— Tad bij tāds teikums... — Andrejs neatlaidās pat pie mana sprauslājuma. Kļuva neērti aizstāvēt un aizstāvēties.

— Peldēsim malā. Pietiek.

Andrejs Johansons bij uzgērbis jau bikses un izskatījās kā lauku puisis siena pļavā, tikai — bez krekla. Man viņš sāka patikt. Viņam bij lielas krūtis, bet mazuliet ieliekti pleci. Vai viņš kautrējās sava staltā auguma?

Visi trīs vīrieši sakāpām laivā — ez krekliem un kailām kājām. Ēterisko Veroniku tas netraucēja.

Kāds kuģelis no laivām uzņēma pasažierus uz Stokholmu. Pieairējām, apskatījām, apbraucām apkārt. Ko

citū lai dara? Nebij ko runāt. Veronika pastāstīja par skāļāku vakaru Vikinghilla nometnē, Johansons pasmējās par Andreja Eglīša līdzdalību tajā un Eglītis attaisnojās ar negaršīgā padzēriena aprakstu. Tas tiekot brūvēts te pat, vienā barakā.

Tad mēs atkal bijām krastā.

— Nu tad, ar Dievu! Gan jau atkal satiksimies!

Man vēl kremt Eglīša saruna ūdenī. Es spiežu viņa roku un saku:

— Neklausies, ko stāsta. Paskaties pats un mēģini saprast. Te ir daudz mēslu.

Veronika Strēlerte jūt, ka mans ritenbrauciens nav izdevies. Varbūt viņa jūt arī, ka esmu atbraucis pats sev meklēt saturu un aizeju vēl tukšāks. Viņa piedāvājas mani pavadīt līdz sabrukušiem akmens vārtiņiem.

— Saki, es jautāju. — Tu taču biji Vācijā? Lasīju tavas dzejas.

— Jā, — viņa atsaka un paceļ acis. Viņa ir vienkārši ģērbta, izskatās nabadzīga. Tumšs svārks, striepota blūzīte ir par īsu un izlīdusi dažās vietās no svārku jostas. Tas viņai nepiestāv. Arī mati nav sasukāti. Bet tikko viņa paceļ acis, viņas nekārtība un nabadzība aizmirstas. Acis apēno pat šaurās, it kā spītībā savilktās, lūpas.

— Jā, biju gan, — viņa turpina, bet nevarēju izturēt. Februārī atgriezos uz Liepāju, kopā ar Andreju Johansonu.

Februārī? 18. februārī notika lielā, nacionālā sapulce, kas izsvilpa nacionālo dzejnieku Kārli Skalbi. Arī — mani. Ja man nebūtu bērnu, arī es būtu februārī aizbraucis atpakaļ uz Kurzemi. Veronikai neko nesaku, bet pēkšņi jūtu viņu tik tuvu, ka saņemšu viņas elkoni.

— Nenožēlo? — jautāju.

— O, ne, nekad! — jo spontāna ir viņas atbilde. — Tas bij tāds laikmets, ko nekad vairs nepiedzīvot. Šo laiku neatdotu ne par ko. Tas bij kā liels un majestātisks varoņības skurbulis.

Es viņai ticu.

Mēs apsežamies ceļmalā, starp papardēm un brūklenājiem. Saule jau nogājusi. Sāk krēslost. Netālu apstājas Stokholmas autobuss. Vajadzētu braukt ar to. Nebūtu

jābaidās par riteņa riepām un ātruma pārnesēja važiņu. Bet, pēc pārtrūkušās važiņas salabojuma, man nav vairs tik daudz naudas. Gan aizripošu. Gribas arī pasēdēt.

Veronika Strēlerte stāsta par Kurzemes ticību. Pazīstu to, kaut arī tikai no Liepājas radiofona un mana pašbrūvētā iesala. Tas parasti norūga divi reizes. Bij ļoti stiprs. Veroniku Strēlerti pilnpienam sapratu. Šķiros daudz priecīgāks, kā ierados.

Bij silta nakts. Riepas turēja. Minu tik strauji, ka savsīda piere un sviedru mitrums, divriteņa skrejā, atvēsināja galvu.

Liela bij Kurzemes ticība, bij — reliģiski skaista, cēla. Bet vai tēvu zemes ticības mocekļi arī šodien vēl jūtas tik pat svēti, kā agrā kristiānisma mocekļi pie krusta un cirkos? Kristiānieši nomira ar ticību, sadega, tika saplosīti lūgšanas skaitot. Bet Kurzemes mocekļi ir gūstā un postā. Vai viņi vēl tic? Vai ticības skurbums nav bijis par lielu? Un atmošanās vai nav par smagu? Ja devīppadsmītā divīzija būtu atmodusies drusku agrāk, un kaut pirms nedēļas atsūtījusi ltn. Leimani meklēt kuģi Liepājā, var būt, ka viņš nebūtu Zviedrijā viens pats no sava kara pulka. Varbūt es šodien būtu varējis apskaut arī man tik tuvo, mīļo zēnu, kas nu jau ceļo uz Sibīrijas rūdu raktuvēm, jeb cieš vēl smagāk... Man reiz bij septiņi krustdēli. Nu nav vairs neviena. Visi palika Kurzemē.

Lai cik svēts un skaists, un cēls ir skurbums, prāts tomēr nebūtu zemē metams...

Caur nakti uz divriteņa ripojot, mans prāts bij patīkami aizmaldījies. Nejutu gaŗo ceļu. Vecās riepas bij laipnas un palīdzēja apskurbt no domām un nakts. Riepas izturēja. Biju pārsteigts, kad biju mājās.

Krūzīte skapī bij tukša. Nebij vajadzīgs tās saturs. Es pats nebiju tukšs.

Arī mana māja bij pilna. Uz grīdas atkal gulēja jaunie mūziķi — Voldemārs Linde un Ilgonis Šķipsna. Viņi vēl nebij atraduši ne darba, ne citu mājas vietu.

Tik daudz laimes kā man, bij ļoti retam. Man bij savs dzīvoklis un arī par darba trūkumu nevarēju žēloties.

Vēl kaŗš nebij pat beidzies, kad biju jau izskaitīts no Karaliskās Operas algu sarakstiem un strādāju ar vēl lielāku jaudu.

Savā pagrabā sēžot, vienu un otru reizi biju manījis jaunu, labi ģērbtu, melnīgsnēju jaunekli. Viņa soļus nedzirdēja. Tie klusu slīdēja pat pa grabošām un čikstošām kāpnēm pagrabā. Viņš nekad neapstājās pie mana galda, nekad neapsēdās uz maniem divpadsmit krēsliem, bet klusu aizklīda pagraba tumšajos labirintos.

— Vai jūs esat apmierināts ar savu darbu? — pilnīgi negaidot, vienu dienu jaunais cilvēks pēkšņi mani uzrunāja.

— Esmu sajūsmināts! — atbildēju. Ko citu lai būtu teicis svešam cilvēkam uz tik naivu jautājumu?

— Varbūt jūs gribētu pārnākt uz Drotningholmas teātra mūzeju? — viņš uzsāko sarunu vēl nepārtrauca. — Es varētu jūs lietot.

Manas acis ieklētās. Bij izredzes tikt ārā no pagraba, no operu pazemes. Ārā un projām!

— Lūdzu ģarriet to, — bij viss, ko atbildēju.

— Labi, tad esiet rītu desmitos, nē — tas būs par agru. Esiet vienpadsmitos teātra mūzejā. Visu pārējo es nokārtošu.

Tad zināju jau, ka algu man nemaksā opera, bet viņa to saņem caur Ārzemnieku komisiju, kas ar nevajadzīgiem darbiem atbalsta intelligentus bezdarbniekus. Nebrīnījos, ka jaunajam cilvēkam nebūs grūtību manu algu no Karaliskās Operas pārskaitīt uz Drotningholmas mūzeju. Nebrīnījos, bet priecājos un tūdaļ aizgāju mājās, ar sevišķu labpatiku uzsmaidot operas šveicaram.

Drotningholmas teātris atrodas ārpus Stokholmas, Zviedrijas karaļu Versalā — vasaras pilī, Drotningholmā. Bet teātra mūzejs ieņem trīs nelielas istabiņas pašā pilsētas centrā, netālu no lielā Humlegorden, tūdaļ aiz Sture gatan. Mūzeja darbinieku sastāvā jau skaitījās Arturs Bērziņš, bet strādāja Karaliskā bibliotēkā. Pie teātra mūzeja piederēja arī Mārtiņš Zīverts, bet sēdēja operas bēniņos. Nez', kur un ko es strādāšu? Bet vai tas nebij viena alga, ja tikai biju ārā no operas un pagraba?

Pulkstens vienpadsmitos, teātra mūzejā mani ielaida

pats direktors, Dr. Bayers, ļoti vēss un laipns kungs. Herre Hillestroems man ierādišot darbu. Lai pasēžot un palasot. Mazajā mūzejā bija daudz grāmatu un attēlu. Sēdēju un lasīju. Direktors aizgāja. Es — lasīju, šķirstīju attēlus un atkal lasīju. Pēcpusdienā ieradās mans pagraba paziņa, Hillestroems. Ak tā, man vajagot darbu. Tas nekas. Viss jau esot nokārtots un es esot pārskaitīts uz mūzeju. Lai palasot kautko līdz pulkstens trim, tad — varot iet mājās. Viņš man iedeva mūzeja atslēgu, teica, lai ierodoties rīt deviņos un atkal aizsteidzās. Lasīju. Bij labas teātra grāmatas. Arī visu otro dienu nodarbojos ar grāmatu lasīšanu. Darbs bij daudz interesantāks, kā Karaliskajā Operā. Hillestroems ieradās tikai trešā dienā pēc pusdienām un teica:

— Iesim!

Viņš mani veda uz operas pusi. Nonākot operā, viņš mani veda uz pagraba pusi. Mēs soļojām lejup par dzelzs kāpnēm, arvien dziļāk un dziļāk. Vienu, divus, trīs stāvus. Man atkal bij jāpieliec galva. Mēs pagājām garām maniem Aidās skapjiem un turpinājām ceļu pa apakšzemi.

— Šeit ir slēdzējs, ievērojiet, — viņš mani pamācīja un ar paskaļu klakšķi, gaisma atmirdzēja visattālākajā pagraba stūrī. Tad viņš mani pieveda pie milzīgi lielas putekļu gubas un sacīja:

— Tas jums ir jāizpēta, jāsakārto un jāieved kartotēkā. Apvelciet kādu pārvalku, jeb vecākas drānas.

Pārvalku neapvilku, tas būtu bijis jāpērķ. Vecākas drānas? Jūru biju pārbraucis trīs apģērbos ieģērbies. Virsējais bij visvairāk cietis, tas man bija mugurā. Tomēr dabūju novilkēt arī sālās jūras bojātos svārkus un augsti atlocīt piedurknes, kad sāku savu jauno darbu Drotningholmas teātra mūzejā.

Nevarēju pieskārties lielajai putekļu gubai, pirms mans tīri un glīti ģērbtais priekšnieks bij klāt. Viņš būtu apputējies. Mīņajos arī vēl labu laiku pēc tam, kad viņš aizgāja un, liktenīgas iedvesmes pamācīts, vispirms apēdu savas sviestmaizes. Manam jaunajam darbam par godu, sievele bij izšķērdējusies. Uz maizītes bij asins-

desa ar mēles kumosīņiem. Tā bija garda. Parasti mēs ēdām kūpinātu zirga desu. Arī tā bija garda, bet ne tik dārga.

Tad, piedurknes atbraucījis, gāzos putekļos un sāku tos pētīt. Zem putekļiem bija apslēptas notis, vēstules un grāmatas. Ar laiku, pēc dažiem mēnešiem izpētīju, ka tās reiz — pirms astoņdesmit gadiem ir piederējušas kādai ceļojošai itaļu operu trupai. Itāļu opera bija viesojusies Stokholmā ar tādiem panākumiem, ka nebija varējusi samaksāt savus parādus. Lai ceļojošiem operas māksliniekiem atvieglotu parādu nastu, bija konfiscēts viss viņu nošu materiāls un iesviests Karaliskās Operas pagrabā. Astoņdesmit gadu tas gulēja neaizskārts un krāja putekļus. Savu gulēšanu konfiscētās notis, vēstules un operu partitūras vēl labprāt būtu turpinājušas gadu desmitus ja pagrabā nebūtu manis.

Pirmos putekļus noslaucīju ar gaļu slotu, tad spārdīju kājām. Tie iegūla bīkšu atlokos un zeķēs. Kad varēju jau pieskārties ar rokām, gribējās arī jau mazgāties. Caur karaliskā pagraba puskrēslu devos uz karaliskā balkona publikas kungu istabu. Varēju mazgāties arī tuvāk — parketa kungu telpās, bet tur nebija tik grezni un mani traucēja parketa aptūrītāji.

Ilgi mazgājos. Ūdens bija karsts un Karaliskās Operas viesiem, pirmā balkonā bija paredzētas maigas un smaržīgas ziepes. Caur kungu istabas logu spīdēja agrā pavasara saule. Būtu derējusi arī duša. Katrā teātrī ir dušas, bet tās ir aiz skatuves. Arī Rīgā, Baltā Namā bija dušas.

Kas tā bija par baudu reiz, pirms dažiem mēnešiem, pēc teiksim, Otello izrādes nomazgāt krāsu un sviedrus no nogurušās miesas. Vispirms ar atsmiņķi atšķaidīji pūderi un izsausušo krāsu kārtu, ar spirta pastiprinātu, tomēr smaržīgu odekolonu atšķaidīji bārdas un parūkas līmi — mastīku un lieko kārtu saslaucīji tīrā dvielī. Dvielis bija tīrs, bet — traipains. Pat sārmā mazgājot, vairs neizgāja visas krāsas. Citi kolēģas tapēc pirmo šmiņķa kārtu noslaucīja papīrā un aizmeta, bet es agrā bērniībā, aiz spītības pret māmu, biju iekodis sienā ar papīra tapētēm un no tā laika man tirpuļi iet caur visām miesām,

ja papīrs pieskaņas manai sejai. Arī pirmajai atsmiņķa kārtai man bij jāņem divielis. Kad seja bij aptīrīta un lūpas bij sausas, vecais Vasiļš sniedza lielu vīna glāzi un sauca zem dušas.

Ūdens kūpēja, skalojās miesa un, ja izrādē kautcik bij padevies aizraut klausītājus labākām jūtām, tad prāts bij laimīgs un viegls. Tad uzdevums bij veikts.

Veikts uzdevums? Es mazgājos, bet savu uzdevumu putekļos vēl nebiju pat sācis. Man atkal bija jāiet pagrabā.

Pagāja daudz nedēju, līdz putekļi kļuva ciešami un, pēc alfabēta, varēju izklāt pār lielā pagraba grīdu simtiem orķestrā, koŗa un solo dziedātāju balsis, partitūras rokrakstā un vecus skatuves iekārtu plānus. Mēneši pagāja, pirms zināju, cik pilnīgi vai nepilnīgi manā pārziņā nonākuši itaļu, sen uzvesto operu, materiāli pirms sāku tos grāmatot un veidot kartotēkās.

Šodien Zviedrijas valsts Karaliskās Operas pagraba pēdējā velvē ir seši lieli, aizslēgti koka skapji, kā nerūsošs pieminēklis Zviedrijas valsts draudzīgas lielvalsts ienaidniekam. Kā Pēterā Lielā pieminēklis Ņevas krastā slavē Krievijas caru pie komunistiem, tā manu darbu Zviedrijas operā slavē aizslēgtie koka skapji. Bet Drotningholmas teātra mūzejā ir liela grāmata manā rokrakstā, bez mana vārda, kas apliecina katra vecā, nederīgā un nesalasāmā nošu papīra lapiņu operas pagraba pēdējās velves skapjos. Grāmatas lapas ir tīras un baltas. Daudz reizes tās ir pārrakstītas, pirms sakopošanas un iesiešanas. Pirmie raksti saduļķojās putekļos.

Par daudz ātri, jau divi nedēļās, pieradu neēst un mazgāties tikai pirms mājās iešanas. Dzīvoju putekļos.

Ja Mārtiņš Zīverts nokāpa pie manis, nevarēju sniegt ne roku, ne aizsmēķēt.

— Nolaizi lūpas, lai nesasmērē dūmu, — viņš līdzjūtīgi runāja un līdzjūtīgi iebāza man zobos cigaretes iemutnīti.

No Zīverta man nebija kauns. Ja pie mana darba jutos netīrs ārīgi, zināju, ka tik pat netīrs viņš jūtas iekšīgi pie savām vecajām vēstulēm.

Bet kauns bij liels, kad kādu dienu — klusu, klusu — pie manis nokāpa spriganā meitene no biroja.

Ir vērts ziedot meitenēm pa reizei pusi ābola, bonbonku vai šokolādes kumosīņu.

Drusku vēlāk mana izšķērdība tik tikko mūs nesaveda naidā ar Mārtiņu Zīvertu. Divi dienas viņš nerunāja ar mani un nekad vairs neuzsmaidīja meitenei no biroja.

„Ko jūs ākstaties ar āboliem un bonbonkām“ — rakstīja man spriganā meitene. — „Es zinu un saprotu, ko jūs gribat. Piekrītu. Sakiet, kad un kur“.

Mārtiņš pats no biroja man atnesa šo vēstuli, bet sašuta un pārskaitās, kad viņam paprasīju padomu, ko atbildēt. Man vēstule patika — īsa, skaidra, kodolīga, Zviedrijas jaunavu tikumu un — skaidra prāta apgarota.

Bet tas bij vēlāk, vismaz pēc sešiem āboliem un pus-tāfeles šokolādes.

Pēc trešā pusābola un diviem šokolādes kumosīņiem, meitene ieradās pie manis pavisam maziņa un kautra. Viņa skatījās uz manām puteklainām drānām, netīrajām rokām un nedrīkstēja pat tuvumā nākt.

— Es nezinu... Man likās... — viņa stomījās un nevarēja pateikt, ko grib. Kā izbijusies, viņa skatījās uz manu melno seju.

— Jā, kas par lietu? — uzstājos.

— Nē, nekas. Es labāk iešu.

— Jūs taču nebūtu kāpusi tik dziļi, ja jums nekā nebūtu, ko teikt. Nu, kas par lietu? Bail no manis? — atņirdzu zobus kā vilkatis, kas tūdaļ apēdīs.

— Vai jūs tiešām esiet dziedātājs? — viņa atkāpās divi soļus.

— Ha! Paprasiet karaliskam kapelmeistaram Leo Blecham, paprasiet bēniņos tam plānajam ar lielo degunu!

— Vai jūs dziedat arī Don Hozē?

Mana atvērtā mute pievērās. Ko varēja nozīmēt tik traka izprašanāsana?

— Bairons ir saslīmis, — meitene turpināja — Svan-

holms ir izbraucis. Mums nav neviena, kas rītvakar dziedātu tenoru Karmenā. Direktors zvanīja uz Helsinkiem. Arī tur neviena nav. Nu gaida atbildi no Kopenhāgenas... Vai jūs ziniet Don Hozē partiju?

Vai es zinu Don Hozē? Don Hozē — Karmenā? Trīs valodās zināju šo lomu. Vismaz četri simti reizes to biju dziedājis, vismaz desmit dažādos Eiropas operu teātros, vismaz divdesmit dažādas Karmenas milējis un nodūris. Vai es pazīstu un zinu Don Hozē? Patīkamāku lomu debijai nevarēju vēlēties.

Savu spalvas kātu iesviedu sienā. Mazu tintes traipiņu uz brūnā grāmatu skapja noraudot, mana spalva sadalījās sīkdaļās. Nu Karaliskā Opera no manis vaļā vairs netiks. Es atkal dziedāšu, dziedāšu — rītvakar! Draudzīgās lielvalsts dēļ teātris neatcels izrādi. Kaut tikai Kopenhāgenas tenors arī būtu slimš, aizceļojis un ieradies debesīs. No visas sirds viņam to novēlēju.

— Iesim! — uzsauca meitenei, bet biju jau aizsteidzies viņai garām uz likloču dzelzs kāpieniem.

— Meistar, — zvanīju no operas šveicara tālrunā Leo Blecham. — Meistar, palīdziet nu. Jums rītu Karmenā nav Don Hozē. Nu visām rūpēm ir gals. Pasakiet direktoram kādu vārdu, pievaniet... Jūs zināt, nebiju slikts Don Hozē...

— Kā? Jūs gribat dziedāt? Rītvakar? — vecais vīrs bij gauži pārsteigts. — Jā, ko tad es? Rītvakar es nedirigēju Karmenu. Labāk parunājiet ar Herbertu.

Herberts bij Leo Blecha meitas vīrs — diriģents Sandbergs. Viņš mani pazina gluži labi. Ar visu ģimeni biju vairākas reizes viesojies viņa mājā.

— Jā, Don Hozē mums rītvakar vēl nav, — viņš atbildēja tālrunī. — Ja Kopenhāgenā arī nebūs, domāju, ka jūs varētu tikt klāt. Ieejiet pie direktora. Ieejiet pēc desmit minūtēm. Es iepriekš piezvanīšu. Parunāšos.

Desmit minūtes ar slapju mutautu un mitrām rokām tīrīju apputējušās drēbes, ar slapjo kabatas drānu notī-

rīju kurpes un mazgājos viskarstākā ūdenī. Kad iegāju pie direktora jutos tīrs un pieklājīgs no izskata.

Karaliskais direktors uz mani noskatījās, bet krēsla nepiedāvāja.

— Ar ko varu pakalpot? — viņš laipni jautāja ar tādu smaidu, ar kādu prātīgi cilvēki uzsmaida plānprātiņiem.

— Ak tā? Jūs dziedat arī Arī Don Hozē? — viņš likās mani aizmirsis, nepazīstam un izturējās tā, it kā nekad nebūtu dzirdējis mana vārda. Vēl pirms pusgada, novembrī, viņš mani pazina daudz labāk. — Interesanti! Nu — redzēsim. Paldies!

Viņš atlaida mani pēc divām minūtēm. Dažus mēnešus vēlāk, viņš nomira, bet — Dievs sodi! — tā nebij māna vaina.

Karmenas izrādi nākošā vakarā aizstāja ar Faustu un pasaules slavenā Jussija brāli Goestu Bjoerlingu, kuŗš bij par maigu kermeniskām nažu izdarībām un Don Hozē dziedājumiem.

Bij žēl. Bet vai man tāpēc darba trūka?

Kad beidzās kaŗš un biju saticies ar draugiem — dzejniekiem, bez darba biju izgudrojis arī patīkamu izklaidēšanos. Ik pārdienas ierados pie kādas dāmas — Ellijas Hallenkreutca kundzes. Ik reizes mēs sirsnīgi kopā pavadījām dažas patīkamas stundas viņas salonā, guļamistabā vai arī uz mājas jumta.

Ar Elliju Hallenkreutci biju iepazinies jau pirmajās dienās, pēc ierašanās Stokholmā. Viņai bij arī vīrs, bet tas bij tik nenozīmīgs kungs, ka ar to mēs satikāmies tikai pie oficiālākiem vakariņu galdiem. Daudz interesantāka bij viņas māja — šaura un augsta. Tik šaura, ka katrā stāvā bij tikai viena istaba. Tik augsta, ka no jumta terases varēja pārskatīt visu Starptiltu — Staden Mellan Broarna — vecpilsētu, vecās Stor-Kyrkan torni un karaļa pils jumtus ieskaitot. Lai pie viņas nokļūtu, bij jālozņā pa tādiem ceļiem, kur pēdējos četri simti gados neviens zirgs nebij spēris savu kāju.

Ellija Hallenkreutca nebij ne jauna, ne skaista, bet viņa gleznoja, dzejoja, vārīja — ļoti labi vārīja, deklamēja, mūzicēja un, teicās, esam tuvos sakaros ar Zviedrijas teātriem un teātra ļaudīm. Viņai bij labs Bechsteina koncertflīģelis otrā stāva viesistabā. Ja lielās klavieres nebūtu tik nenolietotas un modernas, domātu, ka viņas viesistaba ir celta ap klavierēm. Koncertflīģelis bij daudz lielāks par ieejas durvīm, logiem un šaurajām kāpnēm no šaurās ieliņas. Bechsteins, acīm redzot, bij būvējis moderno instrumentu uz vietas, — manis augsti cienītās, Hallenkreutca kundzes salonā. Arī citos stāvos viņai bij ļoti vērtīgas mēbeles, taču tās varēja būt augstajā namā ienestas jau pirms sienu uzcelšanas. Viņas mēbeles bij antīkas.

Zviedru inteliģences sirsnība, izpalīdzība un uzticība bēgļiem bij aizkustinoša. Arī Hallenkreutca kundze, jau pie pirmās satikšanās, nodeva man savas mājas atslēgu un aicināja viesoties viņas viesistabā, pie lielajām klavierēm, ja iespējams tādos brīžos, kad neviens nav mājās. Drīz man radās pāris uzticīgu skolnieku, kas viesojās pie viņas, viņu neredzot.

Kad Ellija Hallenkreutca lasīja man savas radio spēles un savu, reiz Geteborgā uzvesto, drāmu, sāku viņai stāstīt par manu savdabīgo amata brāli, ar lielo degunu iekritušās sejas ielejā, un viņa nodarbībām Karaliskās Operas bēniņos un — pirms tam. Sirsnīgā dāma uzķērās uz savādā cilvēka.

Savādais cilvēks, Mārtiņš Zīverts nevienu no mums abiem neņēma pa pilnu un tikai pēc nedēļām ilgas tincināšanas, ar gaļiem zobiem aizdeva savu vienīgo Minhauzena precību izglābto kopiju.

Minhauzena precībās man iegula agrākās sēdes un sapulces. Kad Ellijai Hallenkreutcai bij iesnas un temperatūra, ar precībām mēs nodarbojāmies viņas guļamistabā. Viņa bij turīga un slimoja bieži. Kad lija lietus, bet slimību bij grūti izgudrot, mēs Minhauzenu izklājām uz simtiem gadu vecajiem galdiem un precinājām viņu sendienu greznos krēslos ieslīguši. Kad beidzās kaŗš un stokholmiešiem atspīdēja vasaras saule, ar Minhauzenu mēs pārcēlāmies uz jumta, virs vecpilsētas laiku romantikas.

Vārdu pa vārdam viņai pārcēlu Minchauzenu no latviešu valodas vācu mēlē. Vārdu pa vārdam viņa manu vācu valodu pierakstīja zviedru tulkojumā. Bij komplicēta un garlaicīga procedūra, taču izklaidēja tukšumu un neļāva izdomāt domas, kuŗām tik un tā nevarēja atrast skaidrības.

Ja kādu vakaru neizklaidējos, un nesēdēju pie cienītās dāmas ar Minchauzena precību komplikācijām Stokholmas vecpilsētā, tad — rūgu.

Uz Vikinghillu vairs negribējās braukt. Dēla ritenim nevarēja uzticēties. Rūgu.

Bij jātiek ārā no Zviedrijas. Bij grūti, karaļa uzdevumā un viņa majestātiskā paēnā, strādāt nevienam cilvēkam nevajadzīgus darbus. Negribējās pat viesoties un atpūsties Karaliskā Operas apartamentā, nedz sēdēt viņa krēslā. Rūgu.

Bij jātiek ārā no Zviedrijas. Bij grūti redzēt, kā, pēc lielās nacionālās trokšņošanas, daudz pazīstamu ļaužu izvairījās mana sveiciena. Pat vecais draugs, Niklāvs Struke mēģināja bēgt no manis, ja viņa Jakucis bij tuvumā. Bij mana vaina — biju sarūdzis. Mans rūgums draudēja samaitāt vecā drauga optimistisko aizraušanos ar eļļu uz audekla. Viņa sieva gribēja viņu glābt. Rūgu. Vēl Ziemas svētku vakarā, mazais Niklāvs Strunke, lielā zaļā šallē ietinies, ar salā notecējušu degunu, pilns bērnišķīgas sirsnības — bij atskrējis naktī, kā Ziemas svētku vecītis, lai veco draudzību apliecinātu ar vecu liepu un krogu, krāsās uz papes. Tagad arī Niklāvs manis vairījās. Sāpēja. Bij jātiek ārā no Zviedrijas.

Kad nesēdēju ar Minchauzenu šaurajā vecpilsētas debesskrāpī, rakstīju vēstules. Rakstīju visiem Latvijas sūtņiem, konsuliem un kaut kur sagrabinātām adresēm.

Atbildēja svešs kungs no Turcijas. Piedāvāja skolotāja vietu Ankarā. Negribējās. Ankara bij pārāk tuvu sarkanai robežai. Man bij bērni un — bailes.

Atbildēja arī Alfreds Bīlmanis. Bieži pēc tam brīnījos, kur Latvijas sūtnis Vašingtonā ņem brīvu laiku sirsnīgai, asprātīgai un domu piesātinātai, privātai sarakstei ar bijušiem cilvēkiem. Latvijas konsuliem un citiem sūtniem tik daudz laika nebij. Tie neatbildēja. Ir saprotams. Bet no Vašingtonas, bez pašrocīgi rakstītām un bīlmaniski spraigām vēstulēm, pienāca arī daudz avižu raksti, brošūras un grāmatas ar Alfreda Bīlmaņa vārdu un liecināja, ka Amerikā mūsu sūtnim darbi rit straujāk un karstāk, kā jebkurā citā malā. Kur viņš ņem laiku?

Sūtnis Bīlmanis rakstīja īsas, bet kodolīgas vēstules. Taču ceļu prom no Zviedrijas arī viņam nebija iespēju sameklēt. Savienotās Valstīs bij bargi likumi.

Rūgu. Rūgumu izklaidēja jauni pienākumi un draugi uzvarētā ienaida zemē.

Ar kara izbeigšanos bēgļiem Zviedrijā radās jaunas rūpes. No Vācijas pienāca ziņas par badu un ciešanām. Daudz bēgļu Zviedrijā sāka strādāt divus darbus — dienās fabrikā, vakarus un naktis restorānos, traukus mazgājot. Ar vienu algu varēja pabarot sevi, pat ģimeni, bet arī Vācijā bij radinieki, draugi un daudz svešu bērnu, kuriem gribējās ēst. Bij jāstrādā smagi un dažreiz pāri spēkiem, lai nosūtītu taukus, kafiju un sviestu.

Diskars — trauku mazgātājs bij kļuvis goda amats.

Latvieši Zviedrijā jutās tik bagāti, ka viņiem bij prasības un spēki — palīdzēt citiem.

Bēgļu nometnēs, Zviedrijas labdarības maizē, vairs nīka tikai tie, kam darbs izlikās par smagu uzdotai profesijai.

Ik mazpilsētā, ik kūdras raktuvē un mežā varēja satikt daudz latviešu. Taču aizliegtā Stokholmā bij visvairāk. Man kaimiņos, kalnā aiz mežiņa, bij radusies pat latviešu kolonija.

Vēl gauži nesen, kad sniegs sāka kust, Juris Šleiers mani aizveda uz Rimbertsvaegen kalna galu un izrādīja akmeņus un kokus. Viņš toreiz lepmi teica:

— Te nebūs slikta dzīve. Vai redzi, kas par skatu?

Bet no mājām tur nebij ne jausma. Tikai dubļi, akmeņi un dinamīta salauzīti koki.

— Re, te būs ieeja, — viņš rādīja uz klintī izspridzinātu caurumu. — Mans dzīvoklis būs tūdaļ blakus. Te būs mūsu lielais logs.

Ir patīkami sapņot. Labprāt sapņoju ikkatram līdz.

— Un kur būs vannas istaba un dušas? — jautāju, bet man bij viņa žēl. Ir grūti dzīvot bez mājām. Jurim Šleieram, Zīvertam, un Grīnam vēl dzīves pietura bij Fageršjoe — pa seši vienā istabā un simtu sešdesmit pie viena galda. Par Juri nevajadzēja smieties. Juris izsmiekla nesajuta.

— Vannas istabai būs logs uz otru pusi, — viņš atbildēja gauži priecīgi. Nāc, paskaties.

Sniegs kusa, bet akmeņi bij sausi. Gāju līdz. Neviena cilvēka tur nebij, neviena strādnieka, kas celtu māju. Mēs varējām staigāt un sapņot, jeb arī — pļāpāt niekus. Juris pacēla roku un norādīja gaisā pret augstas priedes zaru.

— Tas tur būs Pētersonu dzīvoklis, — viņš stāstīja. — Tur gan būs naktīs skats uz Stokholmu, ka miegs nenāks un gulēt būs kauns. Būs visu nakti jāskatās un jāpriecājas.

Paulis Pētersons bij Talsu miertiesnesis. No seniem laikiem — pāri pār jūru braucot, mēs bijām radnieki. Viņa sieva, Beatrise bij turējusi pirmo nakti laivā manu mazo dēlu savā klēpī, kad pats nevarēju dēla vairs aizsniegt ļaužu drūzmā. Tādas lietas neaizmirstas. Bij labi, ka arī Pētersoni jau sapņoja par dzīvokli un māju. Bij tikai žēl, ka viņu izsapņotais dzīvoklis vēl karājās augstā priedes zarā.

— Te dzīvoklis būs gleznotājam Eduardam Dzenim, — Juris bij iekarsis uz savu māju.

— Tas labi, būsi intelligentā sabiedrībā, — nevarēju pārāk nopietni ņemt Šleiera sajūsmu par to, kā nav. Arī to viņš nejuta.

— Tas vēl nav nekas! Nāc līdz, es parādišu vairāk, — Juris Šleiers gribēja mani ievest dubļos un piekalnē. Nesekoju. Stāvēt uz akmeņiem bij ērtāk un sausāk.

— Parādi un pastāsti tāpat, — es teicu. — Cilvēks nevar izskriet visus dzīves ceļus.

Juris Šleiers tad pieņēma feldmāršala stāju un norādīja piekalnē uz lielu balķu kravu.

— Tur būs otra māja, — viņš runāja kā pravietis. — Kārlis Straubergs, profesors, būs pirmā stāvā. Niklāvs Strunke tam uz galvas. Dievs dos, viņi satiks un Niklāvs nelēkās. Vēl augstāk — Mārtiņš Zīverts ar kundzi un dēlu. Tad te, es lūdzu uzmanību — Roberts Legzdiņš, arhitekts un Kārļa Skalbes znots ar Kārļa Skalbes draugu, savu dēlu Jānīti, tā māti — Ilzīti un veco māti — Skalbes Kārļa Lizeti.

Es jutos kā cirkū, pie burvju mākslinieka nerēālām burvībām.

Zīverts bij prātīgāks par Šleieru. Kaut mēs daudz biežāk satikāmies operā, kā tas man izdevās ar Juri, Zīverts bij briesmīgi prātīgs un prātīgam cilvēkam, mežā skatoties un pār saspridzinātām klintīm kāpelējot, nebij prāta jūsmot par mājām, kas reiz varbūt būs.

Tikai daži mēneši bij pagājuši un tikko izbeidzies bij lielais kaŗš, kad Rimbervaeģen kalna galu rotāja četras, lielu kubiku mājas. Juŗa minētie kaimiņi un Šleiers pats, ar sievu un bērniem, tur dzīvoja jau no tā laika, kad dzīvokļu durvīm vēl piesapņoja atslēgas un vannas stāvēja pret sienām saslietas.

Kad Veronika Strēlerte, no Kurzemes cietokšņa, pirmo reizi ieradās Stokholmas mūŗos, pat pagrabi kubiskiem namiem bij izbūvēti un zem zemes dzīvoja latviskas segas, svečtuŗi, kastes un ceļa somas. No kastēm bij sakŗauti galdi, krēsli un dīvāni, kas naktīs pārvērtās par gultām. Tos sedza audumi un ziedi. Gar betona sienām bij lakati un pāris saktu. Šo pagrabu par savu māju uzskatīja Ingrida Viksna, kaut muti nomazgāt viņa varēja tikai viesos — pie Legzdiņiem, jeb Šleieriem jeb Dzeņiem uzskāpjot. Viņa vienmēr negāja pie vienas vien ģimenes. Tas būtu apnīcis un izsaucis pārrunas. Par viņu nekā ļauna nedzirdēja, līdz viņa no pagraba aizprecēja jaunais un staltais Fogelis.

Labu laiku pie Ingridas Viksnas pagrabā dzīvoja Veronika Strēlerte, bet viņai pagrabs bez logiem nenesa tik

lielu svētību. Strēlerte apvienojās ar Andreju Johansonu labu laiciņu pēc tam, kad viņas pirmais pielaulātais, prof. Arveds Švābe jau audzināja pirmo bērnu no jaunas mājas mātes.

Alkohols Rimbervtaegen, lakatiem un segām izdaiļotā pagrabiņā, parādījās ļoti reti un arī tad tikai tik, cik lūpas apslāpināt. Tomēr pagrabam bij mākslinieciska kluba iedvesmojošā ietekme. Te nokāpa Niklāvs Strunke un mētāja gudrus vārdus par krāsu idejām un gleznu domām. Ja Eduards Dzenis bij klāt, viņš nestrīdējās. Dzenis runāja maz, un ar krāsām vārdos pagrabā nekāpa. Klusu sēdēja Lizete Skalbe, bet liels runātājs bij viņas znots, Roberts Legzdiņš Tas runāja par diviem, jo viņa sieva, Skalbes meita Ilzīte par sevi runāt neatļāva. Ilzītei bij glīta, asa mēlīte — pretēji tēvam — un ja viņa nelasīja dzejoļus, tad asā mēlīte koda un dūra kā maza čūskiņa bez indes. Pagrabā bez logiem, bij daudz gaismas.

Kad pirmo reizi tur satiku Veroniku Strēlerti, viņa bij varen lepna. Viņa jau bij paspējusi atstāt nometnes brīvo maizi, un pati nostāties uz savām, manis agrāk maldīgi iedomātām — porcelāna, kājām. Viņa dzīvoja lielā, slavenā un greznā Vaksholmas kurorta viesnīcā un Stokholmā bij ieradusies ciemos. Tikai nedomājiet, ka arī maigā dāma mazgāja traukus. Lai diskars bij goda amats, mūsu intelektuālai dzejniecei tas nepiestāvēja. Viņa bij lepna, ka mazgāja glāzes, ne traukus.

— Tas ir kaut kas cits, — viņa teica. — Vīna glāzes — slaidas kājiņas, plakanas peciņas un šampanieša biķeři ir trausli un viegli sadrūp. Jāuzmanās. Glāzes nav trauki.

Ilgoni Šķipsnu pie glāzēm nelaistu. Ilgonis berza katlus un pannas. Tikai intelektuāla dzejniece spēja mazgāt un susināt kristallu un stiklu. Veronika Strēlerte nesūdzējās un greznajā viesnīcā sabija tik ilgi, ka dažu labu viņas trimdas dzejoli var redzēt parakstītu — Vaksholmā, 1945. gadā.

— Patīkami būtu, ja man būtu pašai sava istaba, — bij viņas vienīgās rūpes — bet var arī tā. Kādreiz var pat pasmieties, ja pamostos un dzirdu, ka mana kollēga savā gultā elso un neguļ viena...

Daudz kas ir aizmirsies, bet kad atmiņas atsauc pag-

rabiņa izklātās sienas, dzirdu Ilzītes balsi lasot Poruku, Bārdū, Skalbi; dzirdu Ingridu Viksnu —

— Vai tā mēness gaisma salta,
kas pār plecu krīt?
Nevar māte sava dēla
Pēkšņi saskatīt.

Svētot ceļas vecās rokas:
— Kādu vēsti nes?
— Savas zemes dievu sūtnis
Esmu es!

Ingrīda Viksna bij briesmīgi jauna un plāna. Acis viņai smējās un dzirkstīja, asinis sprēgāja, bet kad viņa lasīja gaŗu gaŗu dzeju, par dēla atgrieŗanos, no kuŗas labi atceŗos tikai augŗminētos pantus, viņa bij klusa un mierīga, kā kad svētais Gars būtu iekāpis pagrabā ar segām.

Pagrabīnā redzu Liju Kronbergu, pa reizei arī Zīvertu un viņa sievu, dziedātāju, tomēr visspilgtākā atmiņā ir — Veronika Strēlerte.

Mēs esam vieni. Ingrida ir aizkāpusi rokas mazgāt, varbūt arī — zobus tīrīt. Drīzi nāks citi viesi. Uz galda deg svece. Tai iepretim — dzejniece. Viņai uz pleciem viegla, balta blūze, rokās — melna somiņa. Somiņa pilna iedzelteni baltiem, nelieliem papīriem. Viņa toreiz kārtoja un sijāja savu Mēness upi. Ir dzīvē sīkumi, kas neaizmirstas. Viņa šķirstīja savas dzejas. Lasīja. Vēl tagad skaidri dzirdu viņas balsi:

— Vai tas nebij dienvīdu vējš?
Meŗs sagriŗojās aiz sāpēm,
Kā pārŗķelts ar degoŗu staru.
Pār kādu zaru
Pārlicēŗas putns un modrām
Acīm melnām un spodrām
Lūkojās tumsā.

.....

Vai tas nebij dienvīdu vējš?

Tad viņa no savu papīru gubiņas izņēma sīkā, trauslā rokrakstā aprakstītu strēmelīti.

— Man pašai liekas izdevies šis te. Ko tu domā? Lasīju:

— Dzirdu, mūžīgai upei plūstot,
Viļņi šalkdami gaužas un vaid:
Vienus paņem Tu pilsētām grūstot,
Citiem pastāvēt laid.

Man ļoti patika dzejoļa asais, tērauda smagais pant-
mērs. Kad beidzu —

...Lauj, lai eļļā vēl iedegas dakts,
Pirms Tu bardzībā paņem man visu,
Pirms iestājas nakts, —

viņa mani uzslavēja.

— Aktieŗi dzejoļos izceļ teikumus un domu. Man patīk,
ka tu skaldi ritmu.

— Neesmu aktieris, — atbildēju. — Esmu bijis dziedā-
tājs. Ritms ir dziesmas pirmamats.

Mēs abi drusku pasmējāmies un es lūdzu viņai nodot
Dieva kalpa vakaru Jānim Grīnam Daugavai.

Mazās avīzītes vadība nevarēja apmierināt Grīna kūsā-
jošos spēkus. Arī avīzītes redakcijai viņš nodevās ar visu,
viņam parasto aizrautību un iedomājās darām lielu poli-
tisku darbu, taču kaut kur zem ādas kāds velniņš viņu
dīdīja un apgalvoja, ka tas nav tas, kas viņam jādara un
jāveic. Neskatoties uz bezizredzes apstākļiem, Jānis Grīns
juta nepieciešamību sapurināt pats sevi, savus līdzilvēkus
un — pirmais trimdas Daugavas numurs bij izgājis no
spiestuves sienām.

Bij skaists žurnāls, zilos vākos, ar caurspīdīgu Niklāva
Strunkes kaiju, viļņiem un buru uz vāka. Saturā —
Zviedrijas latvju literāti: K. Skalbe, Mārtiņš Zīverts,
Anna Dagda, Mirdza Čuibe, Kārlis Ieviņš, Fricis Dziesma,
Arturs Bērziņš, mūsu zinātnieki un teorētiķi. Zviedrijas

latvju gars bij bagāts, Daugava nevarēja nebūt. Nu talkā bij ieradušies vēl — Strēlerte, Eglītis, Johansons, kas papildināja īsi pirms tam atceļojušās — Ingridu Viksnu, un Liju Kronbergu. Daugava tecēja un viņas straume solīja augstākus viļņus.

Kā Andrejam Eglītim, tā Veronikai Strēlertei nebij labs prāts uz Latvju Ziņām un kas bij ap tām. Pat Jānis Grīns viņai likās saindēts, vismaz no nikotīna. — Grīna pirksti esot dzeltēni un trīcot. Taču tas neiespaidoja attiecības ar Daugavu.

Dieva kalpa vakars Daugavai nederēja, bij iespiests jau, bet nākošam Daugavas numuram Strēlerte nodeva savu Sapni. Andrejs Eglītis pat publicēja veselu sēriju — četrus dzejoļus. Viņiem, no pēdējām ugunīm Kurzemes krastā, piebiedrojās Andrejs Johansons ar noveleti Krucifiks.

Daugava kļuva par literāru miermīlības gultni Stokholmas latviešu strīdos. Septembrī, ar apdāvinātu pārdrošību Daugavā ielēca arī Dzintars Sodums.

— Ar tevi kādai mazpilsētai miesnieks zudis
neizmantots,

Jo iegrimi līdz kaklam paviršos un bezkaunīgos
pantos, —

viņš dzejoja savā Pašportretā.

Tā uzkrāviēs sev nastu, kuŗu biežais skausts

Vēl laiku nesīs, līdz tas iznīcīgais grausts,

Kas miesa saucas, izpūtīs reiz pēdjo dvašu,

Un tārpi tavu dzeju apēdīs un pašu.

No degvīna tu esi dzimis un no zibens,

Un gars gan kāptu debesīs, bet dubļos sēd vēl
dibens... u. t. t.

Daugavā, zem Jāņa Grīna spiedieniem un smaidiem, sapratās it visi. Kļuva greizsirdīgs. Biedrību Stokholmā bij gana, bet sāku domāt, vai nevar vēl izgudrot tādu biedrību, kas izskatītos pēc Daugavas un kur viena prāta ļaudis satiktos ne tik uz papīra, aiz ziliem Strunkes vākiem. Satiktos, parunātos, palasītu, paspēlētu to, kas jauns un svaigs ir radies dzejā, mūzikā un dziesmās. Ja

prāti nesas, arī pastrīdēties savā starpā, bez aplinkus ietekmēm. Aprunājos ar vienu otru.

— Nekas prātīgs tur neiznāks, — ikkatrs atbildēja.

Nekas tik prātīgs, kas iespaidotu trimdu, neiznāca. Tomēr skaistā atmiņā pie Stokholmas vēl tagad saista pāris desmit pievakares, kad, sedzoties ar Latvju Mākslinieku Kopas vārdu, daži desmit cilvēku salasījās Borgarhueset — Pilsoņu namā, pie romantiskas stāvlampas apgaismojuma un klausījās jaunākās dzejas, mūziku un pārrunāja iespaidus.

Šie vakari neļāva iesakņoties rūgumam manās asinīs. Bij kā pieturas punkts, kas izklaidēja tukšumu un pacēlās pāri pašvērtības mazapziņai un karaliskiem darbiem.

Labs koncertflīģelis, paklāji un mīksti krēsli. Silta, iedzeltena ambras gaisma. Laužu nav daudz — ap piecdesmit, dažudien vēl mazāk. Stāvlampas apspīdēts pie čello sēž Jānis Ozoliņš. Lielisks mūziķis. Pie brūnā flīģeļa, viņu atbalsta igauņu pianists Olafs Roots. No Vācijas Jānis Mediņš atsūtījis savu jauno čello koncertu. Ozoliņš mūzicē acis pievēris. Laba mūzika. Mājīga atmosfaira.

No Upsalas atbraucis vijolnieks Alfreds Dunkelis. Viņš agrāk spēlēja pirmo vijoli Nacionālā Operā un, kopā ar pianistu Viktoru Kviesi, atskaņoja daudz, labi sagatavotus sonātu vakarus Konservātorijas koncertu zālē. Tagad Alfreds Dunkelis spēlē restorānā. Viņam ir liela ģimene. No Latvijas viņš līdzī paņēmis arī uz Sibīriju aizvestā brāļa bērņus. Vajag daudz maizes Tikai restorāna mūzika var pabarot un apģērbt lielo ģimeni. Kad Alfreds Dunkelis mūzicē krēslaini iedzeltenā ambras gaismā, viņam aizmirstas saldskābās restorāna melodijas un — mums visiem sirdis kļūst mīkstas kā vasks.

Borgarhueset sārti mīkstajā zālītē skan visi mūsu pianisti, kas sevi ņem nopietni arī Zviedrijā, skan katra balss, kas spēj vēl, Vai — jau spēj padziedāt. Skan jaunas vēl nekad nedzirdētas dziesmas — Jānis Mediņš, Helmers Pavašars, Voldemārs Linde un pat nekad nedzirdēti komponisti — Leons Reiters un Ilgonis Šķipsna. Starp mūziku dzejas ar Annas Dagdas kluso, kautro balsi; ar Ingridas Viksnas sprigano valodu; Lijas Kronbergas dziedājo toni

un Veronikas Strēlertes poētisko ritmu. Dāmas, saprōtams, tiek atbalstītas no vīriešiem. Andrejs Johansons un Andrejs Eglītis ar prieku jaucas dāmu vidū. Dzintars Sodums paliek aiz viņiem, bet Mārtiņš Zīverts savu balsi sadala starp jauniem aktieriem un uzstājas daudz balsīgi savās spēlēs.

Ir daudz, siltas ambras gaismas klātu, labu atmiņu. Pat liesmojoši strīdi ir silti, bet svaigi un — vēl šodien nav sakaltuši. Dzintars Sodums nav mainījies.

Jānis Grīns lasīja par latviešu līriku. Pēc viņa referāta, kaislīgās ugunīs salēcās endzelīnisti ar mīlenbachiešiem un — Dzintars Sodums. Nekas netika ne izpriests, ne pānākts — trimdu tas neiespaidoja, bet prieks bij dzirdēt neapvazātas idejas un jaunu ietekmi vecām domām. Radās svaigs iespaids, ka arī trimdā ir jaunieši, kas nedomā gulēt uz mūsu pagātnes lauriem un ozolu lapām, bet savā jaunības spēkā ir gatavi noliegt, ārdīt un — celt

Bij labi. Aizmirsās rūgumi.

ZLMK — Zviedrijas Latviešu Mākslinieku Kopas vakari nebij slepeni un slēgti. Tur varēja ierasties ikkatrs, kam atlika laiks un gribēšana.

Kādu vakaru mūsu vidū bij arī mācītājs Roberts Slokenbergs.

— Zini, vajadzētu Jāpus nosvinēt, — viņš teica. — Vai nebrauksi līdz? Kūdras purvos derētu dievkalpojums un drusku mūzikas. Mēs varētu iegriezties arī Kalmarā, galvenais, aizšaut uz Ekšjoe. Tur aiz dzeloņstieplēm ir mūsu kaņavīri.

Uz vietas biju gatavs līdzbraucējs. Itāļu operas grupas putekļi nesteidza. Drotningholmas teātra mūzejs neliedza atvājinājumus, ja kaut kur varēju putekļus nodziedāt.

— Ko vēl ņemsi līdz? — jautāju, jo skaidri zināju, ka Rūjienes mācītājam, ja viņš ar mani runā, ir plāni un nauda no YMCA arī pianistam.

— Dunkelis nevarēs izrauties no Upsalas, bet būtu labi, ja līdzī mēs dabūtu Jāni Ozoliņu un Veroniku Pabērzu. Glīts, dzīvs meitēns!

Jāņu nakti svinējām pie mucas kārts galā. Lai neizceltos uguns mežos, uguns muca dega slapijā ezera līcī, bet arī tur bij tik daudz ligo dziesmu, rotaļu un deju un tik maz dzeramā, ka nākošā rītā, pēc lieliskas izpeldēšanās, mēs ceļojām tālāk — uz Kalmaru.

Kalmarā ir veca pilsēta. Vēl vecāka ir Kalmaras pils un cietoksnis ap to Biezi mūri, smagas velves, viduslaiku ziemeļnieku greznība ik katrā kambarī. Nelielā, bet simtiem gadu lūgšanās iesvētīta, baznīcīņa. Vecā baznīcā, kur agrāk lūdza tikai karaļi un viņu galms, skanēja latviešu valoda no kanceles un soliem.

Vakarā bij koncerts vidusskolas telpās. Daudz ļaužu, tik daudz, ka visi nevarēja būt latviešu bēgļi.

Otrā rītā bijām Ekšjoe. Maza, tīra pilsētiņa. Kaņavīru nometne bij ārpusē, pāris kilometru pa lielceļu un smiltīm. Ļugsta dzelzstieņu sēta un lēzenas barakas. Pie ieejas vārtiem mūs apturēja zviedru kaņavīrs bez šautenes. Viņš pasauca savu leitnantu. Aprunājāmies. Kad leitnants uzzināja, ka negribam nometnē dzīvot un negribam ēst ilgāk, kā līdz pievakarei, viņš atļāva mums ciemoties un dziedāt.

Nometne bij liela, vairāk kā tūkstoš pieci simti cilvēku. Vairums bij vāciešu, kas kapitulācijas brīdī izšķīrušies pamest ieročus un bēgt no krievu gūsta pāri jūrai. Arī, kaņam beidzoties, pārbēgušo latviešu skaits bij pieaudzis no simts divdesmit astoņiem uz simts četrdesmit sešiem. Dažs bij pārbēdzis ar vācu vienībām, dažs izkļuvis no Kurzemes un atsūtīts caur Gotlandi.

Mūs ieveda latviešu virsnieku klubā. Nebij klubu greznības, bet viss bij tīrs un ļoti kārtīgs. Liels galds ar grāmatām un avīzēm, tīri ēvelēti, ērti atzveļu krēsli, pašu gatavoti. Tālāk — balti klāti ēdamgaldi, ar lauku ziediem uz katra galda.

— Klausos, kapteiņa kungs! Tieši tā, leitnanta kungs!

Bij militāra disciplīna. Pat apģērbos nebij nolaidības — mirdzēja virsnieku zvaigznes un kareivju pogas. Uzpleči bij kārtībā. Virsniekiem daudz Dzelzs krustu — vēl kārtīgāki. Kareivji apkalpoja virsniekus un viesus. Ja nebūtu vācu uniformu, varētu sajusties kā kādreiz Dau-

gavpils cietoksnī, jeb — Bolderājā. Viss ritēja pēc Latvijas armijas reglamentiem, atpūtas brīžos.

Liels prieks bij satikt vecu paziņu — jauno pianistu Jāni Presņikovu. No zviedriem viņš bij izkaulējis lietojamas klavieres, ik dienas vingrinājās pats, pasniedza klavieru stundas un bij pat izveidojis kori. Vēlāk viņam atsūtīju daudz koŗa dziesmu. Tad karavīru koris vēl dziedāja jaunā Jāņa Presņikova atmiņā resturētu Vitola — Uguns milnu un Dies irae, Šepska — Satumsa nakts, Jurjana — Tēviju un Fausta kareivju kori.

Presņikovs bij stalts, slaidis, jauns un blonds kā piene. Ar viņu bij prieks satikties un runāties. Viņš izvadāja mani cauri visai noņemtai.

— Garlaicīgi. Par neko citu žēloties nevar, — viņš stāstīja. — Pastmarkām un smēķim mums pat maksā „algu“. Kam nepietiek, var iet uz mežu piepelnīt. Arī tas nav — grūti. Daudzi to izmanto, kaut arī neko nesazāģē. Mežā ir ezeriņš un neliela upīte. Mežstrādnieki maksāķerē.

— Vai tur nevar laisties lapās? — iejautājos.

— Kāpēc gan ne? Neviens mūs neuzmana. Sargi mums ir ļoti kollēģiāli.

Ltn. Presņikovs pastāstīja jautru piedzīvojumu, kā kāds „kollēģa“ no sardzes smagi iekritis, bet pārējie „kollēģas“ to izglābuši — klusu ciešot.

Dzelonstiepuļu žogs bij augsts, bet plāns. Ja riskēja drēbes gabalu atstāt uz dzeloņiem, caur augsto žogu varēja pat izlīst. Neviens neriskēja, kaut arī dzelonstiepuļu žogs bij izveidojies par kaut ko līdzīgu Kūrmājas prospektam Liepājā, dzelzceļa stacijai Cēsīs un Brīvības bulvārim Rīgā. Dzelonstiepuļu žogs bij kļuvis par romantisku iepazīšanās un satikšanās vietu. Ekšjoe bij daudz glītu meitēnu. Pievakarēs viņas labprāt pastaigājās dažus kilometrus pa lielceļu un smiltīm. Caur žogu staigāja šokolāde, ziedi un — skūpstī. Grūti ir ticēt, bet tas ir tiesa — latviešu zēni caur žogu izsniedza savalkāto veļu un saņēma to atpakaļ tīru, izbalinātu un izgludinātu. Nevienam tas netika liegts.

Šādos apstākļos, vienam latvju virsniekam bij radusies absolūta nepieciešamība aiz žoga, ārpusē, pavadīt dažas naktis nedēļā. Tas nebija atļauts. Viens zviedru

kollēga sapratis jaunā cilvēka ciešanas. Atraduši izeju. Kamēr zviedrs gulējis, latvietis drīkstējis valkāt viņa apģērbu ar zviedru pogām.

Zviedru pogas Zviedrijā neaiztur. Izgudrojums bij labs. Kādu nakti latvietis aizgulējies un zviedru kollēga nav varējis atstāt gultu. Viņa spožās zviedru pogas bijušas vēl ārpus žoga, kad dzelonstieplu iekšpusē to gaidījuši pienākumi pogās. Latvju virsnieku klubs piedzīvojis nervu satraukumu. Viss tomēr apklusis. Klusējis pat sardzes virsnieks, kam sardzes laiks ievilcies. Mēms klusums uzvarējis, mīlestībā pazudušās, pogas.

Plāpājot niekus, ar ltn. Presņikovu bijām nonākuši pie liela, krāsaina dēļa uz divām, zemē ieraktām kājām.

— Tā ir mūsu sienas avīze, — stāstīja jaunais virsnieks. — Kaut ko, redziet, mēs mācāmies arī no ienaidniekiem. Sienas avīze tiek izdota reizi nedēļā.

Uz lielā dēļa bij daudz veikli zīmētu karikatūru, bij īsi joku stāsti un — man vēl tagad ir uzglabājušies daži ievadraksti, bet arī tie bij tik asprātīgi piparoti, ka nedrīkstu atkārtot, lai neapēnotu pats sava stāstījuma.

Uz sienas avīzes krāsainā dēļa arī izlasīju atbildi, kāpēc, meža darbos makšķerējot, kollēgiāli internētie karazēni nebēg no dzelonstieplu žoga:

— Mēs esam nelūgti karaļa viesi. Vēl nevaram pretendēt uz īstu viesu stāvokli Tas jānopelna. Mums jābūt pateicīgiem, ka esam uzņemti, paslēpti un pasargāti no čekistu lodes. Centīsimies nesagādāt grūtības mūsu nama tēvam. Ilgu mūžu mūsu nama tēvam, Zviedrijas iemīlotajam karalim!

Ap sienas avīzi pulcējās jauni zēni tīrās, labi pieguļošās un kārtīgi apģērbtās uniformās. Visi bij jautri un plāpāja niekus. Arī nieku vidū, mirdzēja cerības un domas par nākotni.

Vai Zviedrijā arī šoferiem un auto mehaniķiem esot izredzes? Vai galdniekiem maksā labas algas? Un kā ar lauku darbiem? Kāds zēns aptaujājās, vai viņam esot izredzes uz Zviedriju atsaukt savu māti un mazo brāli, kas no komunistiem iebēguši Vācijā.

Pie sienas avīzes bij skaļš un jautrs mītiņš. Atnāca arī pārējie kluba virsnieki. Kareivji, godbijīgā disciplinā, spraigi sveicināja. Ar virsniekiem no kluba atnāca pianiste Veronika Pabērza, čellists Ozoliņš un mācītājs Slokenbergs.

— Ilgi vairs nevilksies, — mācītājs sacīja pacilātā balsī. — Runāju Stokholmā ar augstiem kungiem. Ir tikai īss laika jautājums, kad noārdīs dzelonstieples ap jums.

Par to nevienam nebij šaubu. Jautri tērzējot ar simtu piecdesmit latviešu zēniem, nolēmām sākt koncertu un mūzicēt. Lai parādītu kollēģiālītāti, karavīri nolēma ieaicināt koncertā zviedru sardzi un pusotru tūkstoti internēto vāciešu.

Tik lielai auditorijai Renneslaet nometnē nebij telpu. Gājām uz piekalni, pie dzeloņu žoga. Pie dzelonstieplēm bij liela dēļu skatuve, bet nebij klavieru.

Bez klavierēm, ar akordeona pavadījumu biju dziedājis pie Kudeveras ezera, kad Jāņu naktī apkārt dega krievu sādžas un piemalē lielgabalu pērkonš rībināja nāvi pār Kripēna pulku. Bez klavierēm biju izticis aiz Kārzdabas baznīcas, kad krievu mīnu tuvie sprādzieni sacentās skaļumā ar Ādolfa Kaktiņa dziedājošo balsi. Nebij ne klavieru, ne akordeona, kad, ceļā no koncerta pirmai baterijai Kraukļu skolā, braucām uz Skaistlauka artilērijas pulka štābu dzejnieka Saulieša, Sauliešu mājas un ceļmalā satikām kpt. Šeibeļa bataljonu grāvītī sagulušu. No bataljona atlicis bij labi ja pusrotas sastāvs, bet grāvītī bij sagūlis spēks, kas gaidīja pavēli sist uzbrukumā ar bataljona triecienu.

Klavieru nebij, bet vai jebkad ir Ādolfs Kaktiņš dziedājis ar izteiksmīgāku un iespaidīgāku vērienu —

Padziedāsim nu, bāliņi,
Visi vienā pulciņā.
Dievs to zin, kur citu gadu
Mēs, bāliņi, dziedāsim...

— kā toreiz tumsā, uz Kraukļu-Cesvaines lielceļa, ceļmalas grāvja malā stāvojot? Es dziedāju:

Kaŗavīri bēdājās,
Asiņaina gaisma aust.
Nebēdājiet, kaŗavīri,
Sudrabota saule lec.

Klavieŗu nebij, bet dziesma izlikās svētāka un mākslu uzdevumiem tuvāka, kā visas pasaules koncertu zāles. Pēc dziesmas no grāvīša izkāpa zēni, caur nakts tumsu viņi nāca pie Kaktiņa un manis, apkampa, raudāja un klusu spieda roku. Atvadījās. Daudzi no viņiem neredzēja nākošā rīta saules lēktu. Nekad manai dziesmai nav bijis lielāka uzdevuma... Nekad mana dzīves dziesma nav tikusi vērtīgāk atalgota, kā dziedot naktī, ceļmalā, bez klavierēm...

Kam kaŗavīru vidū dziesmām vajadzīgas klavieres?

— Vai jums nav ermoņiku? — iejautājos. Ermoņikas bij. Bij arī ermoņiku meistars. Iesēdinājām savu pianisti, svaigi apaļīgo Veroniku Pabēru, pusotra tūkstoša, un vēl dažu simtu vairāk, kaŗavīru vidū un — aizgājām ar Ozoliņu sadziedāties ar akordeonistu. Veronika Pabērza bij apaļa, bet cieta. No dažiem tūkstošiem kaŗavīru, viņai nebij bail. Akordeonists bij daudz mazāks, bet arī nebij bailīgs. Viņš bij tik plāns kā apiņu vija; viņš krita ārā pats no savas kaŗa uniformas, bet ne no mūzikas ritma un ne no topkārtu modulācijām. Bij pirmklasīgs mūzikants. Varbūt viņš vēl ir dzīvs, varbūt ir labi, ka neatceros un nevaru minēt viņa vārda...

Kad sanāca zviedri un vācu kaŗavīri, ar akordeonu bij samēģināts.

Trijatā, čello un akordeonu ieskaitot, dziedājām Jurjānu Andreja Jel nevaicā..., Jāzepa Mediņa Sapņojumu un Jāņa Ķepīša gaŗo dziesmu svītu par vientuļu cilvēku un viņa suni, Stāstu par naktīm.

Pirmo, un varbūt vienīgo, reizi ermoņiku pavadījumā atskanēja Jāņa Mediņa slavenā Ārija. Ozoliņu Jānis pievēra acis un dziedāja Āriju uz čello stīgām. Kareivīgais akordeonists acis paplēta, uzmanīgi vērās nošu rakstā un — viss bij tā, kā vajag, ja ne daudz labāk.

Jānis Ozoliņš bij Dieva izredzēts mūziķis, Aša Teichmaņa skolnieks un audzēknis. Tikko viņš sastatīja un salīmēja savu, jūras vilņos izmirkušo un daudz daļās izju-

kušo, lielo vijoli un pieskārās tai ar jaunu lociņu un aizvērtām acīm, pat svešās zemes lielākie orķestri, Stokholmā, viņam atvērās tik plaši, ka pasniedza uzslavas, koncertus un brīvus studiju ceļojumus uz Romu, Parīzi un Šveici. Viņa čello dziedājumos bij aizraujoša mistika. Dzird, ka mistiskais — trimdas sašūpotos apstākļos, bez savas zemes — ir tagad ievilcies viņā dziļāk par čello toni. Ozoliņš esot piegriezies budismam, atdevis čello Tibetas dieviem un, gaidās uz izeļošanu pie Tibetas lāmām, staigājot pa Zviedriju bez čello — basām kājām.

Bij lielisks mūziķis... Pazuda trimdā.

Koncerts bez klavierēm ieilga līdz tumsai. Arī klavieres nespēlējot, mūsu pianiste guva izcilus panākumus. Tumsai uznākot, viņa tomēr bij neskārta, dzīva un vesela. Pēc koncerta, tumsā kavēties nebij vairs laika.

— Piebrauciet atkal...

— Ja jūs vēl būsiet šeit.

— Neaizmirstiet mūs!

—Kā var aizmirst, kā var aizmirst... — kāds dziedāja saldenu balsi un priecīgi par satikšanos, cerībās par drīzu atkalredzēšanos ārpus dzelonstieplēm, mēs jautri šķīrāmies no lielā karazēnu pulka.

Zviedru armijas nometnes sardze laipni sveicināja:

— Tak, tak!

„Tak, tak“ ir savāds izteiciens. Burtiski tas nozīmē — paldies! To lieto arī ap- un at-sveicinoties. Arī mēs sardzes karavīriem atbildējām visi kopā: — Tak, tak!

Mācītājs Roberts Slokenberga balss bij visdabjākā un skaļākā.

Kad pagāja Jāņu diena, ar putekļiem operas pagrabā jau biju ticis tik tālu, ka Drotningholmas Teātra mūzejs man atsūtīja galdniekus palīgos. Pagrabā cēla skapjus. Bij jāceļ uz vietas, gatavus ienest nevarēja. No putekļiem pārgāju uz tinti. Tinte izlocījās pār pāpīra loksniem un tika iesieta grāmatā. Mans darbs bij pabeigts. Lielā darba piemineklis lielos skapjos nezudīs. Lai kā ar prātu, darba doma ir skapjos iemūžināta gadu tūkstošiem cauri...

Kādu nedēļu sēdēju atkal mūzeja istabiņās un lasīju. Mūzejā darbs bij daudz patīkamāks kā operas pagrabā. Tad Herre Hillestroems mani nosūtīja palīgos Mārtiņam Zīvertam Karaliskās Operas bēniņos. Arī Zīverts bij pabeidzis savu vēstuļu lasīšanu, grāmatošanu un kartotēkošanu. Viņam nebij ko darīt. Es viņam palīdzēju. Kad apnika plāpāt niekus, viņš cieta, bet es rakstīju — fantazijas. Lai nebūtu jākaunās, lietoju pseudonīmu. Jānis Grīns bij mazāk kaunīgs. Dažas no manām iedomām viņš publicēja, ne Daugavā, saprotams, bet — avīzē.

Daugava mani drukāja maziem burtiem — kronikā. Lielos burtus ieņēma mani draugi no ZLMP un viņiem sāka pievienoties arī vācieši, kā Jānis Jaunsudrabiņš, Arveds Švābe, Jānis Veselis, Pēters Ērmanis, Zinaida Lazda, un francūži, kā — Tāļivaldis Ķeniņš, Ilona Leimane un citas tautības.

Darbs operas bēniņos tomēr atradās. Karaliskā Opera iestudēja jaunu Tristānu un Izoldi. Stundām ilgi bij jāsēd galerijas krēslos un jāklausās. Richarda Vāgnera lielā mīlas dziesma Mārtiņu Zīvertu nospieda.

— Nabaga maize! — viņš sprieda. — Alga bez darba. To nevaru izturēt. Būs jāiet... jātsakās no archīva darbiem.

Viņa garastāvokli neko daudz neuzlaboja arī tas, ka Hillerstroems, abiem mums, nodeva lielu gubu vecu operas afišu un lika izpētīt, cik reizes, kad un kur dejojis ik mirušais Zviedrijas dejojājs pēdējos astoņdesmit gados.

Zīverts ir sīkumains darbos. Ar afišām viņam nepietika. Mūsu pētījumiem viņš meklēja dziļākus pamatus vecās programmās.

Kādu dienu vecajās programmās viņš atrada Latvijas Nacionālās Operas baleta viesizrāžu apskatu, ar četri gadi vecu foto iespaidumiem.

Jau smēķēju pats savas cigaretes. Attēlos un atmiņās skatoties, mēs cigaretes nesagriezām, un izsmēķējām katrs savu uzreiz.

Es saskaitīju mūsu dejojājus un viņu uzstāšanās reizes Karaliskā Operā. Mārtiņš viņus sagramatoja uz kartotēkas kartiņām un, alfabēta kārtībā, sabāza, starp mirušiem zviedru dejojājiem, garā kastē.

Tas arī ir pieminēklis darbam!

Mūsu baleta iespaidā, ar Zīvertu metāties uz kritiku grāmatām. Karaliskā nama bēniņos ik operas darba gadam ir liela grāmata ar pelēkām lapām, uz kuŗām ir salipināti veci aviŗu izgriezumi.

Meklējot latvieŗu baletu, mēs atradām latvieŗu valodu. Divi Jāņi — Zālītis un Cīrulis, divi Jēkabi — Graubiņš un Vītoliņš un viens Jūlijs, vārdā Sproģis, bij rakstījuŗi slavenas apceres par Zviedrijas Operas viesizrādēm Rīgā. Karaliskā Stokholmas Opera pirms pieciem gadiem bij viesojusies mūsu mājā — mūsu Baltā Namā. Stokholmas mākslinieki bij Rīgā uzņemti daudz laipnāk kā mēs abi — viņu operā. Mēs, Rīgā, bijām piemirsuŗi viņiem parādīt Baltā Nama pagrabu un — bēniņus. Bij piemirsies, jo pārāk daudz dziedāts, mūzicēts, līksmots un — dejots. Bij dalīti Triju Zvaigŗņu ordeni, komplimenti, uzslavas un — neaizmirstama pateicība par ieraŗanos un uzstāŗanos mūsu Nacionālā Operā — Baltā Namā.

To visu varēja lasīt labā latvieŗu valodā karaliskos bēniņos.

Gauŗi nepamanīts, uzslavām un pateicībai bij izbēdzis tikai — Jussijs Bjoerlings. Jussijs Rīgā, Stokholmas ansamblī bij dziedājis Ottavio, Mocarta Don Ņuanā. Visi mūsu kritiķi pieminēja viņa vārdu, bet neviens viņu neuzslavēja. Tiesa, Jussijs Bjoerlings pasaules slavu iemantoja tikai pēc gada — Amerikā, tomēr bij tā saŗutis par Rīgas kritiku, ka — to nevarēja lasīt, bet atceros atmiņās — atvadoties no Rīgas, uzkāpa Zviedrijas tvaikoņa mastā ar atkorķētu pudeli rokā, un dziedāja no augstā masta virvju kāpnēm. Viņš cerēja, ka vismaz atvadoties kritika to uzklausīs, kā pienākās.

Veco aviŗu izgriezumos arī tas nav lasāms, bet — pārrodoties Stokholmā, pēc izgulētām paģirām, slavenais Jussijs Bjoerlings bij smagi saŗutis par Latvijas ordeņa iztrūkumu savā čemodānā. Triju Zvaigŗņu ordenis nebij ne nodzerts, ne pazudis. Tāpat, kā Rīgai aizmirsās zviedru māksliniekiem parādīt mūsu teāŗu pagrabus un bēniņus, Rīgai bij aizmirsies pasniegt ordeni vislabākajam Zviedrijas dziedonim. Tikai mazāki un vecāki dziesmu gariņi

bij apkārti, uz kakla un uz krūtīm, ar labi izskatīgo, spožo zvaigznes emblēmu.

Jussijs bij sašutis. Sašutusi bij visa Karaliskā Opera.

Latvijas sūtnis Stokholmā no Rīgas, steigā, pieprasīja Triju Zvaigžņu papildinājumu. Karalisko Operu un slaveno dziedoni Voldemārs Salnais, steigā, apmierināja Latvijas namā uz Zviedrijas zemes ar — vienu ordeni un daudz šampānieša. Karaliskā valdība vēl nebij atpēmusi Latvijai tās īpašums un Karaliskai Operai bij gods liksmot Latvijas sūtniecībā.

Neparedzētais robs, ko Rīgas mūzikas kritiķi iegriezā Latvijas ārlietu ministrijas reprezentācijas budžetā, bij niecīgs un tālu atsvēra labsajūtu, ko Zviedrijas Karaliskā Opera sajuta pret brīvo Latviju un viņas mākslu.

Brīvās Latvijas vairs nebij. Karaliskā valdība brīvās zemes slepkavām bij nodevusi arī mūsu sūtniecības namu. Tur vairs nevarēja liksmot ar godu. Kāda interese vairs varēja būt Karaliskai Operai par latviešu mākslu un māksliniekiem?

Piecos gados var izčibēt vislielākā mīlestība un izirt vissirsnīgākā laulība.

Mīlestību, pie apaļiem lodziņiem ar vareno skatu uz Zviedrijas karaļpili, analizējot, ar Mārtiņu Zivertu mums atkal izsmēķējās visa cigarete katram.

— Tā tas vairs neiet, — sacīja Mārtiņš. — Smēķēšana jāpārtrauc.

— Jau atkal? — atsaucos un lielais drāmatiķis saskaitās.

Viņš smēķēšanu bieži pārtrauca. Viņam bij ļoti ass prāts — tas viņu reizēm samaitāja. Ar prātu viņš uzvarēja ilgas pēc tabakas.

Un vēl viena slikta īpašība bij Mārtiņam Zivertam — viņš nespēja nerakstīt teātru spēles. Lai kādās valodās viņš garu, garlaicīgu dienu būtu izrakstījis kartotēku plāksnītēs, jeb pastrādājis vēl nospiedošākus darbus, tikko viņš ieraudzīja pats savu, jūru pārbraukušo rakstāma-

šinu, viņš nespēja neklabināt kodolīgas replikas, intrigas un dzīvi ritošas sarunas, ar iespraustiem pārsteigumiem.

Mārtiņš Zīverts bij pusnesamaņā un patiesi nesmēķēja veselu nedēļu, kad viņam samaitājās „a“ un pats to nespēja vairs salabot. Viņš bij slimš, ar viņu bij bīstami runāt, pirms viņa rakstāmai mašīnai salīkušais un nolietotais „a“ bij atvietots ar jaunu. Tad Zīverts atkal dienās pamodās, naktīs — rakstīja un — smēķēja ar un bez saules.

Cigarešu kūpināšanu mūsu ievērojamais drāmaturģis Zviedrijā pārtrauca ik reizes, tikko pabeidza rakstīt uzsākto spēli. Pārtraukumu reizes tomēr neatbilst uzrakstīto lugu skaitam. Lugu ir vairāk. Zīverts reti rakstīja vienu lugu vien. Strādājot pie farsa, viņa radīgā zemaziņa koncentrējās uz traģēdiju, pie nodarbības ar traģēdiju, zemaziņā iedzima — komēdija. Smēķēšanu Mārtiņš pārtrauca tikai tad, ja vienā naktī bij pabeigtas abas, jeb — visas trīs uzsāktās spēles uz papīra.

Dienu pēc tādām naktīm, nebij ieteicams ar Zīvertu satikties. Viņš bij bezgala prātīgs. Viņa prāts ieslīga tau-pībā un atsacījās pat no svešas cigaretes, viņa prāts cīnījās pret neprātību noslikt jaunā teātra spēlē, un brieda ar tādu aizrautību, ka pēc dažām dienām viņa smadzenēs bij ieķērusies jauna spēles ideja. Tikko tā pieskārs papīram, smēķis bij zobos. Viņš nezināja pat, kā un kur viņš ticis pie cigaretes. Cigarete bij zobos un kūpēja.

Ar Mārtiņu Zīvertu strīdējušies neesam. Viņš ir iedzimts džentlmenis un rupjus vārdus nelieto. Viņš nekož, nesit, bet — dzeļ ar sarkastisku smaidu spītīgās lūpās. Ja viņš nesmaida, tad nevajag ticēt viņa dzēlīgiem vārdiem — ar sakniebtām lūpām un zemē ieurbtu skatu, viņa sarkasms nevienu nepārlicina.

Ja Mārtiņš Zīverts noskaišas — uz mani viņš dusmojās bieži — viņš nerunā, bet — raksta.

Reizi viņš pat noskaitās tik ļoti, ka uzrakstīja, līdz šim vēl nepublicētu, drāmu, kā mans dēlēns man jautā:

— Tēt, teic, kā tu rītos zini, cik tālu tev mute jāmazgā? Tev piere tik liela — līdz pakausim.

Mēs tomēr vienmēr salabām un atkal kopīgi pētījām karalisko dejotāju pagātņi. Starp vecajām programmām, atradās arī veci ielūgumi uz svētku izrādēm un svētku vakariņām.

Ak tu, manu dienīņ, kā mākslinieki bij ēduši Stokholmā!

Starp vecajiem ielūgumiem, Mārtiņš Zīverts bij atradis Ādolfa Kaktiņa bildi. Viņš atnesa to pie mana galdiņa. Bij atkal jāsmēķē visa cigarete katram, kad sākām pētīt un izpētījām, kad un ko Ādolfs Kaktiņš bij dziedājis Karaliskā Operā, pirms — mums. Viņš Stokholmā bij ieradies no brīvas zemes, kā brīvs un cienīts viesis.

Arī mēs bijām viesi, bet viesi — archīva darbinieki, ne — mākslinieki. Bij jāuzsmēķē garāks dūms...

Vesela paciņa man tomēr izkūpēja gaisā, un Zīverts no tās dabūja tikai vienu smēķi, kad īsi pēc Ādolfa Kaktiņa atrašanas, Varas, Rakes Tīrelpurva autors man priekšā nolika glīta Hamleta ģimetni pilnā stāvā. Melns samta apmetnis bij Hamletam pār vienu plecu. No otra pleca Dānijas princim apmetnis bij noslidējis un vilkāš pa grīdu kā karalienes troņa tērps. Cēlajam princim Hamletam bij gaŗi, melni mati un — mans vārds.

Labi pazinu glīto brošūriņu, ar Hamletu uz vāka. Tā man bij izmaksājusi dažus latu simtus. Bij ļoti labs iedzeltena krīta papīrs. Manu dziedošo veikalu sekretārs un veikalvedis, Leo Levitass, kuŗu vācieši nošāva uz Strēlnieku ielas, grāmatīņu bij sakārtojis ar dažiem dižiem foto attēliem manis dziedātās operās un tik brīnumainiem izvilukumiem no internacionālu aviŗu un mēneŗrakstu stāstiem par manu dziedājumu fīlmā un Vīnes valsts operā, ka to izlasot, es pats jutos kā Karūzo, ja ne lielāks.

Dzeltenais krīta papīrs man labi bij atmaksājies daudzos Eiropas stūŗos, tikai Stokholmas Operā tas bij nokļuvis bēniņos.

— Ja gribi, vari paturēt par piemiņu, — man acīs smējās traģiskais komēdiju rakstnieks. — Nevienam tas nav vajadzīgs. Še, ņem...

Apskatīju labo papīri, apskatīju kāds un kas es biju, izlasīju aizmirstās uzslavas dziesmas un mierīgi atbildēju pirdzīgam traģēdiju autoram:

— Nē, neņemšu. Iegrāmato lieliem burtiem, izstādi Drotningholmas mūzejā. Šis raksts ir radīts mūžībai, ne siki personīgai izpriecai...

Tomēr izsmēķēju visu paciņu aiz lepnuma. Biju ārkārtīgi lepns, jo Mārtiņu Zīvertu uz papīra vēl nevarēja atrast ne bēniņos, ne mūzejā. Izredzes uz to bij tikai viņa Minhauzena precību tulkojumam, bet arī tad ne Drotningholmas teātrī. Apdāvinātā Starptiltu vecpilsētas dāma to bij nosūtījusi uz Geteborgu, bet viņai nebij ziņu, vai to kāds lasa, vai — nogrūž bēniņš.

Uz vasaras beigām, pēc daudzu mēnešu aktīvas smēķēšanas un nīkšanas Zviedrijas Karaliskā Operā, izšķīrās mūsu darba ceļi ar Mārtiņu Zīvertu.

Paradokss!

Kļuva par Drotningholmas teātra mūzeja rakstnieku, ar darba vietu — Karaliskā bibliotēkā, Arturam Bērziņam aiz muguras.

Rakstnieks Mārtiņš Zīverts pārgāja uz — Stokholmas dzelzceļa staciju. Galvenās dzelzceļu stacijas bufetē, sviestmaizīšu nodaļā, pēc Vaksholmas viesnīcas glāzēm, strādāja Veronika Strēlerte. Mārtiņš Zīverts iedomājās sevi cilvēciņi vērtīgāku, ja zem tā paša jumta var bīdīt ratiņus ar ceļa somām, jeb uzklāt gultas veļu guļamvāgās, kā — saņemt algu bez darba.

Veroniku Strēlerti, pie tam, viņš nemīlēja, tikai — cieņija. Veronikai uz Zīverta izstāšanos no archīva darbinieku rindām bij mazāks iespaids, kā Zīverta darba pašlepnamam.

Sākot ar vēsturisko brīdi Karaliskās Operas pagrabā, kad mani uzrunāja Drotningholmas teātra mūzejs, algu vairs nesaņēmu Karaliskās Operas birojā.

Pēc šokolādes kumosīņu un pusābolu izsauktās vēstules,

ar Karaliskās Operas biroju pārtrūka it visi sakari. Baidoties no Mārtaņa Zīverta tikumīgām dusmām, vairījos satikties pat ar labi noaugušo, sprigano meitēnu.

No itaļu operu trupas nesamaksāto parādu putekļiem pagrabā un no veco afixu, programmu un Kaktiņa bildes bēniņos, pēc algas bij jāiet uz attālā Drotningholmas teātra mūzeja istabiņām. Algas dienas izvērtās par patīkamu pastaigāšanos. Algas saņemšana ieilga vairākas stundas. Ar nelielo algu kabatā, pirms kronas nonāca sievu rokās, ik mūzeja bezdarbnieks, pa ceļam atpakaļ uz ierādīto darba vietu, apskatīja Hullegorden un simtiem tūkstošus tulpju ziedu.

Tā kā tulpju bagātība to pavasari Stokholmā bij, ar manis krāsotiem holandiešiem manis iespaidota, tad algu dienās atradu par nepieciešamu par tulpēm izprieclāties divas reizes. Kad staigāšana caur tulpju desmittūkstoš ziediem sāka apnikt, iegriezios Karaliskā bibliotēkā, atpūtos un staigāju atkal — otru reizi.

Ar laiku, Karaliskā bibliotēka sāka iepatikties. Lielā lasītava bij liela kā baznīca. Publiskā lasītavā, tāpat kā baznīcā, bij luktas, tikai ērģeļu vietu ieņēma gaŗas grāmatu rindas. Tur bij Latvju Dainas, Tautas pasakas, Konversācijas vārdnīcas it visās valodās — arī latviešu, raksti par teātri, operu, mūziku, glezniecību un gleznotājiem daudzios tūkstošos. Grāmata pie grāmatas luktās un parķetā. Pie ieiešanas grāmatu templī, bij jāparakstās, bet tad it viss bij atļauts. Varēji apstāties, kur patīk un rakņāties grāmatu plauktos, kā pie Parīzes, Sēnas krasta bukīnieriem. Ja atradi, ko rokās gribējās paturēt ilgāk, kā cilvēkam tīk stāvēt stāvus un gribēji kautko izlasīt, jeb izrakstīt, grāmatu varēji ņemt līdz un apsēsties pie katra galdiņa, kas nebij aizņemts. Runāt bij aizliegts. Visi klu-sēja, lasīja un izlikās gudri. Man tas imponēja. Gribējās būt viņu vidū. Ja Arturs Bērziņš te sēdēja Drotningholmas mūzeja uzdevumā, kapēc es to nevarēju? Izskatījos vecāks par viņu. Viņam mati bij pelnu pelēki, man, kas vēl bij atlicis uz galvas, tas bij balts.

Hillestroems bij lāga vīrs. Par manu priekšlikumu viņš priecājās. Kā nē? — Viņam vairs nebij jāizgudro darbi. Bet tas neatkarājoties no viņa vien. Man esot jāaiziet uz

Uttlanning komission — Ārzemnieku komisiju, jāsatiekot Hildings Nordstroems.

Gāju. Laika bij diezan. Gāju divas dienas. Pirmo reizi lielo kungu nesatiku. Pametu likumu gar Engelbrechta baznīcas kalnu, un čāpoju lejup uz Vaza gatan pusi. Skatos, tāds kā redzēts cilvēks. Acis nodūris, skatās zemē un viņa soļos ir nelaimīga, nesteidzīga neapmierinātība. Andrejs Eglītis!

Par Andreju Eglīti Stokholmā klīda nelāgas baumas. Viņš negribot strādāt. Kaut kur provincē, ja nemaldos — Vesterozā viņam bijusi lieliska vieta kā montierim. Montieru algas bij labas. Andrejs Eglītis esot mācīts un apdāvināts elektriķis, bet viņam vairs nepatīkot knibināties ar skrūvgriezi un ieapaļām, naglīnām. Esot iedomājies sevi par — trubadūru. Gribot tikai saukt, saukt un mācīt, bet pats sev maizi nopelnīt nevarot. Montiera vietu Vesterozā viņš pametis, jeb neesot ieradies pat darba sākumam — kā nu kurš to zināja pastāstīt. Visas baumas nekad nav līdzīgas, katrs tās pārveido ticamāk.

Pēc ģimja un soļiem Andrejs Eglītis, viņu satiekot, manās acīs apstiprināja baumas. Tas nebij strādnieks. Viņš izskatījās izsalcis un negulējis.

— Sāp galva, — sacīja Andrejs pēc apsveicināšanās.

— Apsēdīsimies, — atbildēju.

Apsēdāmies. Ietnes malā, blakus nelieliem apstādījumiem bij daži soliņi. Cits neviens nesēdēja. Bij darba laiks. Kas gāja garām, steidzās. Mēs bijām vieni.

— Vai esi iedzīvojies? — jautāju. Negribējās viņu tūdaļ sākt strotot par montiera mākslas necienīšanu.

— Nē, nekad neiedzīvošos, — viņš atrūca.

— Vai esi iepazīnies ar apstākļiem? — saruna bij jāturpina, ja bijām satikušies un apsēdušies.

— Jā, esmu. Kā kraukļi man brāļi, kā žagatas māsas, Krā krā-žā žā, — viņš atbildēja. — Tāds ir mans iespaids. Riebjas .Nupat nodevu avīzei. Gribi izlasīt?

Viņš pasniedza man iepelēka papīra lapiņu ar viņa nerovo, tehniska zīmētāja zīmetus burtus atgādinošo, rok-rakstu. Lasīju: —

Kā kraukļi man brāji, kā žagatas māsas,
Krā krā-žā žā,

Nīrb melni raibs pūlis — dzīras un tirgs.
Vai ilgi bēgs dienas un zvaigznes sirgs?

Krā krā-žā žā,

Kāds kauns!

Kad kraukļi kļūs brāji un žagatas māsas?

Krā krā-žā žā,

Tiem tēvzemē akmens asinis raud,
Un tautas un kritušo dusmas draud,

Krā krā-žā žā,

Kāds kauns!

Šos melnraibos putnus uzmaniet, vīri,

Krā krā-žā žā,

Tie slēpjas, kad liesmas tēvzemi ēd,

Un strīdos uz Latvijas zārka sēd,

Krā krā-žā žā,

Kāds kauns!

Kad izlasīju savādo dzeju, nezināju ko teikt. Taisnība viņam bij, bet vai šāda nostāja un izsmieklis, ar riebsuma piegaršu, bij pareizs? Ko tas varētu palīdzēt? Viņa apdziedātie brāji tak nebij kraukļi un māsas — žagatas, bet nelaimīgi cilvēki bez satura, kas tagad mētājās, meklējās un maldījās, paši nezinot, kas labs, kas ļauns.

— Andrej, — sacīju, vai tu nepārspilē?

— Nē, — viņš sašutis izsaucās. — Es neesmu dzirdējis šeit neviena vārda par Latviju, bet tikai par biedrībām, apvienībām, avīzēm un ļaunu par ikkatru cilvēku. Neviena vārda par Latviju! Bet Latviju plosa, dedzina, šauj, mērdē... Un mēs?

— Mēs nevaram palīdzēt.

— Ir jāpalīdz. Ir jākliedz, lai visi dzird, lai visi zin... Ja arī viens es palikšu, es kliegšu, es saukšu, es lamāšos, kamēr arī jūs pamodīsities.

Man patika viņa neprāts. Prāta tur nebij. Ar vārdiem nevarēja glābt zudušo. Vajadzēja darbus. To arī pateicu.

— Tad rādīsim darbus. — Andreja acis iedegās Likās, pat galvas sāpes viņam izgaisa.

— Ko? Kādus? — es atjautāju. — Divi vīri jau pārbrauca. Viņu vairs nav. Vai vēl vairākus sūtīt nāvē?

Mazu brīdi Andrejs Eglītis cieta klusu.

— Ja nevaram glābt viņus, tad glābsim sevi, — viņa vārdu spēks bij jūtami klusāks. — Mēs piederam Latvijai. Latvijai mūs vajadzēs. Glābsim savas dvēseles.

— Kā? — man nebij cita ko atjautāt.

Dzejnieks likās pārdomājam izdomātu domu.

— Ir jārada Nacionālais Fonds, kas mūs saturētu kopā. — Nacionālais Fonds, kur katrs latvietis iemaksātu vienu darba dienu mēnesī. Pusgada laikā mums būtu kapitāls un spēks, kas daudz varētu veikt. Pusgada laikā mēs varētu iegādāties savu kuģi.

— Un tad?

— Mums būtu kopīgs kapitāls un kopējas intereses. Tāds kuģis varbūt varētu uzņemt bēgļus jūrā, no Latvijas. Nacionālā Fonda kuģis būtu drošībā, ka mums nav jāpaliek šeit, ja krievi nāk tālāk. Nebūtu jābrauc mazās laiviņās un jāslikst. Ja briesmas draudētu, mums būtu, kur uzkāpt un...

— Mēs esam pieci tūkstoši. Visi nesaies uz viena kuģa.

— Vēl briesmas nedraud. Mums būs vairāki kuģi. Pirmais brauks jūrā un pelnīsies, Nacionālais Fonds turpinās ievākt savas artavas un mums būs tik daudz kuģu, cik mums vajadzīgs. Kad atgriezīsimies, Latvijai būs mūsu kuģi tūlītējai tirdzniecībai. Mums ir jārada Nacionālais Fonds.

Kuģus Andrejs Eglītis vēl nav iegādājies, bet viņa neprātīgā ideālista degsmē ir radies Nacionālais Fonds Skandināvijas valstīs. Gan mazāks kā bij iecerēts, bet arī tāds tas ir parādījis vairāk darbu kā visas citas biedrības un apvienības.

Par Nacionālo Fondu stāsta Latvju Enciklopēdija: — Sekmīgāks bij vēlāks mēģinājums kopīgā darbā saistīt visas latviešu politiskās grupas ap jaunu cīņas organizāciju — Latviešu Nacionālo Fondu, LNF. Pēc vairākām organizāciju pārstāvju apspriedēm

sūtņa V. Salnā vadībā, viņš 14. 12. 1947. uzaicināja uz dibināšanas sapulci 68 sabiedrībā pazīstamas personas, no kurām ieradās — — — (—krā krā-žā žā! —) — — — 33, kas pārstāvēja centru un kreiso spārnu. — — — Tā kā LNF dalībnieki ir tikai fiziskas personas, tad 1947. gada jūnijā notika vispārējās vēlēšanas, kurās piedalījās 1452 balstiesīgie, jeb 95,5% no visiem LNF dalībniekiem, kādu bij 50% no visiem peaugušiem latviešiem. Tās bij emigrācijā pirmās un līdz šim vienīgās vēlēšanas, kurās ar saviem sarakstiem izgāja arī politiskās partijas. — — — Visvairāk balsu — 1007 — dabūja LNF idejas ierosinātājs Andrejs Eglītis, kas kā faktiskais ģenerālsekretārs arī turpmāk bijis šīs organizācijas dvēsele. Lai gan LNF statūtos teikts, ka tā uzdevums panākt sadarbību starp dažādām grupām, šo mērķi neizdevās sasniegt. — — — (—Kā kraukļi man brāļi, krā krā—) — — — Otrās vēlēšanās vairs nepiedalījās sociāldemokrāti, bet trešās arī liberāļi nē. — — — (—Un strīdos uz Latvijas zārka sēd, krā krā-žā žā!—) — — — No dalībnieku iemaksām un ziedojumiem LNF ieņēmis 60.000 kronu, kas izlietotas dažādām politiskām akcijām, kultūras atbalstiem un informācijas literatūrai: publicētas 11 brošūras. Lielākais LNF sniegums cīņā par Latvijas atbrīvošanu ir 1940./41. g. deportēto saraksts These Names Accuse, kas bez ievada satur 547 foto kopijas ar aizvesto vārdiem un citām personālijām.

Lai cik nospiedošs ir Latvju Enciklopēdijas sausais stāsts, tas pierāda, ka pustrakās dzejnieka fantāzijas un liesmojošā sirds spēj izlauzties caur sīka prāta personīgo mūri. Diemžēl, šis sausais stāsts pierāda arī, ka sīki personīgais politikas aprēķins un sausais prāts spēj izdzēst ugunis, ko iededzinājušas degošas sirds liesmas.

— Ja cilvēkam pazūd pamati zem kājām, tad arī doma sāk šūpoties, — teica Kārlis Skalbe.

Domai ir sirds neprāta spārni ar skaidrā prāta pamatiem. Pērkonš spēž tikai tad, kad zibens saskaras ar zemi. Zibens ir neprātīgs kā sirds. Zeme ir gudra kā prāts. Zibenim likumu nav. Zeme — mūžīgais likums.

Bez savas zemes zem kājām, aizmirstas sakars starp sirdi un prātu.

Ne sausais prāts un karsta sirds gāž kalnus un izveido cilvēkam pasauli, kurā vērts ir dzīvot, bet — doma.

Pēc divu dienu staigāšanas uz ārzemnieku komisiju, pārvērtos par rakstnieku — ar ārkārtīgiem panākumiem. Gada laikā uzrakstīju grāmatu, vācu valodā, kas pelēkos, ietinamā papīra vākos glabājās Drotningholmas Teātra mūzeja bibliotēkā divos eksemplāros un — mūžam palika jauna. Zem nosaukuma „Der Opernkuenstler“, mana grāmata ir tik zinātniski samākslota un tik gaļlaicīga, ka neviens to mūžam nelasīs un neaizskārs. Ja arī papīrs nodzeltēs un burti izbālēs, mana grāmata būs — neaizskārta, jauna.

Mani rakstniecības panākumi nebija manā rakstniecības darbā, bet — idejā. Ārzemnieku komisijas vadītājā Hildingā Nordstoemā, pie pirmās satikšanās, atradu tik brīnišķīgu draugu, ka sāku dziedāt.

Neviens cilvēks lai nestāsta, ka zviedri ir nepieejami un auksti. Varētu uzskaitīt daudz neticāmas sirsnības pierādījumu no daudziem zviedriem, bet pietiks ar Nordstroemu.

Pēc gada Zviedrijas latviešu vidū un gada Karaliskās operas pagrabā, nebiju ne ārīgi, ne iekšīgi šarmants un tīkams. Pat bārdu negribējās dzīt, lai nebūtu jālūkojas spogulī. Arī runāt vairs nepratu ar cilvēkiem. Biju sarūdzis un rūgu. Man nebij Andreja Eglīša neprātīgo fantāziju un aizraušanos nereālos dzimtenes gaisos. Man bij divi dēli. Tie gribēja ēst.

Nepratu izskaidrot, kā iemantoju sirsnīgā Nordstroema draudzību. Dažās minūtēs viņš mani pārvērtā no putekļu sūcēja par oficiāli atzītu rakstnieku, ar noteiktu mēneša algu, un aicināja pusdienās. Kad pusdienas beidzās, ar visu ģimeni biju uzaicināts vakariņās. Ne tanī dienā, tas nebij iespējams. Intīmas vakariņas Zviedrijā ir apvaino-

jums viesim. Mājas mātes pienākums Zviedrijā ir pasniegt viesim ne tikai ēdamo, bet arī — sabiedrību. Lai mani ievestu sabiedrībā, Hildings Nordstroems bija saaicinājis divus dučus cilvēku, ar kuriem bij vērtīgi pazīties. Lai bērni nejustos lieki, arī pie viņu galda bij viesi — citi bērni.

Viesības latviešu un igauņu māksliniekiem Hildings Nordstroems sarīkoja bieži. Pat Ziemas svētku eglīte daudziem mirdzēja tikai viņa mājā. Teodora Reitera vadībā, ar latviešu - igauņu kori un lielu kliņģeri, izcēlām Nordstroemu no slimības gultas, viņa pēdējā dzimšanas dienā.

Hildinga Nordstroema sirsnība pret mani nebij izņēmums. Taču tas nemazināja manu uztraukumu pirmajās vakariņās, kad uz priekšnama paplātes atradu, ka man ir jāved mājas māte pie galda.

Vakariņu viesības Zviedrijā ir vecām, nelaužamām tradīcijām apvītas. To sajūt jau ienākot priekšnamā. Pirms došanās viesību telpās ik viesim vīrietim, no sudraba paplātes uz speciāla priekšistabas galdiņa, ir jāpiesavinās balta karte un jāuzina, kuŗa dāma jāved pie vakariņu galda. Mājas mātes galda biedram ir vissmagākais pienākumi — ir jāzin, ka jāiet pie galda kā pēdējam ar mājas māti zem rokas; ir jāzin, ka no galda ir jāceļas pirmam un mājas māte, zem rokas, jāizved otrā istabā. Otrā istabā, zem lielās griestu lampas, mājas māte ir jāapstādina un viņai jānoskūpst roka. Tas vēl nekas. It visi kungi, zem lampas, skūpst mājas mātes roku, bet dāmas roku paspiež un pasmaida. Vissmagākais pienākums ir galda runa. Nav izņēmumu, nav varas, kas spētu to grozīt. Galda etiķetes kodekss prasa, ka viesis, krēslā pa kreisi no mājas mātes, pie saldā ēdiena un salda vīna atkal piepildītās glāzes, isi bet asprātīgi — visu viesu vārdā — uzteic viesību rīkotājus un pateicas.

Uzrunai ir jābūt asprātīgai. Tas ir likums. Kad apsēdos pie galda, pa kreisi no Nordstroema kundzes, likums man samaitāja vakariņas. Pie aukstiem uzkožamiem izdzēru glāzīti šņabja. Ko lai saku? Kā varētu būt asprātīgs? Arī pie siltiem uzkožamiem, galda etiķete ļauj dzert vēl otru, ne vairāk, šņabja glāzi. Nedzēru. Man vajadzēja skaidru domu. Ko lai runāju? Varbūt, ka nedos saldo vīnu, tad

nebūs jārūnā. Vīns parādījās pie zivīm. Zināju — glābiņa nav. Zināju, ka tūdaļ runās mājastēvs un cildinās viesus, kas pirmo reizi ir viņa mājās. Patīkama tradīcija, kas svešu cilvēku svešā sabiedrībā padara par savu. Man tomēr nebij lāga dūša. Zināju, ka neies secen saldā vīna kauss pie saldēdiena. Būtu dzēris. Nedrīkstēja. Saldā vīna glāzi nedrīkstēja aizskart, pirms mājastēvs nav teicis sava vārda. Pēc viņa runas, vīns ir brīvs, bet arī tad tas jādzer pēc likuma. Vienam dzert nav ļauts. Ir jāizmeklē partneris pie galda, kaut galda attālākā galā, glāze jāpaceļ līdz otrai vestes pogai, jāpieskatas izmeklētā partnera acis un jāuzsauc — „Skoll, Fru Hendersen!“ — „Herre Sandstroem, skoll!“ Kad partneris glāzi pacēlis pie attiecīgās vietas uz krūtīm, tad vīns drīkst doties lūpu virzienā. Pēc padzeršanās, glāze atkal jānolaiž pie otras vestes pogas, jāpasmaida, jāpaklanās un tad drīkst ēst, bet uzmanīgi. — Būtu nelāga, ja nedzirdētu kādu skoll, kas nāk no tāienes pret tavām krūtīm. Ir pieklājīgi, ja vari uzdzert skoll ikkatrai dāmīai ap galdu, vēl labāk, ja arī kungus nepiemirst. Bet, Dieva dēļ, — ne mājas saimniekiem! Tās būtu — šausmas. Viesību saimniekiem jāatstāj pirmtiesības uzsaukt skoll! ik viesim. Cepeti no galda nenopems, pirms mājas tēvs un mājas māte, savukārt, nebūs ap — skoll-ojuši it visus viesus.

Pie Nordstroemiem, pirmo reizi, skollojos ļoti uzmanīgi, tomēr sirds sakāpa degošā saldējuma traukā, kad to pasniedza pie galda. Daudzkrāsainais saldējums bij apliets ar stipru rumu un dega ar zilganu liesmu. Man bij bail. Uz galda dega tikai sveces. Bij romantiski, bet — ne man. Ko lai saku? Ko lai runāju? Asprātību man nebij. Kaut varētu ko pateikt, kas nav banāls un naīvs!

Vīns ielija glāzēs. Ak, Dievs!

Viesi nebij vakartērpos. Bija labi, ka runājot nav jāceļas kājās. Sarunas aplūsa. Viss galds gaidīja uz mani. Ak Dievs, ko nu lai daru?

— Nepratu zviedriski, — sāku mullāties vācu valodā. — Vāciski nemāku izteikt, ko jūtu un ko jūt citi viesi. Latviešu valodu jūs nesapratīsiet, bet latviešu melodija, ceru, pateiks to, ko gribu. Atļaujiet dziedāt.

Dzelteni sārtā viņa glāzi uz galdauta ritinot, iespējami kļuva uzsāku — Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, aizdzen mani Kurzemē...

Likās, ka banāls neesmu, bet nevarēju iedomāties, cik labi biju trāpījis naglai uz galvas. Kad zem lampas, otrā istabā, noskūpstīju mājas mātes roku, man tūdaļ bij sarunāts simfonisks koncerts Oestersundā.

Caur Hildinga Nordstroema sirsnīgo draudzību, rūpēm un pazīšanos, radās daudz simfonisko koncertu visvisādās pilsētās, pat — Geteborgā. Stokholmā Nordstroemam jāpateicas par dažu radio programmu, kuŗu, kopā ar Teodoru Reiteri un viņa vadīto orķestri, varējām raidīt ētera viļņos.

Tiku dziedājis ar daudziem tik maziem orķestrīšiem, ka tie savas pilnskaņas uzlabošanai, koncertiem izsauca no Stokholmas ne tikai solistus, bet arī pusduci un vairāk rutinētu orķestrantu.

Pārsteidza vismazāko pilsētiņu interese par labu simfonisku mūziku. Ja dzīvē mūzika ne vienmēr bij pirmā svaiguma, ik miestīnā bij daži simfoniju kolekcionāri gramofonu platēs. Tie stundām ilgi spēlēja sev un viesiem. Viesi nebēga, bet nāca neaicināti.

Pārsteidza jau pirmais koncerts — Oestersundā, tālu kalnainā Jemtlandē, kur kalnu skarbajās klintīs dzīvo tikai troļļi un citi pasaku mānekļi. Lai visa mazās pilsētiņas mūzikāli aktīvā intelliģence piedalījās orķestrī bez izņēmumiem, no Stokholmas ar mani kopā atceļoja astoņi labākie Stokholmas simfonijas palīgi. Pēc koncerta bij vakariņas pie Oestersundas alus brūveŗa. Tika drusku ēsts un drusku dzerts, bez liekām ceremonijām un tradīcijām. Viesi nebīj aicināti viesībās, bet — noklausīties Benjāmiņa Britena, tik tikko Londonā publicēto, stīgu kvartetu. Neviens no Stokholmas mūziķiem Britena kvartetu vēl nepazīna. Jauno, ārkārtīgi grūto un, disharmoniju vismodernākos sabalansējumos, grūti saprotamo mūziku atskaņoja — vietējais alus brūveris, pasta priekšnieks, ārsts un aptieķnieks. Bij godīgi un uzcītīgi sastrādāts. Pārsteidza un patīka.

Tomēr no visiem koncertiem Zviedrijā, visspilgtākā un

skaidrākā atmiņā ir palicis simfoniskais koncerts Luleo Domas baznīcā, pie Ziemeļloka.

Maza pilsētiņa ir Luleo, bet — liela osta. Vasarās milzu krāni ceļ un gāž kuģos dzelzs rūdu vagonus. Dažos mēnešos tie paveic vairāk, ka citas ostas cauru gadu. Ziemās Luleo atpūšas. Ļaudis ir turīgi, bezrūpīgi un sirsnīgi. Ziemā viņi mīl mūziku. Uz vietējā orķestra mēģinājumiem sarodas vīri vilkādu kažokos un ziemeļbriežu zābākos ar vijolēm, trompetēm, bazūnēm un vēl lielākiem instrumentiem padusē.

Luleo guļ Somijas jūras līča ziemeļu galā, aiz cita līcīša, kas urbjas tik tālu pretim ziemeļpolam, ka pa sauszemi Luleo ir sasniedzama ne mazāk, kā divi reizes ziemeļlokam pārkāpjot. Bij ziemas nakts. Ziemeļloka neredzēju. Nevarēja saskatīt.

Bij nakts, kad iebraucu. Bij nakts, kad izbraucu. Bij dziļa nakts, kad sākās mēģinājumi un naktī notika koncerts. Dienas krēsla vāji atblāzmoja uz pusstundu. Bij auksts, bet to nejuta. Bij tumšs, bet arī to nejuta. Salna bij sausa un dzidra. Ziemeļblāzmas staros mirdzēja sudraba sarmā ietērpti koki kā fosforizējoši milzu gaismekļi.

Citu, lielāku telpu iztrūkuma dēļ, koncerts notika baltā baznīcā. Orķestris, kā iesvētamie bērni, sēdēja uz altāra. Koncertam bij reliģiskas svētsvinības noskaņa. Aplausu vietā, klausītāji vēdināja spoži zilas programmas un baltajā baznīcā, likās, viņoja zilo sniega pulkstenīšu klājs. Mirdzošās ziemeļu nakts skaidrība laužās caur baznīcas logiem kā sāpošās ilgas. Ziemeļu nakts bij tik skaidra, liela un varena, ka — sāpēja. Sajūsma bieži — sāp. Varbūt tāpēc, ka zini, ka sajūsma ir īsa.

Man, Luleo naktī, sāpēm bij arī gauži personīgs, ģimenes nepatikšanu piejaukums. Stundu, pirms mana tālā ceļa uz ziemeļloku, sieva bij salauzusi kāju.

Arī manai ģimenei bij piesitusies Zviedrijas latviešu lielākās daļas slimība — sūtīt paciņas uz Vāciju.

Paciņas bij jāsūta. Vācijā man bij iebēguši — māte, māsa, brālis un daudz citu labu draugu. Sievieši prot ciest vairāk par vīriešiem. Sievietes daudz nežēlojās un neprasiņa, bet no vīriešu vēstulēm varēja spriest, cik grūti, Vācijā bēguļojot, klājas arī dāmām. Vecs draugs, pie tam, bij sācis tērēt vairumā elektriskas baterijas, viņam profesionāli nepieciešamām vajadzībām. Pēckāra Vācijā elektriskās kabatas baterijas bij pieejamas tikai veikliem tirgotāju paveidiem, ne — godīgiem gara darbiniekiem. Zviedrijā baterijas bij, cik uziet. Vajadzēja tikai nopirkt. No Zviedrijas uz Vāciju drīkstēja izsūtīt it visu, tikai ne ieročus un, nezin kadēļ, ne — elektriskās kabatas baterijas. Bet mans draugs prasīja un atteikties nevarēju. Kas tās bij pa klapatām, — un ko tas maksāja? — kamēr mazās baterijas, pa desmit ik paciņā, paslēpās miltu kuliņos, cukura maisiņos, un tauku pikā! Bij svētki maniē zēniē, kad viņi noskatījās, kā vecāki blēdīja sainīšos nelegālas vērtības un sacentās blēdīgos izgudrojumos.

Bij jāsūta arī veļa un, ja pašam sen nebij jaunu kurpju, Vācijā kurpju bij vēl mazāk.

Tas satrieca karaliskā rakstnieka budžetu. Pat svētdienās pusdienas kļuva paliesas. Būtu bijis jāiet traukus mazgāt. Sieva neļāva. Savādā kārtā, viņa mani mīlēja vēl piecpadsmit gadus pēc kāzām. Strīdējās bieži, bet tik pat bieži arī mīlēja. Viņa uzvēla uz saviem trauslajiem sievietes pleciem manus pienākumus.

Arī pašu bērniē — viņa teica — vajagot apakšbiksīšu, kreklīņu un sviesta. Viņa sagādāšot.

Kamēr viņas veselīgais un spēcīgais pielaulātais draugs gatavojās rakstniecībai, un lasīja Karaliskā bibliotēkā daudz labu grāmatu, mana sieva sadabūja garas adatas un sāka bakstīt pelēku vatelīnu, samtā izšūtās zvēriņu ādās. Iznāca patikamas rotaļlietiņas, bet — ne kreklīņi un sviests.

Mana vecenīte sāka pazust naktīs no mājām. Teicās, vāķējot svešus bērnus, kamēr sveši vecāki uzdzīvojojot teātros un viesībās. Teicās... Ticēju, jo viņa aizgāja vakaros, ar garajām adatām un samta zvērādiņām padusē. Ticēju, jo pusdienas svētdienās neuzlabojās.

Bet paciņas uz Vāciju nevarēja nesūtīt. Vācijas D. P. nometnēs neesot nekā. Mums visa bij diezgan. Bij tikai jānopelna.

Ar savām nakts gaitām un zvēriņiem, starp kuņģiem daļumā izcēlās ēzeļi un pietupušies suņuki, mana cienītā kundze sev piesavinājās dažas mājas, kalnā aiz tramvaja sliedēm.

Kalns bij stāvs un augsts. Ar celtni tur vēl nevarēja uzbraukt. Bij jākāpj, kā Krimuldā, seši simti pakāpieni. Manas sievas kalnā, pakāpienu vidū, bij pastaigas ceļi un puķu dobes. Uz leju, sevišķi ziemā, gāja daudz ērtāk. Ja gadījās pakrist uz ledus, tad ķermenis veselīgi trīcēja pa apledojušām kāpnītēm slīdot un — tramvaja sliedes, kalna piekājē, bij tik pat kā sasniegtas. Cik tur nu vairs tālu līdz mūsu mājām! Savos kalna slīdējumos, mana cienīgā turēja kājas necienīgi augstu gaisā paceltas, un ar ziliem traipiem apskādēja tikai mīkstākas vietas.

Kāju viņa nesalauza ne kalnā kāpjot, ne no kalna slidinoties. Viņa bij iedomājusies, ka, pēc netīriem tīrības uzdevumiem kalna galā, viņai esot jāaprūpē arī pašai savi zēni. Tas netika samaksāts. Tāpēc viņa bij noģibusī, un uzvēlusies pati savām kāju potītēm ar smagi kaulainu knakšķi.

Bij labi izgudrots joks, taču pirms tālā ceļojuma mani neiepriecināja. Lai uzjautrinātos, atsaucu Finspongas smadzeņu speciālistu, Dr. med. Kārli Dolieti. Drusku viņš uzjautrināja, jo atsacījās no honorāra, bet —

— Salūzis ir, tas ir skaidrs. Nevaru tikai noteikt, cik gabalos. Jāved uz slimnīcu, — viņš teica un prieks par brīvo ārsta vizīti pazuda. Steigā bij jāizšķiras, vai braukt uz slimnīcu ar sievu, vai uz Luleo ar dziesmām. Slimnīca prasīja naudu, Luleo — solīja. Aizbraucu uz Ziemeļloku.

Skaidrajā Luleo naktī kremta izšķiršanās par tālo ceļojumu. Sirds sāpēja kā sāp ziemeļu ziemas nakts skaidrība.

Pēc daktera Dolieša aiziešanas, biju vēl paspējis pa tālrūni piezvanīt un uzvelt savas sievas salūzušo potīti

zviedru draugam — Bertilam Bjurlingam. Tas bij lāga vīrs, ne mazāk sirsnīgs kā Hildings Nordstroems, tikai daudz bagātāks. Viņa, pilij līdzīgā, vasarnīcā, aiz Lidingoe, mani zēni vasarās ēda dārza ogas un peldējās nedēļām ilgi. Viņš bij rūpnieks. Viņam bij daudz motorlaivu, auto, šoferi un maiga sieva, vārdā — Maiga.

Viņa sieva mūs tuvināja. Kad Jānis Ķepītis otru reizi apprecējās, Maiga Bjurlinga bij kļuvusi viņa svaine. Jānis Ķepītis to nezina vēl tagad, viņš palika Rīgā. Bet viņš bij bijis man draugs daudz koncertu ceļojumos, un, ja viņš Maigu nepazīna, es — pazinu.

Maiga un Bertils, ar daudzajiem auto, bij apsolijušies sievu man aizgādāt uz slimnīcu un salāpīt salauztos kaulus. Bet Luleo aukstā, skaidrā un tumsā mirdzošā nakts sāpēja tik un tā. Ziemeļblāzma šaudījās un sprēgāja simts vienpadsmit krāsās. Viņai līdzī sprēgāja ilgas un neziņa. Vai mana sieva guļ slimnīcā, jeb pacēlusi gaisos iegīpsēto kāju pati savā gultā? Ko dara mani puikas? Ko viņi ēd? Kā uzvedas?

Ziemeļu ziemas naktī rūpes par ģimeni ir asas un — sāp. Sāpētu arī tad, ja būtu zinājis, ka Maiga Bjurlinga no savas puspils ir pārvietojusies uz manām istabām Aspudenas strādnieku iecirknī, slauka putekļus un rūpējas par to, kas atrodas uz gāzes plīts.

Ka sāpes ir ziemeļu ziemas nakts sastāvdaļa, arī to uzzināju Luleo, pie Ziemeļloka.

Piedzīvojums bij savdabīgs, gandrīz — neticams.

Kad pēc koncerta baznīcas altārī, iznācu ziemeļblāzmu naktī un grasījos caur bērzu kristalla aleju doties mājup — pie mazās Ziemeļu pilsētiņas Latvijas konsula, mani apturēja eskimoss.

Eskimosus Zviedrijā sauc par — lapiem. Vārds lapi ir atvasināts no Laplandes. Eskimosi par šo vārdu dusmojas, un pie Ziemeļloka eskimosu nedrīkst nosaukt par — lapu. Eskimosi Laplandē ģērbjas vēl vienmēr krāsaini spožos tautas apģērbos — ziemeļbriežu ādas zābaki, za-

ļas drānas bikses, zils kamzolis ar zaļām, dzeltenām, sarkanām uzšuvēm galvā — apaļa micīte, ar lielu sarkanu pušķi eskimosa augšējam noslēgumam. Eskimosiem ir sava valoda, kuŗu neviens cits nesaprot.

Luleo eskimosu sapratu. Viņš runāja latviski. Viņa uzvārds bij — Bērziņš. Par viņu jau biju dzirdējis.

Kad ar pēdējo laivu no Kurzemes ieradās Ilgonis Šķipsna, Zviedrijā atradās arī viņa brālēns — Vilis Šķipsna. Vilis ar Bērziņu bij satikušies noslēgtās kuģa kravas telpās Briselē, izsēdējuši kopā Luleo cietumu un kopā gāzuši mežus ziemeļu naktī, aiz Ziemeļloka.

Vilis, kā zēns, bij nevaldāms un dzīvs. Ar trīspadsmit gadiem, viņš aizbēga no patēva mājas un kļuva par jūrnieku. Kad sākās karš, viņam bij gadu piecpadsmit. Viņš pazuda, neviens par viņu neko nezināja, līdz ar lielu kūku kasti padusē, to atradu savā dzīvoklītī Stokholmā. Pirms satikšanās ar Bērziņu, puisis bij redzējis modernā cilvēka priekus un daudz piedzīvojis.

— Kad Rotai uzvilka angļu karogu, — viņš stāstīja — Rotu atstāju. Uz istajiem angļu kuģiem maksāja vairāk. Kad divas reizes Atlantikā brangi izpeldējos un divas reiz, vācu torpēdas dēļ, pazaudēju zobu suku, man pietika no peldēšanās angļu sabiedrībā. Liverpūlē uzkāpu uz zviedru Princeses Kristīnes. Cerēju nokļūt Zviedrijā un atpūsties no kuģošanas. Princese pieturēja Briselē. Briselē bargi valdīja vācu aizmugure. Kuģi izkratīja, man atņēma visus papīrišus, lika sakravāties un iet līdzī. Solīja sūtīt uz mājām, pie saviem draugiem un sabiedrotiem. Vēl spēkā bij Staļina — Rībentropa draudzības līgums. Draugs draugu atbalstīja. Atkal pazaudēju zobu suku. Kravāšanās vietā, pāršļūcu pār bortu un ieniru Briselē. Papīru nebij, naudas vēl mazāk. Pilsētā kara stāvoklis, kratīšanas, kontroles un sargi visās malīnās. Diennakti noklejojais, jutu, ka jāpazūd. Devos uz rietumiem, kur citur? Pa ceļu iet nedrīkstēju. Gāju pa mežiem, klīdu pa laukiem, bēgu no cilvēkiem. Gribējās ēst. Pēc nedēļas nebij vairs spēka. Kādā mājiņā izsītu logu. Aiz loga bij maizes kukulis. Sacēlās knāda. Maizi nedaubūju. Ēdu zāli, koku mizas un jēlas, puzdzīvas varden.

Gribējās dzīvot un izkulties līdz Francijai. Francija bēga, fronte atkāpās ātrāk, nekā varēju pakustēt. Gāju dienām un naktīm, slēpos vīnogājos un kartupeļu lakstos, līdz iegāju vācu patruļā. Beidzot taču biju panācis fronti! Karavīri papīrus neprasīja — nav jau aizmugure! — viņiem biju viens no daudzajiem bēgļiem. Pabaņoja un ieteica atkāpties. Francijas karaspēks esot aiz mežiņa. Lai uzmanoties. Biju uzmanīgs — pametu likumu. Saulei lecot biju pie francūžiem. Kā akmens novēlās no sirds, bet — ko gan citu viņi varēja darīt — iebāza gūstekņu nometnes lazaretē. Biju vācu gūsteknis Francijā un sēdēju kurķī aiz Parīzes, dziedēju satūkušās kājas un gulēju trīs nedēļas negulēto miegu.

Francija sabruka, kaņš izbeidzās, vācieši mani izlaida no gūsta kā savējo, bet tad sāka trenkāt... Vienīgais glābiņš bij jūrā. Bēgu no žandarmiem, turējos pie armijas. Kareivji papīrus neprasa, bet paved ar auto un pabaņo, ja gribas ēst. Frontē to iemācījos. Nokļuvu Hāgā. Saprotais, mans ceļš bij uz ostu. Kādam tvaikonim bij zviedru krāsas. Vācu sardze pie reliņa. Ne domas, ka varētu uzkāpt. Vācietis pārbauda katru, kas nāk un iet. Stāvu, skatos, staigāju, gaidu, nevaru aiziet. Zviedrijas kuģis ir vienīgā cerība dzīvot. Pievakarē no kuģa nokāpj divi matroži. Zviedri. Sekoju, stāstu, lūdzos. Matroži nevarēja man palīdzēt, bet viens no viņiem paškielēja uz tumšu ielas stūri un piemiedza aci. Sēdēju tumsā un gaidīju. Zināju, ka tas ir muļķīgi, bet — gaidīju un sagaidīju. Vēl nebij ne pusnakts, mans šķielētājs atnāk un saka: — Pasteidzies, pudele palika pusē. Man jāiet atpakaļ. — Viņam kabatā divi papīri. Uz kuģa viņš man parāda tukšo krāvas bunkuru un saka: — Bet tā kā es tevi ne mūžam vairs neredzētu un tu mani nepazītu. — Roku būtu nobučojis, tik laimīgs biju. Nakti vēl iesviež kukuli maizes. Aizmīgu saldi kā bērns. Pamostos, dzirdu, atkal kāds grabinās ap lūku. Kautkas man smagi noveļas blakus. Tumšs, saredzēt nevar. Taustos. Mīksts. Kustas. Cilvēks. Tā iepazīnos ar Bērziņu.

Kad ar Bērziņu satikos Luleo naktī, par viņu zināju arī citus stāstus. Šis eskimoss man nebij svešinieks. Viņš nāca līdz pie Latvijas konsula. Kā ziemeļu zemes zieds,

tik krāsains, vakara tērpos ģērbto viesu vidū, viņš slīdēja spalvainos zābakos pa paklājiem greznajās telpās.

— Nedrīkstu žēloties, — stāstīja eskimoss Bērziņš — man iet ļoti labi. Pēc gadiem ilgas trenkāšanas, ir droša un mierīga sajūta. Pūrā saņēmu divi simti briežus, tagad to skaits jau tuvojas pie četri simtiem. Man ir jau četras teltis — četras mājas. Sieva maziņa, melna, bet — laba. Labāku negribētu. Dēls aug, ka prieks skatīties. Uz roņu medībām vēl līdzī nemit nevaru, bet tundrās briežu pulkus dzenājot, viņš ir labs palīgs. Žēloties nevaru. Ir pat kur papriecāties, ja eju uz rubeņiem, lapsām, caunām; pērn pat lielo, balto nogāzu. Lielo balto — tā mēs saucam ledus lāci. Nevaru žēloties, bet kautkas griež, griež krūtīs pušu, ja ilgāku laiku neredzi saules.

Kad izklīda konsula viesi, mēs palikām vieni. Viņa stāsts par satikšanos ar Vili un divu gadu trenkāšanu pirms tam, bij tik līdzīgs Viļa Šķipsnas piedzīvojumiem, ka stāsti man ir sajukuši. Es nebrīnētos, ja Viļa piedzīvojumos esmu atstāstījis kautko no Bērziņa dzirdēto.

No zviedru kuģa Hāgā, abi jūrnieki bij izcelti Luleo. Pusgadu, dokumentu trūkuma dēļ, nosēdējuši aiz restēm. Tad saņēmuši jaunus zāģus, cirvjus, lāpstas, ķīļus, vāles, slēpes, maizi divām nedēļām un dzelzceļa biļeti uz Kilvo. Kilvo mežsargs, pēc četrām stundām — slidināšanās uz slēpēm, abus puisus atstājis meža būdīnā un sniega kupenās.

— Bij grūti, — stāstīja agrākais jūrnieks — eskimoss. — Bez lāpstas eglei piekjūt nevarēja. Mazie zviedru zāģīši neklausīja. Kad egle nogāzās, bij atkal jāatrok. Sniegs, ka ne pakustēties. Un — galvenais — nezini kur cirst. Polārā naktī koki kustas. Redzi blūķi kreisā pusē, bet tikko tu pacel cirvi, tas pārgājis uz otru pusi. Pirms ciršanas ik koks jāaptausta, ja negribi velti mētāties un iezvelt sev pa kāju. Koki kustas un lēkā ziemeļblāzmai līdzī. Bij traks piedzīvojums, bet patika pēc cietuma un bēguļošanas pa kaŗa zemēm. Bij kāda burvība, kas — sāp. Mežs polārnaktī ir spocīgs. Ir savāda krēsļa. Krēsļā mirdz sarkanās un ieaļģanas acis. Ziemeļu mežos zvēri no cilvēkiem nebaidās. Liec kaut ar vāli pa galvu. Likām arī. Izgudrojām pat speciālu instrumentu — garā

egles kārtī piesējām smagāku akmeni un izmērījām kārts sasniedzamo atstatumu. Tikko kāda acs spīguļo tur, kur akmens spēj nokrist, pagrūd gaŗo kārti un — cepetis, vai kažoks ir rokā. Bij jāpasteidzas tikai ar nazi, lai apdullušais lopiņš neatžirgst. Sāka patikt. Uzcēlām pat gaļas žāvētavu. Žāvēts zaķis arī nav slikts. Sāka patikt. Pēc dienas darba pie kokiem, salnā ar sniegu nobertzā miesa dega no prieka. Būdā — karsta tēja, oglēs cepti kartupeļi, smaržīgs cepetis; ārā — kauc putenis, kauc vilki, kautkur vaid pūce jeb zvēra pārsteigts briedis, un mēs silti snaužam labklājībā. Silti, sāpīgi un — labi.

Bij tumšs, bet pulkstenis rādīja rītu. Bērziņa vilciens uz ziemeļiem gāja pirms manējā. Kilvo Norrbottens Kurier'ā lasījis, ka Luleo baznīcā skanēšot dažas latviešu dziesmas ar orķestri, Bērziņš bij tālu braucis. Tik pat ilgi atkal bij jāsēž vilcienā, lai nokļūtu pie savām slēpēm un ar slēpēm pie savām teltīm, briežiem un ģimenes. Gāju viņu pavadīt.

Sals koda vaigos. Bij ļoti auksts. Debesis sprēgāja. Zaļi, dzeltenī un sārti staru kūļi viņoņa viens otru dzenājot te augstu pie debess velves, te pie apvāršņa saplokot. Koki balti kā sudrabs aiz stikla.

— Sāp, griež krūtis pušu... — sacīja Bērziņš — vai jums arī tā neliekas? Bet kur būtu labāk? Vilis apprecēja tirgotāja meitu, mācās jūrskolā, būs zviedru kuģa kapteinis, bet vai viņš būs laimīgāks par mani? Viņš varbūt aizmirsīs ziemeļu naktīs, bet vai būs laimīgāks? Skaidro ziemeļnakšu sāpēs ir — ilgas. Ilgas dzen dzīvot. Es palikšu ziemeļos.

Man likās, ka saprotu eskimosu Bērziņu. Viņš nebija tik jauns kā Vilis un paguris bēguļot no cilvēku varmācībām. Latviski viņš runāja, latviski arī juta un tālu bija ceļojis, lai dzirdētu latviešu dziesmas. Bet Latvijas vairs nebija. It visur salst un sāp...

Aiz polārloka salna ir sausāka un sāpes — dzen dzīvot...

Karaliskā bibliotēkā darbs bija lielisks. Nebija jāpērk ne tinte, ne spalva. Pats karalis rūpējās par to. Papīru, ko aprakstīt, deva teātra mūzejs.

Vienīgi veco divriteni nedrīkstēju ņemt bibliotēkā līdzī, nedz piesliet pie nama sienas. Riteniem bij iekārtota, kūtsaugšas trepēm līdzīga, novietne pie ieejas durvīm. Ik trepju kāpslis bij dubultots, un saturēja savā spraugā priekšējo riteni, lai neapgāzas un stāv stāvus. Divriteņu bij tik daudz, ka mans vecītis reti atrada sev vietu. Savu divriteni atstāju uz ielas, ārpus Humlegordena, līdzīgā stilingītī. Citi, bagātākie ļaudis, divriteņus noslēdza ar aizkaņām atslēgām pret zagļiem. Man atslēgas nebij, manējo neviens negribēja zagt.

Darbs bibliotēkā bij tik labs, ka daži no igauņu kolēģām ieradās tikai algas dienās. Latvieši bij uzcītīgāki. Lai nāci, kad gribēji starp deviņiem un trim, tur bij Arturs Bērziņš un ļoti bieži, pat uzkrītoši bieži, viņš sēdēja iepretim savai kundzei Martai pie sestā galdiņa no priekšas, pie lielajiem logiem. Ja nezināji, kur viņš sēž, atrast Arturu Bērziņu nebij viegli. Plecus ierāvis, galvu nodūris, viņš slēpās aiz lielas kaudzes Latvju Dainu un Tautas pasakām. Viņš teicās pētam senlatviešu bērnu un kāzu paražas. Viņa pētījumi glabājas nākošām audzēm uz papīra. Drotningholmas Teātra mūzejā. Šo to tur tiku lasījis. Gudri, prātīgi un zinātniski raksti. Nav daudz interesantāki par manu „Opernkuenstler“. Taču tie nepaliks mūžīgi jauni kā mana grāmata. Kādreiz latvieši tos pētīs un izmēģinās apstrīdēt. Vēl grūtāk Bērziņu bij atrast tādās reizēs, kad viņš nepētīja ne kāzas, ne bēres. Tad viņš bij paslēpies vēl dziļāk aiz grāmatu sienas un rakstīja vēstules, jeb — Pazīstamās sejas. Esmu pārliecināts, kaut arī nebiju vairs klāt, ka arī viņa Jānis Jaunsudrabiņš pie šī galdiņa ir radies ar puskontrabandas jūtu piejaukumu, Drotningholmas teātra mūzeja algotā laikā. Grēks tas nav. Mūzejs lepojas ar viņa iespiesto grāmatu un manuskriptu. Mūzejs leposies arī ar — Ādolfu Alunānu latviešu teātrī.

No muguras Arturs Bērziņš izskatījās varens kā kalns ar ausīm — ne tik liels, kur krītot var kaklu nolauzt, bet tāds kalns, kur bērniem slidināties ragaviņās. No priekšas Arturs Bērziņš ir vēl varenāks. Īsts piebaldzēns.

Mans tēvs arī bij vecpiebaldzēns. Mans vecaistēvs bij tik pat liels kā Arturs Bērziņš. Ja pieskaita vēl Antonu Aus-

triņu, tad jātic baumām, ka augumā mazāki vecpiebaldzēni nav normāla parādība. Lielstāvu baumas nevar atspēkot ne pastrupais Kaudzīšu Reinis, ne mūzikāli trauslais Jānis Zālītis, ne Kārlis Skalbe. Kas viņiem pietrūka augumā, to viņi papildināja ar darbiem un kļuva īsti piebaldzēni.

Mans tēvs, kad bij vēl dzīvs un vingrs, allaž mēloja, ka vecpiebaldzēnu teiksmainais augums esot radies imperatora Napoleona Bonopartes ietekmē. Pa ceļam uz Maskavu, Napoleona grenadieriem tik briesmīgi iepatikušās Vecpiebalgas meičas, ka — pie Maskavas nonākot, Napoleonam vairs nebijis viņa labāko grenadieru, bet piebaldzēni pieņēmušies augumā. Teikai nav zinātnisku pamatu. To neaplicina ne vēsture, ne sakāmvārdi. To neaplicina arī Artura Bērziņa pētījumi par latviešu kāzu un bērņu paražām. To neaplicina pat Arturs Bērziņš ar lielo muguru.

Godīgam cilvēkam, kas maz pazīst teātri, Arturs Bērziņš var izlikties paradokšāls. Godīgi cilvēki domā, ka teātra ļaudis ākstās. Arturs Bērziņš ir bezgala vienkāršs, sirsniņš, un dabīgs. Man, kā negodīgam cilvēkam, kas visu mūžu pa vakariem krāsojis seju un nēsājis nelaikmetīgas drānas, Bērziņa vienkāršo dabīgumu gribas izskaidrot tieši caur to, ka arī viņš visu mūžu ir bijis aiz skatuves. Būt uz, jeb aiz skatuves ir viens un tas pats. Skatuve pieradina cilvēkam būt nesamākslotam. Jo lielāks ir skatuves mākslinieks, jo — vienkāršāks. Tikai tie aktieři, kas uz skatuves nokļuvuši kā mākslinieku vietas izpildītāji, sevi samākslo, lai apslēptu talanta trūkumu.

Arturs Bērziņš neizskatās un neizklausās tik vecs, bet — ar viņu kopā ir izaudzis, nobriedis un, diemžēl, uz laiku, archīvā aizgājis latviešu teātris. No pirmajiem mūsu mākslinieciskā teātra mēģinājumiem, viņš ir stāvējis aiz skatuves — domās, rakstos un valodās. Divpadsmit gadu no aizskatuves, viņš vadīja Nacionālā Teātra iekšējo un ārējo dzīvi kā direktors. Taču arī bez oficiāla amata, no šī gadu simta pirmajām dienām Artura Bērziņa domas, spalva un viņš pats ir bijuši aktīvi teātra dzīvē.

Artura Bērziņa uzturēšanās Karaliskā bibliotēkā, manu darba laiku padarīja bagātu. Ja zināji, kurā galdīnā ir iegrimis un paslēpies nobriedušais teātrālis, nebij grūtību viņu izcelt no grāmatu akas. Vajadzēja pieiet, noklepoties un pasacīt: — Sasmēķēsim. Lielais piebaldzēns tūdaļ piecēlās un nāca līdzī, kaut arī nesmēķēja. Es, turpretim, biju izaudzis jau par tik saindētu nikotīnistu, ka pirku cigaretes Mexico. Mexico tabaka bij melna un izplatīja nepatīkamu smaku. Viņai bij tāds spēks, ka pus-cigareti izkūpinot, stundas četras par smēķēšanu vairs nevarēja domāt. Ar Mexico paciņu pietika pusnedēļas. Mexico, pie tam, bij ļoti lēta. Mexico iespaidā, jo bieži gadījās, ka Arturu Bērziņu uz smēķēšanu izvilinot, neviens no mums nekūpēja.

Mēs sēdējām bibliotēkas nama priekšā, skatījāmies manis izkrāsoto holandiešu tulpju tūkstošos, baložos un vāverēs. Zvirbuļi bij bailīgi, bet vāveres un baloži ēda no rokas arī tad, kad Arturs Bērziņš runāja. Viņam bija lēna, mierīga un samtaina valoda. Viņš prata stāstīt. Viņam bija ko stāstīt.

Ja lija lietus jeb sala, mēs stāvējām galvenās ieejas priekšnamā, aiz stūrainām kolonnām, pie lielā loga. Logs bija augsts. Pat Arturam Bērziņam bij jāpaceļ elkoņi, lai atmestos uz platās palodzes. Daudz sviestmaižu tur ir apēsts gada laikā, daudz stāstu dzirdēts.

Ar augsto bibliotēkas priekšnama logu, atmiņās, ir saistījušās pat tādas lietas, ko Arturs Bērziņš — tā viņš apgalvo — nekad nav stāstījis.

Esmu ticējis un ticu Arturam Bērziņam, bet ko varu darīt, ka pie Zviedrijas karaliskās bibliotēkas galvenās ieejas kreisā stūra lielā loga redzu Edvartu Virzu karājāmajies Kārlim Jēkabsonam pie izstieptas rokas?

Kārlis Jēkabsons, kā katram zināms, bij dzejnieks — apaļš, liels un ģeniāls. Kas neatzina viņa ģēniju, bij viņa ienaidnieks. Kārlis Jēkabsons bij straujš. Tikai liktenis spēja viņu savaldīt.

Arī pielādētās pistoles ir — liktenis. Artura Bērziņa miermīlība un Kārļa Jēkabsona nemiers reiz nonācis līdz divkaujai ar pielādētām pistolēm. Es uzsveru — līdz, jo divkauja nav notikusi. Arturs Bērziņš un viņa

sekundanti aizbraukuši ormanī uz Torņakalna priedēm, līdz bijušas arī divas pistoles no Interim teātra rekvizītu krājumiem. Torņakalna priedēs staigājuši arī divkaujas ierosinātāja sekundanti, bet varonīgais dzejnieks, kas savu godu bij gribējis nomazgāt ar Bērziņa asinīm, nav ieradies. Straujās dusmas bij aprimušas divās negulētās naktīs un nelietīgās baumās, ka teātrālais Arturs esot meistars teātra pistoļu lietošanā.

Kad Antons Austrīņš apvainojis Kārli Jēkabsonu, Jēkabsons negribējis atlikt savas dusmas līdz Torņakalna priedēm, bet atvāzis roku, lai divkauja izšķirtos bez pistolēm, uz vietas. Austrīņš bij vecpiebaldzēns — no lielā kalibra, ne mazāks par Bērziņu un manu veco tēvu. Edvartam Virzam kļuvis Kārļa Jēkabsona žēl. Antons Austrīņš to spētu samalt putekļos. Ir iespējams, ka kaislās mīlas dzejnieks, aiz tīri aistētiskām jūtām nav gribējis piedzīvot kaušanos. Lielais dzejnieks Edvarts Virza, kā zinams, bij izredzēti mazs no auguma. Viņš ieķēries Kārlim Jēkabsonam paceltā rokā un palicis karājoties gaisā. Lai atkratītos no rokai palīpušā mazuļa, lielais Kārlis griezies ap savu asi un Virza lidojis pa gaisu kā apļa šūpolēs ieķēries. Edvarta Virzas lidojošās kājas apgāzušas puķu vāzi, bet Virza nav atlaidies, Jēkabsons griezies. Kad mīlas dzejnieka pēdas — Virza toreiz vēl nedzejojis varoņu poēmas — apsviedušas arī no Kazarova pagrabīņa atnesto, Kaukaza vīna pudeli un gārdais vīns burbuļojis no pudeles kakla kā iznīcības dziesma, Kārlis Jēkabsons viņa burbuļošanā atkal sadzirdējis likteni un nomierinājies. Edvarts Virza sasniedzis zemi un atlaidies. Plūstošais vīns ienesis mieru un saskaņu.

Ticu Arturam Bērziņam, ja viņš tā saka, ka tas šo stāstu man nav stāstījis. Bet ko varu darīt? Kā televīzijā, redzu pie Karaliskās bibliotēkas loga Kārli Jēkabsonu griežamies, un Edvartu Virzu lidojam.

Vai to būtu stāstījis prof. Bokalders, kas dažreiz iegriezās pie augstās palodzes ar lielo Bērziņu parunāties? Nevarētu būt. Arī Jānis Grīns un Mārtiņš Ziverts ir kavējušies — bibliotēkā, pa kreisi no ieejas. Par Mārtiņu nerunājot, pat Jānis Grīns bij jauns un mazs, kad Jē-

kabsons bij ģēnijs. Nav iespējams, ka kāds no viņiem to būtu piedzīvojis. Pats arī izgudrojis neesmu. Nevarētu.

Šo notikumu, droši vien, esmu dzirdējis daudz agrāk — varbūt no Antona Austriņa?

Artura Bērziņa stāsti bij saistīti ar laikmetu, kad valdīja Alunāns, Fallijs, Jēkabsons un modās Akurāters, Skalbe, Virza. Artura Bērziņa klātienē, Karaliskās bibliotēkas priekšnamā esmu šo laikmetu vistuvāk izjutis, sapratis un viņā iedzīvojies. Ir iespējams, ka sen dzirdētu notikumu atmiņu šūniņas, caur zemapziņas radio viļņiem, ir pārnesušas no Rīgas uz Stokholmu.

Karaliskā bibliotēkā laiks aizritēja tālu atpakaļ...

Uz bibliotēku biju paņēmis līdzī lielāku sainīti ar miltiem, auzu pārslām — ļoti ieteicamas elektrisko kabatas bateriju paslēpšanai, — cukuru, kafiju, taukiem un kurpēm. Bij sainīšu sūtīšanas dienas. Ja sainīšus sūtīja uz izsalkušo vācu zemi pa pastu, tie iznāca dārgāki un nepienāca galā. Ja gadījās, ka pienāca, kur sūtīts, pa ceļam sainīšos bij pazudusi kafija un citas vērtības.

Noslēpumiem izbeidzoties, no Zviedru — Latviešu Palīdzības Komitejas izstājās zviedri un Komiteja pazudēja Kungs gatan istabiņas.

Pēc divdesmit divām sēdēm, ko neatlaidīgi sasauca, mierināja un vadīja sūtnis Voldemārs Salnais, ap Komiteju iestājās miers. Starp apolī — un polī — tiskiem naida spārniem radās sadarbība uz paritātes pamatiem, prof. J. Bokaldera vadībā.

Piedzima tīra un skaidra — Latviešu Palīdzības Komiteja. No Kungs gatan apspļaudītā dzīvoklīša, jaunā komiteja pārcēlās uz ceturto stāvu lētākas īres namā. Miers un skaidrība neieilga. Kaut Kārlis Skalbe bij aizgājis un arī es izvairījos no sabiedriskās līdzdalības, polī — un apolī — tiķi saplēsās, bez mūsu atbalsta un iekļaušanās. Bij garlaicīgi saprasties. Daudz jautrāk bij — bārties. Pēkšņi un negaidīti, no komitejas aizgāja apolītiķu labais spārns. Jaunā komiteja nonāca vecu

politiķu rokās, ar profesionālo Saeimas deputātu un profesionālo politiķi, Jāni Breikšu, pie stūres.

Vecajiem politiķiem bij piedzīvojumi un sakari. Ar sabiedroto okupācijas armijas atbalstu un Vācijā esošo amata brāļu līdzdalību, viņi noorganizēja masveidīgu paciņu sūtīšanu, ar droši garantētu nonākšanu adresātu rokās. Politiķu atrasto ceļu un viņu uzcelto piegādes tīklu, ar prieku akceptēja arī apolitiķi. Iepriekš izziņotās dienās, kas drīzi vien iemantoja sainīšu dienu nosaukumu, Stokholmā saplūda sainīšu kalni trīs vietās — YMCA, Apvienībā un Komitejā. Sainīši sagūla lielās koka kastēs, un, viens otru netraucējot, peldēja pār jūru uz Libeku un tālāk.

Kamēr lasīju, izrakstīju un citādos ceļos gatavojos savas garlaicīgās grāmatas rakstīšanai, mans līdzatnes-tais sainītis gulēja Karaliskās bibliotēkas ģērbtuvē, zem manas cepures. Kad beidzās archīvu likumā paredzētais darba laiks, sainīti atkal piesēju ritenim pakaļā un divripoju uz Komiteju.

Apvienība bij tuvāk, bet tur bij tāds caurvējš, ka varēja mani ar visu sainīti izpūst no telpām. Smagas replikas bira aiz manas muguras, ja ierados Apvienībā, lai Latvju Vārda redakcijā parunātos ar Andreju Eglīti, Veroniku Strēlerti jeb kādu citu dāmu no ZLM kopas. Sainīša dēļ bij patīkamāk uzņemties garāku ceļu, bez asi domātām replikām.

Ar veco riteni līdz komitejas ceturtnam stāvam netiku. Mani ievilka pagrabā.

Mārtiņš Ziverts bij atlocījis piedurknes, sita naglas, sēja virves un stumdīja un cilāja milzīgas koka kastes. Jānis Breikšs, kā komitejas vadītājs, uzturēja sakarus starp pagrabu un ceturto stāvu. Ar katru viņa parādī-šanos pagrabā, pagrabā nobrauca arī pāris desmiti lielāku un mazāku sainīšu. Komitejas priekšsēdim bij slapja piere un pilnas rokas. Pieri viņš noslaucīja ik reizes, kad daudz dažādu jaunavu no viņa rokām bij izņemušas dažus sainīšus, bet pārējos viņš bij nosviedis pie lielajām kastēm.

— Ko stāvi un vēro, — man uzsauca šleieru Dagnija.

— Redzi, vienam cilvēkam lielās kastes ir smagas. Palīdzī Mārtiņam. Celiet uz auto. Būs vieta jaunām.

Ar steigu nokaunējies, iebāzu savu nesamo pustukšā kastes stūrī un gāju pie Mārtiņa. Viņš neteica ne vārda, bet ar žestiem deva rīkojumus, kur jāpieķer, kas jāpaceļ un kur mūsu kopīgais nesums jāuzveļ. Kad viens auto bij piepildīts, Mārtiņš man atļāva iesist dažas naglas, bet pie virvju apsiešanas mani nepielaida. Kastes bij smagas. Apsienot, tās bij jāveļ un jācilā. Pie smagā darba teātra rakstnieks bij atradis savu piepildījumu. Šeit nebij alga bez darba, kā operas bēniņos, bet darbs bez algas. Tas viņam imponēja, Viņš bij tik vājš un stiegrains, ka nesvīda. Neelsoja arī, kā viņa nesena is amata brālis no operas.

Pēc otrā smagā auto piekraušanas, pieteicos ieņemt komitejas priekšsēža vietu. Jānis Breikšs par to bij ļoti laimīgs. Viņš dzīvoja vēl Upsalā un, nododot man savu darbu, viņam pamodās izredzes, kopā ar dēlu Jāni, pirms pusnakts ierasties mājās uz pusdienām. Drīz sapratu, cik grūti ir vadīt Palīdzības Komiteju. Opozīciju nejutu, bet neatlaidīgi, pilnām rokām staigājot, drīz sajutu palīdzības smagumu.

Gribējās atsēsties. Pagrabā sēdēt nevarēja. Tur visi kustējās un traucās. Apsēdos Komitejas augstienē. Skatījos, ar kādu uzmanību Jānis Kārklīņš kārtoja pavadvēstules kastēm uz Libeku. Ar sīku, ortografiski skaidru rok rakstu, viņš rakstīja adreses un daudz citu lietu gaŗos pavadrakstos.

Jānis Kārklīņš bij ļoti pārvērties, iekām mēs bijām redzējušies pēdējo reizi. „Reiz viņa priekšā visa Roma drebēja“ — man iešāvās prātā Mildas Brechmanes-Štengeles dziedājums Toskā. Tagad klusā, sirsnīgā un sirmā vīra priekšā reiz drebēja visi Rīgas teātri. Kā lepnās avīzītes Jaunākās Ziņas galvenais redaktors un mākslas kritikas nodaļas vadītājs, viņš pašapzināti bij izlietojis savu iespaidu un populārā laikraksta varu, pat teātru iekšējā dzīvē. Starplaikā Jānis Kārklīņš daudz bij pārdzīvojis. Bez smagāka pārdzīvojuma nevarēja paiet secen laiki, kad lielā laikraksta izdevēji atraidīja viņa pārbaudīto uzticību un viņa atbildīgo darbu nodeva

Pēteram Blauam, paviršam un stipri nenosvērtam vīriņam, ar krāsotām ūsiņām. Pēteris Blaus bij aizsargu bataljona komandieris un viņa intīmie sakari ar autoritāro Latvijas valdību, laikraksta veikalēm noderēja vairāk kā rūdītā redaktora uzticība. Vēlāk Pēteris Blaus atšķetinājās par vecu pagrīdes komunistu, kas savus pienākumus aizsargos un draudzību ar valdību bij piemējis ar spiegošanu. Ar Pēteri Blauu esmu sēdējis uz viena skolas sola. No bērnu dienām, viņš bij divkosīgs. Rutinētais redaktors nevarēja nesajust plaisu cilvēkos, kas viņa uzticību apmainīja pret apslēptu nodevību. Vajadzēja būt ļoti smagam, dziļam pārdzīvojumam.

Sēdot Komitejā Jānim Kārklīnam blakus un skatoties, cik uzmanīgi viņš velk savu rakstu, man gribējās pateikt kaut ko ļoti sirsnīgu un labu. Pēdējo reizi tiekoties, mēs smāgi bijām cīnījušies viens pret otru. Viņš mani bija uzvarējis, ar pasmagām sekām manā zaudējumā. Arī tad viņu bieži biju redzējis rakstam. Viņa raksts, kas citiem sāpēja un kaitēja, skrēja daudz straujāk un nepdomātāk uz papīra, kā kaligrafiskas adreses un citas nesvarīgas ziņas. Biju lasījis, Jāņa Kārklīņa starplaikā uzrakstītās Kristus leģendas un Leģendāro Palestīnu. Zināju, ka viņš ir ļoti pārvērties pats savā būtībā un Aplis pār krustu dzejoļos pierādīja, ka viņš sev meklē jaunu, reliģisku pasaules attaisnojumu un uzskatu. Daži cilvēki nodzīvo divas, pilnīgi pretējas dzīves. Jānis Kārklīņš Komitejā nebija tas pats, ko pazinu Rīgā. Skatījos uz viņa kuplo, balto galvu un gribēju pateikt ko ļoti sirsnīgu. Nemācēju atrast piemērotus vārdus.

Neko nepateicis, sagraabināju pilnu celtni jaunu saiņu un nobraucu pagrabā.

Visi saiņi un sainīši vēl nebija novesti un sanagloti kastēs, kad Mārtiņš Zīverts man atļāva iet mājās. Bij ļoti vēls, un Mārtiņš palika pagrabā viens pats.

Smagais darbs viņu saistīja ar piepūli un ideju. Neilgi pēc šī vakara, Mārtiņš Zīverts atstāja stacijas ratīņus, baltās guļamvāģu gultas un atkal kļuva par Zviedrijas valsts archivāru. Kā „atkal archivāram“, viņa darba uzdevums vairs nebija sēdēt bez darba, nedz klausīties kaislo Tristānu un Izoldi, bet — naglot, siet, saiņot un

novest uz kuģi, ar sirsniību un mīlestību pieblīvētas, smagas kastes.

Kad ierunājos, lai arī viņš parunā ar Hildingu Nordstoemu par rakstniecības darbiem Karaliskā bibliotēkā, Mārtiņš Zīverts noskaitās un apvainojās. Sāku šaubīties, vai viņš maz ir tik prātīgs, kā agrāk domāju. Viņa sirds neatļāva rakstīt dzīvas teātra spēles, kā puskontrabandu, ar ciešu mēnešalgu...

Kā rakstnieks, kas — par noteiktu mēnešalgu, lasa Karaliskā bibliotēkā un ar lasīšanu — par noteiktu mēnešalgu, gatavojas uzrakstīt grāmatu, vēl divi reizes aizbraucu uz Ekšjoe un pa smiltīm aizstaigāju uz Raenneslett internēto kaņavīru nometni.

Pirmajā reizē dziedāju, ar latvju kaņavīriem, Lūgšanu Alfreda Kalniņa kantātē Tēvijai. Ērģeļu vietā, Jānis Presņikovs spēlēja klavieres un, pie klavierēm sēžot, vadīja kori. Klausītāju bij tik pat daudz, kā Jāņu dienas koncertā un klavieres bij iznestas pie dzelonžoga.

Kad otru reizi pa smilšaino ceļu, caur ziedošiem viršiem, aizstaigāju uz Raenneslett barakām, pie ieejas vārtiem sargam bij šautene pār plecu un viņš atsacījās ar mani runāt. Nometnē netiku. Augstajam dzelonžogam bij radies drusku zemāks, bet daudz biezāks dzelonstieplu papildinājums uz jauniem sētas mietiņiem. Tam cauri izlīst nevarēja. Saskatījāmies, sakliedzāmies ar Presņikovu un citiem virsniekiem, pasmējāmies — skaļi, lai viens otru sadzirdētu — ar kareivjiem, un man bij jādodas atpakaļ uz staciju.

Gribēju braukt vēl reizi, bet arī Stokholmā neizsniedza atļaujas. Kaut kas bij apmiglojies, bij savilkušies kaut kādi mākoņi.

„Palīdziet, lūdzu, kā spējiet. Mūsu zēnus nelaiž vairs mežu darbos“ — man rakstīja latviešu kaņavīru komandieris. „Visi mūsu zēni ir ļoti jauni un bezdarbībā izvirst. Darbs viņiem ir nepieciešams. No šejienes nezinu, kurp griezties. Lūdzu, palīdziet.“

Stokholmā sāka kļīst valodas, ka Padomju Krievija esot pieprasījusi Zviedrijas valdībai mūsu zēnu izdošanu. Līdz internētajiem kaņavīriem valodas nenonāca. Ja no-

nāktu, viņi neticētu. Zviedrija bij brīva zeme, viņi to zināja. Zviedrija bij demokratiska karaļvalsts. Demokrātijai nevarēja būt sakaru ar komunistu diktatūru un asinskārs patvaldnieks nevarēja neko pieprasīt likumīgam karalim. Kaut nelūgti, bet viņi bij karaļa viesi. Karaļvalsts viņus bij paslēpusi, glābusi no čekistu lodes un baroja kā viesus, pat — algu maksāja. Viņi nebūtu ticējuši. Zviedrija bij lepna uz savu neitralitāti un lepojās, ka daudz politisku bēgļu meklē patvērumu un atrod brīvību karaļa aizsardzībā.

Dubultais dzeloņžogs izsauca vienīgi bailes no garlaicīgas bezdarbības.

„Mēs esam 15. divīzijas 1. artilērijas pulka atlikums — 20 virsnieki, 29 instruktori un 79 kareivji“ — savā vēstulē, kas man ir uzglabājusies un allaž uzglabāsies, turpināja internēto bēgļu vecākais virsnieks. — „Neviens no mūsu kareivjiem kaujās nav piedalījies. Visi viņi bij starp 1400 jaunekļiem, kas pagājušā gada oktobrī tika atsūtīti uz Josephstadti, Čehijā, apmācībai. Josephstadtē bij artilēristu skola. 17. decembrī mēs tikām nosūtīti uz Truppenuebungplatz West Preiz, pie Sophienvaldes. Sophienvaldē saņēmām gandrīz pilnīgu artilērijas apbruņojumu.

12. janvārī sākās krievu lieluzbrukums, bet mūsu grupu kaujās neiesaistīja. 17. janvārī uz fronti izsauca tikai vistrucīgāki ietērpto un neapbruņoto 15. divīzijas daļu. Pārējie palikām Sophienvaldē, zem majora Baltakmeņa komandas. Vēlāk komandu no majora Baltakmeņa pārņēma pulkvežleitnants Rēbergs. Frontei tuvojoties, mūs atbrūvoja, atņēma visus lielgabalus un zirgus. 17. februārī atkāpdamies uz Dancīgu. Pie Dancīgas mums atņēma arī rokas ieročus un lika rakt grāvjus. 18. martā man uzdeva artilērijas pulka atlikuma vadību. Bijām 200 vīru, bez štāba baterijas. Pulkvežleitnants Rēbergs ar štāba bateriju palika mežā, pie Heubūdes. Viņus ielencia, bet plkv.-lt. Rēbergs izlauzās un 27. martā deva man atļauju izvest man padoto daļu uz Vāciju. Dancīgā notika cīņas, un mūsu novietne atradās zem pastāvīgas krievu bumbu metēju un artilērijas uguns. Vislas grīvā, Weichelmuende, sameklēju Latvijas upes tvaikoni —

Potrimps, un velkoni — Alnis. Kuģišus glabāju kā acu raugu. Kaujās mūs nesūtīja. Mūs pazemoja ar nevajadzīgu grāvju rakšanu. 5. maijā nolēmu dezertēt. Kas gribēja, brauca man līdzi. Pa ceļam apstājāmie Bornholmas salā, Dānijā. Patvērumu mums neliedza, bet Zviedrija izlikās drošāka. Zviedrijā, Ystades ostā, ieradāmie 8. maijā plkst. 10.30 no Bornholmas, Dānijā. Mēs neieradāmie kā karavīri, bet — bēgļi.

Lūdzu, palīdziet. Nezinu, kurp griezties. Ja mūs nevar atzīt par civīlpilsoņiem, tad, palīdziet, lai mums atkal atjauno mežu darbus. Mūsu zēni bez darba iet bojā.“

Kad ar artilērijas komandiera vēstuli aizgāju pie Jāņa Breikša uz Palīdzības komiteju, vēstuli neparādīju. Nebūtu bijis nekādas nozīmes.

Breikša istabā bij mācītājs Jānis Teriņš, Bruno Kalniņš un — kluss, nospiedošs satraukums. Bruno Kalniņš bij satīcis ar savu partijas biedri un Zviedrijas ārlietu ministri, Undēnu. Undēns Kalniņam bij paziņojis, ka Zviedrijas valdība esot nolēmusi izpildīt Padomju Krievijas pieprasījumu un, sakarā ar kautkādu iepriekš parakstītu vienošanos, izdot Krievijai Zviedrijā internētos karavīrus.

Bruno Kalniņš bij kluss un nospiests. Viņš sēdēja pie tālruņa. Manā klātbūtnē, viņš tālrunī norunāja trīs satikšanās. Viņš bij pārliecināts, ka Zviedrijas Sociāldemokratu partijas vadība ir spējīga iespaidot un atcelt sociāldemokratiskās valdības lēmumu. Viņš aizsteidzās, lai satiktos ar Zviedrijas sociāldemokratu vadoņiem, kas bij viesojušies viņa tēva mājās, Rīgā un skaitījās viņa ģimenes draugi.

Jānis Teriņš palika sēžam. Viņš ir liels augumā, plecīgs un spēcīgs, bet tagad izskatījās vārgs, sarāvies un salicis vecā koka krēslā. Mācītājs Teriņš bij ieradies Komitejā no kara ministrijas. Pēc vairāku dienu veltas staigāšanas, viņš beidzot bij saņēmis atļauju noturēt luterāņu dievkalpojumu internētiem karavīriem. Raenneslett nometnē.

— Bet man aizliedza ikkatru privātu sarunu, — viņš stāstīja. — Sardze mani ievēdīšot dievkalpojuma sagatavotās telpās un sargu pavadībā dievkalpojums man arī jāatstāj. Man bij jāapsolās nesarunāties ne ar vienu cīl-

vēku. Nedrīkstu pat atbildēt, ja kāds mani uzrunā. Ko lai dara? Viņiem ir jāzin, kas viņus sagaida...

Neatceros vairs, vai ļauno vēsti karavīriem mācītājs Jānis Teriņš bij iepinis sprediķi, jeb sirsnīgā māsa Marta Lamberte, slimniekus apmeklējot, bij ienesusi slepenu vēstulīti. Ir labāk — neatcerēties!

Internētie karavīri nesabruka. Zviedrijas karaļvalsts patvērumā, sajūtot čekista pistoles stobru pie pakauša, karavīri uzsāka cīņu. Bij jāizcīna ne vien kailā dzīvība, bet — ticība demokratijai, ticība brīvībai un ticība neitrālai karaļvalstij Citu ieroču cīņai nebij, kā apdraudētā dzīvība un veselība. Pēc īsas apspriedes, viņi nolēma mest cīņā pret krievu varmācību un zviedru neitralitātes nejēdzību savas kailās miesas. Divdesmit otrā novembrī internētie baltiešu karavīri uzsāka bada streiku.

Bada streiks skaļi atbalsojās visā pasaulē. Pasaule neuztraucās. Pasaule gardi ēda bagātas vakariņas, iekoda — lanču un, pa starpām, painteresējās, kā izbeigsies neparastais mačs — kailas dzīvības un sirds pret neitrāli aukstu prātu. Pasaule zināja, ka karām izbeidzoties, Zviedrijas rūpniecībai ir ļoti svarīgs Padomju Krievijas tirgus.

Ekšjoe pilsētiņa mūsu zēnus bij iemīļojusi un nesaprata neitralitātes vērtību. Ekšjoe iedzīvotāji noklāja Raenneslett dzelonstieples ar ziediem un lielos protesta gājienos, skaļi pieprasot brīvību neēdošiem, staigāja diendienā ap dzeloņu žogu. Ekšjoe iedzīvotāju demonstrācijas kļuva tik uzbāzīgas, ka demokratiskā sociālistu valdība ar steigu uzcēla trešo dzelonstieplu kārtu ap novārgstošo bada cīņas kaujas lauku.

Zviedru brīvības jēdzienam neparastais ministru kabineta lēmums — pārdot verdzībā un bendēm nevainīgus cilvēkus, kas ticējuši neitralitātei un neitrālā karaļvalstī meklējuši patvērumu — satrauca arī pārējās Zviedrijas pilsētas. Protesta un simpātiju demonstrācijas notika Geteborgā, Lundā, Upsalā, taču lielā Stokholma bij tik ļoti sašutusi, ka negulēja. Dārzos bij ugunskuri, kur pulcējās valdības morāles apkaunoti pilsoņi, laukumos — sapulces, ielu stūpos — skaļi mītiņi. No runāšanas aizsmacis, no skriešanas sasvīdis, it visur viņu vidū bij redzams Arveds Norrēns — no YMCA. Ar degošām lāpām, dziedot

Zviedrijas dziesmas, ļaudis no visām Stokholmas malām devās lielā nakts gājienā uz karaļpili, ar lūgumu glābt baltiešu dzīvības un Zviedrijas godu.

Skandāls bij nepatīkams. No ielas, skandāls ielauzās Parlamentā. Skandalozī asās kļuva Parlamenta sēdes. Pat ministru kabinetā radās nesaskaņas. Apkaunējās pat armija. No armijas, aiz kauna, sāka izstāties virsnieki. Lai nesagrautu armijas morāli, gudrā Zviedrijas valdība, ar steigu, nodeva kara gūstekņu apsardzību policijai. Zviedrijas armija atkāpās no bada cietējiem.

Pat vesela Mexico cigarete nespēja izsaukt riebšanu pret smēķi. Daudz riebīgākas sajūtas bij pasaulē. Ar Arturu Bērziņu stāvējām pie lielā loga. Smēķēju un viebos. Viņš bij saviebies bez dūma.

— Šorīt aizbrauca prāvests K. Vilnis. Viņam esot atļauts noturēt katoļu dievkalpojumu, — stāstīja vecais teātrālis. Šoreiz viņš teātra direktoru nepavisam neatgādināja. Lielie pleci bij ierāvušies un pelēko matu rota izspūrusi, kā nesukāta. — Nu, redzēs, ko viņš pstāstīs...

Aiz loga lija. Lēns, bet nemitīgs lietus. Caur lietu satrauktiem soļiem gāja kāds ubags — mazā, franču parauga beretē, pelēks, salijis un — bāls. Viņa gaita bij nospiesta, tomēr inteliģenta. Viņš nāca uz bibliotēku. Bij inteliģents cilvēks, zināja, ka bibliotēkā ikkatrs klaidonis var sasildīties un nogaidīt lietus pāriešanu. Pazinu viņu tikai tad, kad viņš jau kāpa pa platajām bibliotēkas kāpnēm. Saskatījāmies ar Arturu Bērziņu. Būtu jāpasmaida, bet smieكلي nenāca. Pasteidzos, un atvēru lielās durvis — Mārtiņam Zivertam.

Viņš nopurināja no beretes lieko ūdeni, izbrauca ar delnu caur matiem un sāka runāt.

— Viņiem ir jābēg. Mums jāsavāc privātas drēbes. Šonakt ar auto aizvedīs. Tepfers apsoliņa. Dari, ko vari.

Mārtiņš Ziverts paskatījās man acīs un grasījās atkal aiziet.

— Pagaidi, — viņu apturēju. — Kur savākt drēbes?

— Viena alga, — viņš atbildēja. — Pie tevis, pie manis.

Mums vajag simts četrdesmit sešus vīriešu gērbus. Tas ir galvenais. Šovakar.

Mārtiņš aizgāja. Darba laiku aizmirsis, viņam tūdaļ sekoja Arturs Bērziņš. Liels, vecajā mēteli vēl vairāk salicis, viņš steigā aizsoļoja pa pielijušo asfaltu.

Es devos pie tālruņa. Lietus laikā tālrunis ir nesamaksājams izgudrojums. Zvanīju Hildingam Nordstroemam. Viņš bij savā kabinetā, ārzemnieku komisijā.

— Labi. Mana sieva tūdaļ atvedīs:

Zvanīju Hallenkreutca kundzei uz Vecpilsētu.

— Piekāpjiet pēc stundas. Redzēsim. Es pameklēšu.

Zvanīju Bertilam Bjurlingam. Neatradu. Pie tālruņa bij viņa kundze Maiga. Maiga vienmēr jautri čivināja. Tikai ne šoreiz. Viņa bij strupa.

— Kāpēc tev vajag Bertila? — viņa runāja sausi kā kapājot. — Pagaidi mani bibliotēkā. Man jāatrod šoferis.

Kam vēl lai zvanu? Citu neko nevarēju darīt Piezvanīju Nordstroema kundzei.

— Lūdzu, neapgrūtiniet sevi. Manis dēļ nenāciet uz pilsētu. Es piebraukšu pa ceļam. Jā, man būs auto.

Arturs Bērziņš dzīvoja bibliotēkai kaimiņos, Brahe gatan. Viņš atgriezās samērā drīz ar lielu, brūnā papīrā, neglīti iesietu saini.

— Nav jau nekā, — viņš teica, — bet badā suns ēd zāli. Gan noderēs. Martiņa savāca visu, kas vēl valkājams. Bet jums jāpagaida. Es piezvanīju Bokalderam.

Kad Maigas Bjurlingas greznais auto, šofera vadīts, nogriezās uz Hoefdinga gatan, Aspudenā, no iekšpuses auto neatstāja sevišķi glauna iespaids. Auto bij pilns saiņiem un vaļējām drānām. Daži saiņi bij ievīstīti avīžu papīrā.

Auto saturu izbēris savās istabiņās, Maigu nodevis savai sievai, ar viņas mašīnu devos uz Melarhoidenu. Tur dzīvoja Ilgonis Šķipsna. Podus viņš berza pa vakariem. Bij izredzes viņu satikt. Tur dzīvoja arī Veronika Strēlerte un Andrejs Johansons. Vismaz vienam no viņiem vajadzēja būt mājās.

Tukšā neatgriezies. Bij daži saiņi un daudz solījumu — kad no darba atgriezīsies vīrs, piekāpt pie Ziverta Rimbertsvegenā, jeb pie manis Hoefdinga gatan.

Kaut pajuka darbs bibliotēkā, vakars un tumsa pienāca

drīz. Ko nu darīt? Gāju pie Mārtiņa Zīverta. Viņa māja bij sajukusi. Uz galdiem, uz krēsliem un grīdas bij saiņi un drēbes: virtuvē, priekšnamā, dzīvojamā kambarī un gultās. Pat rakstāmmašīnu neredzēja. Starp drēbēm ložņāja dāmas — no kaimiņiem.

— Cik tev ir? — jautāja Mārtiņš.

— Tik un tik, un tev?

Par abām mājām kopā bij deviņdesmit divi apģērbi.

— Par maz, — sacīja Zīverts. — Ko nu lai dara?

Kāds vēra durvis. Ienāca Dr. Dolieša apaļā kundze. Par abām mājām kopā bij deviņdesmit četri ģērbi.

— Vēl pieaug, neuztraucies — drāmaturgu mierināja viņa sieva. — Mums ir daudz mēteļu. Sliktākā gadījumā arī tas ir privāts apģērbs Iztiks. Neuztraucies!

Mārtiņš pārbrauca ar roku pāri sejai, no augšas uz leju un sacīja:

— Tad sapakosim lielos saiņos, lai neizklīst. Vajadzētu savākt visus vienkopus.

Piekrītu. Man līdzī atnāca Niklāvs Strunke un Juris Šleiers. Pie manas mājas, nevienam neprasot, aizņēmā-mies rokas ratiņus, iztīrījām manu māju un stumāmies kalnā. Mārtiņa Zīverta dzīvoklis izskatījās kā preču noliktava stacijā. Viņš neko nesacīja. Bij pieradis pie stacijas bagāžas telpām.

— Nu vairāk neko nevarēs. Būtu jāzvana Tepferam.

Kalna galā vēl tālruņa nebija. Ar svešajiem ratiņiem stumos uz ieleju un savas mājas telefonu.

No bērniņas esmu mācījies, ka nav labi nedz skatīties caur atslēgas caurumu, nedz noklausīties svešas sarunas. Tas ir — kauns. Zināju ļoti labi.

Taču, kad uzgriezu ģen. Venera Tepfera tālruni, un dzirdēju prāvesta K Viļņa balsi, nebija spējīgs neklausīties. Vilnis bij Ekšjoe. Arturs Bērziņš bij stāstījis. Nejauša misekļa dēļ telefonu centrālē, mans tālrunis bij pievienojies viņa tālsarunai ar Stokholmu.

— Jau trešo dienu nekā neēd, — prāvests Vilnis runāja sāpīgi līdzjūtīgā balsī. — Žēl skatīties. Bāli, novājējuši...

— Jā, — sausi un skumji atsaucās ģenerāļa balss.

— Es runāju ar viņiem. Tam jau nav nozīmes. Tikai sabeigs paši sevi. Man viņu žēl.

— Jā, jā — Tepfera balsij nebij ģenerāļa pieskaņas.

— Es viņiem sacīju, lai ēd. Ko jūs domājat?

— Nu, jā. Var jau būt...

— Tad varu teikt, ka arī jūs ieteicat pārtraukt bada streiku? — prāvesta Viļņa līdzjūtīgā balss it kā atdzīvojās.

— Nu, jā. Jūs jau pats labāk zināsat. Jūs redzat tos apstākļus. Darat, kā domājat...

Man gribējās iekliegties sarunā, bet bij kauns. Zināju, ka neaicināts klausos aiz durvīm, ka tas nav morāliiski.

— Labi. Ļoti labi. Tad es rītu viņiem teikšu, lai pārtrauc bada streiku. Teikšu, ka tās ir arī Stokholmas domas... —

Tālsaruna pārtrūka, bet turēju vēl klausuli pie auss. Vairs nejutu, ka esmu zemi un nepareizi rīkojies. Domāju, vai svešā saruna bij jēdzīga un prātīga? Pārtraukt bada streiku? Jā, kas tad būs? Trīs dienas neēduši? Re — nelaime! Lielais aktieris Teodors Lācis badojās trīdesmit dienas, lai atsvabinātos no chroniskās alkohola lietošanas, un nekas viņam nekaitēja. Jānis Ģermanis neēda divdesmit dienas, lai kļūtu glītāks izskatā un teicās kļuvis jaunāks pat domās. Es pats, taukus no vēdera dzēnājot, biju vairākas reizes badojies pa septiņām dienām no vietas. Tas nekaitēja. Žēl! Trīs dienas neēduši! Sakrituši! Bet ja ēdīs, kas tad būs? Kā paēdušus jērus, viņus apkaus. Mēs, Stokholmā, tiem nevarējām palīdzēt. Pat Bruno Kalniņš, ar lielajiem draugiem valdības sociālistu aprindās, vairs netika pat pielaists uz sarunām. Draugs draugam aizslēdza durvis, ja gribēja runāt par glābšanu. Augstākā politika! Netīra politika! Nē, cits viņiem nevarēja palīdzēt, kā bads un — nāve no bada.

Biju tik satraukts, ka ilgi staigāju pa istabu. Man bij jāzvana Tepferam. Nevarēju. Pamodās sieva.

— Kas vainas? Ko tu trako?

— Internētie rītu pārtrauks bada streiku. Vai tas ir pareizi? — uzkliežu viņai.

— Es nezinu. Man liekas nē, — viņa atbildēja. — Bet apmierinies. Tu nevari palīdzēt.

Sieva mani mierināja Piezvanīju Tepferam. Kaunējos stāstīt, ka noklausījos viņa sarunu ar prāvestu Vilni.

— Pie Zīverta ir deviņdesmit seši apģērbi, — izlikos mierīgs un morāliiski neaptraipīts. — Kāds braukšot šovakar. Kurp lai nogādājam drēbes?

Arī ģenerālis Teffers bij mierīgs, bet ļoti nospiests.

— Nav nozīmes. Izbēgt nav iespējams. Apsardzība pastiprināta ar suniem. Nometnes tuvumā neviena vairs nēlaižot... — viņš runāja tik lēni, it kā katrs vārds būtu jāsakoz.

— Bet... — gribēju ko teikt, Viņš mani pārtrauca.

— Pie tam viņi atsakās bēgt. Negrib. Visi neizbēgšot. Ir taisnība. Visi, vai neviens — viņi nolēmuši. Viņi nebēgs, kaut varētu. Bet arī tas ir par vēlu... Nav nozīmes izsūtīt drēbes. Lai paliek pagaidām, kur ir.

Ziņa nebij jauna. Ja mūsu karavīri būtu gribējuši bēgt, tie sen būtu izbēguši. Muļķīga bij drēbju vākšana. Bet muļķības ir skaistas. Mārtiņš Zīverts uz vienu dienu bij apskurbis un arī citus apskurbināja ar muļķību. Bij labi... Vismaz vienu dienu izlikās, ka kaut ko darām, kas var noderēt. Bet ko nu? Rīt izbeigsies bada streiks. Un kas tad būs?

Lai arī bij pusnakts, man bij jāaiznes Mārtiņam ziņa, ka savāktās drānas viņš var paturēt savā dzīvoklī, cik ilgi grib. Man bij jāpastāsta arī par bada streika izbeigšanos, bet kauns bij atzīties kā esmu to izspiegojis. Teicu — ģenerālis pastāstīja. Pie Zīverta bij viss tāpat, kā atstāju uz tālrūni ar rokas ratīņiem aizejot. Arī tie paši laudis. Visi domāja, ka bada streiks ir vienīgā cerība. Ja pārtrūks bada streiks, pārtrūks katra cerība. Bada streiks nedrīkstēja izbeigties.

Ko darīt? Stūmu veco riteni pie rokas. No Rimbervae-gen kalna uz savu ielejas māju. Ko darīt? Pametu likumu caur mežu. Ja reiz šodien esmu bijis negodīgs un noklausījies svešu sarunu, kāpēc nevarētu būt vēl negodīgāks? Mērķis attaisno līdzekļus. Es melošu! Meža vidū uzklupu ritenim un lēkāju pāri saknēm un akmeņiem. Man pēkšņi bij jāsteidzas.

Ar tālsarunām sasniedzu pilsētiņā visas viesnīcas. Pulskenis bij putrīs no rīta, kad atradu un izcēlu prāvestu Vilni no gultas. Man drusku bij jāgaida. Tālrūnis nebij viņa istabā. Iedomās redzēju, kā viņš stāv rīta korpēs,

ar nakts kreklam uzvilkti svārkjiem — jeb vai tas bij rudens mētelis? — pie vecmodīga tālruna viesnīcīņas birojā.

— Man žēl, ka pamodināju, — sāku savu sarunu.

— Nē, nepamodinājāt. Miegš nenāk..., — viņš atsaucās.

— Bet, redziet... — Grūti bij melot. Stomījos. Saņēmu visus spēkus un turpināju: — Mums tikko bij maza apspriede pie ģenerāļa Tepfera. Jūs esot viņam zvanījis. Mēs visi, kas bijām klāt, nolēmām, ka bada streiku nedrīkst pārtraukt. Nekādā ziņā bada streiku nepārtraukt. Saprātāt?

— Jā, sapratu, — atbildēja prāvests, — bet žēl skatīties, un ģenerālis domāja...

— Ģenerālis ir pārdomājis, — pārtraucu Vilni, jo baidījos, ka nespēšu vairs izmeloties. — Viņš lūdza to pazinot. Streiks jāturpina. Saprātāt?

— Saprātu, bet...

— Nu tad, ar labu nakti.

Noliku klausuli. Biju nosvidis. Derētu glāze uzlabotā iesala padzēriena, bet manā mājā sen vairs nebij mierinošu sulu. Biju nosvētījis savu četrdesmit piekto dzimšanas dienu vislabāko draugu vidū, otrā dienā salabojis ielauztās durvis un izsistos logus un iesala padzēriens bij pazudis no manas mājas. Dzīve bij kļuvusi normālāka, radio vairs nemulsināja un — es nemaisījos sabiedriskos darbos. Norūgušais padzēriens vairs nebij vajadzīgs. Bet šajā naktī gan noderētu...

Iekāpu karsti kūpošā vannā. Ko vairāk?

Manā stāstā tagad derētu kāds joks, kā Šekspīra traģēdijās, lai lasītājs atpūstos no pasmagās noskaņas. Bet Stokholmā neatgadījās neviens joks no divdesmit otrā novembra, kad sākās karavīru bada streiks, līdz divdesmit piektam janvārim, kad simts četrdesmit baltiešus ar varu uznesa uz komunistu kuģa Beloostrov, Zviedrijas karaļvalsts ostā — Trälleborgā. Daudzi vēl pēdējā brīdī bij pārgriezuši artērijas un tā noasiņojuši, ka paši nevarēja paiet. Daudzi cīnījās pret varu ar varu, bet pārspēks uz-

varēja. Ik karavīrs asiņoja. Pat retajam, kam nebij asinis redzamas uz sejas un rokām, asiņoja sirds.

No novembra līdz februārim Stokholmā pārtrūka pat strīdi. Ļaudis runāja pusbalsī kā pie kapa, un sakritās svarā bez diētas. Ēst aizmirsās un negribējās.

— Piekāp Komitejā, rīt no rīta, — pievakarē zvanīja Jānis Breikšs. — Tu dabūsi jaunu dēlu. Vari izmeklēt pēc papīriem, kuŗu gribi, un adoptēt. Starp izdodamiem ir divdesmit septiņi zēni zem astoņpadsmit gadiem. Mēģināsim glābt vismaz tos. Rīt no rīta advokāts būs Komitejā un tad — tūlīt uz tiesu... Norunāts. Piedod, bet nav laika. Man trūkst vēl dažu vecāku.

Papīros daudz neko nemeklēju. Man piešķīra par dēlu septiņpadsmit gadus veco Pēteri Eglīti. Parakstīju sagatavoto adoptēšanas lūgumu, un gāju uz bibliotēku. Komiteja bij pārpildīta pēc jauniem dēliem alkstošu vecāku. Tur bij tēvi un mātes, bet nebij vietas cilvēkam, kas dēlu sev atradis.

Pēc dažām dienām saņēmu vēstuli.

„Mīlais tēvs, nedusmojaties, ka es jūs tā uzrunāju, bet saprotat, cik daudz man nozīmē šis vārds un apziņa, ka man atkal ir tēvs. Manu tēvu nošāva Litenē. Viņš bij virsnieks. Nu tēvam, kaŗ stāvu pie karātavām, ir vēl lielāka nozīme. Tikai viņš mani var glābt. No sirds es pateicos jums par jūsu upuri un apsolos nekad jūs neapgrūtināt. Lai Dievs man palīdzētu jums atmaksāt, to ko jūs man esat darījuši.

Jūsu jaunais, laimīgais dēls,
Pēteris Eglītis.“

Neatceros, ko viņam atbildēju. Sajūta bij tik smaga, ka atbilde nevarēja būt pārāk izteiksmīga sajūsmā. Sirds nojauta, ka savu jauno dēlu nekad neredzēšu.

Gaiss biezēja ik dienas. Avīzes un ļaužu tūkstoši kliezda uz ielām. Par aukstiem dēvētie zviedri karsti demonstrēja pret savu valdību. Pārāk asiem ieročiem karaļvalsts internētie, bendēm un verdzībai nolemtie, kara-vīri cīnījās par savu dzīvību un Zviedrijas godu.

Teilgušais bada streiks tos sāka saskaldīt. Daudzi nokļuva slimnīcās — daudzās slimnīcās, lai pajuktu sakari un vienība. Daudzus piespieda ēst. Dažs bada streiku izbeidza draudu iespaidā, dažu ēst pamudināja baumas, ka bada streiks atcelts un pārtraukts.

Kas vēl bij kopā, aiz Raenneslett trīskārtējā dzeloņu žoga un policijas suņiem, meklēja asākus līdzekļus par badu. Badu nolēma papildināt ar nāvi. Citu ieroču nebij.

Pirmais sev rokas artērijas pārgrieza un nāvē noasiņoja ltn. P. Vabulis. Skandāls bij varens. Aiz godīga kauņa, sakustējās godīgā zviedru nācija.

Ltn. P. Vabulim sekoja ltn. O. Lapa. Leitnantam Lapam bij sieva un meitiņa no komūnisma iebēgušas Vācijā. Tas zviedrus aizkustināja vēl vairāk. Abus latvju virsniekus apbedīja ar karogiem, ziediem, orķestri un — solījumiem. Sakustējās baznīca, profesūra, armija un starptautiskais Sarkanais Krusts.

Zviedrijas Sarkanais Krusts bij izglābis daudz žīdu no Hitlera ķetnām. Vai starptautiskais līdzietības krusts neizglābs pusotra simts latviešu no Maskavas?

Tik bij panākumu, ka internētiem kara mocekļiem atņēma nažus, dakšīņas un — stiklus. Pie baraku logiem, abās pusēs, parādījās dzelonstieplu restes. Daudziem auga bārdas. Skūties vairs neatļāva. Daudziem skūties neva-jadzēja — bārda vēl neauga.

Ltn. A. Plūmem bij palaimējies noslēpt galda nazi. Kad karaliskā valdība jau jutās uzvarējusi nāvei nolemtos, ltn. A. Plūme sev pārgrieza vēderu un zarnas. Nomirt viņam neizdevās. Viņu atrada par ātru un ievietoja slimnīcā.

Nometni atkal izkratīja, bet policija bij aizmirsusi neēdušiem nāves cīnītājiem atņemt zīmuļus. Pēc dažām dienām vln. E. Alksnis iedūra sev zīmuli tik dziļi acī, ka zīmulis, cauri acs ābolam, iedūrās un iespiedās smadzenēs.

Arī viņš nokļuva slimnīcā — bez samaņas, bez apziņas, bez kustībām — paralizēts.

Pasaule — starp lanču un vakariņām — tam sekoja ar pieaugošu interesi. Kuŗš uzvarēs nevienādajā cīņā? Cīņa bij asa. Neparastā mača kauliņus bīdīja nāve.

Pat demokratiskam ministru kabinetam kļuva neērti. Bij jāiegūst laiks. Pēc skaļāka demonstrantu iebrukuma karaļpils sētā, karaliskā valdība augstzēlīgi atļāva Zviedrijas karaļvalsts likumīgi kronētam karalim, Gustavam V telegrafiski lūgt, pasaules visvairāk nicinātā bendes un varas nicinātiem un Zviedrijā izmocītiem, baltiešiem. Sakarā ar demokratisko karaļvalsts konstitūciju, pats savu valdību karalis nedrīkstēja pat — lūgt.

Ar karaļa telegrammu ieguva laiku, līdz biedra Staļina atbildei. Krievu preču kuģis Beloostrovs, kas bij atbraucis pēc Zviedrijā iegūstamiem vergiem, aizbrauca ar tukšu kravas telpu.

Biedrs Staļins ļoti nožēloja, bet nevarēja apmierināt lūdzošā karaļa iegribas un atsūtīja savu preču kuģi atpakaļ pēc desmit dienām.

Desmit dienas nav laikmets, bet pietiekoši garš laiks, ja to izmanto ar prātu.

Beloostrovam ar tukšu kravas bunkuru aizbraucot, nomierinājās ziemeļnieku satrauktās sirdis un demonstrācijas, bet pamodās prāts Zviedrijas valdības aprindās. Komunistu partija brīvajā Zviedrijas karaļvalstī ir legāla. Valdības prāts zināja, ka zviedru arodbiedrībās ir daudz atklātu un, vēl vairāk, slepenu komunistu. Arodbiedrus vajadzēja mazliet pamudināt un, desmit dienas kliezot par nacismu un kollaborantiem, tie patīkami atviegloja karaliskās valdības smago lēmumu. Kad satraukumi nomierinājās, arodbiedrības sāka aizstāvēt savas valsts valdību. Arodbiedrību Zviedrijā ir daudz un viņām ir daudz biedru. Ar lielu centību tie slāpēja vēl kvēlojošās ogles no neseniem uguņiem. Arī bez slāpēšanas ziemeļnieku sirdis desmit dienās neiedegas divi reizes.

Kad Beloostrovs atkal atgriezās, desmit dienās satraukums bij apklusis, nomierinājies un — pārvērties. Pat ārlietu ministrs Undēns kļuva humāns un ierosināja pār-

baudīt, vai preču kuģis Beloostrovs ir piemērots cilvēku transportam. Kad ierosinātā pārbaude neapmierināja civilizētās necivilvēcības prasības, Undēna valdība pieprasīja Beloostrova kapteinim iebūvēt preču kuģa pavēderē div- un trīs stāvu neēvelēta koka nāras, lai no civilizācijas aizvedamiem gūstekņiem nebūtu jāguļ uz mitrajām un aukstajām kravās telpu dzelzīm.

Koka lāvas kuģī, zem jūras līmeņa, iebūvēja divi dienās un civilizētā apmierinātībā tiksminājās viņa ekselence, ministrs Undēns un viņa ministru kabinets. Arī karalis nejutās pārāk nospiests, kad uzzināja, ka viņa nelūgtie viesi aizceļo ar ērtībām.

Ja divi tik spēcīgi raksturi, kā biedrs Staļins un viņa kollēga, ne biedrs, bet Viņa Ekselence Undēns satiekas, tie — uzvar. Lai cik smaga bij cīņa, viņi uzvarēja arī pusotra simta izbadējušos, asinīm notašķītu jaunu cilvēku un daudzus bērnus zem astoppadsmiit gadiem, kuņģiem bij nolaupīta tēvu zeme.

Galvas noliecās. Ļaudis nesarunājās. Vārds draudēja pārtrūkt asarās.

Pusgadu vēlāk Zviedrijas valdība noslēdza ar Padomju Krieviju tirdzniecības līgumu, kas, zem krievu speciālistu uzraudzības, strauji sakāpināja pēc kara pagurušo rūpniecību. Pietrūka pat darba roku. Arodbiedrības ierosināja ārzemju strādnieku ieviešanu no, nesen vēl fašistu, Itālijas.

Zviedrija riebās.

Ir skaista zeme. Skaisti ir Dalarnas ezeri, Vermlandes meži, Jemtlandes kalni, Smolandes lauki, Laplandes saule. Skaistas ir šēras un lielie ūdeņi, kas fjordiem līdzīgi ielokas dziļi klinšainos krastos. Nez', vai kur citur pasaulē ir skaistāka zeme?

Riebās.

Skaistas ir Zviedrijas mājas, ērti dzīvokļi. Visur tīrība, visur — labs gaiss. Zviedrijas gaume ir atturīga, vilinoša, aizraujoša.

Riebās.

Daudz labu cilvēku ir Zviedrijā. Tik daudz nesavtīgas sirsnības, kā Zviedrijā, pie citām tautām neesmu piedzīvojis. Aizkustinoša bij bēgļu sagaidīšana Gotlandē. Nesavtīga bij palīdzība bēgļiem nometnēs. Ja arī pēc nometnes lepnums neliedza meklēt atbalsta, palīdzīgu roku netrūka.

Bij jātiek prom.

Kam arī rakstīju, atbildes nesaņēmu. Vienīgi Alfreds Bilmanis teicās mani ievilināt Savienotās Valstīs, ja varētu man atrast mācītāja vai skolotāja darbu. Kā mācītājs nederēju. Kā skolotājs? — Bij jāpadomā.

Reiz senos laikos Berlīnē, Lui Bachneram biju vadījis operas skolu. Viņš bij amerikānis, dzīvoja Ņujorkā. Varbūt viņš varētu mani atkal izlietot un izsaukt?

Sāku meklēt amerikāņu žurnālos viņa adresi. Mēs bijām labi draugi. Viņš bij mans pēdējais skolotājs balss plūduma saistīšanai ar vēderplēvi, jeb — diafragmu, kā to dēvē inteliģenti operu dziedoņi.

Ar viņu iepazinos man ļoti nelaimīgā laikmetā. Biju jau pieaudzis un jutos tik spēcīgs, ka biju uzsācis cīņus ar ļaudīm, kas spēcīgāki par mani. Komitejas klusā Jāņa Kārklīņa galva vēl nebij tik kupla, nedz arī tik balta, kā tagad. Viņš bij vīra gados, un tik spēcīgs, ka nenodevās vēl reliģisku atziņu meklēšanai. Mēs strīdējāmies un — man gāja plāni.

Ja Lui Bachneram nebūtu simpātisku vājību, mēs nebūtu iepazinušies pat iepazīstoties. Viņš bij no Amerikas ceļojis pa Eiropu, un Eiropu tā iemīlējis, ka nodzīvoja tur visus vīra gadus, īsti labu vācu valodu viņš neiemācījās un neiemācījās dzīvot zem dolāra standarta. Tas viņu padarīja dārgu. Kad iepazīstoties Lui Bachneram pastāstīju, ka nevaru pie viņa nākt, jo man iet plāni, viņš atkāpās no manis, noskatīja un pakasīja sev aiz auss.

— Hm, — viņš teica, — Ir labāk tad, ja satiksimies katru dienu. Mums abiem tas būs izdevīgāk. Jūs drīzāk samaksāsit parādu, kas iekrāsies pie skolotāja un drīzāk dzīvosat cepuri kuldams. Būs jāsastrādā tik karsti, lai atmaksājas.

Ar viņu izšķīros viņam ļoti nelaimīgā laikmetā. Viņa ilggadīgais skolnieks, Vācijā slavenais Heinrichs Šlusnuss,

bij iedomājies iepriecināt savu meistarū un aizveda viņa sievu. Bachners tā samulsa, ka nepriecājās.

Man gāja labi. Parādu nasta pie mana meistara bij pieaugusi par glītu ciparu ar trīs nullēm aiz tā. Jo lielāks auga mans parāds, jo tuvāki mēs kļuvām viens otram.

Pēkšņi, pelnīju bargu naudu Europa-Film skanošās kino bildītēs sevi parādot un padziedot. Dzīvoju zaļi, ne-
taupīju. Pēc četrām nedēļām filmu studijā, bij tomēr aiz-
taupījies cipars ar visām nullēm, kas pienācās skolotājam. Četras nedēļas bij karsti dziedāts un nebij bijis laika viņu apciemot. Aizgāju. Samaksāju. Viņš bij drūms. Aizvedu vakariņās. Viņš nesmaidīja. Protestējot pret pasaules kārtību un sabrukušū mīlestību, mēs protes-
tējām pret civilizācijas likumiem un dzērām sarkanvīnu, — ne balto, kā kultūra prasa — pie austerēm. Ēdām daudz austeru un dzērām daudz sarkanvīna. Tas palīdzēja. Mans meistars sāka smaidīt. Mēs kļuvām ļoti tuvi draugi. Satikāmies bez dziedāšanas.

Ja cits neviens neatbild, viņš atbildēs. Viņš izraus mani no skaistās Zviedrijas.

Mūzikas žurnālos viņa adrese bij tiku tikām. Aizrakstīju. Atbilde pienāca no viņa jaunās sievas. Nebiju pat dzirdējis, ka Bachners atkal nodevies mīlestībai. Jauno sievu nebiju ne redzējis, ne pazinis.

Mana vēstule pienākusi mana maestro bērū dienā. Žēl, ka Luis to nepaspējis izlasīt. Viņš būtu priecājies. Luis bieži esot stāstījis par mūsu draudzību. Viņa jūtot pienākumu man palīdzēt. Vai es būtu ar mieru izceļot uz Kanadu?

Visas domas pārleca okeanam pāri. Lai cik skaista un laipna bij Zviedrija, kāds velniņš spītējās asinīs un zviedru valoda neveicās. Tak tak — bij gandrīz viss, ko pratu zviedriski. Ar tikai „tak tak“ angļu valodā uz Kanadu par skolotāju nevarēju braukt.

Vienā brīdī Stokholmā bij radušās divas Daugavas. Vienu stūrēja Jānis Grīns, otru — Juris Šleiers. Grīns redīgēja, Šleiers kombinēja. Ar kopīgām nepatikšanām

un galvas grozīšanu bij radies zilais, literārais mēnešraksts un — tā izdevniecība.

Bez literārās lasamvielas, Šleiera Daugava gribēja latviešus iemācīt runāt angļiski un sāka izdot angļu valodas mācību. Lielu grāmtu uz reizi iespiest nevarēja — nebij tik daudz naudas, nevarēja arī sarakstīt — nebij tik daudz laika. Lielu grāmatu uz reizi neviens arī neizmācītos. Angļu valodas mācība parādījās mazās burtņīcās, kā kādreiz Kārļa Jēkabsona romāni. Vienkāršā valodā, ar iebārstītām asprātībām, mācības burtņīcas pa naktīm sarakstīja Aleksandra Eiche-Pogiņa — mana krāsošanas amata māsa pie koka holandiešiem, kas uzplauka simtiem tūkstots tulpēs.

Izredzēs būt par skolotāju Kanadā, ar aizrautību metos ne tikai uz valodas mācību burtņīcās, bet arī uz mēdus blondo autori un — iebruku Viļa Eiches mājā. No apdrukātā papīra angļiskā izruna kļuva pārāk īpatna, savdabīga un vienreizēji personīga. Vajadzēja cilvēka, kas palabo man mēli angļiskos vārdos.

Līdz tam biju rūdzis gaisīgās sēdēs un sevī. Ieskatoties Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas mežkopības zinātnieka mājā, Stokholmas pievārtē, radās dzenulis paskatīties arī, kā citi cilvēki dzīvo un atrisina trimdū. Pabrīnījos.

Nav tiesa, ka Zviedrijas latvieši būtu vārgi un izplūduši sīkos strīdos. Vārguļoja tikai tie, kas savā trimdas tukšumā gribēja būt lieli un tvarstījās mākoņos. Ar dūmiem tie rakstīja mākoņos patriotiskus saukļus un saīndēja gaisu līdz ienaidam.

Es, ne — tu; manas domas, ne — tavas! — ir mazvērtības tukšuma aizsargs katram, kam pazuduši pamati.

Lai nelidotu mākoņos, ir jāstāv uz zemes. Lai atrastu zemi, nevar skatīties gaisos. Mākoņi der, mākoņi rasina un veldzē auglību zemē. Mākoņos vien aug tikai tukšums. Zeme ir jāatrod, lai dzīvotu. Uz zemes stāvot, bet tvarstoties gaisos, zemē aug nezāles. Zemei ir jāpieliek rokas un jāstrādā.

Jo lielāka bēglim bij ģimene, jo vairāk bij rūpju — jo ātrāk aizmirsās gaisi un atradās pamati. Atrodot zemi,

pazuda tukšums, un bēglis bij lepns uz izturīgām, iedzimtām saknēm.

Ir izņēmumi, bet to nav daudz. Ir koki ar tārpu apgrauztām saknēm. Tie nelapo, kaut viņus pārstāda vislabākā zemē.

Vilim Eichem bij varena ģimene — divi vecāki, divi bērni un sievai vēl māsa. Tik liela ģimene nevarēja lidot. Plecu pie pleca viņi meklēja zemi. No svešuma nebaidījās.

Vecie Pogiņi, kas dzīvoja pie savām meitām Eiches mājā, bij spēcīgs pierādījums, ka arī svešumā aug pašmāju augi. Pogiņu tēvs, reiz agrā jaunībā, bij paņēmis sievu un pametis dzimteni. Meklējot zemi, bij atradis Sibīrijas mūža mežus. Svešā malā viņš jutās lepnāks uz savām vecajām saknēm, kā mājās, kur valdīja baroni un kņazi. Zeme, kaut sveša, deva labklājību ar kokzāģētavu un dzirnavām. Lepnās sirds saknes Sibīrijā uzcēla — latviešu baznīcu un skolu.

Ieskatoties Viļa Eiches mājā, sapratu, kā jādzīvo, lai trimdā nepazustu. Darbs bij dzenulis, kas atrada pamatus.

Naktis pagāja darbā, dienās bij jāpelna maize. Sieva — valodniece naktīs gatavojās eksāmeniem, kas apstiprinātu Latvijas Universitātes diplomus un rakstīja Daugavai un man angļu valodas mācību, dienās — iepirkās, lāpīja drēbītes bērniem un, par nedēļas algu, gatavoja kādam zviedru profesoram krievu vārdnīcu. Pats mājas tēvs būrās ap koksni un, ja koku pietrūka Stokholmas akmeņos, nedēļām ilgi dzīvoja Laplandē. Strādāja smagi, nesūdzējās, nesūrojās. Zeme bij atrasta, lauki bij jāapar un jāapsēj. Graudi neizpalika. Sirds atrada laiku arī latviešu darbiem. Pat no Laplandes, Vilis Eiche vadīja latviešu biedrību. Tikai strīdos Doc. V. Eiche nepiedalījās un nebij dzirdams.

No sabiedrības izsvilpts, meklēju cilvēkus. Atradu Eiches un daudz citu. Cilvēki ir vairāk vērts, kā sabiedrība. Cilvēks piepilda, sabiedrība iztukšo. Cilvēks dod, sabiedrība ņem.

Atradu arī cilvēkus ar praktiskākiem amatiem kā meži un valodas. Ar vieglāku darbu un labi gulētām naktīm, svešā zemē viņi dzina dzimtenes saknes.

Daudz simtu gadu vecā baznīcā zviedriem bij Vasarsvētku dievkalpojums. Hildings Nordstroems mani nosūtīja zviedru mācītājam palīgos ar dažām dziesmām. Būšot vērts, viņš ieteica. Būšot jādzied visvecākā baznīcā uz zviedru zemes.

Balta lielceļa malā, simtgadīgu liepu vidū, gulēja vecais, zaļpelēki apsūnojušais Dieva nams. Vecām baznīcām ir spēcīgas īpatnības. Kā kokā grēbts svēts relikviju trauks zaļo liepu vidū, vecā zviedru baznīca bij uzsūkusi sevī tik daudz lūgšanu, ka viņā ieejot aizmirsās rūpes un pasaule. Sausa kā simtiem gadus veca vijole, baznīca skanēja pati no sevis. Liels prieks bij tur dziedāt.

Vēl lielāks bij prieks no baznīcas nonākt Jankovsku ģimenē. Viņiem gāja daudz vieglāk kā Eichēm. Jankovskis bij veterinārārsts. Zviedrija bij uzsākusi plaši uzlabot savus ganāmpulkus ar lopu mākslīgu apaugļošanu. Gaļa un piens bij svarīgāki par mežiem un valodām. Nelūgtam bēglim pie lopiem bij vieglāk piekļūt, kā zinātnēs. Lopu Zviedrijā bij daudz, trūka lopu ārstu. Jankovskis dzīvoja kā mājās uz savas zemes.

— Vai darbs nav nepatīkams? — jautāju, kad viņš mani bij iepazīstinājis ar savām trīs meitenēm un sievu.

— Nav nepatīkamu darbu, ja jāuztur tik liela ģimene, — viņš atsmaidīja. — Nepatīkams esmu tikai buļļiem. Greizsirdīgi. Jāsaprot!

Mani ieveda glīti iekārtotās istabās. Plauktos bij jaunākās, Zviedrijā un Vācijā iespiestās, grāmatas. Uz galdiem gulēja mēnešraksti Daugava, Laiks un zviedru avīzes.

— Nebrīnaties, — teica mājas māte. — Latviešu laikrakstu mums nav. Gribas, lai bērni arī svešumā mīl savu tautu.

Nesapratu.

— Ja lasīsim vienu avīzi, mēs kļūsim vienpusīgi, — paskaidroja mājas māte, mazajai meitiņai matu lenti pārsienot. — Ja lasīsim divas, mēs kļūsim par politiķiem, sāksim pārrunāt, strīdēties un ko tad teiks šī te — māte saburzīja meitiņas plecus — un citi bērni? Teiks, nesaticīga tauta, zviedri ir labāki. Ir labāk neiejaukties strīdos un stāvēt malīnā ar grāmatām.

Viņas vārdi man neizlikās netautiski. Tur nebij ne žā—žā, ne krā! Grāmatās ir stingrākas saknes kā avīzēs.

Gotlandes vientulīgo lauku vidū, sajutu vairāk sirsnības un uzticības tēvu zemei, kā Stokholmas sēdēs un runu plūdus.

Dažreiz kluss ceļa gājējs viegli paiet gažām grabošai lokomotīvei. Ja nolietotai lokomotīvei trūkst degvielas, ko ūdeni sakarsēt tvaikos, tā šnāc un grab, bet nekustas.

Ģimenēm degvielu deva rūpes par maizi. Vieniniekiem bij grūtāk. Ja uguns bij tik stipra, kā Andrejam Eglītim un ūdens vietā tvaikoja sasāpējušas asinis, tad varēja braukt kaut gaisos un neapstāt.

Arī Jānis Grīns un Arturs Kroders ieradās Zviedrijā kā vieninieki.

Grīnu izglāba Daugava, kas viņu kurināja vecām liesmām, pirms no Vācijas ieradās ģimene un sākās dzīves rūpes.

Vienam cilvēkam sīku rūpju nav. Ir arī ģimenes cilvēku vidū pasaules lāpītāji, taču monopols pieder tiem, kam cita nav ko lāpīt. Jo lielāki caurumi ir paša zeķēs, jo lielākus caurumus var saskatīt pasaules uzbūvē — citu cilvēku uzskatos.

Arturs Kroders bij viens — vieninieks. Dēls — gūstā, Vācijā. Dvīņu brālis, Roberts, ar kuŗu mūžs bij kopā nostaigāts, dedzināts un trakots avīzēs, bij aizvests 14. jūnijā uz neuzkurieni... Arturs nu kvēloja par abiem, bez kompromisiem ass un tautisks. Arturam Kroderam nevajadzēja zemes, zeme apgrūtinātu sapņus par trauksmaino pagātni.

Arturs Kroders ir pamazs no auguma. Kas pietrūka augumā, tas jāpanāk bij spēkā! Jau piektā gada revolūcijā viņa spēki tā lauzās uz āru, ka drošāk bij emigrēt, lai nenokļūtu cara cietumos. No agras jaunības viņš rakstīja un rakstīja tik dedzīgi, ka sadedzināja pat Latvijas Sargu, brīvās Latvijas pirmā laika labāko, plašāko un visizplatītāko laikrakstu viņa vadībā.

Stokholmā Arturs Kroders dega ar Kurzemes reibu.

Viņš neasiņoja, kā Andrejs Eglītis, ar leģionāru brūcēm, bet nesa sevī Kurzemes pēdējās dienās, aiz vācu muguras, uzpūstās Jaun-Latvijas pagaidu valdības nereālo jūsmu.

Ir grūti saprast, bet kauju virpulī Kurzeme bij tādā skurbulī, ka ticēja, ka pēkšņi, vācu frontei sabrūkot, izsludināta Jaun-Latvijas valdība spēs pievilkt pie Liepājas Angliju un angļu kara kuģus, lai glābtu mūsu zemi. Kurzeme bij tādā skurbulī, ka neredzēja un negribēja redzēt, kā Rietumvalstis cenšas iztapt „draugiem“ Maskavā. Kurzeme aizmirsā, ka politika ir zems un neglīts veikals ar citu tautu zemi un asinīm. Amerikāņu armija stāvēja pie Berlīnes un Prāgas, bet gaidīja, lai vāciešu un čehu galvas pilsētas nenonāktu viņu, bet vājākās un lēnākās sarkanarmijas rokās. Bij jāiztop, lai sarkanie draugi uzsmaidītu. Brīvās Polijas dēļ bij sācies mežonīgais karš, bet brīvās Polijas valdība sēdēja Maskavas cietumos... Rietumu sabiedrotie smaidīja. Neviens pat sačukstēties neuzdrošinājās Rietumos, kad draugi — sarkanarmieši stāvēja pie Varšavas vārtiem un gaidīja, lai vācu atliekas izslepkavo brīvos poļus, pirms viņiem atņem viņu pilsētu.

Liepājas dēļ, Kurzeme ticēja, angļi sūtīs kara kuģus Baltijas jūrā, ja viņus pasauks Kroders un Andersons!

Ir zēl pamosties no jauka sapņa un grūti ir atzīties, ka jaukais sapnis bijis naīvs. Ko solīja, bez sapņa, bēgļa dzīve karaliski neitrālā Zviedrijā? Arturs Kroders negribēja mīties. Viņš bij viens. Viņam sāpēja dēls gūstā, un dvīņu brālis — nezin kur. Viņam sāpēja pārtrauktais sapnis. Bez kompromisiem tautisks, ass viņš zibņoja ievadrakstos, redakcijā, izdeva Laikmeta domas un, jo vairāk viņu slāpēja, jo vairāk viņš kūpēja.

Ar steigu izskrēja politiski patriotisks romāns — Degošas dienas, ar steigu iekaroja Finspongas virtuves galda dāmas atbalstu dolāros un ar steigu izpelnoja zviedru valodā, kā — Det brinner en eld.

Arturs Kroders bij viens, pat līdzgaitnieku viņam bij maz, bet viņa sirds tā dega, ka kūpēja un dūmi bij tik lieli, ka smacēja mieru un saprašanos bēgļos.

Vieniniekam bēgļu gaitās nav viegli. Ja prāti viņu dzen uz sabiedrisku darbu un pieredze ir vājāka, kā Arturam Kroderam, cilvēks var salūzt.

Kpt. Freibergs bij liels patriots. Viņš labi runāja pirmajā apvienības sanāksmē, rakstīja ticamus nacionālus rakstus avīzēs, ar tādu aizrautību vadīja savu svilpēju stūri 18. februārī, ka, pēc Kārļa Skalbes izsvilpšanas, bez iebildumiem iegāja latviešu apvienības padomē.

Ļoti labi atceros viņu Universitātes lielās auditorijas solu kāpnēs. Mani viņa stūris svilpa skaļāk kā Skalbi. Kā lai neatceros? Slaidis, blonds un veikls. Vienīgi viņa priekšvārds ir aizmirsies. Ja gribētu uzzināt, nevarētu. Būtu jāmeklē papīros un protokolos. Katrs latvietis Zviedrijā ir Freibergu aizmirsis. Kas atceras, tas cenšas aizmirst. Katram latvietim ir kauns par kpt. Freibergu.

Viņš bij glīts, aktīvs un dzīvs. Taisni un lietpratīgi vadīja Kuemmelsesas bēgļu nometni. Taisns un lietpratīgs gribēja būt arī sapulcēs, sēdēs un citur sabiedriskā dzīvē. Līdz — vienu dienu varēja lasīt: — „Mūsu redakcijas kollēga Freibergs, personīgu motīvu spiests, izceļo uz kādu laiku...“ un, divi nedēļas vēlāk Rīgas sarkanā radiofonā, viņš pīrgājās par latviešu bēgļiem un izsmēja zviedrus. Viņš runāja savā vārdā un atstāstīja savus piedzīvojumus Kuemmelsesā un Stokholmā.

Spiegs! Komūnists! — domāja ik bēglis un katrs, kas viņu bija pazinis, kaunējās. Kpt. Freibergs bij jāaizmirst un ir aizmirsies.

Ir ļoti iespējams, ka kpt. Freibergs bij komūnists un uzticīgs partijas biedrs, kas bij atsūtīts uz Zviedriju iepazīties ar apstākļiem un papētīt zemi komūnisma augsmei bēgļu vidū. Uz to norāda viņa graužošais patriotisms. Bet, kā spiegam, viņa uzdevums nevarēja būt pabeigts. Viņš bij iecienīts. Nevienam cilvēkam nebij aizdomu par viņa gadīgumu. Opozīcijas viņam nebij ne padomē, ne redakcijā, ne nometnē. Draugi viņu cienīja, labprāt arī cienāja, satikās un dzēra kafiju. Kā spiegs, viņš savu uzdevumu varētu turpināt ar pieaugošiem panākumiem.

Ir ļoti iespējams arī cits izskaidrojums. Cilvēka iekšpuse ir komplicēta un analizējama tik, cik to pazīstam.

Dakteri māk cilvēkam sastutēt zarnas, Kārlis Dolietis sakārtos pat smadzenes, lai cilvēks var redzēt un kustēties, psihologi izskaidros un pārkārtos domas, bet tikai tad, ja cilvēks ir klāt un viņa domas ir zināmas. Kas zin, ko domāja un pārdzīvoja kpt. Freibergs? Kas zin, kāpēc viņš aizbēga no Zviedrijas?

Man gribas ticēt, ka virsnieku Freibergu mocīja sirdsapziņa. Ja viņš bij izgājis kara skolu Latvijā, nav iespējams, ka viņš nebūtu pats bijis satriekts par savu dezertēšanu no kaujas ugunīm. Kad krita Kurzeme un viņa kara biedri noslika gūstekņu postā, sirdsapziņa sāka kost un graut bēguli — dezertieri. Kāpēc tas nebūtu iespējams? Arī dezertierim ir sirdsapziņa. Kad Zviedrijā ieradās, Kurzemes cietokšņa ticības vēl apskurbušie trubadūri, ir ļoti iespējams, ka kauns par savu dzīvību un žā—žā, krā—krā, ko viņš bij palīdzējis izsaukt bēgļu vidū, sagrieza dezertējušā kaņavīra sirdi tādās mokās, ka viņam gribējās ciest līdz ar agrākiem kara biedriem. Ir iespējams.

Pēc dažām mežonīgām runām Rīgas radiofonā, par Freibergu nekas nav dzirdēts. Arī čekai uzticīgi rokas puiši pazūd, kad viņu vairs nevajaga. Ir iespējams, ka Kurzemes varoņu druskām iebraucot Zviedrijā, spiegs nobijās, ka viņu atklās, aizbēga un, par uzdevumu nepildīšanu, bij jālikvidē biedriem Maskavā...

Viss kas ir iespējams. Neko mēs nezinam un nevaram spriest par cilvēku, kuŗa nav.

Man patīk iedomāties, ka kpt. Freibergu sagrauca žā—žā, krā—krā un kauns, ka viņš bij dūmojis gaisos un saindējis zemi.

Aizgāja arī Mucenieks, man šķiet — Aleksandrs bij viņa kristīts vārds. Arī Mucenieks bij karsti tautisks amatu vīrs. Arī viņš sēdēja redakcijā, padomē un runāja skaļi un daudz. Vēl vairāk viņš rakstīja — sarakstīja pat romānu par komunistiem Daugavpilī. Solījās izdot un iekarot pasauli. Romānu iespieda, romāns pazuda, Mucenieks aizgāja tam līdzī un nav redzams vairs tautiskās sanāksmēs.

Pazudis Mucenieks tomēr nav. Viņš ir tikai pārvērties un no latvju patriota kļuvis par krievu nacionālistu.

Karstais Mucenieks ir kļuvis vēl karstāks — Morozovs. Viņš tagad raksta tikai balt-zili-sarkano krievu laikrakstos un runā krievu nacionālā apvienībā.

Kas zin, kāpēc? Pie krā—krā, žā—žā uzbūves Muceniekam bij jo lieli nopelni. Var būt, ka no tiem viņš gribēja paslēpties Morozovā? Var arī būt, ka latviešu vidū labi ģērbtam džentlmenim bij smagi atcerēties pakalpīgus piedzīvojumus Daugavpils vācu darba pārvaldes priekšnieka amatā.

Kas zin? Cilvēku iekšas ir komplicētas. Ja doma šūpojas un pazaudē sakaru starp prātu un sirdi, cilvēks kļūst nenoteikts un savāds. Vēl savādāks kļūst cilvēks, ja viņa saknes ir apbružātas, tārpju apgrauztas, un zemes sulas caur saknēm nesasniedz serdi.

Ja saknes ir vārgas, tad, izrautas no zemes, tās domu spēj sašūpot tik traki, ka doma sakratās kā centrifūgā un prāts pilnīgi atdalās no sirds sajūtām. Bez domas, kas izdaiļo, vieno un vada cilvēku tūkstošiem gadu cauri, cilvēks kļūst riebīgs un zems.

Morozovs, šķiet, ar skaidru prātu aizbēga no Mucenieka apskrambātās pagātnes. Prāts vien viņu pārvērta par — tārpju. Vienalga, kas vadīja kpt. Freiberga ceļu uz sarkano Rīgu — prāts un aprēķins, jeb karsti sāpoša sirds — domas tur nebij un no Freiberga pāri ir palicis — kauns.

Arī sirds viena vien ir bīstams elements — tik pat ļauns un nežēlīgs kā prāts.

Bij pēdējais vakars. Doma bij izdomāta. Sirds apspriedās ar prātu un sacīja — jābrauc!

Vidzemes vairs nebij. Pie Rīgas dunēja kauja. Arī ziemeļos dārdēja liелgabalu pērkons. Kaujas bij uz Sāmsalas. Prāts priecājās zinot, ka jūrā, aiz apvāršņa, ir paslēpta laiva no Kungs gatan, Stokholmā, un naktī izglābs bērņus, viņu māmiņu un pašu. Vairāk domāt nedrīkstēja. Prāts varētu iedvest bailes, ja sāktu analizēt, kas gaida uz jūras un aiz tās. Sirds domu bij akceptējusi par pareizu un domai vairs nebij vietas. Sirds sāpēja viena.

Mazs zirdziņš, vecos kokasu ratos, brida caur smiltīm

un lēni soļoja pāri egļu saknēm. Šaurs un grumbains bij mazais meža ceļš, ko mums uz Kolkas raga šosejas bij norādījis Juris Šleiers. Viņš uzraudzīja ceļu un gādāja, lai daudzie rati, kas devās uz Žocenes jūrmalu, sadalītos dažādos virzienos. Bij jāuzmanās. Vācu žandarmi un policijai verēja uzkrīt ļaužu staigāšana un vezumi.

Spīdēja saule, mirdzēja debesis, smaržoja dzimtenes mežs. Sāpēja sirds. Pēdējo reizi... Ratos sēdēt bij grūti. Bij jātrako, lai aizmirstas — pēdējo reizi...

Mēs, vīrieši — divi mazāki, viens stipri paliels — atstājām māmiņu un zvejnieka meitēnu ratos, bet paši skraidījām pa mežu. Bij tik daudz ko redzēt — vēl bij ko redzēt — un zirdziņš bij tik lēns, ka jaunie vīrieši to varēja noskriet un panākt, ja aizkavējās.

Saule meta plankumus uz sūnām, sūnām bij dažādas krāsas — gan balta, gan pelēka, gan zaļa ar sarkaniem ziedīņiem. Saules plankumi bij jāpārlēc. Sūnas bij jānoglāsta, jāapskata, jāpaosta. Kad saule iekāpa izcirtuma viršu laukā, tad vēl vairāk bij ko darīt. Bij jādzenā kameņi, tauriņi un sirds kļuva vieglāka.

No koku zariem skanēja putni, izlēca vāvere. Bij jāskrej un jāskatās, kā kuplo asti izplētusi, vāvere lido no zara uz zaru. No kāda krūma izšalca platu spārnu vēdas, mūs visus trīs nobaidīja un, pāri saknēm lēcot, mēs skrējām uz to pusi, kur skanēja veco ratu klaboņa.

Salēcām ratos, pabraucām gabalu. Melnas barvikas, sarkanās bērzlapītes, dzeltenas rudmieses auga gar celiņa malām. Tās nevarēja pamest mežā. Bij jāsalasa. Ja nederēs mums, noderēs zvejnieka māmiņai.

Laiks skrēja nemanot. Sirds kļuva vieglāka. Tikai nedomāt... No sūnām saule iekāpa koku zaros. Tumšzaļo egļu vidū sārti atmirdzēja dažī priežu stumbri.

— Dēls, skaties, — saucu savam jaunākam. — Tādas saules ugunis tu neesi redzējis.

— Esmu gan, — viņš atbildēja ar piedzīvojuša vīra apziņu. Viņam bij jau pieci gadi. — Taurupē bij skaistāk.

— Bet Jūrmalā vēl skaistāk! Tur bij vairāk priežu, — mūs pamācīja vecākais vīriņš. Viņš bij vairāk piedzīvojis. Viņam jau bij tikpat kā septiņi gadi.

Bij... Man sāpēja sirds. Pat bērnam — bij... Nedomāt, neko nedomāt.

Saule nogāja. Mēs kļuvām lēnāki. Meža pļavelē mūs sasaistīja vecs, salicis siena šķūnītis un balts ielāpiņš uz stirniņas mugurgala, kad viņa aizbēga no šķūniša, mūsu skaļā prieka nobiedēta. Kad to bijām pārrunājuši, sāka nākt miegs. Dažiem sāka nākt miegs.

Kad piebraucām pie Žocenes upītes, miegs nebij uzvarams. Uz šosejas, savā kārtībnieka postenī, Juris Šleiers bij teicis: —Tiltiņam pāri nebrauciet, pirms nepienāk ziņa... Bij jāapstājas un jāgaida. Zem liela ozola mežmalā paklāju kažoku, noguldīju gulētājus un apsedzu. Segas bij līdz — naktij laivā. Siltas tumšpelēkas.

Pie tiltiņa stāvēja daudz pajūgu un ratu. Gaidīja ziņu, kad kustēties tālāk. Sirds teica — nedomā, parunājies, izklaidējies, nedomā, šo nakti prāts neder... Staigāju, plāpāju, pasmejies, gaidīju. Kad pienāca ziņa doties uz jūru, mēs abi raudājām ar sievu. Mums bērni bij pazuduši.

Ja būtu bijis tikai drusku prāta, mēs neraudātu. Bērni nevarēja pazust. Viņi gulēja mežmalā zem lielā ozola, bet nakts bij tā satumsusi, ka mežmalā nevarēja saredzēt ne tumšo segu, ne tumšo kažoku un ozolu bij tik daudz, ka nezināju, kurš ir tas, kur viņus apguldīju. Bez prāta, skraidīju gar mežmalu un saucu. Viņi neatsaucās. Sirds atsacījās saprast, ka zēni mežā tik daudz piedzīvojuši, gulēja tik saldi, ka skaņas viņus nespēj pamodināt. Mani pārņēma izmisums, bezprātīgs izmisums, kādu neatceros piedzīvojis. Izmisums tāpēc, ka visu gaŗo dienu biju vairījies domu un prāta. Mana sieva nebij labāka. Mēs skraidījām, meklējām, saucām un Dievs to zin, kā būtu beidzies ārprātīgais uztraukums, ja zvejnieku meitēns nebūtu prātīgāks par mums.

— Jūs staigājat par tālu, — viņa teica. — Tepat ir mūsu rati, tepat jūs viņus noguldījāt. Bij soļu divdesmit. Nāciet ar mani...

Prātīga meitēna vadīta, sirds nomierinājās. Pie viņas rokas turoties, un soļus desmit nogājuši, notupāmies uz ceļgaliem un sākām taustīties pa tumsu. Tik tumšs bij tiešām, ka varēja sataustīt, ne redzēt. Sataustījām un viss

bij labi. Ir palikušas tikai baigas atmiņas, kā cilvēks pazūd, ja zaudē prātu.

Sirds viena vien ir nežēlīga, jauna.

Neminēšu viņu īstā vārdā. Nevajag. Sauksim viņu — Anatolijs.

Zviedrija bezdarbu nepazina. Bij noslēgts lielais darījums ar Padomju Savienību — no Rīgas radio bij dzirdētas izdoto karavīru balsis, un neitrālai Zviedrijai ar steigu bij jāpiegādā varenai Krievijai mašīnas, tvaikoņi, lokomotīves, vagoni. Zviedrijā ieplūda liels skaits darba uzraugu no Padomijas. Krievu uzraugi nestrādāja — skatījās, vēroja... Trūka darba roku. Zviedrija izsauca itaļu bezdarbniekus. Arodbiedrības, kas mūsu nepilngadīgos karazēnus izkliedza par fašistiem, bij aizmirsušas, kur fašisms bij piedzimis, un piekrita italiešu ieceļošanai. Itāļi neizturēja Zviedrijas fabriku darba tempu. Aizbēga atpakaļ uz saulaino dolce far niente. Trūka darba roku. Zviedrija atļāva baltiešu bēgļiem izsaukt radus un pazīņas no D. P. nometnēm Vācijā.

Ieradās Anatolijs. Viņš nebij pārāk jauns, bet spēcīgs un stalts. Viņš viegli atrada darbu jaunajā telefonu fabrikā un mazu dzīvoklīti vecākā mājā.

Angļu valodas stundu sačubināts trimdā meklēt cilvēkus, ne sabiedrību, gribēju ieskatīties arī Anatolija dzīvē.

Viņš bij ļoti tīrīgs un kārtīgs. Dzēra tikai sestdienas vakaros. Neviens to nezināja. Viņš dzēra viens pats.

Sestdienas pievakarē man gadījās piekāpt Anatolija dzīvoklīti. Viņš bij uzkrītoši runīgs un noguris. Stāstīja, ka tikko saņēmis atļauju ievest no Vācijas savus audžu vecākus. Esot brīnišķīgi cilvēki. Viņš pazīstot jau pieci gadi. Anatolijs, viņiem par godu, remontējot savu dzīvoklīti. Viņa audžu vecāki esot briesmīgi labi un tuvi. Pat zelts un briljanti viņiem esot līdzī no Rīgas. Vannas istabu viņš esot jau izremontējis, lai apskatoties.

Mazgāšanās istabā sapratu, kapēc Anatolijs ir tik runīgs. Baltā emaljas vanna bij izkleķināta, puķu kāpostiem līdzīgiem, ģipsa nokrišņiem no salabotās sienas un gries-

tiem. Agrākie caurumi izskatījās kā svaigi uzarta māla zeme. Bez ģipsa puķu kāpostiem, vannā vilājās tukšas alus pudeles.

Smējos pilnā kaklā. Anatolijs nesaskaitās. Tā vajagot, viņš teica, rītu viņš visu nolīdzināšot ar smilšpapīru, iekrāsošot un tad būšot ko redzēt.

Kad ieradās viņa briesmīgi labie un gaidītie audžu vecāki, Anatolija dzīvoklītis, patiesi, bij līdzens un spodrs, it kā sagatavots sen gaidītas līgavas uzņemšanai. Viņš bij kārtīgs cilvēks, strādāja ar prieku, dzēra tikai sestdienās — viens pats. Svētdienās viņš izlaboja sestdienu kļūdas.

Arī audžu vecāki bij labi un kārtīgi cilvēki. Rīgā, Aspāzijas bulvārī, viņiem bij piederējis ienesīgs ādu veikals. Audžu tēvs bij vecāks un vārgāks. Teicās slimojam ar sirdi. Audžu māte bij nīpra un darbīga. Anatolija māja pārvērtās. Lai cik kārtīgs ir vīrietis, sievietes klātieņe ir jūtama ik mājā, jo sevišķi — uz ēdamā galda.

Pie Anatolija audžu mātes man nepatika vienīgi valodas nokrāsa, kad viņa sarunājās ar briesmīgi labo audžu tēvu.

Vasaras sezonā Stokholma būvējās tik strauji, ka darbi ritēja dienām un naktīm. Anatolijs bij lepns, ka arī vārgais audžu tēvs neatteicās strādāt un naktīs stūma betona ķerras apbūves laukumos. Anatolijs tik ļoti priedējās par audžu tēva enerģiju, ka man dažubrīd kļuva neērti. Likās, ka viņa sirds pastumj prātu sāņš, ja vecais vīrs naktīs nav mājās

Sirds ir nežēlīga.

Esmu pārlicināts, ka arī tā bij sirds balss, bez prāta piemaisījuma, kas dzejnieci Ingridu Viksnu pamudināja no Stokholmas saukt, caur visām bēgļu avīzēm, aizmirst mīlestību, bet audzināt naidu mūsu bērnos Naidu pret varmākām, naidu pret apspiedējiem, naidu... Ne mīlestība, bet naidis lai iesēžoties jaunās dzīvībās.

Ingrīda Viksna vairs nebij tik trausla un plāna, kā Rimbertsvaegen pagrabā. Viņai bij divi mazi zēni un sirds pilna mīlestības Sirds sāpēja, smeldza un kļiedza, jo viņas zēniem pirms dzimšanas bij atņemta tēvzeme. Sirds dzina uz naidu un aizmirsta, ka ar ienaidi pat naidnieks nav uz-

varams. Mīlestība kauj ar nežēlīgāku sitienu kā naidis. Kareivis, kas nīst savu ienaidnieku, ir ļoti vārgs pret karavīru, kas mīl savu tēvzemi.

Anatolijs nenīda savu audžu tēvu, bet — mīlēja audžu māti. Ne aiz naida, bet pilns mīlestības viņš izkleķināja savu vannu un nolīdzināja ar smilšpapīru. Pilns mīlestības, viņš priecājās un lepojās ar audžu tēva nakts darbiem. Viņa sirds bij pāraugusi prātu, un aizdzina veco vīru pie betona ķerrām arī pēc tam, kad vecais vīrs dažas dienas nogulēja ar pasmagu sirds triekas lēkmi.

Ar cilvēkiem, kuņus vada tikai sirds jūteklju iedarbība, ir tik pat nepatīkami satīkties kā ar ļaudīm, kas dzīvi izkalkulē ar auktu prātu un aprēķinu.

Arī ar Anatoliju pēdējo reizi satīkos viņa briesmīgi labā audžu tēva bērēs, vienu mēnesi pēc mīlestībā pabeigtā remonta mazajā dzīvoklītī.

Meklējot cilvēkus un aizejot no sabiedrības, biju daudz ieguvīis. Atradu ļaudis, no kuņiem gribējās mācīties dzīvot, ar kuņiem gribas vēl tagad lepoties. Visus viņus neuzskaitīt, bet man jāpiemin ir Ernests Rieksts, skolotājs, jo satīkšanās ar viņu patīkami iespaidoja manus fiziskos un pekuniāros apstākļus. Miesa un kabata trimdā jūtami iesēstas arī garā un dvēselē.

Ne visi vientuļi stumj mākoņus. Ir vientuļi, kas paši lāpa savas zeķes. Arī Ernests Rieksts nekāpa debesīs pēc slavas, nedz pazemē pēc uguns kā Prometējs. Ernests Rieksts dzīvoja un staigāja pa zemi. Uz zemes viņš atrada arī savas izpriecas un darbu. Prieka dēļ, viņš strādāja par skolotāju, toreiz Mārtiņa Ziverta vadītā, latviešu svētdienas skolā un piepalīdzēja skolas direktoram saiņot kastes Komitejas pagrabā.

Ernests Rieksts asiņoja, kad ar viņu iepazīnos. Uz kastes vāka izlīdušas naglas viņš bij pārplēsis kreklu un plecu. Viņš nesūrojās, jo dienas bij paradis pavadīt sāls ostā, maizi pelnot. Sāls ostā asiņoja tulznas uz rokām.

Kā nevajadzīgs archīva ierednis, biju nostrādājis gadu Zviedrijas valsts dienestā. Man pienācās atvaļinājums.

Pēc sieveles salauztās potītes un nedēļām ilgas klauzīnāšanas, saimniekojot ar ģipsī iemūrētu kāju, viņai nevarēju vairs uzticēt gādību par izsūtāmiem sainīšiem. Kā melna migla, tuvojās bankrots. Ja atrastu labi samaksātu darbu atvaļinājuma nedēļās, bankrotu varētu atbīdīt uz kādu laiku.

— Nākat uz sāls ostu, — mudināja Ernests Rieksts. — Ostā labi maksā. Cilvēku trūkst.

Sāls osta bij liela — daudz būvju, piebūvju, sāls kalni laukumos, sāls maiši spīķeros, daudz ūdens un kuģi — pilni ar sāli, sliedes un vagoni, akmeņi un lieli preču auto.

Pirmajā dienā gandrīz apgāzos divas reizes. Nemācēju strādāt uz stundām. Sāls ostas strādnieki sadalījās stundniekos un akordniekos. Akordnieki tika samaksāti par padarīto darbu. Akordnieki rāvās uz nebēdu, bez atpūtas un stundniekiem bij ieteicams izsargāties no viņu sabiedrības darba laikā. Nezināju. Kaplēju sālsakmeni no sāls kalna, lai akordnieki to sabērtu maisos. Saule bij karsta, mugura — stīva. Sāls bij salijis un sacietējis akmenī. Pirmās tulznas rokās parādījās pirmā pusstunda.

Viegli nebij. Ernests Rieksts bij daudz mazāks un vājāks par mani. Ja viņš bij izturējis, arī man bij jāiztur. Sāpēja mugura, reiba galva.

Mans vecais draugs un skolas biedrs, Dr. dent. Kārlis Skalders arī bij izlutināts. Viņa rokas bij labāk koptas par manējām. Viņam bij slaidi, manikīrēti, labi kopti pirksti. Viņš valkāja tikai dārgu zīda veļu un sevi lutināja visās dzīves ērtībās. Viņš šodien strādāja smagāk par mani pie sāls kalna. Ja izlutinātais dzīves baudītājs Skalders var izturēt, arī es varu. Skalderi aizveda 14. jūnijā. Likuši sakrāvāties divdesmit minūtēs. Mans draugs un skolas biedrs atsēdies, aizsmēķējis Havannas cigāru, izdzēris pudeli burgundieša un aizgājis līdz bez somām un bez sakravāšanās. Viņš, droši vien, strādā pazemē un kaplē akmeņogles, jeb zelta rūdu. Tas ir smagāk. Rūda un ogles ir cietākas par sāli. Es varu izturēt sāli kaplējot.

Mugura sāp. Galva dun. Nejūtu, kā akordnieki ir piebēruši savus maisus, aizgājuši un viņu vietu ieņēmis liels dzelzs krāns. Kaplēju sāls akmeni.

Arī Jūlijs Muške bij izlutināts. Viņš apprecēja Ķuzes

Veltu, pameta dziedāšanu Nacionālā Operā un kļuva par direktoru Viļa Ķuzes šokolādes fabrikā. 13. jūnija naktī ar Jūliju Muški un Veltu vēl satikāties Baņutas izrādē. Dažas stundas vēlāk viņus aizveda. Velta allaž mocījās ar smagām galvas sāpēm. Ja viņi var izturēt, es arī varu. Man maksā labu algu. Viņi nav paēduši. Kaplēju, bet ik brīdi es varu arī aiziet, ja gribu. Viņus apsargā dzeloņstieples un suņi.

Viegli nav, bet izturēt var. Galva dun. Saule ir karsta. Acis ir apmiglojušās. Neko neredzu.

Arī Dinsbergam sieva bij — Velta. Pēdējā pēcpusdienā, pirms Baņutas izrādes, viņi ar dēlu bij mūsu mājās. Mēs kopā dzērām kafiju un pļāpājām. Kā viņiem iet? Es šovakar redzešu savus dēlus un sievu. Vai viņi arī redz viens otru un satiekas? Maz ticams.

Pēkšņi sajūtu asas sāpes plecā un pakrītu. Plecs asiņo. Bij par karstu, pleci bij kaili, biju novilcis kreklu. Man ir briesmīgs kauns. Esmu strādājis pilnīgi nevajadzīgu darbu. Jau labu laiku akordniekiem aizejot, manu vietu ir ieņēmis krāns. Tā vadītājs nav varējis mani saredzēt aiz sāls, nav varējis iedomāties, ka tur kūņājas iesācējs un tik tikko nav paķēris mani gaisos.

Man ir kauns, nevienam neko nesaku un uzvelku kreklu, lai neviens neredzētu krāna ieskrāmbāto plecu. Krāns ir liels, kā aizmūža dinosaurs. Kā siekalas no dinosaurs mutēs, no krāna gala nokarājas dzelzs tauvas. Tauvu apakšgalā tāds daiks kā milzīgs zirneklis ar lielu muti. Muti atplētis zirneklis dodas pret zemi, salauž akmeni, iebrābj dzelzs žokļos sāli un tad ritinājas atpakaļ gaisos. Saprotu, ka neesmu pakritis no sāpēm ieskrāmbātā plecā, bet no trokšņa ar kādu lielais zirneklis ir nokritis man blakus un iekodies sāli. Labi gan, ka mani ir skārusi tikai ķēde no zirnekļa atvērtās mutēs, un viņš pats nokritis atstatāk. Uzmetu vēl acis, kā lielais dinosaurs pārkrauj sāls kalnu bureniekā un dodos pie Olafa, priekšstrādnieka, prasīt citu darbu.

Olafs ir sirsnīgs, labs cilvēks, zilām vizbulīšu acīm. Viņš mani aizsūtīja izslaucīt spīķeri. Pirmā dienā nezināju, ko tas nozīmē. Ja stundinieks slauka spīķeri, tad vajag slaucīt trīs stundas. Izslaucīju piecpadsmit minūtēs un prasī-

jos Olafam pēc jauna uzdevuma. Labais Olafs paskatījās uz mani ar lielu nožēlu, pakasīja sev aiz auss un sacīja:

— Nu labi. Tad nāc līdz.

Kā iesācējs, biju iekritis. Bij jāsakrauj četrdesmit maisi smagā auto mašīnā. Tas nebūtu tik traki — ik maisā bij tikai piecdesmit mārciņas, bet Olafs bij tik labs, ka gribēja palīdzēt un es vēl biju tik zaļš, ka gribēju turēt priekšstrādniekam līdz. Pirmie desmit maisi uzskrēja uz auto platformas kā spalvas, bet jo auga uzcelto maisu skaits, jo zemāk bij jāliecas paceļot un augstāk jāuzsviež. Ik nākošās piecdesmit mārciņas kļuva smagākas par iepriekšējām. Sāka grīloties kājas. Sakodu zobus. Olafa tempu pazaudēju, bet darbu pabeidzu.

Visu pēcpusdienu meklēju vietu, kur piesēsties. Pat akordnieku piebērtos maisus aiznesot, mēģināju iekārtoties tā, ka vienu maisu sienot, uz otra atlaidu mugurgalu. Kājas neklausīja.

Ēst pusdienās negribējās. Aizgāju uz ostas restorānu, jo stundiniekiem maksāja par pusdienas atpūtu.

Restorāns bij pilns brūni nodegušām, kailām vīriešu mugurām. Daudz brūno muguru bij sāls miltiem balti nopūderētas, citas bij melniem sodrējiem un eļļu notašķītas.

— Darba laikā nemazgājies, — mani pamācīja Alberts. — Ūdens atmieķšķē ādu, iekaisīs. Ir labāk, ja sāls iekalst.

Alberts bij vīrs, par kādu man gribētos izaudzināt savus dēlus. Labprāt sauktu viņu pilnā vārdā, lai paleptos, ka pazīstu, bet sālsostā bij nerakstīts likums, ka visi strādnieki saucās priekšvārdos un uz „tu“. Ārpus ostas mēs netikām tikušies. Uz sēdēm un sapulcēm viņš nestaigāja. Uz sporta sacīkstēm es negāju.

Alberts bij pabeidzis Latvijas Universitāti kā tautsaimnieks. Viņam bij trīsdesmit divi gadi; apmēram tik pat, cik inž. Lapiņam, kas ar akadēmisku lepnumu pieņēma piecas kronas no mana drauga Franča Baloža. Alberts bieži uzsvēra, ka viņš ir rūdīts akadēmiskā sportā, bet aizmirsu pieminēt tautsaimnieka diplomu. Viņš zināja, ka diplomam, pagaidām, ir maz nozīmes. Sports bij svarīgāks. Savu darbu ostā, Alberts uzskatīja par profesionāla sporta paveidu ar labu samaksu.

Brūns nodedzis kā kapars, zilās brezenta biksēs, Alberts

devās no viena darba pie otra. Viņa gaita viegli šūpojās uz kāju pirkstgaliem, it kā viņš staigātu pa dejas zāli jeb sporta laukumu, gatavs izcīnīt jaunu pasaules rekordu. Viņa bikšturi karājās kā spārni un plīvoja līdzī pirkstgalu šūpulēm. Nekas cits pie viņa nešūpojās. Trimda viņu nevarēja saēst. Nekas viņam nelikās par grūtu.

Kad Alberts ieraudzīja mani, pusapreibušu ienākot ostas restorānā, viņš tūdaļ pienāca un sacīja sirsnīgā balsī.

— Nav viegli pirmā dienā, zinu. Sēdi un atpūties. Es atnesīšu ēdamo.

— Negribas, — atbildēju. — Nevaru ēst.

— Nieki! Ir jāēd! — man uzsmaidījis, viņš ielīgoja brūno, netīro muguru rindā.

Pie griestiem virs viņa galvas karājās zaļš burenieks ar pelēkām zēģelēm. Bij arī citi kuģu modeļi, bet tie līdinājās citos stūžos. Brūno muguru rinda lēni kustējās un ielocījās Atlantijas okeanā. Tā vidū notika ēdienu izsniegšana. Ostas strādnieku restorāna sienas bij spoži, bet gaurīgi izkrāsotas. Lielo bufetes sienu rotāja fantastiska pasaules karte. Uz kartes varēja vērot leduskalnus Grenlandē, ziemeļbriežus Laplandē, kafiju Brazīlijā, dūmeņus Amerikā, apsiekalojušos lāci Krievijā un citus izteiksmīgi atbilstošus attēlus visās pasaules malās. Tikai Atlantijas okeana vidū kūpēja vira, karbonāde, kartupeļi, klopši un citi gardumi, kas neatbilda pasaules ģeografiskai īstenībai.

Kad Alberts atgriezās, pie mana galdiņa sēdēja Ernests ar divām piena glāzēm, karstām kotletēm un sarkana ķīselja šķīvi. Man Alberts atnesa četras ceptas olas un pienu.

— Tās tev jāapēd. Olas dod izturību.

Pusdienu pārtraukumam beidzoties, zināju, ka Ernests ostā strādā tikai otru mēnesi un drānu skapītī vēl glabā marli un smērītes tulznu pārsiešanai. Lēns, vājš un nevarīgs izskatījās Ernests, bet viņam bij griba. Gribai ir spēks.

Alberts sāls ostā strādāja jau desmito mēnesi.

— Arī man sākums bij grūts, — viņš stāstīja. — Bij ziema, auksts. Caurvējā bij jāmazgā silķu mucas. Bij ko izturēt. Biju slapjš, sala. Pēc darba skrēju uz pirti, lai sasildītos, pēc pirts — uz sporta telpu, lai izsautētu muskuļus. Nu vairs nav grūtību. Jāiztur, kamēr pierod. Rīt no

rīta tev negribēsies celties, negribēsies nākt, bet sargies neierasties. Mums, latviešiem, šeit laba slava. Lai kā sāp tava mugura un pirksti, nedari mums kauna. Rītu no rīta tev ir jābūt darbā.

Nez', vai nākošā dienā, pulksten piecos, būtu izlīdis no gultas, ja Alberts mani nebūtu stumdījis. Kad Karaliskās bibliotēkas algotā rakstnieka sasāpējušie muskulīši stāpījās zem aukstās rīta dušas, kā skaļrunī dzirdēju Alberta balsi — Nedari mums kauna! Kad muskulīši sāka locīties, domāju — kas ir tautiskāk — strādāt savu darbu tā, lai svešā zemē iemantotu cienību, jeb svešvalodā iespiest vājus romānus?

Kad sāls ostā iemācījos stundnieku darba tehniku, darbs kaulus nelauza. Stundnieka pirmais noteikums bij — nesteigties, Otrs — neuzbāzties priekšstrādniekam. Uz stundām strādājot, varēja un vajadzēja atrast laiku garākam smēķim ūdens malā, vai arī atlaisties uz murgars sālsgraudos spīķerī.

Ar laiku ostas darbu iemīlēju. Prieku par darbu izjutu jo sevišķi, ja man bij jāpaber sāls, numurs trīs, pie akordnieku maisiem.

Sāls, numurs trīs, bij lielos graudos un pat no mitruma un lietus nesalipa akmenī. Sāls, numurs trīs, bij no silto zemju kuģa sabērts Melāra ūdeņu malā, kalnā. No sāls kalna augšas bij lielisks skats uz Vaertana un Lidingoe bagātnieku pilīm, uz zilajiem ūdeņiem un zaļi salapojušo līča piekrasti. Sāli, numurs trīs, nevajadzēja kaplēt. Ja sāli, numurs trīs, kalnā galā parušināja ar lāpstu, parušināja kaut vai ar kāju, tas pats tecēja pie akordnieku maisiem. Kalna galā kājas varēja noaut kailas, varēja nogērbties peldu biksītēs un — sauļoties kā pie Sālsjūras.

No sāls, numurs trīs, kalna galā bij bauda skatīties, kā citi strādā. Tādu darbu nevarēja neiemīlēt!

Piekalnē bij svāri. Ap svāriem liela guba papīra maisu. Maisu vidū akordnieki — Alberts, Ernests un Larss. Viens tur atvērto maisu uz svāriem, otrs lokās un lāpsto maisā sāli, trešais, tikko svāri rāda apmēram piecdesmit mārciņas, rauj maisu no svāriem, aizsien un uzsviež uz automobiļa, jeb maisu gubās. No kalna gala viņu darbs izskatījās kā strauja rotaļa. Ik pēc piecdesmit maisiem,

akordnieki mainījās vietām, lai it visi varētu pārmaiņus izlocīt visus muskuļus. Arī vietu maiņa bij strauja un ik minūti pilno maisu guba pieauga ar diviem papīra pildījumiem. Bij straujš un skaists darbs. Sporta sacīkstes nevar būt iepriecinošākas.

Saule bij silta kā Sicīlijā. Ūdens bij zils kā Itālijā. Biju uz stundām. Akordnieki strādāja. Ja apnika skatīties, cik strauji viņi sev taisa naudu, varēja sauloties un skatīties uz ūdeņiem un dārziem. Arī baltās Lidingoe mājas ar balkoniem un kollonām atgādināja — Itāliju. Pāri Melāram, viņas bij tik tālu, ka nevarēja atšķirt ziemeļniecisko īpatnību.

Sāls kalna galā patika sevi iedomāties Itālijas apstākļos.

Itāliju reiz labi pazinu.

Divi un pus gadus, blakus operu studijām, Itālijā biju studējis vecās katoļu baznīcas un bazilikas, kas bij uzceltas jau pirmo kristiešu laikā. Bij daudz, ko atcerēties. Ar bazilikām savā sirdī biju iestudējis arī elegantu diplomāta kundzi, kas man palīdzēja katoļu baznīcu pētīšanā. Bij gaišas, saulainas atmiņas. Sāls kalna galā arī bij saulains.

Itālijā biju arī dziedājis. Kopā ar lietuvieti Vinci Jonaiti, vairākas reizes bijām piedziedājuši, patstāvīgos vakaros, Sv. Cecilijas koncertzāli Romā.

Vistrakākā dziedāšana Itālijā tomēr man bij iznākusi daudz gadus pēc studijām — Sicīlijā, Taorminā dziedāju tūkstošu gadu vecā grieķu teātra drupās, dziedāju uz vēl vecākām klintīm stāvot, dziedāju uz jūras, laivā sēžot un airējot.

Man dziedāšana bij darbs. Tāds pat darbs kā tagad sāls ostā. Tikai Itālijā darbam neskaitīja stundas, kā sāls ostā, bet — dienas. Ja uznāca pavasara lietūs un dziesma bij jāpārtrauc, algu neatvilka.

Daudz labāk, pie darba, arī toreiz nebiju apgērbies. Kā Sicīlijas zvejniekam, man bij saplīsušas bikses un novalkāts, svitrots kreklis.

Arī Taorminā, dažureizi, stundām ilgi varēju sēdēt kalnu galā uz klintīm un domāt, un sapņot, ko gribu, kamēr citi strādāja it kā uz akorda. Bet ja mani sauca darbā, tad bij jāsvīst pat jūras vēsmās. No visām pusēm uz mani gāzās gaismas no spoguļiem, man sekoja spokainu mašīnu acis un zirneklis, dūres lielumā. Arī Taorminā zirnekli vadīja krāns, taču tas neatgādināja dinosauru un zirneklis, gaŗo siekalu galā, nebij bīstams. Krāns bij slaidis kā gaŗumā pastiepta žirafe un zirneklis kļu lidinājās gaŗ mana deguna galu.

Biju filmu aktieris, kas runā un dzied. Ja sēdēju laivā un dziedāju, tad laivai sekoja kuģis un mani uzmanīja. Ja dziedāju uz klints, tad blakus bij uzcelts koka tornis, pilns cilvēkiem un aparātiem, kas izsekoja katrai manai kustībai.

Biju vienkāršs zvejnieks, gandrīz tāpat kā sāls ostā, kad tēloju vienkāršo, noplīsušo ostas strādnieku.

Tēloju?

Ja. Kāda tur starpība? Kad dziedāju Sicīlijā uz jūras un vecā grieķu teātra drupās, jutos kā Sicīlijas zvejnieku zens. Stokholmas sāls ostā jutos kā godīgs ostas strādnieks. Kāda tur starpība?

Bieži dzird sakām — aktieris tēlo. Pareizi. Vai katrs cilvēks netēlo pats sevi?

Darbs, sabiedrība, paradums un tikumi mums katram ir piešķīruši savu lomu dzīves teātrī. Viens cilvēks tēlo mācītāju, cits tiesnesi, ierēdni, bankas direktoru, fabrikas strādnieku, tautas vadoni un, beigu beigās, tik labi iedzīvojas savā dzīves lomā, ka pats vairs nezina, kas viņš īsti ir — dzīvs cilvēks, vai sabiedrisko apstākļu piešķirtā loma?

Arī aktieris tēlo ik jaunā spēlē — citu lomu. Arī dzīve ir spēle. Taorminā tēloju zvejnieku, Stokholmā — strādnieku. Tēloju patiesi — bez ākstīšanās un izlikšanās.

Esmu vecs. Uz skatuves vairs netēlošu. Gadi un apstākļi ļauj tēlot tikai pašam sevi dzīves spēlē. Taču arī šodien vēl mani kaitina, ja dzirdu: — Jūs esiet aktieris. Jūs protiet izlikties.

Tikai gauži vājš aktieris mēģina izlikties. Dzīves spēlēs

izlikšanās ir biežāk sastopama, kā uz skatuves. Mākslai ar izlikšanos nav sakara. Ar izlikšanos mākslās, brīžiem izlec dažādi „...ismi“ gan rakstos, gan krāsā, gan arī uz skatuves dēļiem, bet „...ismu“ mūžs ir īss un pārējoss. Māksla sākas tur, kur beidzas izlikšanās un ākstīšanās, bet sākas tīra patiesība. Aktieris, kas izliekas, nekad nerasniegs mākslu. Ar izlikšanos var uzjautrināt skatītāju, kas teātrī nemeklē mākslu, bet seklāku izklaidēšanos aktiera ģīmī un augumā.

Labs aktieris neizliekas, bet dzīvo savu lomu, tēlo savu lomu tik pat patiesi, kā ik cilvēks dzīvē. Lai to sasniegtu, ir jāpastrādā, jāpadomā, jāizjūt ik cilvēkā apslēptās cilvēcības kopējie pavedieni.

Bieži aktieris izliekas dzīvē, kad sabiedrība viņam uzspiež tēlot aktieri citu dzīves tēlotāju vidū, bet vai... viņa mākslai, ja viņš izliekas uz skatuves.

Zinātnieki — psihologi sen vairs neapstrīd vēl nezināmus, netveramus sakarus it visas cilvēces psihē, tūkstošiem gadu cauri. Budisti tic dvēseles atdzimšanai un tic, ka viena un tā pati domu un izjūtu būtība dzīvo dažādās miesās, tūkstošiem gadu cauri. Vēl noteiktāk tagadnes zinātniekus atbalsta vecie žīdi ar savu vienvienīgo Dievu. Pirms tūkstošiem gadu viņi rakstīja Bībelē — „Dievs radīja cilvēku pēc sava ģīmja“. No gadu tūkstošu pagātnes līdz gadu tūkstošu nākotnei cilvēkiem ir un būs kopējais Dieva ģimīš. Modernā psiholoģija to nosaukusi par — zemapziņu.

Ja cilvēkam ir drosme parakņāties zemapziņā, viņš tur atradīs intīmi ciešas saites ar katra cita dzīves tēlotāja psihi. Labs aktieris nekautrējas grābt zemapziņā, un tur atrastos izjūtu nūdzekļus izformējot — uz skatuves attēlojamam raksturam, aktierim nav jāizliekas. Labs aktieris uz skatuves dzīvo tik pat patiesi, kā viņa attēlotā loma dzīvē.

Kad manai sievai salūza potīte un viņa trīs nedēļas bij klaudzinājusi grīdu ar nekustīgi iegipsētu kāju, viņa nespēja kāju palocīt arī pēc ģipsa ietvara noņemšanas. Viņa kliboja ļoti ilgi. Ja cilvēks, tēlojot viņam pierakstīto sabiedrības lomu, ļauj šādai ģipsa kārtai sacietēt ap

savu zemapziņu, arī viņš zaudē psīches izjūtu kustību un sakarus ar kopējo Dieva ģīmi.

Ģipsa kārta ap zemapziņu atšķir godīgu cilvēku no mākslinieka. Ja mākslinieks to neprot nokratīt, viņš kļūst par ākstu. Mākslas pasaulē ir daudz ākstu, kas aizpilda mākslinieka vietu.

Cīņā pret zemapziņas ieģipsēšanos, daudzi mākslinieki aizraujas arī cīņā pret sabiedrisko pieklājības tēlojumu. Vājāki raksturi baidās sevi pazaudēt iekaltušās sabiedrības formās un, savā vājumā, izlec pret sabiedrisko pieklājības etiķeti un morāli. Nenoliedzami, tā ir vājuma pazīme, bet daudz lielu mākslinieku ir vāji cilvēki, kas neprot tēlot dzīves teātrī. Viņi baidās izlikties, lai nepierastu ākstīties.

Stokholmas sāls ostā man nebij jāizliekas. Es patiesi tēloju ostas strādnieku.

Sicīlijā dziedāju kā zvejnieks, un neizlikos. Man ticēja režisors, kolēģas un kino publika. Sāls ostā man ticēja Olafs, Larss, pārējie sāls nesēji un arī Alberts ar Ernestu drīz aizmirsa mani „jūsot“ un „kungot“. Tēloju tikpat patiesi kā viņi.

Pieradis strādāt uz stundām, iemācījos arī māku virsstundu ievilkšanai. Virsstundām bij dubultota samaksa. Desmit minūtēm nebij nekādas vērtības, bet vienpadsmit minūtes virs parastā laika tika uzskatītas par pusstundas virsdarbu un samaksātas ar parastās darba stundas algu. Vienpadsmit minūtes virs laika bij jāuzspiež ik dienas.

Ernests bij lielisks skolotājs. Kad beidzās darba laiks, mēs kopīgi nesām svarus un maisus uz noliktavām. Svaru bumbiņas krita no svariem, maisu gubas izjuka, maisi bij jāsalasa pa vienam, tad jāsakārto un atkal jāsaļauc, līdz bij pagājušas vienpadsmit minūtes. Pēc vienpadsmit minūtēm viss sakārtojās pats no sevis un mēs abi varējām pieteikties Olafam ar tīru sirdsapziņu, ka laiks nav velti zaudēts. Ernests bij gudrs. Man bij liela cienība.

Vēl vairāk cienības pret viņu sajutu tanī sestdienā, kad Larss bij saslinkojies un Ernests bij nolēmis ienesīgo ostas

darbu pārmainīt pret tēvzemes mācības stundām svētdienas skolā.

Alberts pukojās. Viens vien viņš nevarēja uzņemties akorda maisu uzpildīšanu. Stundu alga viņu apvainoja.

Sestdienās sāls ostā darbus izbeidza pusdienu laikā. Man bij divnedēju sāls prakse, bij mīksti ādas cimdi ar vates kunkuļiem pirkstu galos. No sāls, numurs trīs, kalna skatoties, akorda darbs izskatījās straujš, bet viegls. Pieteicos iet Albertam palīgos uz akorda izpeļņu. Īso sestdienu domāju izturēt.

Vienu stundu kautkā nomocīju, pieberot divdesmit maisus pret piecdesmit Alberta bērumiem. Tad Alberts pasmējās un sacīja:

— Es bēršu viens. Ies ātrāk.

Mans uzdevums bij atvērt maisu, paturēt līdz tas ir piepildīts ar piecdesmit sāls mārciņām, nocelt sāņš un atvērt jaunu. Alberts locījās viens pats un sāls tonnas viegli ritēja caur viņa lāpstu un muguru. No maisu cilāšanas man pajuka ādas cimdi, no cimdu pirkstgaliem izspurdza vates kunkuļi un visu svētdienas rītu man rokas bij jātur karstā ūdenī. Bez rokas stiegru atmieksķēšanas, pirksti nespēja saturēt spalvas kāta. Vārgi izskatīgais Ernests par tādām lietām nežēlojās, bet izturēja akordu pat garajās darba dienās.

Alberts? Ik darbs viņam bij prieks. Pats redzēju, kā kopā ar Larsu viņš vienā dienā piebēra ar sāli paprāvu burenieku un, uz kāju pirkstgaliem viegli šūpojoties, aizsteidzās paspēlēt volejbolu latviešu YMCA vienībā.

Larss, pēc burenieka sasālīšanas, bij tā noguris, ka pats nespēja vairs tikt uz mājām un izsauca taksīti.

— Tas tapēc, ka viņš dzer alu, — sacīja Alberts. — Ar alu nevar strādāt!

Tādiem cilvēkiem kā Alberts, trimda nav bīstama.

Bij daudz līdzīgu ļaužu, kaut dažam bij vājāki muskuļi.

Ziedēja āboliņš. Starp manu, piecpadsmit durvju garo, māju un Melāra mežu bij liels lauks. Āboliņa vidū auga ozoli un ķirši. Ozolu lapas aizsedza klintis, āboliņa ziedi

— akmeņus. Ziedu laukumā varēja justies kā tēva tīrumos. Ja atgūlos, pazuda apkārtējās ielas un nami. Pēc darba stundām, bieži atlaidos priekšpilsētas svaigo ziedu vidū. Svešumā baltam āboliņam ir sāpīgi tīksma smarža.

Aiz Kudeveres ezera bij likvidēts sarkano nakts iebrukums mūsu leģionāru grāvjos. Plkv. Aleksandrs Plensners man iedeva tērauda ķiveri, jājamo zirgu un aicināja līdzi, apskatīt viņa pulka kaņavīrus, pēc asiņainās nakts. Sarkano kaņa liķi gulēja latviešu leģionāru grāvjos un grāvju malās. No ienaidnieka puses, starptranšeju laukā, bij dzirdami skaļi vaidi un palīgā saucieni krievu valodā. Bij smagi, satraucoši.

Savu pulkvedi ieraudzījis, no cauruma zemē izlīda jauns, stalts, slapjš, asiņains, netīrs, nosvīdis, neskuvijs, latviešu virsnieks. Viņa acis šaudījās un dega kā neprātā, sarunājoties ar pulkvedi.

— Sakiet, vai dzimtenē āboliņš jau zied? — viņš jautāja man, sveiciena vietā, un viņa acīs atstaroja agrā rīta saule, bet ap lūpām parādījās maigs, sirsnīgs, ilgu pilns smaidis.

Āboliņa ziedus pēc tam neesmu varējis uzskatīt bez sāpīgām trīsām domās. Jauneklis, kas bij notašķījies ar cīņā nonāvētu cilvēku asinīm un nāvei cieši acīs lūkojoties ar ienaidnieka dzīvībām tikko izpircis savējo, aizmirsa cīņu, satraukumu un par balto āboliņu domānot, smaidīja kā transā — mierīgs un laimīgs.

Piecēlos no savas guļas ziedu vidū un bridu caur balto lauku. Vakara saule slīdēja pār ozolu lapotni. Pagāju kādu gabalu. Skatos — kāds guļ rokas pagalvī, sarkani brūns svītrots kreklis, saulē nodegusi seja. Mārtiņš Ziverts asi uzkrita balto ziedu laukā.

Sveicinu. Viņš kautko atpurd, negrib runāt. Jūtos neveikli. Lai aizdzītu neveiklību, apsēstos. Ziverts nerunā. Jūtu, ka traucēju. Ja cilvēks sajūtas lieks, viņš uzbāžas vēl vairāk.

— Sasmēķēsim! — piedāvāju.

— Es nesmēķēju! — viņš atbild.

Saprotu. Kautkas atkal ir pabeigts, kautkas jauns sācis briest.

Mārtiņam Zivertam ir cieti, stiegraini, stingri muskuļi, bet Alberts viņš nav. Viņš nešūpojas uz kāju pirkstgaliem un nesteidzas ar plīvojošiem bikšturiem no viena darba pie otra. Viņš pārtrauc smēķēšanu, aizbēg no cilvēkiem un — ņurkšķ... Vai tas tomēr nav tas pats? Darbs viņu mulsina un dzen. Mārtiņa Ziverta darbam vajadzīga vientulība.

Man gribas aiziet, bet neērti ir parādīt savu neveiklību.

— Skaists āboliņš, — saku.

— Ja, — par brīnumu, Mārtiņš man atbild, — Balto āboliņu vajadzētu siltumnīcās audzēt un puķu veikalos pārdot. Ziemā baltais āboliņš būtu daudz skaistāks par bāli izstīdzējušiem ceriņiem.

Jūtos drusku ērtāk — mēs esam sarunājušies. Noplūcu dažas baltā āboliņa galviņas un eju. Mārtiņš paliek guļam ar rokām zem pakauša. Pagājis dažus soļus atskatos. Gribas redzēt, kā izskatās, kad cilvēks rada, kad smadzenes strādā, kad briest mākslas darbs. Neko neredz. Tikai baltais āboliņš smaržo.

Eju, soļoju, brienu. Skatos baltajās ziedu galviņās. Mārtiņam ir taisnība. Balto āboliņu vajadzētu siltumnīcās audzēt un pārdot puķu veikalos. Vienkāršais zieds ir bagātāks par eksotisko orchideju. Balts, iezalģans, iesārts, brūngani pelēks — daudz maigu krāsu atveņas sarežģīto ziedlapiņu čokurā. Brīnums, ka neesmu nekad to saskatījis. Vajag būt dzejniekam, lai tik parastās lietās, kā baltais āboliņš, saskatītu apslēpto skaistuma bagātību.

Soļoju lēni, kāpju pār ziedos noslikušiem akmeņiem. Lielajā ziedu jūrā kautkas kust, tuntuļo. Baltas spalvas te parādas, te pazūd, — tā kā zaķis, tā kā stirna no mugurpuses. Vasarā zaķis nevarētu būt tik balts. Ja būtu stirna, ap baltajām spalvām būtu brūnganās. Eju tuvāk — balta galva, pagari, izspūruši mati. Niklāvs Strunke lasa puķes.

— Dievs palīdz! — sveicinu.

Nicklāvs Strunke paceļ satraukta bērna novecojušu seju. Viņa sejas vaibsti ir asi un sakrunkoti — pierē tūks-

tots grumbās, dziļas rievās ievilkušās ap muti. Deguns viņam ir liels, varbūt ne tik liels, cik izteiksmīgs, āķīgs. Bet viņa acīs ir tik nevainīga, bērnišķi satraukta sirsnība, ka baltā matu kušķa ielopotā seja izskatās naīva kā zēnam.

Rokās Niklāvam ir ziedu pušķis, nedaudz mazāks par viņu pašu — pīpenes, gundegas, āboliņš balts un sarkans, gaŗos kātos, vilku mēles, supuburkšķi, pupulakšķi.

— Aha! — viņš vienaldzīgi atņem manu sveicienu un ar sauju nobrauc gar degunu — pats sev, saprotams. Viņš ir satraukts. Niklāvs Strunke parasti ir steidzīgs un satraukts, bet āboliņu laukā viņš ir neapmierināts.

— Kas vainas? — jautāju.

— Neiznāca... — viņš atbild.

— Kas neiznāca?

— N-nekas neiznāca. Jāņem nost. J-jāpārmālē... — Niklāva Strunkes valoda steidzas, ķeras un tuntuļo. Viņš tomēr piesēstas uz liela akmens, vēl lielāku ziedu vidū.

— Nāc, sēsties, — viņš aicina, — Vieta iznāks. Man d-dībens d-diminutīvā. Sasmēķēsim.

Viņš atkal, bet šoreiz ar delnas virspusi sev nobrauc gar degunu, izņem no kabatas grāmatīņas sīkdaļās sagrieztu gaisa pastpapīru, „Nik-Rik“ pīpes tabakas turziņu un uzriež man tik varenu smēķi, ka pēc dažiem dūmiem kļūst tik pat nelabi, kā pēc Mexico cigaretēm.

— Ar tumšām krāsām tumsu taisīt, tas nav nekas! — viņš runā vairāk pats ar sevi, kā ar savu ciemiņu uz akmens. — Ar tumšām krāsām, tā nav māksla. Tas ir nieks... To katrs var!

— Es nevaru, — iejaucos.

— Tu, saprotams, ne. Tu nekas neesi. Tu neesi pat nieks, — viņš turpina. Tu esi tikai dziedātājs. Bet man tumsa ir jāpanāk ar gaismu... un tad viņš skaidro vairāk sev, kā man, kā degošās Latgales ezeriem ir gaiši jāspīguļo liesmu un uguns klātajā naktī.

Viņš runā steidzīgi, kā aizrīdamies. Ir satraukts, ņkat izliekas paviršs. Rada — domāju — rada tāpat kā Mārtiņš, tikai Mārtiņš klusē un Niklāvs burbuļo. Visu dienu nomālējies, viņam tomēr vēl nepietiek un nu viņš kārtu savas krāsas vārdos, uz akmens sēdot.

Niklāvs Strunke ir sīks un mazs. Viņš ir tik vājš, ka

sist viņam nedrīkstētu — apgāztos. Vienīgi mīlošas sievietes plauka viņu neizsistu no pendeļa, bet Niklāvam bailīgi apkārt skatoties, nostādītu viņu vēl ciešāk pie molberta kājām. Niklāvs tik bieži krešķķ un klepo ar pavērtu muti, it kā viņa krūtīs būtu izkurtējušas un veselīgu plaušu vietu ieņemtū izkaltuši salmi. Veselīgs viņš neizskatās, bet tā var būt izlikšanās. Spēcīgs viņš nav. Nekāda izlikšanās nevarētu pārliecināt, ka kaut piecpadsmit Struņķu apgāzīs vienu Albertu. Bet sīkais gleznotājs ir sīksts darba vīrs, un savus diminutīvos pamatus svešajā zemē bij iesēdinājis tik stabilām saknēm, ka nezin vai pat Alberts un Jankovski varētu sacensties.

Viņš ir redzams it visur — ābolīņu laukā, savā darba istabā, redakcijās, pie Franča Baloža, pie Jāņa Breikša, apvienībā un komitejā, pie latviešiem un zviedriem. Viņš krešķķina, klepo, izsviež pa biezākam vārdam, lai kādu pabaidītu, un ir tik aktīvs un vitāls, ka doma viņu nekur neatstāj. Viņš neglezno tikai ar otu uz audekla, bet glezno ar domu tramvajā sēžot un puķu pušķi kārtojot.

Niklāvs bieži lamājas un, ja kāds paļaujas uz viņa vārdiem, varētu nodomāt, ka viņš nicina cilvēkus un pasauli. Tas nav tiesa. Niklāvs Strunke mīl dzīvi un dzīvību. Ja mīlestību nevar saskatīt viņa apzināti nolaidīgā izskatā, tad ieejot viņa mājās, mīlestība dveš no katra, arī apzināti nolaistā, stūrīša.

Arī citiem cilvēkiem ir dzīvokļi, galdi, krēsli, bet nevienam tie nav tā apmījoti kā Niklāvam. Kad Bēģļu Palīdzība viņam piešķķira mēbeles, viņš izmeklēja nekrāsotu galdu ar krustotām kājām, nekrāsotu solu un dažus rupjāka koka krēslus; arī gultas, bet gultas Niklāvam nepieder pie mājas. Gultas ir gulēšanai, ne dzīvošanai. Plecus ierāvis, rokām mētājoties, acīm šaudoties, Niklāvs Strunke savām mēbelēm meklēja vistīrāko pernicu, bez krāsas piejaukuma, lai saglabātu dabīgā koka tīro iespaidu. Kaut kur radās māla vāzītes, līdz atvesti audumi, izrakstītas segas, keramika un, viņš vēl nebij pārbraucis no panākumu pilnās gleznu izstādes Karlstadtē, kad viņa mazais dzīvoklītis, Rīmertsvaegena piekalnē, bij gaumīgs, mīlestības pārpildīts mājoklis viņa zēniskai sirsnībai. No Karlstadtē pārdotām gleznām, pie Niklāva Strunkes sa-

radās arī vermlandiskie salmu pinumi, un izgreznoja pat Ziemas svētķu eglīti strunķiski īpatā gaumē.

Īpatns ir Niklāvs Strunke caur un cauri — darbos un dzīvē. Kad viņš pēķņi apprecējās, lai glābtu kādu studentu no politiskām nepatīkšanām, neviens nevarēja iedomāties mazo, izlaidīgo īpatni laulības dzīvē. Arī Niklāvs pats tikai smaidīja par sevi kā precētu vīru. Viņa sieva, Jakucis, ir daudz lielāka par viņu un spēcīgāka. Arī par to Niklāvs smaidīja, līdz ieradās pirmais dēls. Mēs dažus mēnešus kopā peldējāmies Vidusjūrā, apstaigājām Kapri salas kalnājus un kopā dzērām lēto Kapri vīnu. Niklāvs smējās par savu laulību. Tagad, ieskatoties Niklāva Strunkes darbos un mākslā, bez iebildumiem redzam, ka tieši laulība viņu ir pacēlusi viņa mākslas līmenī. Pats Niklāvs ir tik sirsnīgs un maigs, ka rada aizdomas par vāju raksturu. Draugi viņu viegli var aizvest neceļos no darba. Jakucim ir raksturs kā krams un viņai ir lieli nopelni, ja Strunkes mākslu tehnika ir izstrādāta līdz pilnībai. Viens pats Niklāvs to nebūtu sasniedzis, viens pats viņš nebūtu strādājis tik daudz. Laulība māksliniekiem ir ļoti vērtīga. Lai cik stingros grožos Niklāvu tur Jakucis, Jakucis ir viņa sirsnīgākais draugs un kompanjons pat bohēmiskās nerātībās, bet — galvenais — nekad nav iejaucies Niklāva gaumes īpatnībās. Lai arī stingros grožos, kas viņu stūrē uz darbu, Niklāvs Strunke strādā tikai ar savu gaumi un savu sirdsapziņu mākslās.

Viegli Niklāvam nav gājis. Nekad viņš savā mākslā nav gribējis iztapt pircējiem. Jo lielāka auga ģimene, jo grūtāk bij dzīvot no krāsām. Niklāvs nav žēlojies par to, bet — strādājis. Grāmatu vāki, ilustrācijas, porcelāns, stīkls, skatuve, papīrs un audekli — nav grafikas un glezniecības nozares, kur Niklāvs nebūtu iegūlies un uzvarējis ar savu īpatnību. Ierodoties Stokholmā, viņš sajuta, ka darīts ir par daudz, tik daudz, ka eļļas glezniecībā viņam vēl ir robi. Viņš metās uz eļļu un eļļā studēja pats sevi. Ar Jakuci aiz muguras, un eļļu galvā, Niklāvam nebij laika ne strīdēties sēdēs un sapulcēs, ne skumt par zudušo, ne žēloties un raudāt. Izraudāties un izsēroties varēja arī eļļā un, pats sevi krāsās studējot viņš ielēja savas asaras gleznu ciklā — Dievs, Tava zeme deg.

Niklāvs ir īpatnis, tāds īpatnis, ka par viņu ir dzirdami daudzi anekdoti. Vairums no tiem ir ar parupju bravūru par to Niklāvu Strunki, kuŗu mākslinieks tēlo sabiedriskās dzīves teātrī. Kā aktieris, viņš ir pārspīlēts, nav patiens. Tikai paviršs garāmgājējs notic viņa dzīves tēlojumam. Dzīvi tēlojot, Niklāvs melo, izliekas... Viņš kautrējas par savu sentimentāli sirsnīgo dabu, un grib apslēpt to aiz parupjas bravūras un sāls graudiem valodā. Viņš ir tik labs un sirsnīgs kā bērns. Savā labsirdībā, viņš jūtas vājš. Jo vājāks viņš jūtas, jo smagāki strādā.

Viņš strādāja arī āboliņa laukā, puķes lasot. Strādāja ar Zviedrijas krāsām. Viņa mājā bij zviedru māls, Vermlandes salmi un ārpusē daudz labu zviedru draugu. Viņš ātri iedzīvojās svešā zemē. Vai Niklāvs Strunke nav vispiltākais pierādījums, ka arī svešā zemē aug skaidri latvisks darbs un doma?

Kad biju vēl jauns un mazs, tik maziņš, ka mana galva bij tik pat balta kā tagad, mums saimes istabā pie sienas karājās vecais ķeizars, Aleksandrs III. Melni laktotā koka logātā, ķeizars izskatījās spožs un lepns. Viņam bij spoža, brūna bārda, spoži sarkana lente pār krūtīm un vēl spožāki bij zelts un briljanti daudzos medāļos.

Ik sestdienas vecāmāte noslaucīja putekļus no vecā ķeizara, un, kad saime sanāca vakariņās, tad spožais ķeizars apmirdzēja svētvakara mieru.

Sestdienās meitas pasteidzās ar govju slaukšanu. Puiši pameta tīrumus un apkopa zirgus, pirms saule bij aizslīdējusi aiz Druvienas siliem. Galda vidū stāvēja liela, brūna māla bļoda ar putraimu biezputru. Biezputra bija pārlieta ar izkausētu un brūnās odziņās sagraudzētu speķi. Tā mirdzēja tāpat kā ķeizara bārda. Saimes istabā smaržoja svaiga maize un, saimei sanākot, sabradātās kalves uz grīdas. Uz balta šķīvja bij uzmešta liela, dzeltēta svaigā sviestā bumba un zaļajā krūzē putoja paniņas.

Man ļoti patika sestdienas vakari saimes istabā. Visa saime ēda no vienas bļodas un koka karotes jautri klau-

dzēja, bļodas vidū saskaroties. Ļaudis stāstīja nedēļas piedzīvojumus, smējās, mēloja. Vecais ķeizars uz visu laipni noskatījās un smaidīja līdz. Viņš iederējās sestdienas ļaužu jautrajās sarunās. Viņš piederēja lielai saimes istabai. Neviens viņu nebija pircis no paunu žīda, ne atvedis no gada tirgus. Vecais ķeizars bija karājiem jau tad, kad mans tēvs Dārtnas māju pārņēma no Tirzas barona.

Visi bija apmierināti, tikai manam tēvam saimes istaba nepatika. Saimei, sestdienās vakariņas ēdot, arī viņš apsēdās vecās mātes gultā un mēloja līdzī jautrās sarunās, bet apmierināts viņš nebija.

— Kad nāks rudens, būs vairāk laika, tad pārkārtosim, — viņš solīja ik sestdienas.

Kad pienāca rudens, mans tētis atveda no Rankas tirgus lielu kuli jaunu, baltu koka karošu un lielu čupu zilgmējošu galda nažu, ar melniem koka spaljiem. Sapratu, kāpēc viņš bija bijis neapmierināts ar saimes galdu. Jaunās koka kaķotes bija dziļi izgrēbtas, bet vecās plakanas, noēstas. Vecie naži bija tievi un gaļi, jaunie — kā mazākas lāpstīņas.

Saimes cilvēki apskatīja jauno mantu, pacilāja, pasvēra rokās un iezīmēja.

— Tā, tā nu ir mana, — teica vecais Briknērītis, stūrainu krustu jaunā koka kaķotē iegriezis. — Ar to nu ēdīšu līdz savam galam. Vairāk kaķošu man vairs nevajadzēs.

Arī vienā no melnajiem naža spaljiem viņš iegriezī līdzīgu zīmi.

Bet mans tēvs vēl nebija apmierināts. Kādu dienu puīši iznesa sētā lielo saimes galdu, sabīdīja vecās mātes un meitu gultas istabas vidū, apklāja tās ar maisiem no klēts, noņēma ķeizaru no sienas un sāka izbalsināt saimes istabu. Meitas to nakti pārgulēja kūtsaugšā, vecāmāte — uz dīvāna viesistabā. Nākošā rītā visas gultas bija agrākās vietās, saimes istaba mirdzēja neredzētā baltumā. Viss bija tāpat kā agrāk, tikai spožāks, baltāks, tīrāks un — trūka vecā ķeizara krāsu.

Vecais ķeizars vairs negulēja pie sienas. Gan puīši izmocijās šādi un tādi, bet vecā ķeizara spožais logāts bija

ne tikai sasprēgājis tūkstots mazās skrambiņās, bet tā salocījies, ka pie vecās naglas piekārts meta likumus un šūpojās. Puiši ķeizaru gribēja mest krāsnī, bet vecāmāte neļāva.

— Ko nu, ko nu, — viņa žēlojās. — Visu mūžiņu viņš kambari rotājis un nu metīs ugunī...

Vecai mātei bij jāiztop. Alkšņu Jēkabs bij galdnieks. Tēvs viņu nosūtīja pagrabā pie skrūvbenča un lika pagatavot jaunu logātu. Gan jau tad vēlāk, kad brauks uz bodi, atvedīs melnu krāsu un nolakos tik pat spožu kā vecais.

Jēkabs uztaisīja logātu vēl labāku, kā bij — iedreijāja dažas gauži glītas svītriņas. Taču ķeizaram arī tas nepalīdzēja Tikko viņu izņēma no vecā logāta, sīkas skrambiņas parādījās viņa sārtajā sejā, atlobījās divi medāļi un nokrita liels gabals no brūnās bārdas. Ķeizars nu nebij vairs lietojams ne vecā, ne jaunā logātā.

— Nevajadzēja kustināt, nevajadzēja aiztikt, — žēlojās vecāmāte. — Lietas, kas tik ilgi iesēdušas, nevar pārsēdināt.

Bij taisnība vecaimātei. Ķeizars bij jāizsviež mēslu gubā. Vēl dienu iepriekš viņš spoži bij rotājis saimes istabu no rīta.

Arī trimdā bij daudz ķeizaru, ar kuriem nesen vēl lepojās liela saime. Mierīgi un cēli viņi bij karājušies pie sienas un godam izpildījuši savu uzdevumu. Bet tikko viņus noņēma un pārvietoja, arī viņi saskrāmbājās. Tik ilgi viņi bij karājušies goda vietā, ka nevarēja savu logātu piemērot un iztaisnot pēc sakustināšanas. Tie nemācēja atrast jaunus darbus, jaunus pamatus, plaisāja, šķobījās un, ja spētu vēl pakārties pie vecās naglas, arī tad nepiegulētu sienai.

Dažs advokāts, dažs mācītājs, dažs žurnālists, dažs profesors un arī tādi, kas sevi tikai bij iedomājušies par rotu pie lielās saimes sienas, tā šķobījās un laužās, lai atkal tiktu vecā goda vietā, ka aizmirsa ieskatīties jaunajos pamatos un pameklēt jaunu zemi. Prāts un papīrs vēl bij labs, bet spožā krāsa saplaisāja un ar krāsas putekliem aplāja daudz citu.

Bruno Kalniņš ieradās Zviedrijā kā varonis — nejēdzīgai nāvei no zobiem izsprucis. Viņš atnesa aculiecinieka ziņu par mana jaunības drauga Konstantīna Čakstes nāvi. Vēsts bij smaga Konstantīna sievai, meitiņām un pārējiem radniekiem.

Neskatoties uz akūtu smadzeņu iekaisumu, nopietnais zinātnieks Konstantīns Čakste bij dzīts soļot līdz ar citiem cietumniekiem, no Stuthofas koncentrācijas nometnes uz Lauenburgu. Bruno Kalniņš bij soļojis viņam blakus un atbalstījis drudža un delīrijas nomocīto likteņa biedri. Konstantīns Čakste bij sabrucis uz lielceļa un aplabāts ceļmalā. Pie kapa stāvējuši patrioti no kureliešu rindām.

Kad kaujas bij pārvēlušās Stuthofai un tuvojās Lauenburgai, atlikušie koncentrācijas nometnes stuthofieši bij dzīti uz jūru, sasēdināti liellaivās un izvesti zem gaisa uguns. Gaisa torpēdas, par brīnumu, noslīcinājušās tikai vienu laivu. Pārējās mētājušās vilnos, līdz jūra tās izskalojusi krastā, uzvarētāju rokās.

Zviedrijas valdība bij, un arī šodien ir, sociāldemokrātu vadībā. Ar daudziem Zviedrijas sociāldemokrātu vadoniem Bruno Kalniņa tēvam, Latvijas Saeimas prezidentam Dr. Paulim Kalniņam bija tuva draudzība no jaunības revolūcionāriem cīņas laikiem. Daudzus arī Bruno Kalniņš bij iepazinis sava tēva mājā. Viņam nebij grūtību tūdaļ ierasties Zviedrijā un atrast darbu savas politiskās partijas un tēva draugu paspārnē.

Veselu gadu pavadījis koncentrācijas nometnē, spiests skatīties, kā cilvēkus sit, šauj, un karātavas ceļ un apkalpo blakus iedegtai Ziemas svētku eglītei, Bruno Kalniņš ieradās Stokholmā pilns neapslēpta naida pret visiem, kas sastrādāja ar vācu varu okupētajā dzimtenē. Lielas mīlestības viņam nevarēja būt arī pret pēdējo Latvijas valdību, kas viņam bij piespriedusi trīs gadus centrālcietumā.

Bruno Kalniņš ir daudz jaunāks par saviem gadiem ir skatā, ir darbībā. Dažureiz, sarunājoties, man viņš ir izlicies naīvs. Neskatoties uz deputāta godu un piedzīvojumiem visās Latvijas Saeimās, viņš bij kā zēns, kam gribas spēlēties ar zaldātiņiem, kad nodibināja un maršēja kopā ar saviem SSS — Strādnieku Sports un Sargs uniformētiem

bērniem Rīgā, pa Bruņinieku ielu. Ka manām sajūtām bij taisnība, to pierādīja piecpadsmītā maija apvērsums, kad viņa SSS citadele, pēc deviņu gadu spēlēšanās ar paceltām dūrēm, uniformām un vārdiem, bez vismazākā starpgadījuma kapitulēja vēlāk pazīstamā nelgas, bet toreiz Jaunāko Ziņu galvenā redaktora, Pēterā Blaua aizsargu bataljonam.

Tikai ar naīvitāti var izskaidrot Bruno Kalniņa atgriešanos sešu nedēļu propagandas pārvaldes priekšnieka amatā pie komunistiem Rīgā. Kā pārliecināts sociāldemokrāts, viņš nebija un nevarēja būt diktatoriskā komunisma draugs, bet bija tik pat naīvs, kā daudzi cienīti latvieši vācu okupācijas laikā, kas, ieņemot leļļu amatus zem vācu varas, gribēja pakalpot savai zemei. Negribu aizstāvēt Bruno Kalniņa darbību sešās komunistu nedēļās, jo ticu, ka viņa bērnišķai naīvitātei bija piejaukts kāds rūgtums par trīs centrālcietumā pavadītiem gadiem. Bet vai dažs cienīts vācu laika direktors un mazāki varas vīriņi, nav pastrādājuši pret latviešiem un visu cilvēci vēl lielākus noziegumus?

Varētu, bet man ir kauns minēt pierādījumus. Jo mazāk par tiem runājam, jo labāk. Bruno Kalniņš ir vienīgā melnā avs, kas no komunistu pakalpotājiem ir brīvā pasaulē, bet no melnajām avīm vācu laikā daudzas ir šimpus dzelzs aizskara. Ir ērtāk tikai Kalniņu nicināt un nosodīt. Arī es viņa neaizstāvu, bet — tādu kā viņš ir daudz.

Naīvi bij no Bruno Kalniņa, ierodoties Zviedrijā, neatiet sāņš, bet mesties dzīvē un politiskās sīkcīņās ar koncentrācijas nometnē aizturēto enerģiju un nesadzījušo rūgtumu. Kautcik prātīgs politiķis tā nedarītu. Ja viņa tēvs, Paulis Kalniņš, vēl būtu dzīvs, tas neatļautu. Bruno Kalniņš, Zviedrijas sociāldemokrātu aizvējā, ar koncentrācijas nometnē nevainīgi cietušā varoņa aureolu ap galvu, jutās kā mazs ķeizariņš un gribēja būt kautkas, kas viņš vairs nebija.

Naīvi!

Bij daudz putekļu un liela smaka. Putekļus sacēla viņš pats ar naīvi novecojušu valodu savā partijas žurnālā Brīvība.

Pat sendienu socāldemokrats Felikss Cielēns nevarēja paciest Bruno Kalniņa vārdu izlēcienu un izstājās no aizvēsturiskās latviešu politiskās partijas.

Smaku sacēla divi vīriņi, kas, ar Bruno Kalniņa ienesīgi izkrāsoto pagātņi, gribēja uzlabot savus liesos ienākumus un, kopā ar foto attēliem, to pārdeva lielajam Stokholmas Tidningen.

Svešvalodā iespiesti raksti ir iedarbīgi uz mazāku tautu prātiem. Nicināšanai un naidam bij likti pamati. Bij atrasts arī cīņas ierocis pret opozīciju, kas nevairījās Bruno Kalniņa.

Pats Bruno Kalniņš bij tik naīvs, ka arī tad vēl neatkāpās, bet turpināja cīņu. Ir iespējams, ka viņa mazais pirkstiņš — lielāka iespaida viņam nebij — iedarbojās, kad no Stokholmas uz provinci izraidīja Latvju Vārda redaktorus — prof. Kārli Straubergu un Jāni Andrupu. Nezinu. Ir iespējams, jo Latvju Vārds bij ass pret viņu. Naudas kalpiņiem pie Stokholmas Tidningen nevarēja piekļūt. Nezinu — ar Bruno Kalniņu reti redzējos — bet zinu, ka baumas, ka viņš atbalstījis leģionāru izdošanu, ir salti meli. Redzēju viņa seju pēc sarunas ar Undēnu un redzēju viņa pūles pie savas partijas, Undēna tirdzniecības lēmuma grozīšanai.

Latviešu sabiedrībā Zviedrijā, viņa ierašanās un aizvēsturiskā spārdīšanās tomēr atstāja tik negatīvu iespaidu, ka to, diemžēl, vēl sajūt visur latviešu trimdā. Tur nepalīdz arī viņa aktīvā, pretkomunistiskā darbība Zviedrijas strādniecībā.

Nevar vairs atjaunot logātu ap vecu attēlu, ja gabals no bārdas ir nokritis un sabirzis putekļos.

No pierastās naglas nocelta, trimdas grumbās sakratīta, diemžēl, stipri sašūpojās un arī pazaudēja gabalu no spožās bārdas dažu gudru baznīcas kalpu doma.

Kad agrā kristiešu baznīca pieņēma prātu un, sirds mistikas vietā, sāka ražot ķeizarus, kas valdītu pār zemi, ne debesīm, tad sākās reformācija, inkvizīcija, uguņu un asins plūdi. Latviešu baznīcas kalpu tieksmes pēc pasauli-

gās varas Zviedrijā, līdz ugunssārtiem nenonāca. Cilvēki tika dedzināti tikai vārdu liesmās uz pasaulīgās varas altāra, taču apdegušu dvēseju un asi pasaulīga iepuvušu vārdu smaka pārvēlās pār bēgļu bariem.

Dulķainos ūdeņos ir vieglāk zvejot. Bij gudri cilvēki, kas atbalstīja mācītāju pasaulīgās tieksmes. Negribu pārspīlēt atsevišķu baznīcas vīru iespaidu uz mūsu bēgļiem, taču tas nebij mazāks par to, ko atnesa Bruno Kalniņš.

Īsa, strauja, bet iespaidīga bij Dr. Miķeļa Valtera vizīte Zviedrijā.

Kad, toreiz vēl aktīvais sociālists Felikss Cielēns ar sačervelētu seju, bīdot un pārbīdot savas brilles, lasīja politiskos referātus, tie nekad neizsauca tos nemiera vilņus, kas palika aiz Miķeļa Valtera runas.

Feliksam Cielēnam runājot, sejā ir ieskābis smaids, taču viņa valodā ir humors, kas iznīcina skābi. Cielēns pie tam mēdza runāt par nākotni un tagadni. Ko klausītājs var strīdēties pret pareģojumiem nākotnē? Arī par tagadni neviens daudz vairāk nezināja, kā to, kas viņam uz galda un pēdējās sēdes protokolā. Ar Cielēnu bij grūti strīdēties.

Dr. Miķelis Valters runāja ar tīksmu, laipnu augstmaņa smaidu uz lūpām un domā izvirzīja pagātnes likumus tagadējās, sašūpotās dzīves ielogā. Šūpojoties nejūt, ka arī vilņi vilņo pēc likumiem dabā. Vai kāds, kas vemj uz kuģa, jūt, ka lielais vilnis nāk pēc vētras likumiem aplēsta laika? Vajag būt kapteinim, ar Dr. Miķeļa Valtera piedziņojumiem, kas dzīvi izceļojis visādos vilņos, lai aplēstu likumus uz jūras. Tas kaitināja.

Dr. Miķelis Valters ir vienreizēji gaišs un lepns radījums cilvēku vidū. Uz viņa lepnumu jau norādīja viņa skaistais vārds — Miķelis, kuŗu viņš nekad nav grozījis un atļāvis kropļot, pat ne Eiropas karaļu un prezidentu salonos. Bieži esmu viņu redzējis melni svītrotās biksēs un diplomātiski elegantā ketavejā. Arī pie Latvijas valsts pasludināšanas, kā pirmais Latvijas ārlietu ministrs, viņš bij nopietni un tumšās drānās ģērbies. Tur viņu redzēju

pirmo reizi. Pirmie iespaidi paliekot. Atmiņās, Dr. Miķeli Valteru tomēr varu saskatīt tikai spožā gaišpelēkā, jeb baltā apģērbā. Kaut kas gaišs vienmēr rotājas ap viņa personību. Gaišums nebūt nav tikai baltās getrās, kas klāj viņa zābaku virsas pie katra ģērba.

Nenoliedzami, Dr. Miķelis Valters ir viselegantākais džentlmens latviešu vēsturē. Kad viņš, kā Latvijas sūtnis no Itālijas, Francijas, Beļģijas jeb Polijas kādu reizi ieradās Rīgā, it visas, viņam pazīstamās Rīgas dāmas tika apsveiktas un priecājās par viņa ziedu veltēm. Viņa parādība ir izmeklēti vienreizēja. Drukna, smaga seja ar platiem žokļiem un boksera pažodi nes tīksmu eleganci. Smaga, plata, profesionāla cīkstoņa figūra kustas ar baleta dejojāja vieglumu.

Allaž esmu apbrīnojis Dr. Miķeli Valteru, arī tad, kad viesojos pie viņa Varšavas sūtniecībā. Ir vecs, bet visai raksturīgs piedzīvojums.

Neatceros, vai dziedāju Varšavā, vai biju tikai caurbraucot, lai dziedātu Vīnē jeb Prāgā. Aiz tradīcijām, apciemoju sūtniecību darba laikā. Īsi pirms tam, man bij izdota maza grāmatīņa. Dr. Miķelis Valters to bij lasījis un gribēja ar mani ilgāk parunāties.

— Atnāciet pusdienās, — viņš teica. — Mana sieva ir izbraukusi. Dzīvoju vienkārši. Negaidat nekā sevišķa.

Pusdienu ēšana neizvērtās nemaz tik vienkārša. Livrejā ģērbts sulainis, baltos cimdos, atcēla krēslu no galda un pabīdīja to zem mana sēdamā smaguma, kad biju ieņēmis krēsla vietu. Pēc manis, baltie cimdi palīdzēja apsēsties viņa ekselencei. Nebiju pirmo reizi tik smalkā sabiedrībā. Izlikos, ka jūtos kā mājās. Sūtnis man atļāva izvēlēties vīna šķirni. Sulainis atnesa ļoti gardu sakņu viru — Burgundas šambertēnu.

Ja neesat speciālizējušies labos vīnos, izvēlaties — šambertēnu. Šambertēna vārdam ir tik pat laba skaņa kā garša. Francis Lists arī dzēris tikai šambertēnu, bet — stipruma dēļ — to maisījis ar smaržīgiem konjakiem. Neieteicu. Esmu izmēģinājis. Šambertēns ar konjaku ir tik pat iespaidīgs, kā divi reizes norūgusi Zviedrijas drika, iesala padzēriens. Pie Kudeveres ezera, pazemes bunkuros, mūsu artilēristi šambertēnu karsēja ar cukuru

un krustnagliņām. Arī to neieteicu. Krustnagliņas šambertēnam atņem Burgundas saulaino piegaršu.

Ar sūtni Dr. Miķeli Valteru šambertēnu pie sakņu viras, saprotams, dzērām tīrā veidā. Sūtnim bij plata, prinča Alberta stila, sudraboti pelēka kakla saite. Pret kakla saiti pacelta, sarkanā vīna glāze izskatījās tik maiga kā ābols uz Vilhelma Tella dēla galvas. Ja man būtu „kaķene“ un akmens, mani kārdinātu domas izšaut glāzi sūtnim no rokas. Ja jūtos pārāk labi, man prāts allaž kaist uz muļķībām. Nez', vai arī citiem cilvēkiem tas tā?

Sulainis, livrejā un baltos cimdos, no mums neatkāpās. Tikko vīna glāze bij izdzerta, viņš, plato burgundieša pudeli baltā salvjetē ievīstījis, piepildīja tukšumu ar sarkano Francijas saules eleksīru. Tikko viras šķīvis bij tukšs, sulainis grasījās arī to piepildīt. Atteicos.

—Nemiet, lūdzu, nemiet vēl, — Dr. Miķelis Valters mani mudināja. — Ēdiet kā mājās. Vairāk nekā nebūs.

Izēdu vēl divus šķīvjus. Jutos kā mājās. Mana māte arī nekad nedeļa divus ēdienus, ja virā bij tik daudz gaļas. Tikai sulaiņa livrejā un baltos cimdos mūsu mājās nebij.

Nepārprotiet. Es nesmejos par raksturīgo piedzīvojumu. Nekad nesmietos par cilvēku, kuņš pirmais — zem cara žandarmērijas un policijas draudiem— izrunāja domu par brīvu un neatkarīgu mazo Latvijas valsti. Visi citi viņu uzskatīja par pārgalvīgi naīvu sapņotāju — dzejnieku Papardi, bet Miķelis Valters no izteiktās domas neatkāpās. Studēja trimdā, pētīja valsts likumus, kala un izkala Latvijas šūpuli. Uz jaunības neprāta izkalto Latvijas brīvvalsti, viņš bij tik lepns, ka mīlo zemi svešumā pārstāvēt un reprezentējot, nekas nevarēja būt pietiekoši lepns un izsmalcināts Latvijas sūtnim. Pat sakņu vira bij jāietērpj karalisko lordu atmosfēras noblesē. Vecās, daudz cietušās latviešu tautas brīvības pārstāvis bij vairāk respektējams un noblāks par veco karaļu ģimeņu izkurtējušiem augstmaņiem citās sūtniecībās.

Satiekoties un parunājoties ar Miķeli Valteru ik katrs jutās gaiši pacilāts caur viņa lepno un vienkārši skaidro mīlestību pret likumīgo, dzejisko un valstisko. Viņā ie-

augušo domu nekas vairs nespēj sašūpot. Lepni tā paceļ galvu, bez kompromisa.

Dr. Miķeļa Valtera konsekvēto, tiešo domu, Stokholmas izspūrušie bēgļi nevarēja paciest. Viņņojoties šurpu turpu, mētājoties bez zemes zem kājām, viņi atsitās pret lepmu klinti, šķēlās, skaldījās un šļāca savu šļakatu putas arī viņam pāri.

Dr. Miķelis Valters noskurinājās, aizbrauca, bet viņņi un šļakatas ilgi vēl nerimās.

Lēni vilkās dienas. Nedēļas skrēja daudz ātrāk.

Jāņa Grīna Daugava un viņa avīzīte aizgāja no Komitejas, kopā ar Juri Šleieru.

Andrejs Eglītis vēl nestrādāja par montieri, bet rakstīja, kārtvoja un izdeva savas dzejas: — Uz Vairoga. Dzīvajiem, kas mirs; mirušiem, kas dzīvos.

Ieradās Miķelis Goppers. Parādījās mazas, labas grāmatīņas. Universālā Bibliotēkā, kā kādreiz Ansim Gulbim.

No trimdas Karlstadtē, atgriezās prof. Kārlis Straubergs, taču Latvju Vārda redakcijā vairs neieslēdzās. Ar kpt. Freiberga aiziešanu uz sarkano radiofonu un Artura Krodera frāzaino nemieru, gaiss redakcijā neatbilda Strauberga plaušām.

Jānis Andrupis bij pazudis. Kopā ar Straubergu pazīts, kopā tomēr nepārnāca. Ļaudis runāja, ka Jānis Andrupis esot atradis darbu Geteborgas pilsētas valdē un naktīs uzslaukot pilsētas ielas. Neko tuvāku neviens nezināja. Andrupis pats klusēja. Pa svētku dienām, no Stokholmas pie viņa aizceļoja maza, glīta sirsniņa — Elma.

Elmu labi pazīnu, taču par Jāni Andrupu un viņa dzīvi arī Elma klusēja. Nav nekāds brīnumš — viņa dikti mīlēja slaido, bālo un nelaimīgo jaunekli. Smuks viņš bij. Elma viņu vēlāk pat apprecēja.

Zviedru bērni Aspudenas Rimbertsvaegen kalnā bij sākuši sarunāties latviešu valodā — tik daudz tur bij svešinieku. Mani bērni dzīvoja atstatu un bij piesavinājušies vistīrāko Stokholmas priekšpilsētu izlokšni. Sieva izlikās, bet tālu nebij tik laba valodniece. Pats kalu angļu vārduņus un teikumus no četriem līdz astoņiem rītā, kad bij jāpārvēršas par rakstnieku, Arturam Bērziņam aiz muguras.

Bibliotēkā vairs nelasīju, bet rakstīju. Papīru bij, cik vajag. Tintes pudeli papildināja ik dienas. Ne biežāk, kā sešas pusstundas dienā ar Arturu Bērziņu smēķējām pie lielā loga, jeb uz soliņa, starp vāverēm. Teātra direktors bij neapmierināts. Viņa kundze Marta vairs netika atzīta par rakstnieci Karaliskā bibliotēkā, bet paciņu sūtīšanu nebij sašaurinājusi. Ostas nesēja un sāls malēja darbos iesālīts, mans kabatas stāvoklis smaidīja pret direktora nopūtām.

— Ja Andrupš slauka ielas, — sacīju nopietnu seju, — kāpēc jūs nevarētu?

Mazs, blēdīgs smīns parādījās lielā piebaldzēna sejā.

Kāpēc ne! — viņš atbildēja. — No četriem līdz astoņiem varētu labi nopelnīt...

— Nopelnīt? — atsaucos. — Kā mākslinieks var būt tāds materiālists? Nopelnīt! Ne tikai nauda, bet slava jums sekotu, ja ar slotu pa ielām staigājot, jūs izrotātu savas krūtis un kaklu ar ordeņiem un lentām, ar zvaigzņēm un visām citām goda zīmēm, ko esiet nopelnījis savā mūžā.

Arturs Bērziņš iesmējās. Viņa smiekli nav skaļi, bet lieli, plati, sirsnīgi.

— Nez', kas notiktu, ja tiešām ar Vazas ordeni pie kakla slaucītu ielas?

Vazas ordenis ir viena no visaugstākām Zviedrijas karaļvalsts bruņniecības goda zīmēm. Karalis Gustavs V bij iecēlis Arturu Bērziņu bruņinieka kārtā, personīgi viņu dekorējot ar augsto bruņniecības simbolu, Latvijas brīvvalstī, pie Latvijas valsts prezidenta Gustava Zemgaļa karaliski viesojoties.

— Kas notiktu? — iesaucos. — Jūs vestu pie karaļa,

dzirdītu ar labāko vīnu, barotu ar saldākām kūkām un dotu labi atalgotu vietu.

— Na, na, to nevar zināt, — Vazas bruņinieks šaubījās. — Ka neiebāž ķurķi? Teiks, apvaino goda zīmi.

Plāpājot par augsto bruņinieku ordeni pie ielas slaucītāja kakla, mēs smējāties vēl labu laiku. Smieties varēja, kaut arī augstā bruņinieka kabatas bij cauras un tukšas. Nabaga bruņiekam nebij tēvu zemes. Viņš bij augstā pagodinājuma bēglis.

Dzīve ir bagāta. Pasaule met kūleņus. Jāsmejas, ja negribi kļūt saldi skābs un sērīgs. Jāsmejas...

Sēdēju un rakstīju. Dievišķa iedvesme mocījās ar pasmagām domām vācu valodā. Rakstīju ar mokām un gudri —

...der Koerper darf im Gefuehlsleben der Buehne nicht mitwirken. Alle koerperlichen Gefuehle muessen ganz illusionistisch dargebracht werden. Die Existenz eines Gefuehles als Stoff ist der aesthetischen Schoepfung im allgemeinen eigen; in allen Kuensten spielt daher die Gefuehlsillusion letzten Endes die entscheidende Rolle. Um eine Illusion handelt es sich, da ja nicht der Kunstwerk als solches die betreffenden Gefuehle hegt: nicht der Marmorblock des Laokoon empfindet den Schmerz, nicht die Farbenfleche des Gekreuzigten, nicht das toenende Orchester... u. t. t.

Vieglāk bij pārtulkot un citēt izlasītās grāmatas — Ribo, Fetisu, Desuāru, Ortegu, Jungu, Freudu un citus.

Te kāds piedauzīja pie mana pleca. Ilgi ilgi nebiju redzējis Mārtiņu Zīvertu. Bāls, neskuvies un drūms kā neglābjams liktenis viņš stāvēja pie mana bibliotēkas galdiņa.

— Sasmēķēsim, — viņš čukstēja, jo bibliotēkas lielajā zālē stingri bij aizliegts sarunāties.

— Vai tad tu atkal jau smēķē? — tik pat klusu atčukstēju. Zīverts neievēroja manu mazo zobgalību un pateicis — Nāc! — devās uz izeju. Gāju līdzi.

— Kas tad nu? Kam varu pateikties par godu? —

skaji jautāju, tikko bijām izgājuši priekštelpā.

— Iziesim ārā, — Mārtiņš atbildēja. — Tur mazāk ļaužu.

Kad bijām vienatnē, lielais drāmaturģs atmeta noslēpumaino seju un sacīja:

— Pie manis vairs neiet. Par daudz cilvēku visapkārt. Visi redz. Var sākt runāt. Tu dzīvo atstatus, vientuļāk. Tev viņi jāpaslēpj.

— Kas jāpaslēpj? — es neko nesaprotu.

— Divi izbēgušie.

Visos nopietnos brīžos, Mārtiņš Zīverts ir mazrunīgs. Bij kaut kas nopietns, jo katrs vārds bij jāizvelk no viņa kā gudrības zobs ar četrām saknēm. Ilgs laiks pagāja, pirms sapratu, ka atkal atmodusies labdarīgās, izpalīdzīgās Zviedrijas karaļvalsts augstākā, neitrālā politika.

Ne visi latviešu jaunekļi no Renneslaett dzeloņstieplu ieslodzījuma bij uznesti uz krievu kuģa Beloostrova. Vlt. Alksnis, ar zīmuli smadzenēs, ltn. Plūme, ar uzšķērsto vēderu, un desmit citi bij bijuši tik slimi, ka viņus nevarēja kustināt, lai nenonāvētu pirms krievu tvaikoņa sasniegšanas. Tagad viņi bij atveseļojušies, varēja kustēties, tagad ar viņiem varēja piekopt neitrālu politiku. Sanatorijās, kur mūsu nelaimīgo karaļvīru pārpalikums veseļojās, bij saņemti rīkojumi tos atvaļināt un pārceļt uz Trelleborgu. Ostas — Trelleborgas vārds vien iedvesa šausmas. Neviena nešaubījās, ko nozīmē valdības rīkojums. Seši puīši, to vidū Alksnis un Plūme, bij izbēguši; seši, kuŗu kustības bij brīvākas, kādā tuberkulozes sanatorijā vēl nebēga, lai neuzkristu nelaikā. Divi — ltn. A. Plūme un kareivis M. Sala — slēpās pie Mārtiņa. Par daudz labu ļaužu tur bij apkārt, daudzi jo bieži iemeta acis Mārtiņa Zīverta dzīvoklītī. Pie viņa bij grūti spēlēties paslēpšanos.

Dzīve bij nostabilizējusies. Manā mājā sen vairs neviens negulēja uz grīdas matračiem. Dzīvot tikai ar savu ģimeni bij ērtāk un patīkamāk. Saskrieties ar policiju un slēpt bēgulus arī negribējās. Un ko teiks sieva? Bet vai drīkstēju pārdomāt un atsacīt Mārtiņam Zīvertam?

— Kad vedīsi viņus uz manu māju? — bij viss, ko varēju atjautāt.

— Tikko satumsis, — atbildēja Mārtiņš Zīverts un aizgāja.

Uz dažām nedēļām man pieauga ģimene. Ltn. Plūme bij dzīvs un darbīgs. Reti sēdēja mājās. Viņa pārgrieztais vēders bij tik tālu sadzījis, ka sāpēja gan, bet to neviens nevarēja redzēt. Ik pārdienas Plūme ieradās pie manis bibliotēkā un palūdza aiziet uz viņa oficiālo adresi Stokholmā. Tā bij vienīgā vieta, kur viņš pats neuzdrošinājās iegriezties, pirms nebij drošs, ka pamale tīra. Ik pārdienas iznesu viņam pienākušo pastu un tīru veļu. Pastā bij vēstules, kas prasīja steigu un darbību. Plūmem tūdaļ bij jāsatiekas ar gaŗu, drusku ļenganu jaunekli — kaprāli Gēbaueru. Ne reti gaŗais Gēbauers iegriezās arī mūsu mājās. Plūmem un Gēbaueram bij daudz ko domāt, ko runāt un darīt. Bij jābēg no Zviedrijas. Ne jau vieniem, Dieva dēļ! Viņi bij divpadsmit un, lai kā bij atveseļojies vltn. Alksnis, viņš nevarēja kustēties. No zīmuļa bij paralizēta labā puse viņa ķermenim. Bet bez vltn. Alkšņa nevarēja bēgt. Un kurp lai bēg? Anglija gūstekņus neizdod, tas bij drošs, neizdod pat saviem „sabiedrotiem“. Bet Anglija bij tālu. Lai nokļūtu Anglijā, vajadzēja laiveli kā kuģi. Bij labs gabals apkārt Dānijai, pa Ziemeļjūru. Rudenī bij vētras. Gēbauers aizbrauca uz Geteborgu meklēt laivu un laimi. Plūme palika Stokholmā un meklēja naudu, ko samaksāt par laivu. Salam, nabagam, gāja visgrūtāk. Viņš baidījās iziet no mājas, sēdēja rokas kā lūgšanā salicis, maziņš un kluss. Satrauktais prāts pat lasīt neatļāva. Katrs durvju zvans ar bailēm atskanēja viņa acīs.

Ir tiešām savādi, ka Zviedrijas latviešiem citās zemēs izkaisītie bēgļi mēdz pārmetst savtību, nesaticību un citus ļaunumus. Kuŗa, kaut latviešu bēgļiem bagātākā, zeme vēl ir radījusi Nacionālo Fondu, izdevusi svešvalodās Latvijas Vēsturi, un vai var nepieminēt Trīs Zvaigznes ar Arveda Švābes Latvju Enciklopēdiju? Un sainīšu kalni, kuŗus tik ļoti grūti bij nopelnīt...?

Tikko no Geteborgas pārradās Gēbauers ar nelaimīgu ģīmi un apspriedās ar Plūmi, ka laiva ir atrasta, bet maksā tik daudzus tūkstošus, ka nav cerību to iegūt, tā — atradās arī daudzie tūkstoši. Nesaticīgie latvieši

tos sameklēja divās dienās, un tikai pēdējos simtus atvēlēja no 18. novembra svētku koncerta atlikuma, kad divpadsmit izbēgušie vīri jau atkal bij sausumā.

Bij aizkustinošs laiks. Runāts netika gandrīz nemaz. Reti kad Plūme pārnāca pirms tumsas, lēns, mierīgs, apzinīgs, gandrīz vai jautrs.

— Kas jauns? — jautāju.

— Vēl ne, bet gan jau, — viņš mierīgi atbild un tic. Tikai, kad sieva noliek viņam priekšā zirņu viru, un viņš to nevar ieēst, ir jūtams, ka viņa apzinīgais miers ir sa-traukts.

Kad Gēbauers atkal aizbrauca ar naudu un pienāca viņa telegramma, ka laiva ar motoru ir rokā un vecie laivinieki pāris iztrūkstošos simtus pagaidīs, arī tad nepazuda jaunā virsnieka lielais miers.

Ne viņš priecājās, ne skuma. Skumjām iemesla nebij. Arī ne — priekam. Vēl cīņa par divpadsmit dzīvībām nebij uzvarēta. Seši vīri vēl bij sanatorijas arestā. Plūme pazuda uz vienu dienu un visu nakti. Tik pat mierīgs, kā viņš aizgāja, viņš atgriezās.

— Viņi izbēgs sestdienas naktī. Mēs izbrauksim svētdien, — bij viss, ko viņš pastāstīja. Jautāt nedrīkstēju. Neko tuvāk Plūme nebūtu arī stāstījis.

Par sešu vīru izbēgšanu vēlāk uzbruka un tiesāja lāga vīru, vijolnieku Jāni Bāci. Ir tiesa, viņš to vakaru nebij spēlējis savu vijoli labi atalgotā viesnīcas restorānā. Neatceros vairs, bet man šķiet, ka tā bij — Oerebro, kuŗu pievakarēs piedziedāja Bāča vijole un kuŗas tuvumā bij sanatorija ar izolētajiem kaŗavīriem. Ļaudis runāja, ka Bācis bieži apmeklējis sanatoriju liela meža vidū. Ļoti var būt. Ja Zviedrijas tiesa nebūtu Jāni Bāci attaisnojusi, es arī ticētu, ka naktī viņš ieradies ar divi viegliem auto meža vidū, norunātā stundā no krūmiem pievācis pa logu izlēkušos slimniekus un aizvedis tos simtiem kilometru tālu — līdz Lisešilai, aiz Geteborgas, Hallandē.

Jāni Bāci labi pazinu Nacionālā Operā. Viņš spēlēja otro vijoli, pie otrās pults. Viņam bij nemierīgas acis un asa mēle, kad komūnisti dzina māksliniekus uz politiskām lekcijām — klausīties, ne līdzī runāt. Viņš izlēca dažreiz. Arī vācu laikā viņu dīdīja velniņi. Ja viņš tiesā, pēc sma-

gas un gaŗas zviedru policijas izmeklēšanas, nebūtu at-
taisnots, ticētu, ka Plūme to nakti bij kopā ar Bāci un
tāpēc atgriezās Stokholmā tik mierīgs, it kā seši vīri jau
būtu ceļā uz Angliju.

— Nu mums, pa vienam, neuzkrītoši, jāierodas Gete-
borgā. Rīt, vakarā izbrauksi tu, — ltn. Plūme norādīja
uz kareivi Mārīņu Salu. — Rīt brauks arī Kārlis. Tikai
jūs divi. Bet nesēdīet kopā. Ir labāk, ja jūs viens otru
pat nepazīstat. Ja iekritīs viens, tad otram vēl ir cerības.
Šeit ir dzelzceļa biļete un adrese, kur tev jāpiesakās.

Ar Plūmi otrā vakarā pavadījām Salu līdz dzelzceļa
stacijai. Ievadīt Salu vagonā, Plūme neatļāva. To uzzinā-
jusi, mana sieva noraudāja divas lielas asaras.

— Tas nebij labi, — viņa man pārmeta. — Viņš ir tik
vārgs un satraukts. Ka nenotiek nelaime.

Ar mātes sirdi viņa bij iemīlējusi daudz pārcietušo
lāga zēnu. Bij kopā pavadītas dažas diezgan nenoteiktas
un uztraucošas nedēļas ir zēnam, ir sievietei.

Otrā dienā, līdz vakaram, mana sieve nekā neēda. Arī
viņas pielaulātais vīrs staigāja pa dzīvoklīti kā svaigi
ieslodzīts lauva, un aizmirsā pat bibliotēkas rakstniecību.
Ltn. Plūme telefonēja ik pusstundu un, galvoju, arī viņš
to dienu, līdz vakaram, nevarēja ēst.

Sala bij apsolījies piezvanīt manai sievietei no Getebor-
gas, tikko sasniegs un atradīs uzdoto paslēptuvi. Pagāja
rīts, pusdiens un pēcpusdiens. Vilciens iegāja Geteborgā
agri no rīta. Arī pievakarē no Salas nebij nekādu ziņu.
Kad pārnāca ltn. Plūme, pat viņš bij satraukts. Savās
domās, mēs Salu ievietojām policijas cietumā. Mana sieva
slaucīja degunu neparasti bieži. Plūme pieteica tālsarunu.
Bij jāzin, vai otrs vīrs ir mērķi sasniedzis. Visi nervozē-
jām. Sievietes lūdza Dievu. Dievs palīdzēja. Sala, svešā
pilsētā, neuzdrošinoties uz ielas uzrunāt svešinieku svešā
valodā, bij ilgi maldījies un klaiņojis, tomēr atradis uz-
doto adresi un bij tik laimīgs, ka aizmirsis svešu sievu
un viņai dotos solījumus. Arī mēs bijām tik laimīgi, ka
Salam piedevām viņa grēkus un, tā kā mājās nebij zirņu
viras, bet mums visiem uz reizi gribējās ēst, tad sieva
uzcepa olu pantāgu. Bet jau pie trešā kumosa ltn. Plūmem
uzgūlās jaunas rūpes.

— Šovakar aizbrauks atkal divi, — viņš sacīja. — Sestdienas vakaram tad paliek tikai Alksnis un es. Būtu labi, ja pats varētu jau rītu aizceļot — ir daudz kas kārtojams, bet Alksni nedrīkst kustināt pirms pēdējā brīža. Viņš uzkrīt. Viņš nevar ne kustēties, ne braukt.

— Brauciet vien rītvakar, — mūsu sarunā iemaisījās mans mīļā sieviņa. — Mans vīrs aizvedīs Alksņa kungu.

Nezinu, vai kundze būtu bijusi tik augstsirdīga, ja zinātu, kā man trīcēs bikses sestdienas vakarā un labi ilgi pēc pusnakts, svētdienas rītā.

Vltn. Alksnis bij slēpies Melarhoidenā. Viņu taksīti man atveda svešs latvietis un mēs tūdaļ, bez kavēšanās, devāmies uz staciju. Guļamvāģi biju iepriekš jau aizrunājis, par abiem vienu atsevišķu kupeju. Slimais jauneklis tūdaļ atgūlās. Viņa kustības bij aprūtinātas un lēnas, taču viņš neatļāva man palīdzēt viņam izģērbties. Izgāju guļamvāģa gaitenī. Vispirms man uzkrita kāds policists, kas stāvēja netālu no ieejas kāpnēm. Kad iznācu no vagona kupejas, policists man uzmeta skatu, bet pēc tam izlikās mani vairs nemaz neievērojam. Citi cilvēki, kas gāja man garām, uz mani līdzjūtīgi noskatījās.

Garais ceļš caur lielo staciju un pa gaŗo platformu, līdz guļamvāģim, ar lēni soļojošo Alksni zem rokas, nevarēja neuzkrist citiem ceļotājiem. Viens viņš varēja nostāvēt, bet ne kustēties. Viņa labā kāja neklausīja. Iekāpjot vagonā, arī es viens nespēju palīdzēt. Svešas rokas viņu iecēla. Zviedrijā ir ļoti acīga policija. Policists jau stāvēja pie ieejas kāpnēm.

Aizsmēķēju cigareti. Man likās, ļaudis sačukstas un skatās uz manu pusi. Visnepatīkamākā tomēr bij policista uzkrītoši demonstratīvā nevērība.

Puscigareti aizsviedis, atgriezoz guļamkupejā. Vltn. Alksnis jau gulēja baltajos palagos.

— Kā jūtaties? — jautāju. Neko, saprotams, neminēju par policistu un ļaužu sačukstēšanos.

— Nekas, — atbildēja slimais virsleitnants. — Nu jau ir labi. Kaut vilciens nu sāktu kustēties.

Arī viņam vēl nebij mierīga sirds. Paskatījos pulkstenī. Bij laiks vilcienam attiet. Vilciens nekustējās. Izgāju atkal gaitenī.

Policists bij aizgājis no vagona kāpnēm un skatījās prom. Viņš gaidīja kādu. Zināju, kapēc vilciens kavējās attiet. Labi, ka Plūme bij aizbraucis viens. Citādi divi vīri tiktu izsēdināti no vilciena un aizvesti uz Trelleborgu. Arī mani izsēdinās, nebij šaubu, bet man nekas nevarēja notikt — man bij Zviedrijas ārzemnieku pase. Taču Alksnim palīdzēt nevarēju. Viņu aizvedīs. Visi dokumenti, kas viņam bij, vēl gulēja slimnīcā, sanatorijā, no kuŗas viņš izbēga.

Vilciens noraustījās un lēni uzsāka gaitu. Policists uz mani nepaskatījās. Vilciens pagāja viņam garām. Policista vienaldzība bij ļoti aizdomīga. Nešaubījos, ka viņš mani redzēja. Redzēt var arī nepaskatoties tieši virsū. Viņš palika Stokholmā. Tā tad — viņam bij tikai jāuzmana, vai Alksnis aizbrauc. Tā tad — policija negribēja Stokholmas ļaužu drūzmā izsaukt nemieru, ļaužu drūzmā arestējot slimnieku. To izdarīs neuzkrītoši — vagonā, kad citi pasažieri gulēs, jeb mazākā stacijā, kur mazāk cilvēku.

Ja vlt. Alksnis varētu kustēties, būtu ieteicis izlēkt no ejoša vilciena. Ko man bij darīt? Palīdzēt nevarēju.

Guļamkupejā Alksnis mani gaidīja. Viņš, vilcienam ejot, nomierinājās. Nedrīkstēju viņu uztraukt. Neko nestāstīju. Lai guļ. Cik ilgi vairs? Izgērbos, lai slimniekam nedominātu aizdomas par savu uztraukumu. Alksnis aizmiga. Manī visas maliņas drebēja ik reizi, kad vilciens palēnināja gaitu un apstājās. Gaidīju klauvējienu pie kujeņas durvīm. Velns ar ārā, cik riebīgi ir klauvējieni pie durvīm nakts vidū. Vilcienā jutos kā pēdējos gadus Rīgā.

Pagāja stundas. Gaidīju klauvējienu. Pie visa var pierast, arī pie klauvējiena gadīšanas. Uz rīta pusi nomierinājos.

Var būt, ka policists ir obligāts katrā ļaužu drūzmā pie vilciena attiešanas? Var būt, ka viņš nestāvēja pie mūsu vagona Alksņa dēļ? Viņš mani neievēroja, neskatījās, neinteresējās...

Miēgs tomēr nenāca.

Zviedriem ir laba policija, atrod visu, ko grib. Ja viņi būtu gribējuši, viņi sen būtu atraduši Alksni un izcēluši no vilciena. Ja zviedru policija būtu gribējusi, tā vlt. Alksni būtu arī agrāk jau atradusi un — Plūmi, un Salu,

un Gēbaueru, un visus pārējos. Bez miega, man bij jāsmaida par manu nevajadzīgo uztraukumu.

Nervozo nakti atceroties, dažreiz uzmācas ķecerīgas domas, ka Zviedrijas policija arī Jāni Bāci tā īsti nav tirinājsi un ka Zviedrijas tiesa ir netaisni attaisnojusi manu seno amata brāli no Nacionālās Operas orķestra. Viņu pazīstot, man ir aizdomas, ka vijolnieks Jānis Bācis ir noziedzies, un ir izzadzis sešus cilvēkus no sprosta un Belostrova. Viņš ir netaisni attaisnots, man liekas. Neko tomēr nezinu, un tiesas spriedumu pārsūdzēt nevaru.

Pasaulē ir arī klusi un uzticami cilvēki.

Cik uzticami var būt klusi draugi, kas izgājuši vienas elles mokas, pieredzēju dzīvojot un iepazīstoties ar ltn. A. Plūmi. Taču to, kāda disciplīna un organizācija vada vecus karavīrus, pieredzēju tikai Geteborgas stacijā.

Bij norunāts, ka Plūme sagaidīs Alksni uz stacijas perona un, ka mēs ar slimo virsleitnantu izkāpsim no guļamvāga kā pēdējie, kad pārējie pasažieri jau aizgājuši. Bij norunāts, bet man mute palika vaļā un nepaspēju pat atvadīties.

Kad ar vltu. Alksni zem rokas, parādījāmies vagona durvīs, ltn. Plūme nenāca palīgā, bet — strauji piebrauca ar melnu limuzīnu, strauji apstājās, kopā ar Gēbaueru izlēca no mašīnas un tik pat strauji izcēla Alksni no vagona un iecēla automobīlī. Arī es grasījos kāpt viņa limuzīnā.

— Nē, lūdzu nē, — maigi smaidot, bet noteikti paziņoja ltn. Plūme. — Jo mazāk cilvēku, jo labāk. Mums palīdz Jānis Andrupš. Paldies!

Gribēju sirsnīgi atvadīties, rokas pakratīt, novēlēt laimīgu ceļu, varbūt pat sabučoties. Nekā! Melnais auto bij gabalā un viens, kā bārenītis, stāvēju uz tukšā Geteborgas stacijas perona. Pat vilciens no manis atkāpās.

Tanī naktī divpadsmit slimu karavīru, trīs jūrnieki — speciālisti navigācijā un motoros, un, no Stokholmas izēstais literāts, Jānis Andrupš aizlaidās ar laivu no Zviedrijas zivju konzervu pilsētiņas Lisečilas, kilometrus desmit jeb piecpadsmit uz Norvēģijas pusi no Geteborgas.

Kāds pakalpīgs veikalnieks, viņiem par godu, kaut arī par viņu bēgšanu nezino, bij aizdedzinājis Lisečilas

Grand-Hoteli. Grand-Hotelis nodega līdz pamatiem un, ar drausmīgām liesmām apdraudot daudz bēgļu dzīvības, bij atņēmis visas pilsētiņas uzmanību no jūras.

Kad paliku viens, vilcienu uz Stokholmu gaidot, rakstīju literātūru un vēstules. Bij garlaicīgi. Bij žēl, ka netiku uz Lisečilu. Nezināju, ka būs liels un efektīgs ugunsgrēks, bet zināju, ka aizbrauks kāda laiva. Gribējās zināt, kā viņa aizbrauks... Par savu garlaicību Plūmi nevainoju — viņam bij taisnība. Ne tikai sirds, bet arī prāts viņam bij istā vietā.

Aiz gaŗa laika uzrakstīju samākslotu korespondenci avīzei. Redaktors iespieda, bet bij tā saskvītrotis, ka pats vēlāk vairs nepazinu. Redaktori ir svītrot kāri ļaudis, un rakstu autoriem bieži jānožēlo, ka arī viņu paraksts nav saskvītrots līdz nepazīšanai.

Aiz gaŗa laika uzrakstīju arī Īsu vēstulīti sievas māšai. Mana svaine dzīvoja Londonā un bij tik enerģiska, ka bij apprecējusi angļu armijas virsnieku.

„Vēl nevaru stāstīt, kapēc esmu Geteborgā,“ — rakstīju — „bet ja tu to uzzini Londonā, lūdzu, paziņo neka vējoši.“

Nabaga meitēns, nedz viņas armijas virsnieks, neko nebija sapratuši un ar gaisa vēstuli pieprasīja paskaidrojumus. Atbildēt nevarēju. Gaŗa laika vairs nebija. Bij atkal sācies uztrauktas diētas laiks.

Līdzaizbēgušie kuģniecības speciālisti bija aplēsuši, ka bēgļu laiva ar slimajiem jaunekļiem sasniegs kaut kur Anglijas krastu četrās, nelaiimes gadījumā — ne vēlāk, kā piecās diennaktīs. Bet pagāja septītā diena, pagāja arī astotā un devītā, — ziņu nebija. Mārtiņš Ziverts vairs sarunājās tikai ar savu dēlu. Kluss bija arī Arturs Bērziņš. Stokholmā plosījās vēji, lija lietus. Kā šādās rudens naktīs var būt uz jūras, atklātā laivā? Visi aizbraucēji bija slimi, arī Plūme, kuŗa vēdera sāpes neviens neredzēja. Kā lietū un vētrā var izturēt Alksnis? Nakti un dienu! Maize un ūdens bija līdzti tikai septiņām dienām. Astoņas dienas, deviņas, naktis un dienas... vētra un lietus...

Kad par to domāja, negribējās ne runāt, ne ēst, ne gulēt.

Man šķiet, bij vienpadsmitās dienas pievakare, kad atskanēja tālrunis un atgriezās ēstgriba. Tālrunis ilgi purkšķījās, prasīja man vārdu un dzīves vietu, varbūt pat dzimšanas dienu — neatceros, līdz jautri un skaidri dzirdēju savu nobiedēto sievas māsu Londonā.

— Iebraukuši! — viņa sauca man ausī. — Visi dzīvi, visi veseli, visi — O.K.! Viss nu ir kārtībā. Neuztraucies vairs. Mēs, angļi, protam apieties ar viesiem.

Savai svainei, liekas, neko prātīgu neatbildēju.

— Siev', — kļiedzu no tālruņa — vāri zupu. Man gribas ēst! —

Vai pasaulē ir sieva, kas uzklausa savu vīru, ja tuvumā ir sievas mātes, jeb sievas māsas balss? Arī manējā man neklausīja, bet izrāva tālruņa klausuli no rokām un turpināja man domāto sarunu.

— Starp viņiem ir tāds Mr. Sala, — mana sieva sauca tālrunī. — Kā viņš jūtas? Lūdzu, painteresējies un aizsūti viņam kaut ko. Varbūt — tīras drēbes. Viņš, droši vien, ir netīrs un slapjš! Uz jūras citādi nevar būt. Un Mr. Plūme? Iedomā arī par viņu, bet Sala ir vārgāks, jaunāks, un ļoti satraukts...

Nezinu, cik ilgi abas māsas būtu runājušas par svešiem vīriešiem, ja man negribētos jauno, iepriecinošo ziņu tūdaļ pastāstīt tālāk.

— Katra minūte maksā skaidru naudu, — uzsauca savai kundzei, atņēmu tālruni un, Londonas vietā, runāju ar Stokholmu, līdz sieva sauca vakariņās.

Vakariņās bij zirņu vira. Kas cits varētu būt gardāks Stokholmas apstākļos? Zirņu vira bij lēta, to veikalos uzgrieza ar nazi un pārdeva mārciņās. Zirņu viru nevajadzēja ilgi vārīt, bet atšķaidīt ar ūdeni un uzsildīt. Zirņu vira bij bēgļa standartēdiens. Nekad tomēr zirņu dzeltenais šķidrums nebij garšojis labāk, kā pēc īsās tālsarunas ar Londonu.

Leitnants A. Plūme man Lisečilu aizliedza. Citi cilvēki bij laipnāki. Kad trīsdesmit seši latvieši Grand-Hoteļa liesmās bij pazaudējuši savu laicīgo mantu, tie

nolēma grāmatas, notis un akordeonus aizstāt ar dzīvu kultūru. Divi nedēļas pēc ugunsgrēka, viņi izsauca dzejnieci Veroniku Strēlerti, pianisti Ireni Sprinģi, vijolnieku Alfredu Dunkeli un pret mani bij laipnāki par Plūmi — ļāva šo literāri-mūzikālo pievakari pavadīt viņu miestīnā.

Skarba pilsētiņa ir Lisečila, spēcīgi vīri — tur dzīvojošie bēgļi.

Lisečilas mājiņas ir tik mazas kā tīklu būdas Liepājā pie bākas. Viena otrai pieklāvusies, baltās mājiņas sēž uz brūna granīta klintīm kā kopā salīpuši cukura graudi. Ja viss nebūtu balts un tīrs, ja katrā logā nesmaidītu mežģīņu priekšdari un durvis nerotātu spoži misiņa rokturi, tad Lisečila izskatītos pēc nabadzīgākā stūrīša bagātā Zviedrijā. Kailas, nabadzīgi aukstas granīta klintis no mazmājiņām, bez kokiem un bez dārziem, kāpj tieši jūrā. Pat jūrai nav plašuma. Kā lieliem akmeņiem ir piebārstīts ik katrs līcis, ar mazmazām granīta salīņām — šērām.

Lisečila nebij nabaga. Tur dzīvoja sešdesmit latviešu, viena zivju konzervu fabrika, granīta lauztuves, viens zviedru policists, ostas valde un daudz zvejnieku.

Lielā ugunsnelaime, kas uzgūlās Lisečilai, krievu verdzībai atrauto, bēgļu laivai uz Angliju aizpeldot, izsauca tikai — smieklus.

Bij pazaudēts un sadedzis daudz mantas, kas divi smagos darba gados sastrādāta un iegādāta, bet —

— Dieva laime, ka puikas vēl spēlēja kartis — dzirdēju no katra, kas bij izdedzis. Sadedzis nebij neviens. Puikas, kas spēlēja kartis, bij uguni pamanījuši un cilvēki izglābās.

Manta bij pazudusi, bet vai tas bij pirmo reiz? Daudz vairāk bij pazudis Kurzemi zaudējot. Zaudējums Lisečilā bij atrāvis uzmanību no jūras, un ļāvis divpadsmit slimiem jaunekļiem, bez lieka uztraukuma, sakāpt jūras laivā un aizpeldēt...

Divpadsmit izglābušies jaunekļi atsvēra zaudējumu. Varēja smieties, lielās liesmas atceroties.

Lisečīliešu smieklos bij lepns spēks, ne satraukta histērija.

Ar smiekliem viņi lepojās, kā Roberts Hofmanis, jauns cilvēks, meties ugunī un

— ...vienu bērnu padusē, bet otru, kā kaķene zobos turot rāpās pa gaŗām ugunsdzēsēju trepēm, kā cirkū...

Par Hofmani varēja smieties — jau pirms nedēļas viņš, pirmo reizi Grand-Hotelim aizdegoties, bij apdedzis un gulējis slimnīcā. Uguni pamanot, viņš bij iedomājies glābt Grand-Hotelī gulošos pāris desmit bērnus ar desmit tūkstots sērkociņu paku izvākšanu. Sērkociņus izvācis, bērnus izglābis, bet

— ...tikko no slimnīcas ārā, jau atkal lec ugunī, vai tur nav jāsmejas?

— Bij veca būda mūsu Grand-Hotelis, pilsētas valde pieprasīja nojaukt, uguns apdrošināšanas sabiedrība atsačījās tālāk apdrošināt un hotelis deg divi reizes vienā nedēļā, pirms izbeidzas apdrošināšanas līgums. Vai tur nav jāsmejas?

— Viļumsons izglābās bez biksēm, bet bikšu pakal-kabatā bij seši simts kronu. Mantkārīgs, grib izglābt bikses, bet uguns lec pa durvīm istabā. Dēls slāpst nost. Domā, sak' — dēls tomēr vairāk vērts par biksēm un abi — balti kā eņģeļi — pa logu laukā... Vai tur nav jā-smejas? — Aizvakar viņš savu naudu atrada. Sak' pameklēs pelnos, vai elektrisko plītiņu vēl nevar lietot, bet plītiņas vietā atrod bikšu dibenu ar visu naudu. Bikses gan sadegušas, bet dibens biksēm laikam bijis tik slapjš, ka naudas maks nav lāga ne apsvilis. Un cilvēks ir laimīgs!

— Jāsmejas! — Viens glābj savu jauno porcelāna servīzi, un sviež pa logu — visi trauki sabirst čupā! Otrs grib izglābt jauno akordeonu. Kā sviež, tā iesviež ugunsdzēsēju ūdens strūklās, akordeons aizlido kā pūķis un skanot gaisos sadalās un izjūk...

— Un kur nelaimīgs bij mūsu ugunsdzēsējs, — jāsmejas! — P. kundze viņam bijusi par kalsenu!

P. kundze pamodusies, kad uguns jau bijis istabā, durvis liesmās, bet pie loga — ugunsdzēsēju kāpnes un kāda seja. P. kundze ir pieklājīga, labi audzi-nāta dāma. Pat ugunī viņa domā, ka naktskreķls nav

pieklājīgs — noraus to un pārsviedīs pār galvu kleitiņu, pirms glābjas. Bet tikko krekliņš ir nost, kleita jau sadegusi un arī krekliņš rokās liesmo. Kā lai nesmejas? Ugunsdzēsējam gribējies izglābt taukāku dāmu, bez krekla.

Apciemojums Lisečilā, lielās uguns nelaimes ēnā, ir palicis atmiņā kā gaišs, raksturīgs norādījums uz bēgļu vitālo dzīvot spēju un dzīvot gribu.

Lisečīliešu ikdienu nebij viegla. Sievietes pildīja konzervu bundžas un mucas. Vīri vēla mucas uz kuģiem. Daudzi skaldīja granītu. Citi brauca zvejot.

Ugunsgrēka laikā vienpadsmit latviešu bij jūrā. Kad pārbrauca pēc dažām dienām, atrada tīklus, naudu un riteņus sadegušus, bērnus svešā mājā, svešās drānās ievīkstītus.

Kā lai tiek pāri šādai nelaimei? Lisečīlieši nolēma sarīkot latvju līrikas un mūzikas vakaru.

Un tomēr ir ļaudis, kas apgalvo ka Zviedrijas latvieši ir atlūzis zars.

Pa Lisečīlas mazajām ieliņām mani izvadāja vecs jūras vilks. Viņam bij lieli, smagi zābaki, smags pelēks ģērbs, cietas, stingras rokas un mugurkauls.

— Jūs, tur Stokholmā, tikai runājat, — viņš teica. — Jūs dibiniet zvejnieku biedrību, dibiniet zvejnieku palīdzību, soliet apgādāt zvejas atļaujas. Jūs dibiniet un soliet... Kam tas ir vajadzīgs? Mums — ne! Mums nav laika ne dibināt, ne klausīties, ko citi dibina... Mums jāstrādā. Mēs zvejojam bez jūsu atļaujām un strādājam bez jūsu biedrībām. Kas grib, velk brētliņus tepat pa šērām. Kas grib, var braukt — bez jūsu biedrībām un atļaujām — uz Norvēģiju, Dāniju pēc lielākiem lomiem. Es pats reiz aizlaidos līdz Islandei; izkāpu lai. Apskatījos, kā tie zvejnieki dzīvo. Kā jūs tur ākstaties? Vai kādam no tā atlec labums?

Par klinti iecirstām kāpnītēm vecais zvejnieks mani noveda pie jūras. Šaurās klinšu spraugas ūdenī, starp

nelielām laivelēm, kā Viesturdārza gulbis, ligoja balts, paprāvs jūras kuteris. Īsts kuģis! Tas piederēja manam pavadonim.

— Ne jau man vienam vien, — viņš paskaidroja. — Vienam pie šāda kuģīša ir grūti tikt. Jūsu zvejnieku palīdzība nespēs palīdzēt. To mēs nopirkām kopā — seši vīri. Pastrādājām gadiņu pa kūdras purviem, savilkām grasīšus kopā un nu lai nāk, kas grib... Ja varēs braukt mājās, mums vairs nav bēdu — būs ar ko braukt un būs ko ēst. Kuģītis pabaros, lai kā būtu noplucinātas mājas. Ja jābrauc būs tālāk, arī bez bēdu — nenoslīksim un nekritīsim sarkano rokās.

Andreja Eglīša Nacionālā Fonda ideja! — man iešāvās prātā, klausoties vecā jūrnieka valodu. Drusku mazāka, bet reāla — jau reāla!

— Jums bijusi laime, — sacīju — bet tādu nav daudz.

— Kā ne! — uz mani paskatījās pelēkas, spēka pārpilnas acis. — Tāds kuģītis ir katram, kas tādu grib. Nevajaga muldēt, bet darīt. Tepat aiz klints peld latviešiem vēl lielāks kuģis. Pa visu Lisečilu mums ir astoņi latviešu kuteri.

Pa visu Stokholmu nebij neviena. Divi gadi bij dibināts, balsots, runāts, spriests, un nolemts palīdzēt arī zvejniekiem...

Mazajā pilsētiņā, kur bēgļi, pēc lielā ugunsgrēka, atkal dzīvoja pašobelēs, patvertnēs un gulēja uz salmiem baznīcā un skolas aulā, izskatījās, ka zvejnieki drīzāk spētu palīdzēt stokholmiešiem.

Viņiem bij jau astoņi nacionāli fondiņi! Divi gados Viņi varēja smieties par nelaimēm. Viņi varēja zaudēt, jo prata atgūt.

Ja kādreiz ceļš vedīs uz mājām, ceļš sāksies tādos ļaudīs, kādi dzīvo miestīnā, no kuŗa verdzībai un nāvei izbēga nomocīti, neitralitātei upurējamie, kaŗavīri.

Kad no Lisečilas atgriezos Stokholmā, skaistajā ziemeļu metropolē vairs nejutos mājās. Gribējās tālāk —

gribējās darba, gribējās tikt okeanam pāri. Auksti likās Stokholmas uguņu miljardi un auksti tie atspoguļojās Melāra ūdeņos. Saldējuma saldumā bij bagātās Ziemas svētku rotas skaistajās dižpilsētas ielās.

Naktī pēc Jaunā gada Stokholmu atstāju. Man cieši blakus stāvēja divi dēli un sieva. Sākās jauna dzīve.

Zviedrijas karaļvalsts mūs saņēma ļoti laipni, vēl laipnāk — izvadīja. Ar pateicību ir jāpiemin skaistā zeme. Šo zemi varētu iemīlēt, apbrīnot un cienīt ar sirsnību, ja viņa nebūtu neitrāla. Neitrālītai nav sirds, tikai — prāts. Zviedriju tomēr neaizmirst!

Nekad neaizmirsīsies brīdis, kad basām kājām, bet — lielā kažokā, izkāpu no laivas uz neitrāli brīvās Zviedrijas zemes Slitā, Gotlandes salā. Vai laime var būt pilnīgāka? Pieauguši vīri apkampās, Alfreds Dunkelis attaisīja Hennessy pudeli. Bērni un sievas sildījās baznīcās pie karsta kakao. Viss zvejnieku miestņš bij satraukts. Zviedri izpirka veikalus, lai mani iegērbtu korpēs — bij grūti atrast manu apavu apmērus. Veikalnieki staigāja pa ielām ar krekli kaudzi rokās un dalīja tos katram, kas gribēja ņemt. Bērniem saradās vairāk jaunu rotaļlietu, nekā dažam palika mājās. Neaizmirsīsies viesmīlīgā sirsnība, ar kādu Juri Šleieri un mani izsvieda no aizliegtā restorāna un aiztaupīja Jurim, slāpēs norimušās, kronas.

Mēs nebijām aicināti, bet bijām gaidīti viesi. Tauta sacentās ar savu karali mūsu uzņemšanā. Labs mājas-tēvs viesmīlīgi saņem un viesmīlīgi arī izvada savus viesus. Zviedrija ir aizkustinoši labs saimnieks — mājas tēvs.

Zviedrijas valdība pieprasīja Beloostrova kapteinim iebūvēt guļas vietas preču kuģa krāvas bunkurā, lai nobadējušies un asiņojošie viesi — aizbraucēji nesa-saldētos uz aukstā ūdens apskalotām padibenes dzelzīm, pirms viesi — aizbraucēji tiek mocīti un apšauti. Zviedrijas policija pat nešus uznesa viesus — aizbraucējus uz čekas pārvaldītā kuģa.

Bij sirsnīga un laipna zeme. Bij prieks aizceļojot.

Manu ģimeni uz kuģa neuznesa, bet Zviedrijas atvadu sirsnību — neaizmirst. Pat Karaliskās Operas direktors

būtu atnācis uz staciju mani izvadīt, ja viņš nebūtu miris, pēc atceltās Karmenas izrādes.

Zviedrijas karaļvalsts, atvadoties, pat samaksāja pusi ceļa naudas manai četru galvu ģimenei no Stokholmas uz Oslo, no Oslo uz Ņujorku un tālāk — cik tālu man gribējās. Būtu samaksājusi arī pilnu ceļa naudu, ja nebūtu zinājusi, ka otru pusi man samaksā — manas dziesmas bēru viesi, ar izpārdotu Koncertnamu.

Pēdējo reizi biju mākslinieks. Koncertu negribas atcerēties. Sāp. Dziedot zināju, ka — beidzu. Ir aizmirsušās bēru runas, ko pēc koncerta teica draugi. No sāpīgā vakara pāri ir palikusi tikai zelta spalva, kas arvien vēl raksta, — svečturis, kurū var pat lietot, ja nodziest elektrība, — ādas grāmata, ar tukšu vidu, no kurās var apreibt, ja tukšumu piepilda un dzeļ, un — Zviedrijas Karaliskās Operas nams eļļā uz audekla.

Koncertu negribas atcerēties, aizbraukšanu negribas aizmirst.

Pēdējā pievakarē pie manis, mazajā dzīvoklīti vēl iegriezās Mārtiņš Zīverts.

Pašbrūvētā drika, vīrišķīgi uzlabotais bērnu padzēriens no manām mājām bij pazudis jau pusotra gada. Citi stiprāki dzērieni bij dārgi. Pēdējā dienā mājās tomēr bij stiprāka pudele.

Mārtiņš Zīverts atsacījās dzert kaut mazu glāzīti, atsacījās pat piesēsties. Mazo, melno, franču parauga bereti viņš burzīja rokās un stāvēja aiz kaila, ceļa jūtīs vairs neapklāta galda. Mārtiņš izskatījās neskuvies, pelēks. Mārtiņš Zīverts var izskatīties neskuvies, ja viņam pietrūkst sarkasmā sprēgājošu vārdu un saruna no viņa jāizspiež ar spīlēm. Ja Mārtiņš Zīverts izskatās neskuvies, viņš nerunā, bet — ņurkšķ. Labā gara stāvoklī viņš skābi smaida un dzeļ. Ir patīkami būt viņa sabiedrībā, viņa tuvums rosina un rasina domu. Jo pelēkāka ir viņa seja, jo lielāks izeļas viņa šarmantais deguns, jo — bagātākas mākslinieka sāpes un cilvēka godīgums ir jūtams viņa apslēptā būtībā. Mārtiņa Zīverta asā un bagātā personība spēj apvainot — gara nabagus, kas izčākst viņa priekšā.

Pēdējā dienā, no Zviedrijas aizbraucot, jutos tik ba-

gāts, ka priecājos satikt to Mārtiņu, kas bij kļuvis man tuvs ar savu pretešķību manam tēlojumam dzīves teātrī.

— Ir ļoti sirsnīgi, ka atnāci, — sacīju.

— Nav nekādas sirsnības, — viņš atņurkšķēja. — Tā ir pieklājība.

— Vecīt, neizliecies, — atteicu. — No kuŗa laika tu būtu kļuvis pieklājīgs?

— Pret svešiniekiem allaž esmu pieklājīgs.

— Paldies! Tu mani pagodini — tu neesi pieklājīgs! Es neesmu tev svešinieks. Paldies! Nu saki — kas tevi māj?

— Tu nedari pareizi.

— Ko?

— Mums ir nolemts moku ceļš. Tas ir jāiziet. Nevienam nav tiesību izvairīties un meklēt vieglāku dzīvi.

Biju iedomājies, ka pazīstu Mārtiņu Zīvertu. Atšķirās jauna, nepazīta lapas puse. Ir grūti iepazīt cilvēku. Cilvēka iekšiene ir komplicēta. Mēs cilvēkus pazīstam tādus, kā spējam tos saskatīt. Stāstot par cilvēkiem, nepretendēju tos parādīt, kādi viņi ir, bet kādus viņus redzēju un pazīnu. Bieži cilvēks arī pats sevi nepazīst, un redz sevi tādu, kāds viņš vēlētos būt.

Jauno lapas pusi, ko Mārtiņš Zīverts atšķīra, neuzdrošinājos analizēt, tomēr tā pārtrauca manus smieklus.

— Mārtiņ, — sacīju gluži nopietni.

Viņš pacēla acis no neapklātā galda un caur pieri paskatījās manās acīs.

— Mārtiņ, — atkārtāju. — Kas zin, kas mani gaida Kanadā? Viens ir skaidrs — ne viegla dzīve! Darbu es meklēju. — Darbu! Vai tu to nesaproti?

Domāju, ka Mārtiņš Zīverts mani saprata. Divi reizes vienā dienā viņš nespētu būt pieklājīgs pat pret svešnieku. Isi pirms pusnakts viņš atnāca arī uz staciju un, kopā ar citiem, dziedāja —

— Pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
aidzen mani Kurzemē...

Prof. Francis Balodis Pūt, vējiņi... uzskatīja par dzērāju dziesmu. Zviedrijas latvieši nebūtu tik agri un tik

strauji sarējušies, ja Francis Balodis reiz dzīvē būtu dzirdējis, kā skan —

— Pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
aizden mani Kurzemē... simts draugu balsīs, kad vilciens sāk lēni kustēties, un lēni aizslīd no draugiem un — vēl tālāk no Kurzemes. Pat ziemeļu zemes ziemas nakts kļūst silta...

Viens zēns man sniedzās līdz padusei, otrs — līdz jostas vietai. Bij ērti un silti apkampt viņu plecus. Ar māmiņu aiz muguras, mēs stāvējām atvērtās vagona durvīs un ilgi klausījāmies tālē izskanošo ilgu dziesmu.

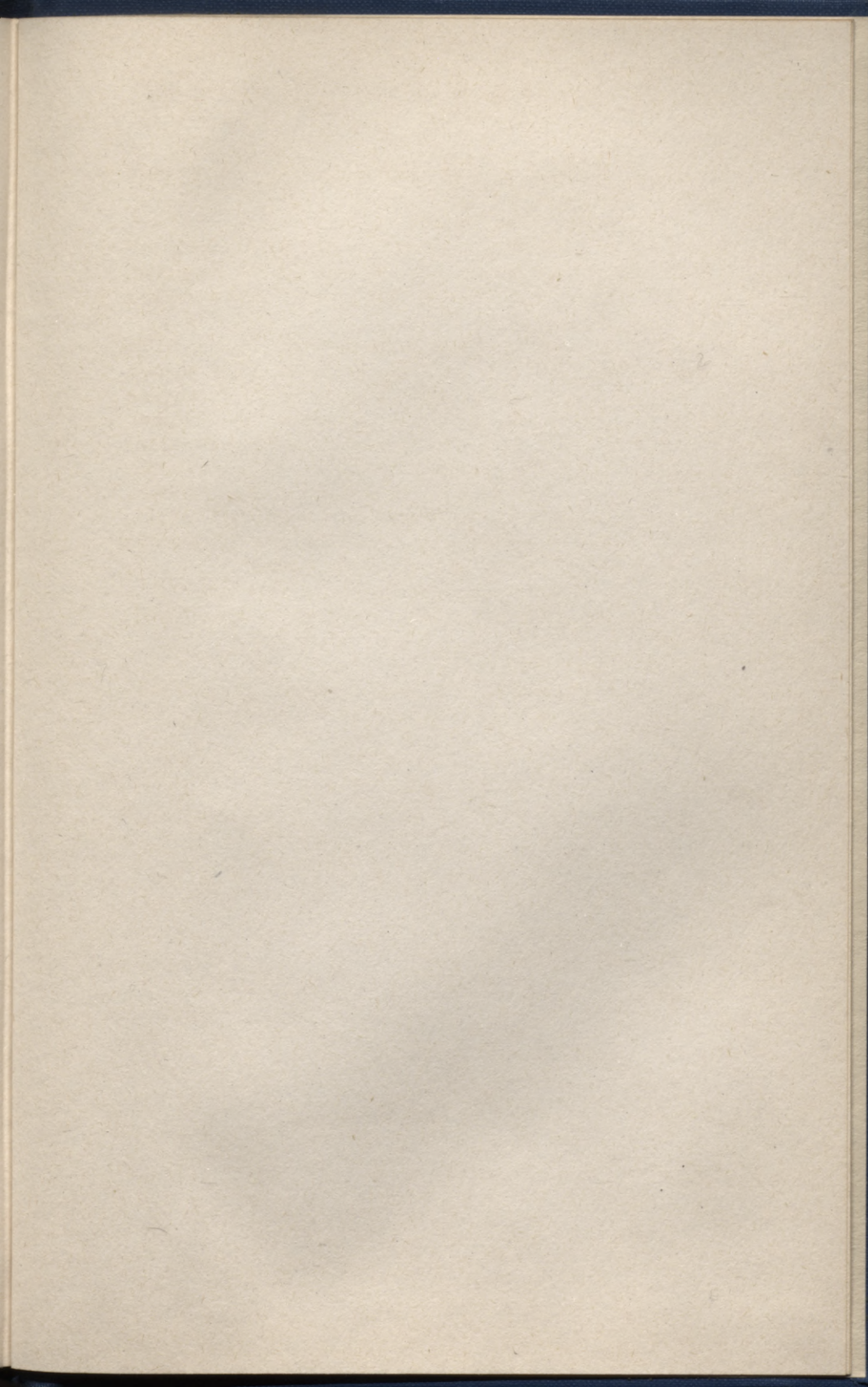
Kurzemes vairs nebij. Mēs braucām darbā, mēs braucām prom no laipnās, skaistās Zviedrijas — ar Kurzemes dziesmu. Viesošanās laiks — bez darba — bij beidzies. Bij labi. Cilvēkam bez dzimtenes nevar būt vēl labāk...

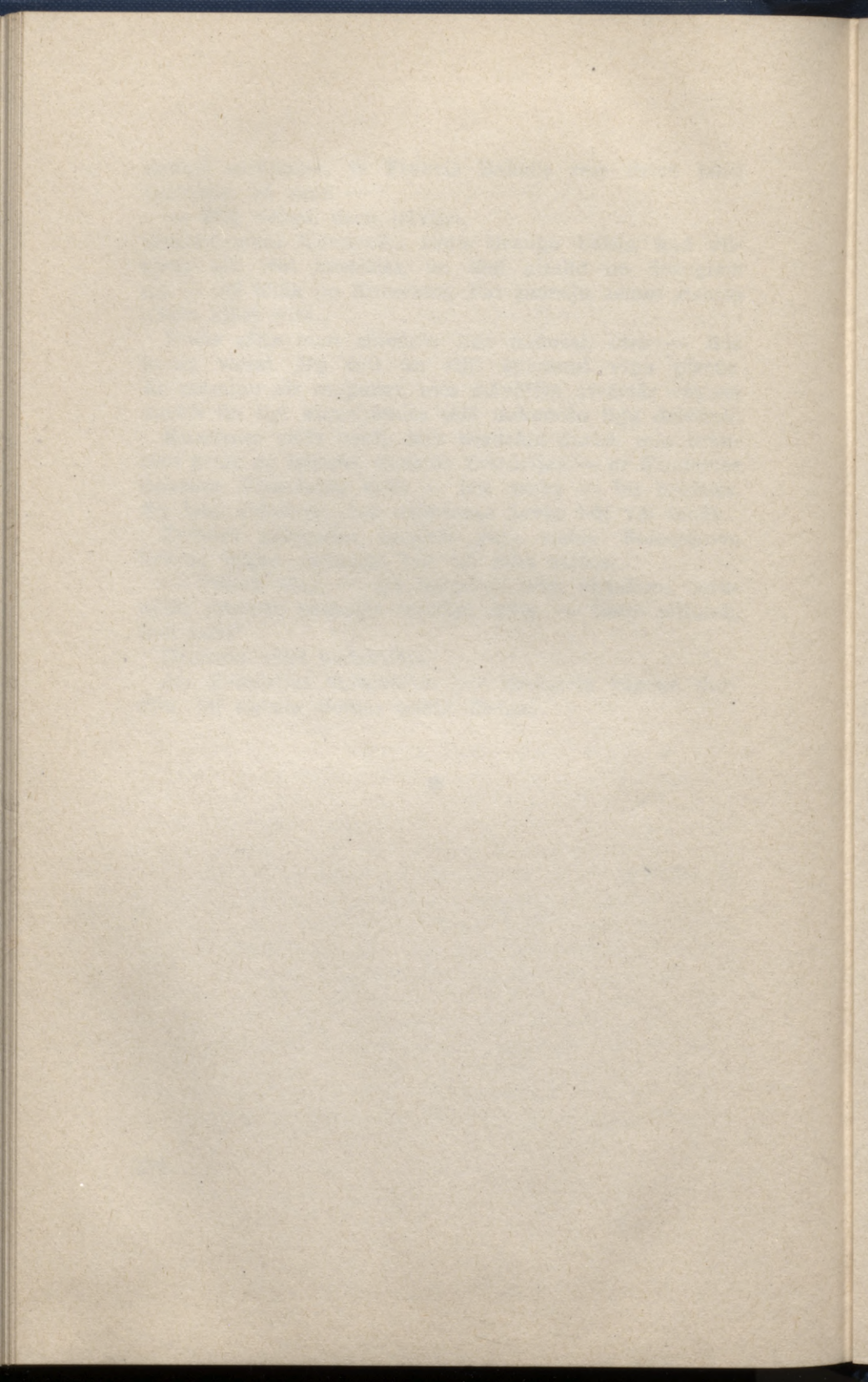
Zviedru galdnieku uzceltās guļu vietās Beloostrova krāvas telpās nevarēja būt tik laba sajūta...

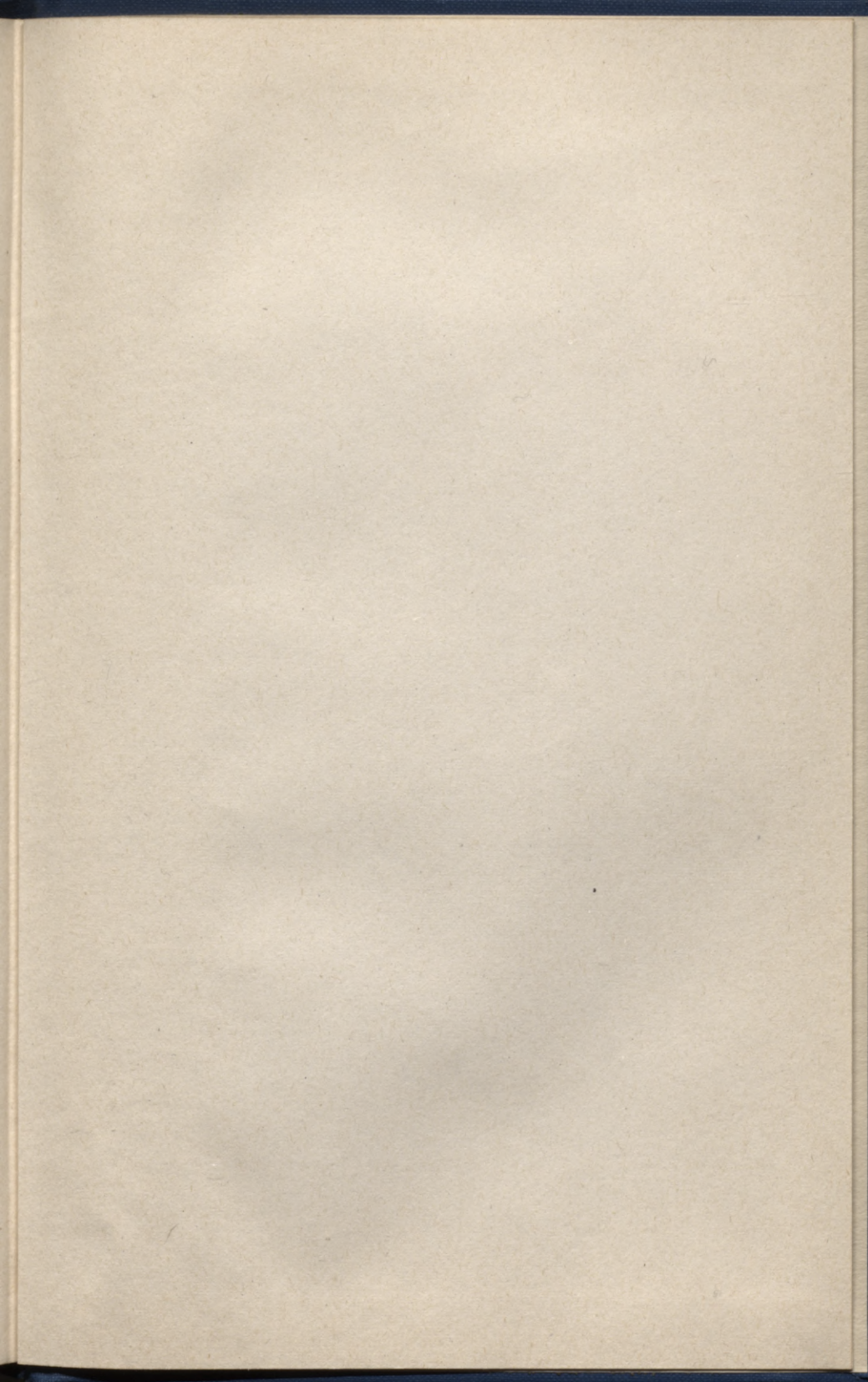
— Paliek vēss, — aiz muguras trim vīriešiem, ierunājās jaunāko pasaules ceļotāju māte. — Iesim siltumā. Šeit salst!

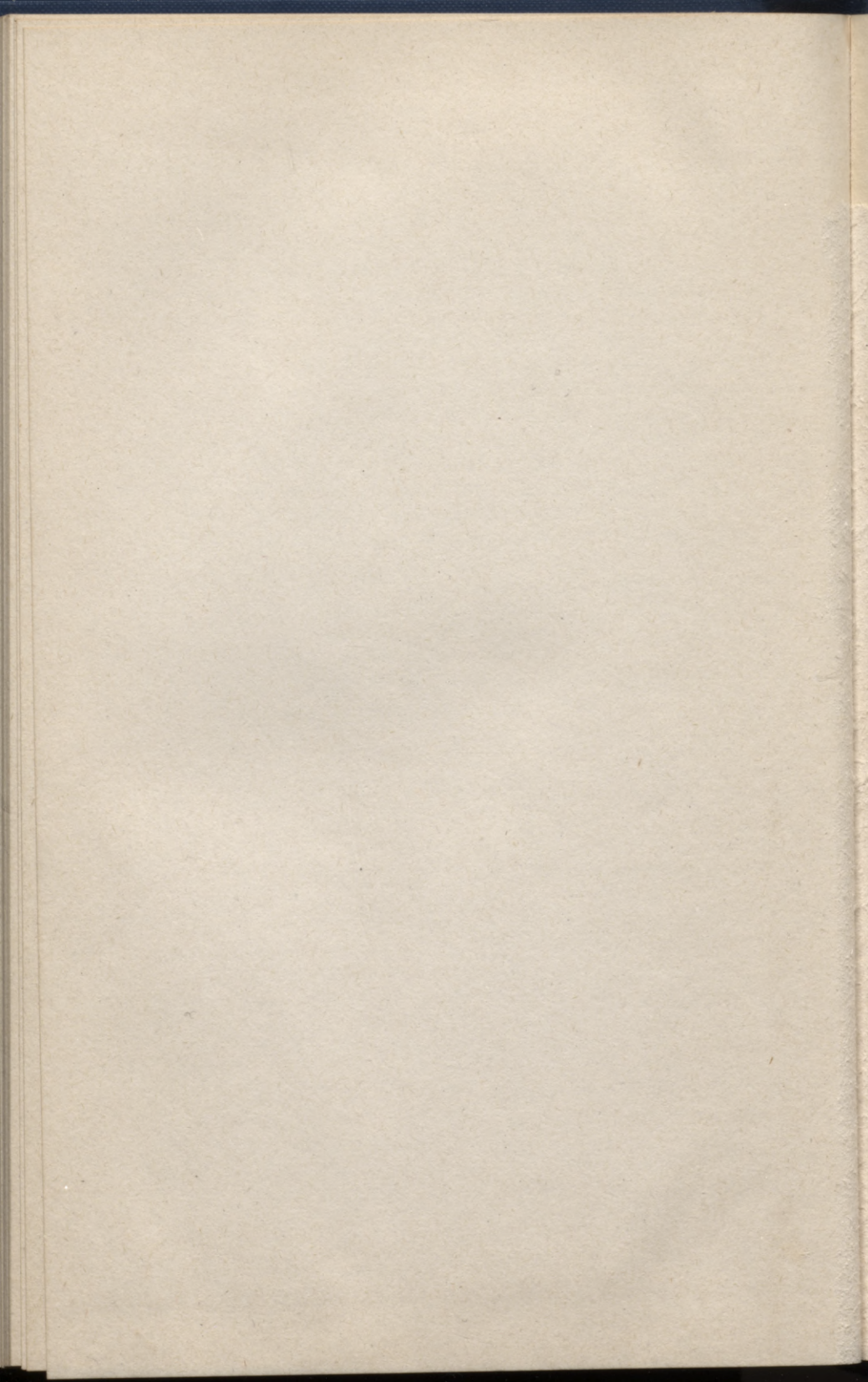
Dziesmu vairs nedzirdēja.

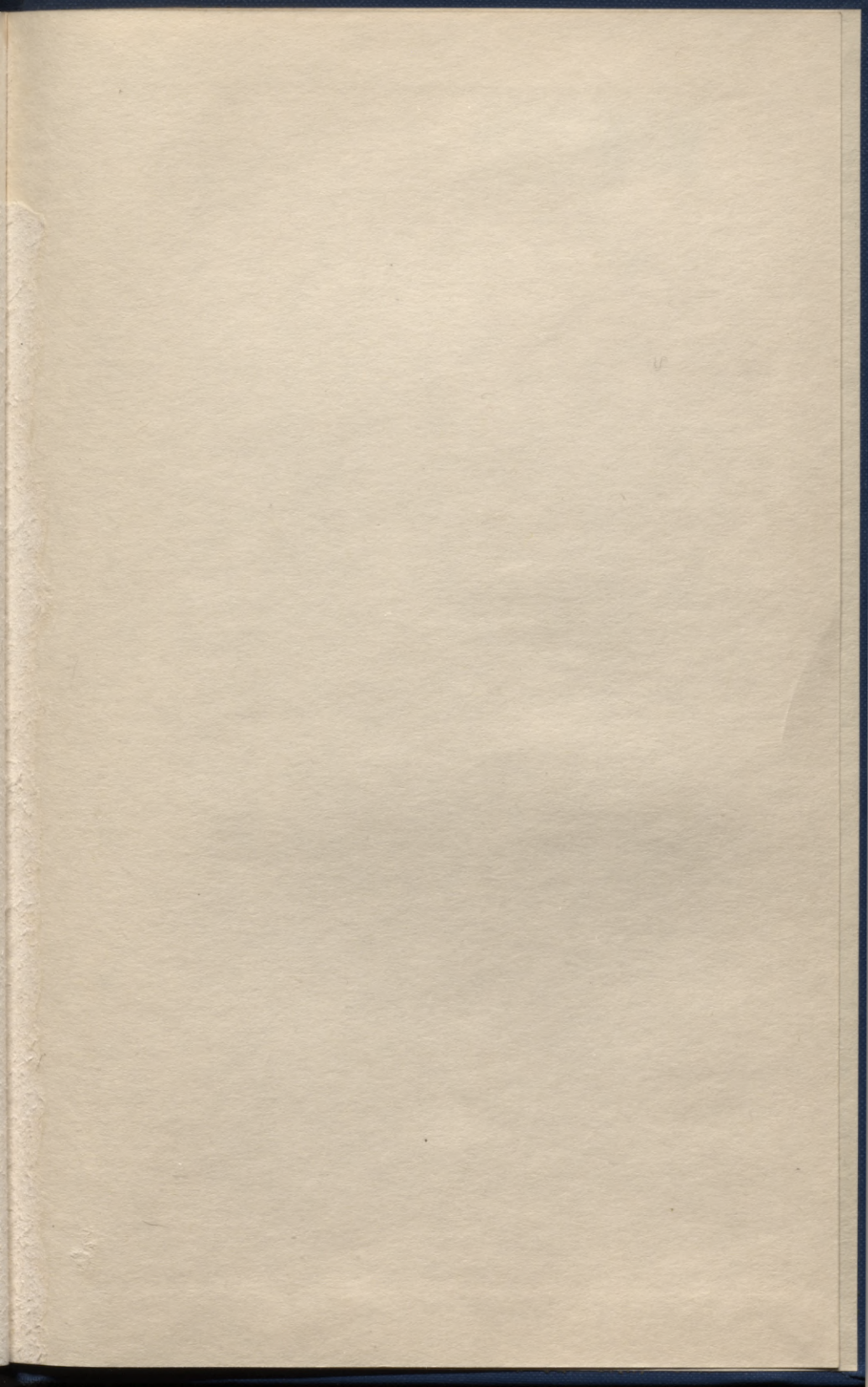
Aiz Zviedrijas karaļvalsts ērtā dzelzceļu vagona durvīm, bij auksta ziemas nakts. Sniga.

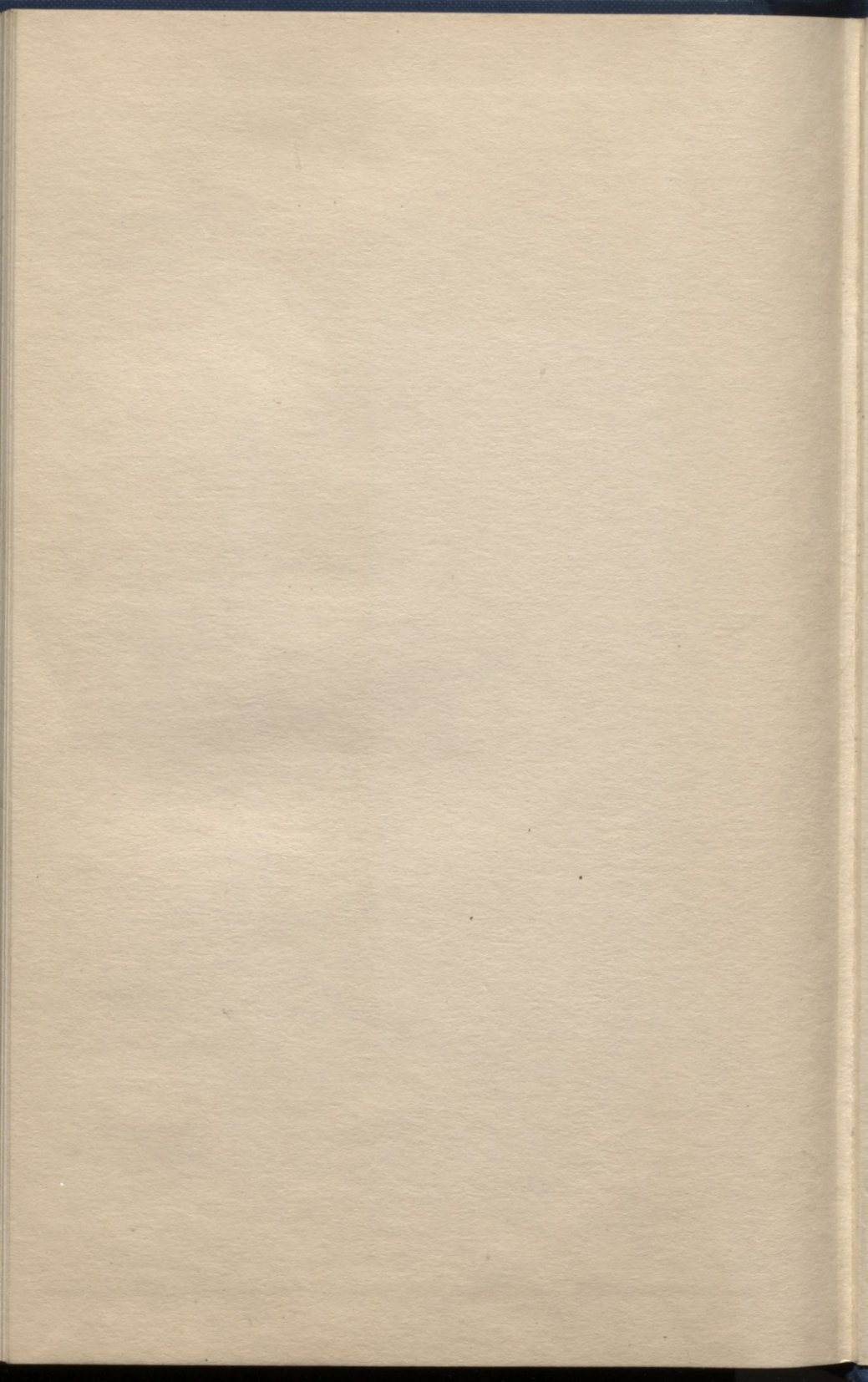

28.1

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309031254